

LUSTGÅRDEN



EDVING & HALLSTEDT

DENDROLOGI och PARKVÅRD
ÅRSSKRIFT 1926

LUSTGÅRDEN

ÅRSSKRIFT

FÖR

FÖRENINGEN FÖR DENDROLOGI OCH
PARKVÅRD.

ÅRG. 7, 1926.



REDAKTÖR OCH ANSVARIG UTGIVARE NILS SYLVÉN
KLICHÉERNA FRÅN A.-B. MALMÖ GRAFISKA AN-
STALT, MALMÖ, OCH GROHMANN & EICHELBERGS
ZINKOGRAFISKA KONSTANSTALT, STOCKHOLM
TRYCKERI: NYA TRYCKERIBOLAGET, STOCKHOLM

1926

BIBLIOFILUPPLAGA TRYCKT I ETT-
HUNDRA NUMRERADE EXEMPLAR,
AV VILKA DETTA ÄR

N:R 63

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Försättsplanscher:

1. CARL SWARTZ.
2. *Caryopteris tangutica* blommande i Alnarps park.
3. Övedskloster. Borgporten med lindallén i bakgrunden.
4. Torup. Slottet med murgrönan.

Uppsatser:

CARL SWARTZ. 18 ⁵ / ₆ 58—19 ⁶ / ₁₁ 26. (AV RUDOLF ABELIN.)	1—4
Drottningholms lustträdgård och park. AV NILS G. WOLLIN..	5—138
Burlövs trädgård. AV HENRIETTE COYET	139—146
Nyare och mindre vanliga prydnadsbuskar, prövade vid Alnarp. AV CARL G. DAHL	147—172
På lustgårdsturné i sydöstra Skåne. Föreningens för Dendrologi och Parkvård sjunde sommarexkursion. AV NILS SYLVÉN..	173—210

Smärre uppsatser och meddelanden:

Ett fall av genom torka starkt reducerad barrlängd. AV OLOF TEDIN.
S. 211—213. — *Taiwania cryptomerioides* Hayata. AV ERIK SÖDERBERG.
S. 214. — *Abies Nordmanniana* och dess tillväxthastighet. AV C. G. D.
S. 215. — Klätterväxter som kyrkväggsprydnad. AV C. G. D. S. 215—
217. — Ett vackert skänst värdträd. AV N. SYLVÉN. S. 218.

In memoriam:

MAURITZ BÄÄRNHJELM. (AV ERIK L. MAGNUS.) S. 219—220.
OLLE PIEHL. (AV ENOCH CEDERPALM.) S. 221—222.
FREDRIK ULRIKSEN. (AV CARL G. DAHL.) S. 223—225.

Litteratur:

Sveriges Natur. Svenska Naturskyddsföreningens årsskrift. Årg. 17,
1926. Ref. av O. T. S. 226—227. — NILS SONESSON: Sveriges trädgårds-

odling. Årsbok 1926. Ref. av N. SYLVÉN. S. 227. — HENRIETTE COYET: Burlövs örtagård. Bidrag till Bara härads beskrivning. 4. Ref. av N. SYLVÉN. S. 227—228. — E. ERSTAD-JÖRGENSEN: Anlægsgartneri. Ref. av ERIK BÜLOW-HÜBE. S. 228—230. — ERNEST H. WILSON: Aristocrats of the Garden. Ref. av C. G. D. S. 230.

Förteckning över under år 1925 utkommen litteratur rörande

dendrologi och parkvård utarbetad av HELLEN AMÉEN....	231—253
Föreningen för Dendrologi och Parkvård	254—257
Föreningens för Dendrologi och Parkvård styrelse 1926	258
I föregående förteckningar ej upptagna ledamöter	259
Artförteckning	260—265

PL. 1.



Carl Swarth—

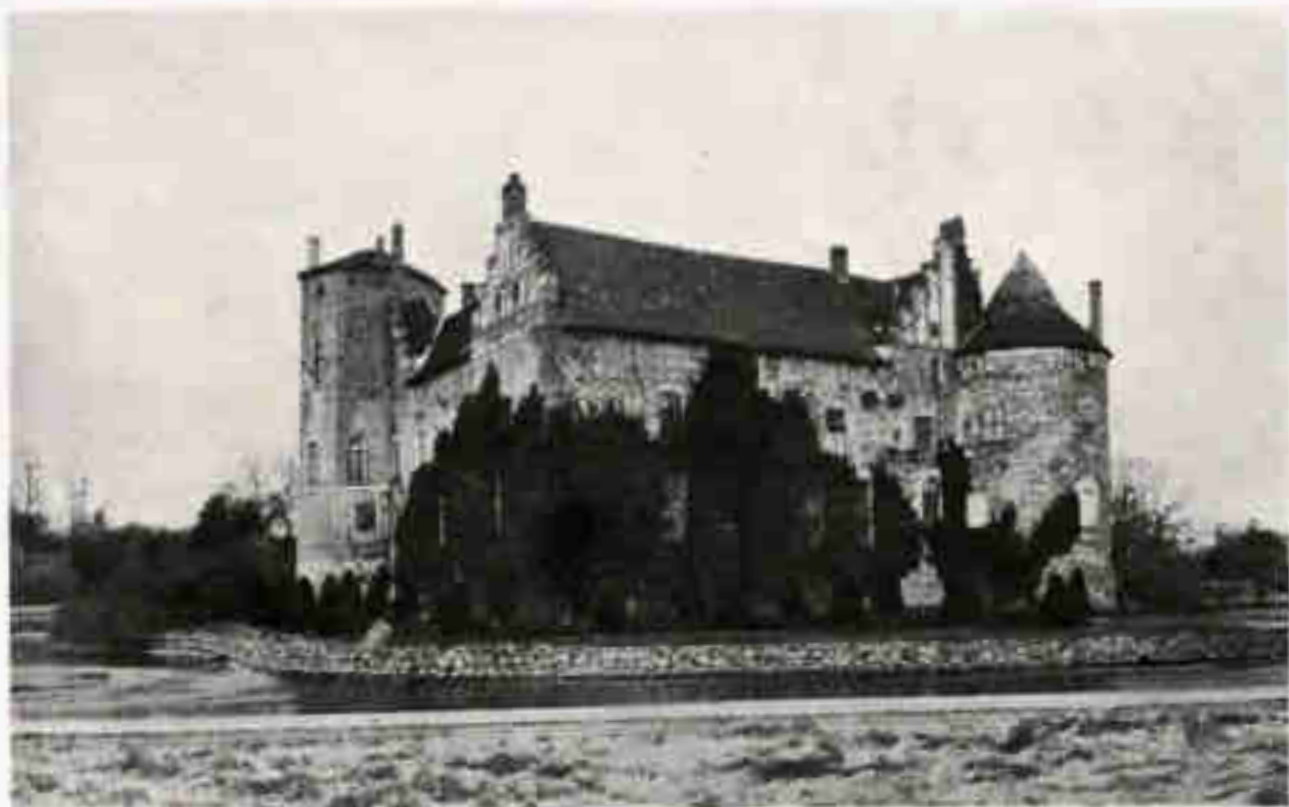


Caryopteris tangutica blommande i Alnarps park.

Foto: CARL G. DAHL 1626.



Övedskloster. Borgporten med lindallén i bakgrunden.



Torup. Slotet med omgivelser.



CARL SWARTZ.

18 $\frac{5}{6}$ 58–19 $\frac{6}{11}$ 26.

Det drar hårda stormkast med svåra vindfällan fram över de dendrologiska höjderna. GUNNAR SCHOTTE först och nu — CARL SWARTZ! Vem skall och vem kan ersätta honom!

Dödsbudet kom för dem, som något kände förhållandena, ej alldeles oväntat, men lika smärtsamt för det. För de svenska dendrologerna och framför allt den dendrologiska föreningen betyder det bortgången av en vördad, energirik och varmt intresserad ledare, till vilken alla, utom och inom föreningen, sågo upp med den största tillförsikt. Ty, vad CARL SWARTZ tog sig före och ägnade sig åt, vilade alltid med mer än vanlig trygghet i den till grunden gående ledarens hand. Att allsidigt sätta sig in i och gå på djupet med varje fråga, som kom inom hans intressesfär, var för honom ett utmärkande drag, och bar det sig då så till, att frågan väckte hans personliga intresse, omhändertogs den med lika mycken kärlek som kraft.

Den, som skriver dessa rader, har sedan länge, i synnerhet vissa tider, stått i intim beröring med den bortgångne och känt honom sedan ynglingaåren. Det är många stunder av delvis munter glädje, vi tillbragt tillsammans, men kanske ändå fler i arbete och allvar. Till de förra hörde ej minst de år, då vi så att säga bodde tillsammans, antingen på det gamla Björnsnäs eller ock med blott en smal väg emellan oss — SWARTZ på det nybyggda Skoga å Stenkullens mark, jag på det gamla Norrviken. När dagens arbete var slut i staden, på kontoret och vid de otaliga offent-

liga uppdrag, som pålades SWARTZ, skyndade han ut till landet, glad att för några timmar få skaka de allvarliga omsorgerna av sig. Under allehanda friluftsliv tillbragtes dessa timmar. Ibland slogs käglor eller spelades tennis, och dessemellan sköto vi till måls, jagade, rodde och — brottades; allt med den grundlighet, som var SWARTZ egen. Gud nåde den, som i skogen försummade sitt håll eller glammade, så det vilda skrämdes upp i förtid. Och brottningen sedan, den roade SWARTZ mycket, ty han var ohyggligt stark, och en brottning med honom kom det stundom att knaka i motståndarens leder.

Även om CARL SWARTZ var den man, som annars gärna kännetecknades av det djupa, kanske tunga allvarsdraget, var han, när dagens bördor fingo läggas åsido, pojke — mycket länge pojke med full förståelse för livets humor och med hjärta — hjärta, där det visade sig, att tillfredsställelse över en god handling för den ena parten kunde nås samtidigt med verklig nytta för den andra.

Det är en ofta gjord erfarenhet, att människan hos mannen framträder som sannast och mest omedelbar utanför den dagliga gärningen. Att denna senare, inför arten och mångfalden av de uppgifter, som pålades SWARTZ, i synnerhet med hans skaplynne, lätt skulle medföra en viss tyngd i sinnet och inför mötande småsinne och trång uppfattning en kanske stundom karg korthet, bör knappt förvåna. Den offentlige mannen, om det nu gällde politik eller affärer, var hos SWARTZ ett, och människan — efter slutat arbete — en annan. Den, som ville lära känna denna sida av honom, skulle därför se och höra honom på hans vackra, fäderneärvda, oändligt kära Stenkullen bland dess kor och får, dess månghundraåriga ekar och susande högresta granar. Därute i naturen, vid makans sida och i gemytligt samspråk med sin allt i allo, trädgårdsmästaren och förvaltaren O. JUNGSTEN, skulle man se CARL SWARTZ, ty först då blev det riktigt klart, varifrån den robur et securitas härledde sig, som präglade hela hans framträdande. Man sätter dem gärna i omedelbar kontakt med landskapets storvulnhet och de sekelgamla ekarnas rättframma, ljus-

älskande kraft. Ute på Stenkullen fick man ett gott begrepp om SWARTZ' levande intresse för vad jordens kultur kunde bjuda. Där försvann hos honom det tunga allvaret och skepsisen över så mycket här i livet, där levde han lycklig i drömmar om framtida, gyllene skördar och växande fullkomning på jordalstringens alla områden.

Detta SWARTZ' intresse för natur och jordkultur byggdes på två utgångspunkter: ekonomins och pietetens, den sonliga pietetens. Någon estetiker var SWARTZ icke, även om han allt mer och mer gladdes åt skönheten kring sig och fick en allt klarare blick för, att enkelheten och naturligheten oftast äro det skönas bästa hörnstenar.

Redan tidigt, innan han ännu tillträtt Stenkullen, intresserade han sig för trädgårdens ekonomi, och hans maningar till sparsamhet voro både stränga och många. Vårt första samarbete, sedan han blivit Stenkullens ägare, gällde också ekonomiträdgårdarna och först några år längre fram park- och prydnadsträdgård. I känslan av sin plikt att väl vårda arvet efter fadern och vidare utveckla det kära stället företog han sig de ganska omfattande terrassbyggnaderna m. m. framför villan, för vilkas utförande han dock tyvärr kom att få råd och impulser, som föga stämde med den klassiska enkelhet och renhet, som kännetecknade det gamla Stenkullen. Detta insåg han snart nog och sökte ärligt avhjälpa det, på samma gång han med största energi ville



CARL SWARTZ vid sin faders byst.

återställa trädbestånd och utsikter, såsom de varit på hans fars tid. Den sonliga pieteten och förståelsen för faderns gärning blevo allt mer rättesnöret för hans verksamhet på Stenkullen. Han studerade de gamla träden, satte friska för att hålla bestånden vid makt och införlivade med dem nya arter. Det dendrologiska intresset växte sig allt starkare och starkare hos honom samt vidgades i sin omfattning. Sina kunskaper på området utvecklade han med samma energi och grundlighet, som han sörjde för sitt jordbruks förstoring och modernisering. I all synnerhet intresserade honom barrväxterna, på vilka Stenkullen också bjuder en synnerligen stolt och vacker samling.

Om SWARTZ' intresse för Föreningen för Dendrologi och Parkvård, om hans egenskaper såsom dess ledare behöver här helt visst icke särskilt erinras. Litet var drar sig nog självmant till minnes den vackra, stämningsfulla festen på Stenkullen under 1921 års sommarexkursion, ordförandens präktiga, ofta improviserade anföranden vid utfärderna, hans klara, lugna ledning av förhandlingarna m. m. sådant. Allt gör, att hans minne inom dendrologiska kretsar skall bevaras i varmaste tacksamhet och djupaste saknad.

CARL SWARTZ var vid sin bortgång endast 68 år gammal. Enligt en inom släkten gängse tradition, till vilken han själv ofta återkom, skulle han ej nå över de 63 åren. Så skedde dock, men nu har stormkastet, det stormkast, vi förgäves trotsa, för alltid brutit även honom.

Stort är tomrummet, som han lämnat efter sig, och i det mäktiga suset hos Stenkullens majestätiska ekar och skuggande granar kommer helt visst länge att förnimmas sorgetoner över ytterligare en fallen vårdare, som byggde sin gärning på kärlekens och pietetens goda grund.

RUDOLF ABELIN.

DROTTNINGHOLMS LUSTTRÄDGÅRD OCH PARK.

AV NILS G. WOLLIN.

I

INLEDNING.

Tiden före Hedvig Eleonora.

Redan 1521 var gården Glia på Lovön i Mälaren föremål för ett mera allmänt intresse med anledning av att GUSTAV VASA där slog läger.^{1*} Det då i enskild ägo befintliga hemmanet övergick till Kungl. Maj:t den 8 mars 1553 mot utbyte av ett stenhus i Stockholm² samt blev säte för en fogde. Vid årtiondets slut uppgick Glia³ i den närbelägna Torvesunds gård, under vars fogde 1558 lades ett fogderi, som bestod av Lovö, Bromma, Botkyrka och Brännkyrka socknar samt inom dessa belägna 34 arvegods. Efter att under perioden 1562—64 endast ha utgjorts av Lovö och Botkyrka, utökades fogderiet 1565 ånyo med Bromma och behöll denna utsträckning till och med 1603.

I Kammararkivets på 1890-talet upplagda serie Slott och gårdar, som återgår på de s. k. landskapens handlingar, vilka huvudsakligen lämna redogörelser för fogdarnas årliga uppbörd och utgifter, finnas inga meddelanden om någon trädgård på vare sig

* De noter, till vilka notnumren hänvisa, komma att meddelas i nästföljande årgång av Lustgården samtidigt med andra delen av föreliggande uppsats.

Glia eller Torvesund. Men räntekammarboken 1577 upptager under rubriken »Hoflön» bland andra kryddgårdsmästare en viss »Bärnt Plågh på torffsund». Vid denna tid fanns alltså där en trädgård. I början av mars månad 1576 hade JOHAN III befallt fogdarna i Stockholms län att »förre än föredt afgår, och meden Ihsen bär» låta framköra furustockar för att »medh förste i tilkommende Währ» uppsätta en byggnad, där kungen kunde vistas med sin familj.⁴ I mars 1579 gavs befallning att bränna så mycket tegel som möjligt för uppförandet av ett stenhus vid Torvesund, och några månader senare inköptes kalk.⁵ År 1580 i maj skriver kungen till det nya stenhusets arkitekt, WILLEM BOY, att han med det första ämnar begiva sig dit och säger något senare sig icke vilja »offtere wistes vdi the Träästugur ther wedh Gården, som wij senest wore inne».⁶ På senhösten 1580 hade man också kommit så långt, att man talade om plåttäckningen av vattentaket.⁷ Först i ett inventarium daterat den 17 februari 1661 ges några upplysningar om slottets storlek och karaktär.⁸

Sedan stenhuset blivit färdigt och kungafamiljen oftare än tidigare och mera ståndsmässigt kunde bo på platsen, som efter KATARINA JAGELLONICA från och med denna tid (1581)⁹ fick namnet Drottningholm, fordrades naturligtvis en större trädgårdsanläggning än tillförne. I de många brev, som utbyttes mellan kungen och WILLEM BOY, söker man dock förgäves efter yttranden angående denna. Trädgårdsmästaren, »gardineren», ovannämnde BERNT PLAIJ, hade emellertid 1581 tre drängar under sig.¹⁰ Och samma år införskaffade han »een hop trä»,¹¹ om vars karaktär dock varken räntekammarbokens huvudbok eller kvittensregister lämnar något närmare meddelande. En motsvarighet finna vi kanske i en sändning, som 1578 införskaffades likaledes för Kungl. Maj:ts behov, och som innehöll bl. a.: mispel-, persiko-, mullbärs-, aprikos-, körsbärs-, plommon-, päron-, äpple- och rosmarinträd samt mullbärsträd och nejlikplantor.¹²

Efter KATARINA JAGELLONICAS död 1583 finnas några förteckningar på leveranser till och från Drottningholm, vilka med un-

dantag för gula violer och krasse endast omfatta köksträdgårdsalster.¹³ Detta skulle kunna tyda på att trädgården under denna tid hade utpräglad nyttokaraktär. Något annat hade knappast heller tidigare varit fallet, även om JOHAN III som bekant ägde intresse för trädgårdskonsten, varom flera av hans brev bära vittne.¹⁴

Platsen för Drottningholms första trädgårdsanläggning är icke angiven i någon samtida handling. Men att döma av det nyss nämnda inventariet (1661) och flera uppgifter i räkenskaperna under HEDVIG ELEONORAS tid låg den på slätten mellan nuvarande slottet och Malmen. Hur pass stor del av området, som var kultiverat under JOHAN III:s tid, låter sig dock ej bestämmas, antagligen var detta dock mindre då än under riksänkedrottningens tid, beroende därpå att vattensamlingen väster därom var betydligt större, vilket framgår bl. a. därav, att utloppet ända fram till 1600-talets mitt var föremål för ett ej obetydligt fiske.¹⁵

Det fogderi, under vilket Drottningholm hörde under 1500-talets senare del, upplöstes, såsom ovan nämnts, genom kungl. brevet den 10 september 1603, enligt vilket hela området överläts åt änkedrottningen KATARINA STENBOCK. Hon avträdde det dock några år senare mot vederlag men återfick redan 1614 Drottningholm och Lovö socken, som hon utarrenderade åt olika personer. Efter hennes död (1631) ingicks nya kontrakt med kronan, men i dessa inbegreps icke mera av Lovö socken än det, som låg omedelbart under kungsgården.¹⁶ Om denna period skriver LARS SALVIUS¹⁷: »Der uppå var detta Gods någon tid mycket af sig kommit igenom elaka Arrendatorer». Några värdefulla meddelanden angående trädgården kunna vi icke heller lämna från tiden i fråga.

Vid 1630-talets början (1633) donerades emellertid Drottningholm till riksamiralen CARL CARLSSON GYLLENHIELM,¹⁸ samma år som denne kallades till förmyndare för KRISTINA. Att döma av de Drottningholms räkenskaper, som äro insprängda i flera Karlbergshandlingar, ägnades Vasagodset intet särskilt konstnärligt intresse, vilket i stället riktades mot Karlberg, där ett slott upp-

fördes under 1630-talets slut och där åtminstone sedan 1634 en ny trädgård var under anläggning.¹⁹ I april d. å. sände GYLLENHIELM »folpertus tregårdsmestare» till Drottningholm, där trädgården några år senare levererade körsbär, äpplen och vinbär. Någon utvidgning av den gamla trädgården ägde dock knappast rum. År 1634 inbringade avkastningen blott 40 daler och 28 öre. Endast en dräng lydde under trädgårdsmästaren JONAS sex år senare.²⁰ GYLLENHIELM intresserade sig emellertid för djurgården, som omfattade det oplanerade området väster om slottet, och ökade dess djurbestand samt satte själva gården i högre kultur.²¹

År 1649, året före riksamiralens död, löste drottning KRISTINA in Drottningholm och skänkte det åt sin moder MARIA ELEONORA men överflyttade godset två år senare på MAGNUS GABRIEL DE LA GARDIE.²² KARL GUSTAV tillbytte sig emellertid nästföljande år (1652) Drottningholm mot Rävsnäs men upplät det 1653²³ åt sin syster MARIA EUPHROSINA, som bekant gift med M. G. DE LA GARDIE. Besittningsrätten bekräftades två år senare.²⁴ Godset lämnades till hälftenbruk åt befallningsmannen PEDER OLOFSSON 1655²⁵ och 1657 åt SVEN PERSSON på tre år.²⁶ Trädgården låg direkt under furstinnans uppsikt. Vad fiskeriet beträffar, var »Tresket» henne förbehållet.²⁷ Detta är första gången vi träffa på detta namn på den betydande vattensamlingen nordväst om slottet, vilket kommer att följa oss fram ända till GUSTAV III:S tid.

I själva verket tyckes MAGNUS GABRIEL DE LA GARDIE ha tillträtt Drottningholm redan 1650, varom de utgifter vittna, som denne gjorde från och med nämnda år, då bland annat dalkarlar arbetade »på vegens förferdigande och röjning».²⁸ Åren 1653—1655 voro utgifterna störst.²⁹ Det huvudsakliga arbetet tyckes ha inriktats på slottets interiör under byggmästaren MATTIAS HOLLS ledning efter en av JEAN DE LA VALLÉE 1653 uppgjord restaureringsplan.³⁰ Trädgården förblev dock fortfarande ointressant. År 1651 t. ex. nämnes den i anledning av försäld humle, rötter, kål och päron.³¹ Trädgårdsinventarierna från respektive 1652 och 1653 visa en blygsam sammanställning av obetydliga rekvisita.³² Då-

varande trädgårdsmästaren PER BJÖRSON inköpte emellertid ett antal fruktträd.³³

Efter KARL X GUSTAVS död önskade HEDVIG ELEONORA Drottningholm åter och ersatte MAGNUS GABRIEL DE LA GARDIE den summa, som han enligt beräkning utlagt på gårdens förbättring under åren 1650—1661.³⁴ Köpet avslöts och kvitterades av DE LA GARDIE den 16 februari 1661 (genom reduktionskollegium ökades sedermera summan), och påföljande dag upprättades, såsom vi i anslutning till slottsbyggnaden redan nämnt, ett inventarium bl. a. över Drottningholms trädgård, som ger den första om också föga påtagliga bilden av denna anspråkslösa anläggning.³⁵

»Trädgården afsatt medh Nij giärsgård rundt om dhet gamla resse wärket stäär ännu mäst som det tillförende giordt hafuer.

Een gammal Trädgårdsport åth nijga Bijgningen³⁶ medh Huff gångejain och klincka.

Een dito åth norre orthen uthmed trädgårdsmestarens fäähuus med 2 st. gångiern och 1 haspa.

31 st. Epleträn, 9 st. Päronsträn, 16 st. Unga Trän.»

Det var alltså ett av plank och två träportar ingärdat område med fruktträd och säkerligen även kryddkvarter. En helt nytto-betonad anläggning av intet konsthistoriskt och föga trädgårds-historiskt intresse. Denna trädgård kan icke heller på något sätt anses representativ för tiden. Att den icke var det kan delvis motiveras med den oländiga marken. Den första Drottningholms-trädgårdens läge gent emot slottet kan däremot sägas vara vanligt i Norden ej endast under medeltiden utan delvis också under renässansen, då det medeltidsmässiga ju ännu ofta dröjde kvar i massornas fria gruppering och de nya idéerna främst voro att finna i diverse omhuldade detaljer. Kanske kunde redan JOHAN III och hans familj glädja sig åt några prydliga och väldoftande, symmetriskt ordnade blomstersängar i sin Drottningholmsträdgård. Säkerligen ägde denna dock intet av den arkitektoniska enhet, som kungen tyckes ha eftersträvat vid iordningställandet av terrassträdgården söder om slottet i Stockholm.³⁷ Nytto-

karaktären var särskilt betonad på Drottningholm liksom i det av JOHAN III särskilt gynnade Kalmar, där kungen 1574 befallde, att man icke endast skulle plantera »eenn hoop Bärende Trä, vthenn och elliest allehånde slagx örtter, som vdi vårtt köke tienlige ware kunne».³⁸

Denna princip tyckes man ha hållit fast vid på Drottningholm ännu vid HEDVIG ELEONORAS tillträde.

BAROCKTRÄDGÅRDEN.

Nicodemus Tessin d. ä:s förslag.

Riksänkedrottningen hade som bekant ej länge ägt Drottningholm, förrän en vådeld ödelade byggnaden. Detta hände den 30 (ev. 31) december 1661.¹

Katastrofen var knappast ovälkommen för HEDVIG ELEONORA, eftersom den gav henne fria händer. Åtminstone tyder därpå den iver, med vilken hon tog upp planerna för en ny och ståndsmässig bebyggelse. Redan i januari började man riva de gamla tegelstensmurarna och sedan grundstenen högtidligen lagts den 26 nästföljande april uppföra det nya slottet.²

För att erhålla byggnadsritningar hade änkedrottningen vänt sig till NICODEMUS TESSIN D. Ä., som med beundransvärd fortfärdighet avlämnade ett flertal projekt. Några värdefulla upplysningar angående dessa ger arkitekten i två brev till fältmarskalken CARL GUSTAF WRANGEL,³ som vid sidan av sina egna slottsbyggen även hade intresse över för TESSINS andra större arbeten och önskade kopior av hans byggnadsritningar. Den 17 maj 1662 kunde TESSIN meddela, att han gjort en dessein till det nya Drottningholm, som skulle få samma läge som det förra. De mått, som han anger på nybyggnaden (100 alnar i längd och 50 alnar i bredd), motsvara den nuvarande huvudbyggnaden. Några flyglar synas då alltså ännu ej vara planerade. Mot sjösidan var tänkt en öppen portik med portal »alla Dorica». Denna hade en motsvarighet på västra sidan, där emellertid berget var så högt, att man medelst en dubbeltrappa kom direkt in i andra våningen. En väsentlig skillnad mellan detta projekt och det sedan följda var, att döma av TESSINS beskrivning, tillägget av en övre, med joniska pilastrar

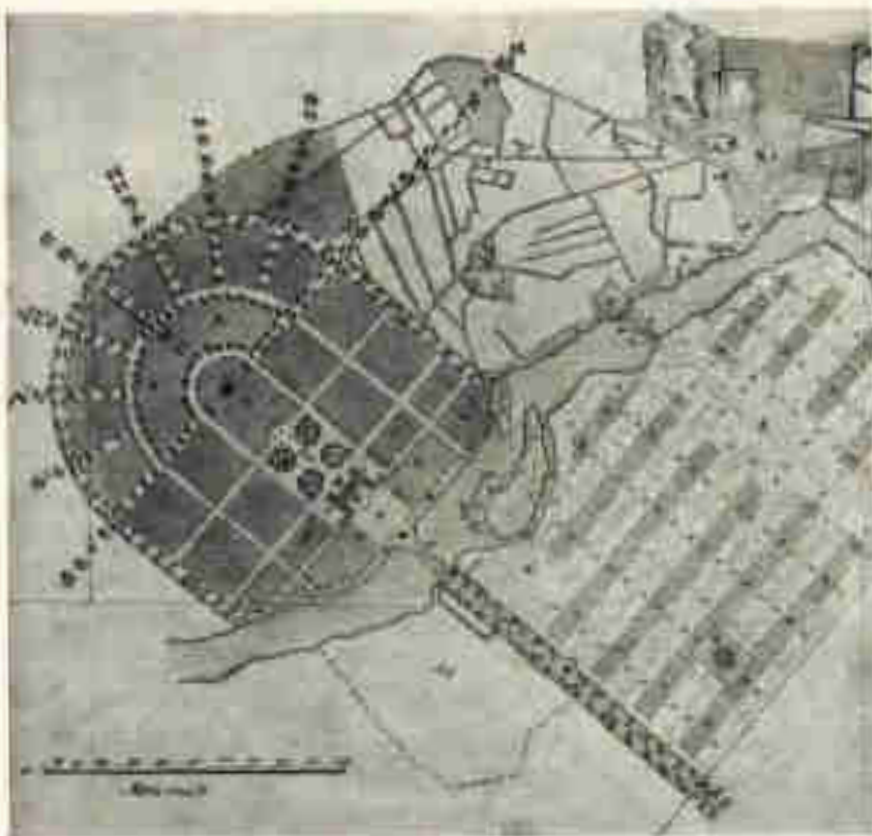


Fig. 1. Eskilstuna. Förslag till slottsanläggning av Jean De la Vallée 1658.
Detalj av 1700-tals kopia. Uppsala universitetsbibliotek.

Projet de construction du château par Jean De la Vallée 1658. Détail d'une copie
du XVII:ième siècle. Bibliothèque de l'université d'Upsal.

artikulerad mellanvåning samt kyrkans förläggande till tredje våningen.

I juli hade man redan hunnit så långt på slottsbygget, att den undre våningen mot sjösidan blivit uppmurad (brev den 26 juli 1662). Men medan slottet växte högre för varje dag under medverkan av ett flertal hantverkare och annat arbetsfolk, utarbetade TESSIN nya kompletterande förslag. Det tidigast kända är meddelat i fig. 4.⁴ Huvudbyggnaden, som där har ett utseende, som

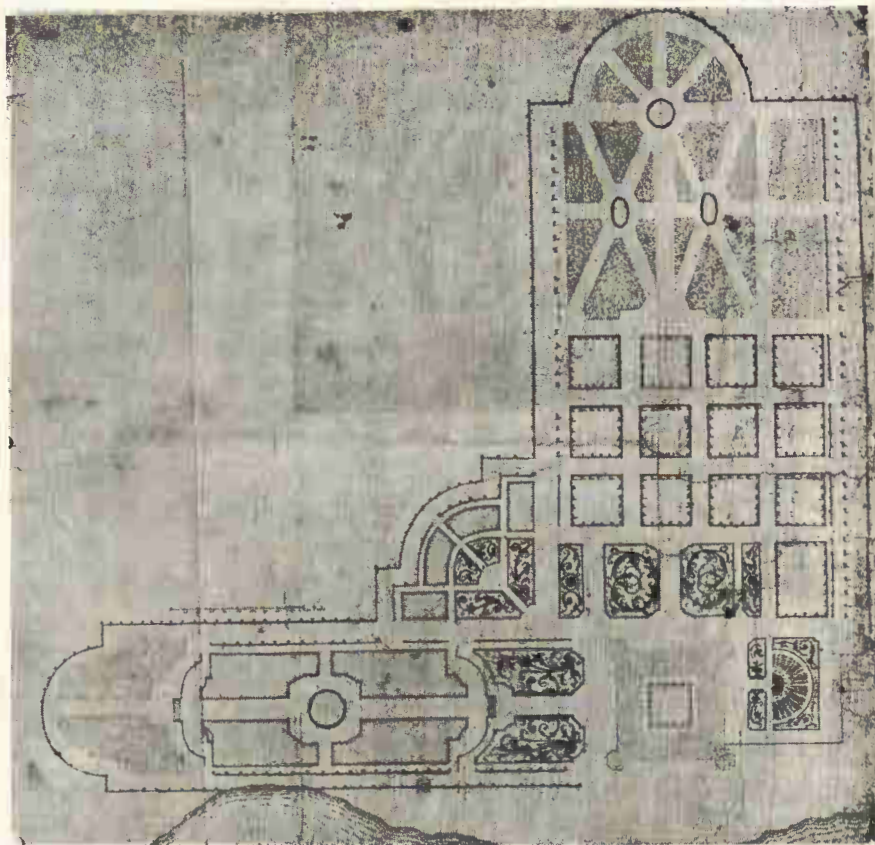


Fig. 2. Skokloster. Trädgårdsprojekt av Jean De la Vallée.
Skokloster.

Projet du jardin par Jean De la Vallée. Skokloster.

liknar det nuvarande, har sammankopplats med två par balustradkrönta, i norr och söder gående flyglar med femaxlade längdfasader. Först i ett något senare förslag (fig. 5) har planen blivit den slutliga och välkända.⁵

När TESSIN i ovannämnda brev, maj 1662, talar om den västra slottsfasaden, betecknar han den som orienterad »gegen dem thiergarten», vilken utbredd sig nedanför det berg, som delvis utgjorde byggnadens grund.⁶ En kuperad, vild skogsterräng så-

som här kunde det dock näppeligen ha varit TESSINS mening att bibehålla nedanför slottets eleganta byggnadslängor. Exempel finnas visserligen på anläggningar, där jaktparkerna fingo tränga fram ända till slottsmurarna.⁷ Men den typen tillhör en äldre period än barockens. I det tidiga förslaget, meddelat i fig. 4, har TESSIN ju också lagt intill slottet en arkitektoniskt rikt utformad trädgård, vars karaktäristika vi även möta i översiktsplanen, där den slutgiltigt komponerade slottsbyggnaden är återgiven (fig. 5). Innan vi närmare taga dessa förslag i betraktande, förutskicka vi lämpligen några påpekanden angående då gängse trädgårdstyper av högre ståndskaraktär i Mellan-Sverige. Materialet är dock ännu så ofullständigt känt, att vi här — för att icke alltför mycket avvika från vårt egentliga ämne — endast kunna ge några antydningar.

En nyorientering inom svensk trädgårdskonst under 1600-talet betecknar ANDRÉ MOLLETS inkallande genom drottning KRISTINA. Son till CLAUDE MOLLET, en av den franska senrenässansträdgårdens utformare, ägde han de bästa förutsättningar att vidarebefordra den franska smakens krav icke endast på axiellt sammanhang mellan byggnad och trädgård och parallelogrammens företräde som grundform framför kvadratens utan också på en siriligare parterrutbildning.⁸ Då han emellertid stannade i Sverige endast få år,⁹ blev hans praktiska insats knappast kongruent med hans kapacitet. Men den programartade skrift, som han utgav i Stockholm 1651, *Le Jardin de Plaisir*, har säkerligen haft stor betydelse genom sina praktiska anvisningar och förebildliga, i kopparstick meddelade planer.¹⁰ Jämte ANDRÉ MOLLET och hans son JEAN, vars insats i detta sammanhang kanske ej helt må förbises,¹¹ var JEAN DE LA VALLÉE pioniären för den franska trädgårdskonstens införande i Mellan-Sverige. Deras strävanden beteckna här en opposition mot den tidigare förhärskande tysk-holländska smaken. Handelsutbytet av trädgårdsprodukter såsom blommor och träd samt prydnadsföremål såsom skulpturer infördes dock till Sverige 1600-talet igenom från både Tyskland

och Holland, vilka länder också ofta exporterade trädgårdsmästare till de större anläggningarna. Men de konstnärliga impulserna utformades i regel av arkitekter, påverkade av den franska smaken.

Av stort intresse som övergångstyp är JEAN DE LA VALLÉES förslag 1658 till slottsanläggning invid Eskilstuna, vilken KARL X GUSTAV »Anno 1652 hadhe ährrnat låta byggia» (fig. 1).¹² Slottet är här axialt insatt i miljön. Mot staden sträcker sig en rak allé. På andra sidan inneslutas huvudbyggnad, flyglar och sidoordnade gårdar halvcirkelformigt av en trädgård med symmetrisk kvarterindelning. Den översiktliga disponeringen är emellertid splittrad genom ett i centrum befintligt »uphögt qvarter til Promenad Plats, hvarifrån man kan se öfver hela Trägården». Där var uppfört ett lusthus, varifrån blicken kunde löpa »som utur et Centrum» genom nio radiellt utgående alléer — en föregångare i Sverige till barockens stjärnplatser.

En variant till den halvcirkelformat avslutade trädgården, som i Frankrike lancerades av MARIA MEDICI genom anläggandet av Luxembourgträdgården (SALOMON DE BROUSSE), vartill den antikiserande Boboli-trädgårdens amfiteater givit närmaste anledning,¹³ finna vi i Skokloster (fig. 2), där JEAN DE LA VALLÉE var verksam.¹⁴ Kompositionen får i detta fall anses rent ideell, alltså icke inspirerad av situationen, då i själva verket terrängen närmast slottet och i lustträdgårdens mera avlägsna del ursprungligen var kraftigt kuperad.¹⁵ Hur förhållandet i detta avseende var vid Eskilstuna är ej bekant.

En förenklad typ av Skoklosters lustträdgård möter oss i ytterst förvanskad tillstånd på Garphyttan i Närke.¹⁶

Bland de halvcirkelformat avrundade trädgårdarna vilja vi slutligen också fästa uppmärksamheten på ett anonymt första projekt till trädgårdsanläggning på Ekolsund, där längd- och tväraxeln äro i det närmaste likvärdigt betonade (fig. 3).¹⁷ (Jämför härutinnan Skoklosterprojektet.) Ekolsundsplanen komponerades, att döma av teckningens karaktär, av JEAN DE LA VALLÉE och antagligen strax före 1666, då NICODEMUS TESSIN övertog byggnads-

ledning.¹⁸ (Jfr plan bland teckningar till *Svecia antiqua*. K. B. Stora formatet.)

Till ovannämnda trädgårdar av helt eller huvudsakligen plan karaktär sluter sig en mindre grupp terrassanläggningar, bland vilka den av OLOF RUDBECK D. Ä. omkring 1665 projekterade men aldrig helt utförda, väster om Uppsala slott intager en särställning.¹⁹ Även JEAN DE LA VALLÉE synes ha verkat inom denna trädgårdsgrupp. Det förnämsta exemplet ger Wenngarn, som av GUSTAF UPMARK D. Ä. och sedan av AUGUST HAHR förts till eller med antaglighet attribuerats till nämnde arkitekt.²⁰ ERIK DAHLBERGHS egenhändigt signerade teckning över Wenngarn 1660 (K. B.) visar den ännu helt orörda branten nedanför slottet, medan WILLEM SWIDDES stick 1695 uppenbarar ett rikt utbildat arkitektoniskt system av terrasser med axiellt inriktade rampanordningar av italienskt kynne. En karta från 1727 ger stickets åtminstone relativa sanningshalt.²¹

Samtidigt som denna trädgård började anläggas, 1660-talet, påbörjade man en förenklad variant direkt eller indirekt influerad av JEAN DE LA VALLÉE, nämligen Höjentorp i Västergötland.²²

Slutligen hava vi att påpeka den i Sverige enastående typ, som Öster Malma företräder. Komponerad av JEAN DE LA VALLÉE under slutet av 1660-talet ²³ visar den i ERIK DAHLBERGHS första blyerts-teckningar (med de mera kraftigt betonade arkaderna löpande runt de låga, symmetriskt utbildade plåtarna) än mera av senrenässansens karaktär än i ADAM PERELLES *Svecia-stick* (1664—74).²⁴

Av ovanstående exempel framgår det, att trädgårdstypen på modet under 1650- och 1660-talen i Mellan-Sverige var i motsats till den medeltida tillfälliga grupperingen axiellt inriktad gentemot huvudbyggnaden och hade symmetrisk gruppering, som eftersträvade både detaljrikedom och slutenhet. Men denna slutenhet bestod huvudsakligen i en symmetrisk gruppering av smärre, trots ANDRÉ MOLLETS propaganda, vanligen kvadratiske kvarter. Det enhetliga greppet, de ledande linjerna, den kraftiga rörelsen efter

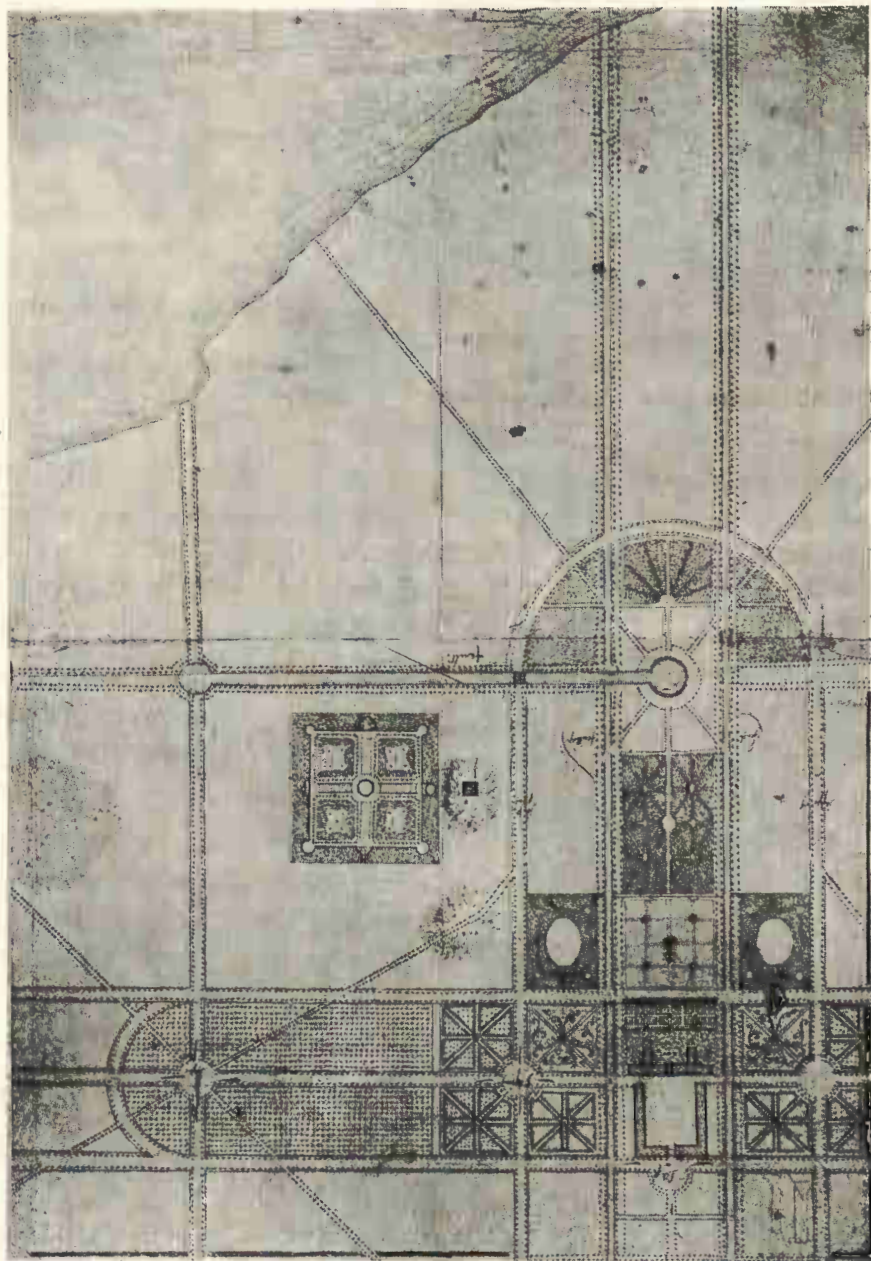


Fig. 3. Ekolsund. Projekt av Jean De la Vallée. Uppsala universitetsbibliotek.
 Projet de Jean De la Vallée. Bibliothèque de l'université d'Upsal.



Fig. 4. Drottningholm från söder. Projekt av Nicodemus Tessin d. ä.
Nationalmuseum.

Vu du sud. Projet de Nicodème Tessin père. Musée national de Stockholm.

barock stiluppfattning saknades ännu. En anordning som lusthuset med alléutsikterna i den kungliga trädgården invid Eskilstuna var ett uttryck för renässanstidens längtan efter utsiktsplatser, icke barocksmakens fordran på sugande perspektiv.²⁵

Att döma av dessa stickprov utgjorde JEAN DE LA VALLÉE en högst betydande kraft inom trädgårdskonsten under här ifrågasvarande övergångsperiod. I vad mån han i denna sin verksamhet var originell, överlåta vi åt en senare undersökning att utröna. Men redan nu tro vi oss kunna konstatera en säregen om också icke modernt färgad stil, särskilt i de halvcirkelformat avslutade kompositionerna. Typen fanns visserligen, vilket ovan framhållits, i Frankrike (och tidigare i Italien), men den tyckes ha utvecklats av den svensk-franska arkitekten.²⁶

När TESSIN 1662 fick sig förelagd den uppgiften att omskapa Drottningholms djurgård till lustträdgård, utbildade han i motsats till den stil, som hans yngre medtävlare JEAN DE LA VALLÉE företrädde, väster om slottet en barock anläggning kring en ganska energiskt framförd längdaxel.²⁷ Närmast slottet (fig. 5) lade han två långa med buxbomsritningar försedda parterrkvarter, sekunderade av två rabatter (plate-bande) i mittgången. På andra sidan om en rund bassäng höjde sig en bågformig terrass med två smärre kvadratiska paviljonger. Två långa gräsmattor (tapis vert), inramade av delvis dubbla trädrader, förde perspektivet vidare till

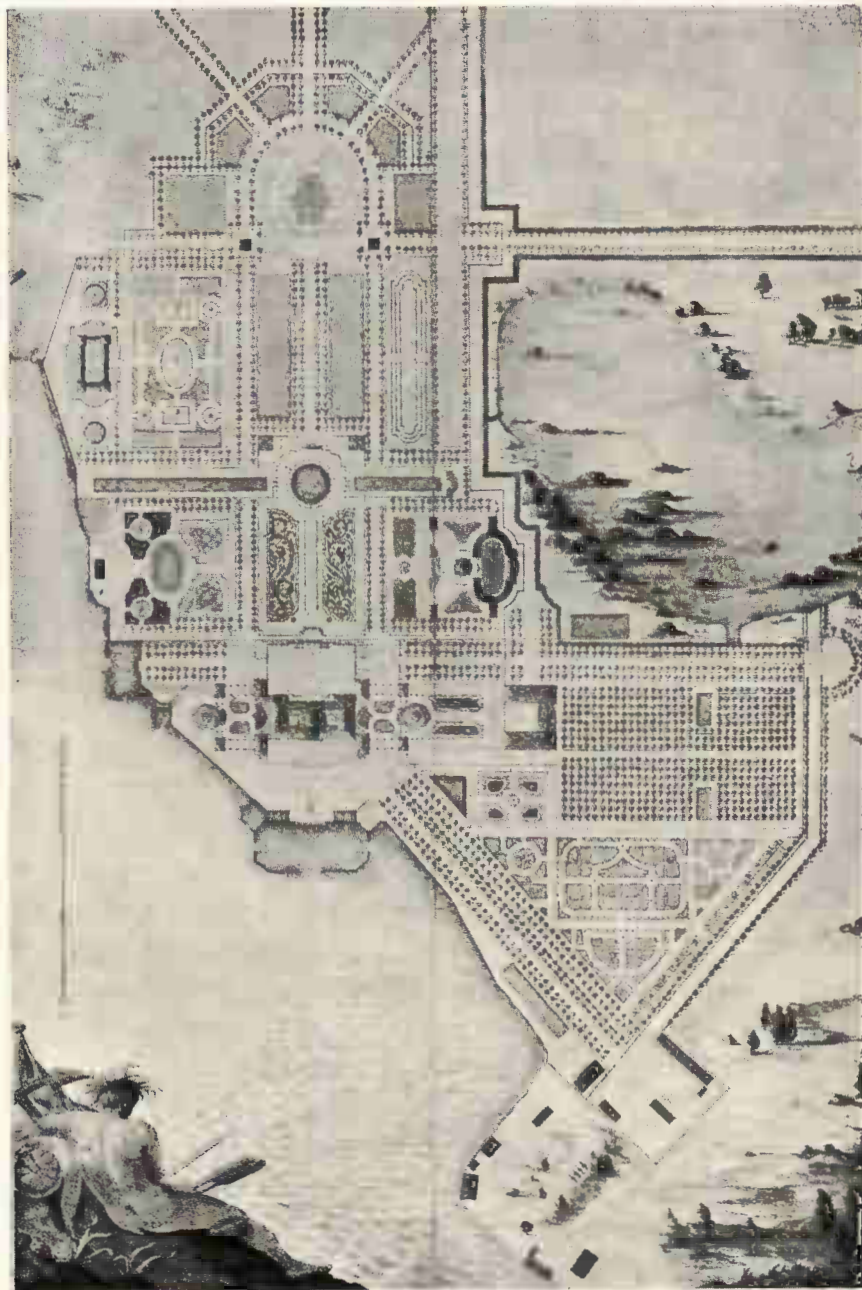


Fig. 5. Drottningholm. Generalplan. Projekt av Nicodemus Tessin d. ä.
Nationalmuseum.

Plan général. Projet de Nicodème Tessin père. Musée national de Stockholm.

en högre, även av två paviljonger infattad arkitektonisk anordning. Fonden var utformad som stjärnplats. Denna på papperet fullt utbildade barocka kraftlinje, som än mera betonades av dubbla sidoalléer, skulle i verkligheten dock ha förlorat mycket av sin intensitet till följd av de skymmande träden kring gräskvarteren väster om den runda dammen samt den slösande rikt utbildade tväraxeln närmast väster om slottet, söder och norr om broderikvarteren. Där vägde å ena sidan broderikvarter, en oval vattenbassäng och boskéer mot en annan och friare gruppering av broderikvarter samt paviljonger och en säregen, exedraliknande komposition, som i ett föregående detaljförslag (fig. 4) utgjordes av en mindre rektangulär byggnad av holländsk klassicistisk typ, inramad av böjda, arkadförsedda flygelarmar. Säkerligen ett orangeri, orienterat som det var mot söder. Parallellt med dessa anläggningar löpte två av träd inramade kanaler, vilka alltså ytterligare betonade tväraxeln.

Något löst insatta i sin omgivning finna vi i söder en rikt utbildad större boské samt en volièreliknande treillagebyggnad och på andra sidan om längdaxeln ett långsmalt rum, antagligen en spelplats.

Tydligt nog har TESSIN inspirerats till denna komposition av den anläggning, som vid här ifrågavarande tid ansågs som en av den franska smakens största erövringar på trädgårdskonstens område, nämligen Vaux-le-Vicomte. ISRAEL SILVESTRE hade redan 1653, eller samma år som TESSIN återvände till Sverige efter sin utländska studieresa, utfört det välkända sticket över NICOLAS FOUQUETS märkliga slottsanläggning (fig. 6), som skulle komma att utgöra upptakten till den franska barocka trädgårdsstilen och ge LUDVIG XIV impulsen till utbyggandet av Versailles. SILVESTRES stick återgår visserligen på ett ej färdigt projekt. De slutgiltiga ritningarna, signerade 1656, efter vilka anläggningen utfördes, skilja sig dock vad angår totalkompositionen endast obetydligt från gravyren.²⁸

Likheterna mellan den franska och svenska anläggningen

möta vi ju först och främst i den långa centralaxeln med två par långsträckta kvarter, av vilka de två bortre (i TESSINS förslag för-enklade) ligga på högre nivå, i tvärxelns riktning åtskiljda av kanaler på ömse sidor om en rund bassäng. Likaså i fondens utbildning till stjärnplats²⁹ samt i flera detaljer å den tvärxlade för-grundsparterren. Ja, likheten går så långt, att borggårdsterrassen, som var kompositionellt motiverad kring det vattenomflutna franska slottet, fått sin motsvarighet på Drottningholm, där dock även terrängen inbjudit till denna utbildning. Ännu ett drag, som egentligen var karaktäristiskt för de franska renässansanläggningarna, nämligen de upphöjda promenadvägar runt parterrerne, och som ANDRÉ LE NÔTRE ej gjort sig fri från i detta hans första självständiga verk, har TESSIN överfört i sitt projekt, vilket allt tyder på att han noga studerat den franska förebilden. Men det öppna, grandiosa perspektiv med bestämd och klar reliefverkan, som adlar Vaux-le-Vicomte, har TESSINS projekt gått miste om. Hans förslag äger trots allt ännu kvar något av mångfalden och bristen på enhetlighet, som karaktäriserar senrenässansens trädgårdstyp.

Några detaljer i Drottningholmsförslaget tyda på att TESSIN tagit intryck även från FOUQUETS andra mera kända egendom, det alldeles intill Port de Vincennes i Paris belägna St. Mandé. Denna ägde ej tillnärmelsevis den monumentala enhetlighet som Vaux-le-Vicomte, beroende därpå, att FOUQUET i St. Mandé, i den mån inkomsterna ökats, inlöst nya markområden och kompletterat byggnaderna, som därigenom fått en medeltidsartat nyckfull utbredning. En värdefull situationsplan från år 1663, som tillhör Nationalmuseum, ger tydligt vid handen, att TESSIN för Drottningholmsprojektet kopierat den bortre, högra (från slottet räknat) boskén och antagligen även tagit intryck av den rektangulära tre-illage-»berceaun» (fig. 7).³⁰

Med den praktiska läggning, som TESSIN ägde, sökte han dock ej att på Drottningholm bryskt tvinga in en estetiskt eftersträfvansvärd komposition i det ogästvänliga landskapet väster om slottet med den »mot Mälaren sakta sluttande bergsmarken med kärr och

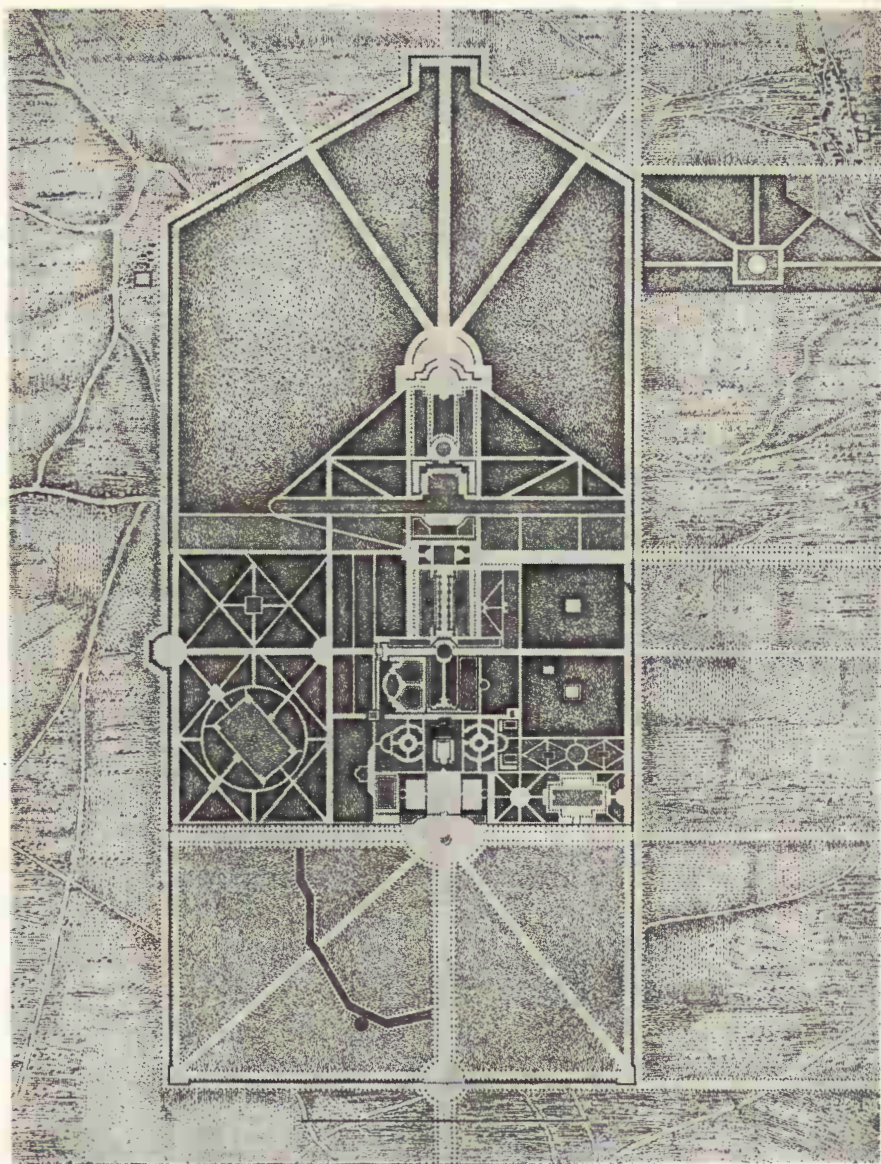


Fig. 6. Vaux-le-Vicomte. Generalplan. Gravyr av Israel Silvestre 1653.

Plan général. Gravure d'Israël Silvestre 1653.

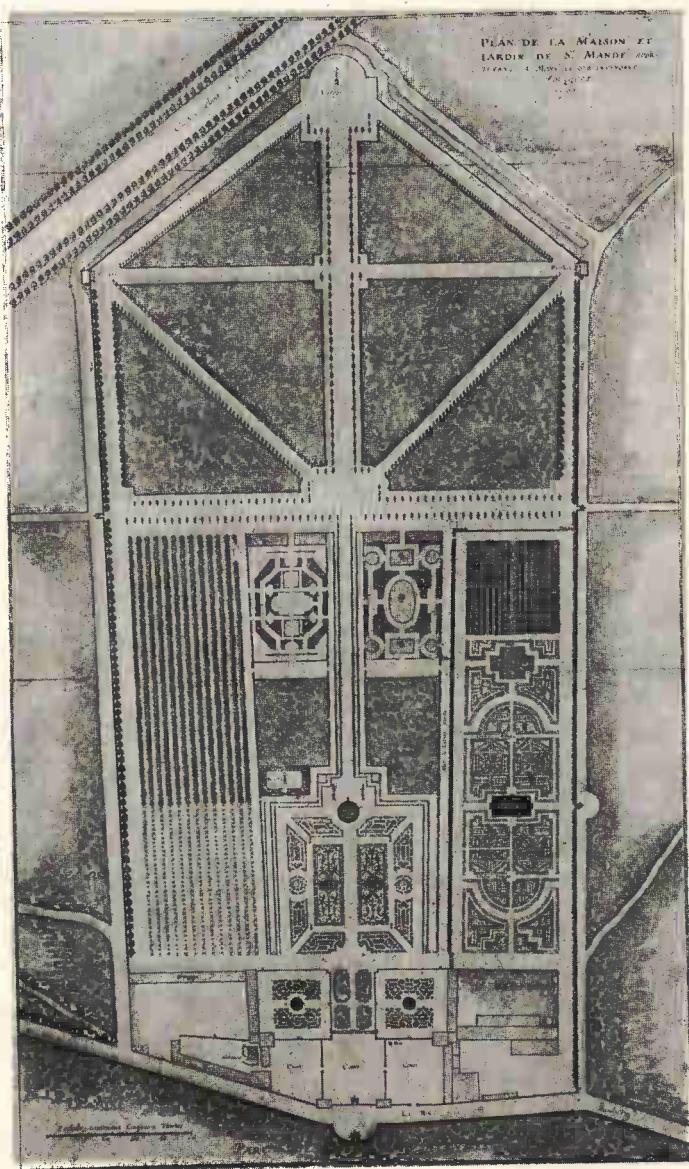


Fig. 7. St. Mandé. Generalplan 1663. Nationalmuseum.
Plan général 1663. Musée national de Stockholm.

myr mellan de här och där i dagen framträdande klipporna»³¹, utan tog hänsyn till situationen. Vad den balustradprydd, starkt framskjutande borggården beträffar, hava vi redan yttrat oss. Tväraxelns kanaler skulle få praktisk betydelse som avlopp för det stora kärret. Fondanordningen förlades dit, där terrängen var högst, eller platsen där NICODEMUS TESSIN D. Y:S kaskadanläggningar senare skulle uppföras.

Slutligen hava vi att nämna, hur NIC. TESSIN D. Ä. tänkte sig de övriga trädgårdsanläggningarna, där någon direkt anknytning till Vaux-le-Vicomte eller St. Mandé ej kunde förekomma. I det första förslaget (fig. 4), med endast fyra flyglar, utbildade han mellan det södra flygelparet balustradomgivna terrasser, vilka senare skulle få ett likartat förverkligande på Karlberg. I det slutgiltiga byggnadsprojektet (fig. 5) föll denna anordning naturligtvis bort, men där tillfördes de två inbyggda gårdarna en enkel kvarterindelning och fortsattes slottets längdaxel av två långa broderikvarter, inriktade mot en trelängad byggnad — en ersättare för »det stora röda huset» (s. 115). Närmast väster om slottet tänkte sig TESSIN dubbla alléer, i söder slutande i en mindre sjögård, i norr direkt övergående i den stora fruktträdgården. Borggården mot sjön, helt fri från vegetation, avslutades med en större hamnanläggning.

Den gamla köksträdgården i form av en oregelbunden triangel, tänkte sig TESSIN innesluten av alléer. Öster om två massiva trädkvarter visa kryddkvarteren en förvånansvärt rik men strängt symmetrisk utformning. — Den dåtida omgivande bebyggelsen finna vi i några spridda mindre hus öster ut.

Detta för svenska förhållanden särdeles rika projekt blev med undantag för huvudparterrens planering aldrig påbörjat. Vi återkomma senare till ett omnämnande av arbetenas omfattning. — Liksom förhållandet var med själva slottsarkitekturen, måste TESSIN utföra flera förslag till trädgårdarnas utformning för att tillfredsställa riksänkedrottningens självständiga smak.³² Några av dessa finnas ännu bevarade. Det är dock endast ytterligare en

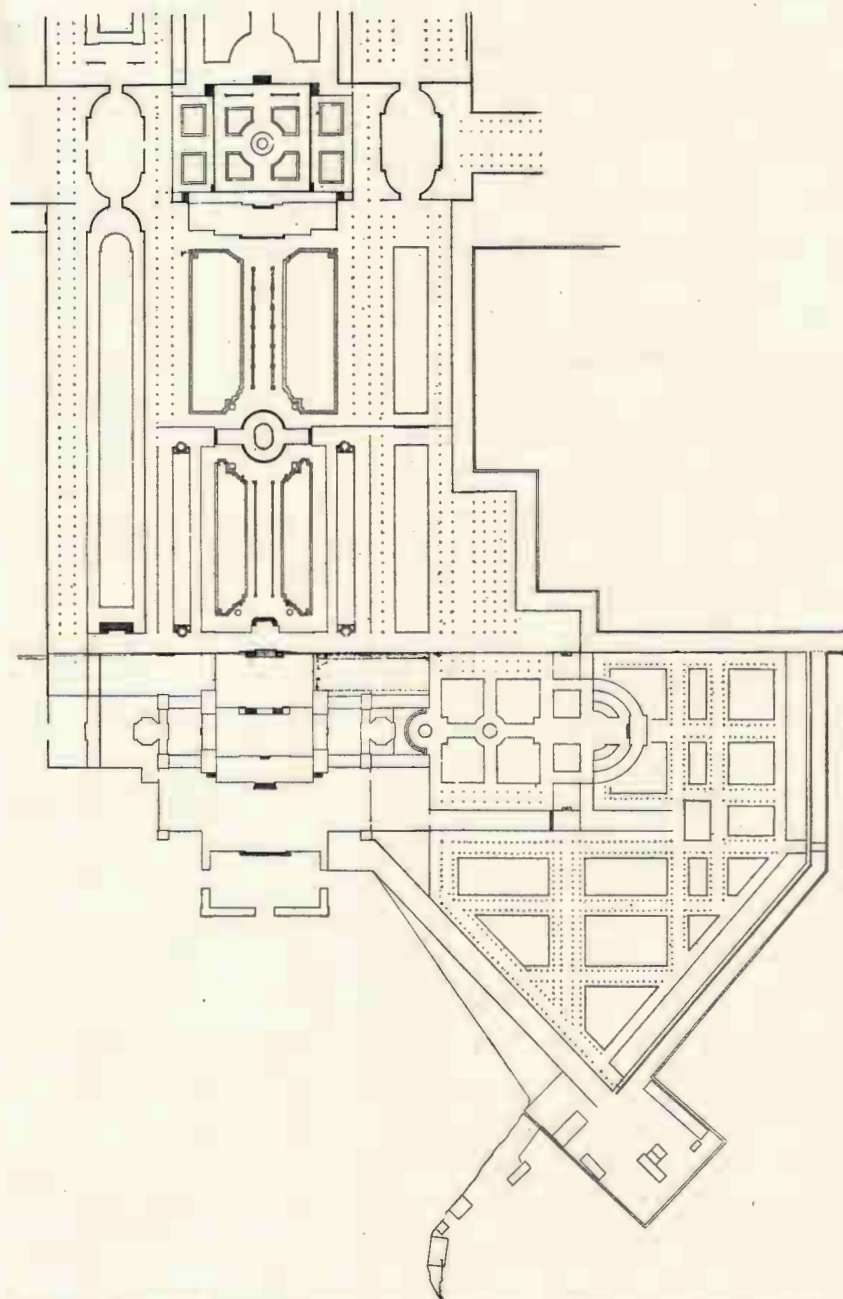


Fig. 8. Drottningholm. Generalplan. Projekt av Nicodemus Tessin d. ä.
Nationalmuseum.

Plan général. Projet de Nicodème Tessin père. Musée national de Stockholm.

ritning, som meddelar en mera omfattande orientering³⁸ (fig. 8). När denna pennteckning utfördes är vanskligt att precisera. Någon hjälp ger knappast den iakttagelsen, att de små obetydliga byggnaderna längst i öster äro desamma som i det tidigare stora projektet (fig. 5). Icke heller att samkomponeringen mellan lust- och köksträdgård också i stort sett är densamma. Men detta senare förslag vittnar om en betydligt mera utvecklad barock utformning, varför det väl kan ligga några år mellan de båda ritningarna. Redan vid första ögonkastet lägger man märke till, att formgivningen avsevärt förenklats. Alla kvarter hava tillförts en utpräglad utsträckning i riktning öster—väster. Den tidigare i förgrunden dominerande tvärxeln har helt fallit bort liksom detaljer såsom orangeriet, volièren med framförliggande boské etc. Några reminiscenser från tidigare förebilder dröja dock ännu kvar: den starkt framskjutande slottsterrassen, den nedsänkta broderiparterren samt de två västliga, på högre nivå befintliga kvarteren. Trädplanteringarna kring dessa senare ha dock fallit bort. I stället har tillkommit den fontängata, som på motsvarande ställe finnes på Vaux-le-Vicomte (fig. 6). Mittaxelns sträckning har ytterligare förstärkts på norra sidan av rektangulära gräsmattor inom långa allésträckor och på södra sidan av en lång damm. Perspektivet har tillsnörpts på båda sidor om mitten av ovala platser för att sedan till synes ohämmat fortsätta längre mot väster. Mellan de båda ovalerna, där terrängen ju i verkligheten kraftigt höjde sig, har lagts en vid terrass, som för upp till en dekorativ anordning med smärre parterrer på olika nivåer. Jfr fig. 5. Även bakom dessa terrasser fortsätter perspektivet med synbarligen likartade anläggningar. I norr har trädgårdens yttergräns mot träsket tillförts en trappstegsformigt regelbunden kontur.

Trakten närmast slottet tyckes frilagd från all vegetation. Byggnadens egen längdaxel avslutas mot norr med en halvcirkelformad terrassanläggning. Köksträdgården har, som sagt, samma yttre begränsning som tidigare. Men den inre fördelningen visar

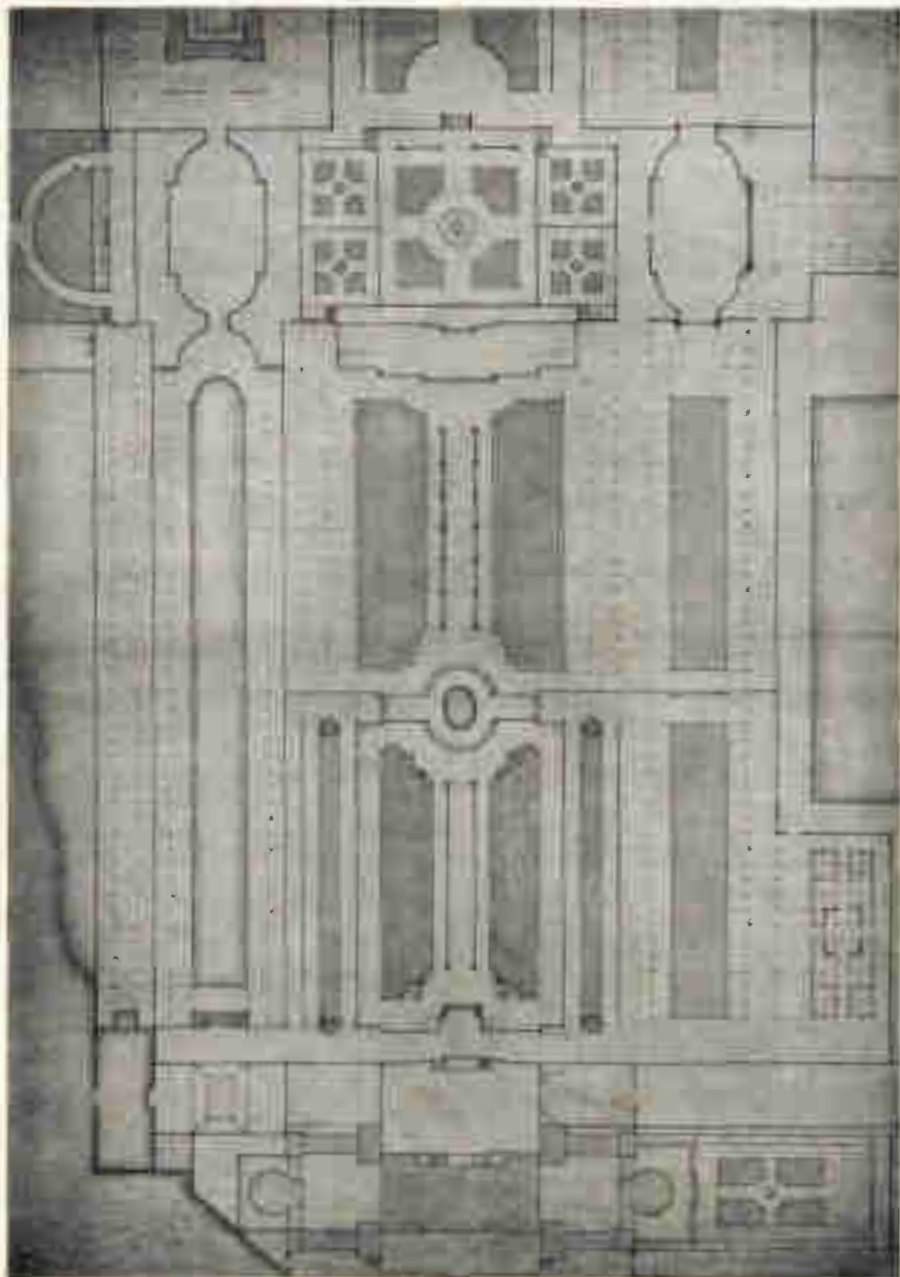


Fig. 9. Drottningholm. Detaljplan. Projekt av Nicodemus Tessin d. ä.
Nationalmuseum.

Plan de détail. Projet de Nicodème Tessin père. Musée national de Stockholm.

en av platsen betingad, enkel, rätvinklig, av träd inramad kvarterindelning.

Denna generalplan kompletteras av den akvarellerade, i fig. 9 delgivna detaljplanen.³⁴ Träskdammen skjuter rektangulärt in från norr men utan någon axial inriktning mot lustträdgården. Strandremsan i söder är ej utnyttjad såsom i den tidigaste stora planen (fig. 5). TESSIN har antagligen insett, att marken där var för sidländ för att med rimliga kostnader kunna arkitektoniseras.

Detaljplanen i fig. 10,³⁵ som närmast ansluter sig till planerna i fig. 8 och 9, visar i stället för mittbassängen en tvärlagd terrassanordning. Området på båda sidor om den utskjutande västra borggårdsterrassen har artikulerats med runda platser och smärre parterrer. Sjöterrassen med sin här ovala sjögård har dragits ut och gjorts rikare i formen än i de andra förslagen.

Därför att TESSINS senare trädgårdsritningar för Drottningholm sakna västlig begränsning, undanryckas vi möjligheten att helt bedöma deras arkitektoniska verkan. Enhetligheten i de sista barockprojekten är dock anmärkningsvärd och förvånansvärt tidig för att uppträda i Norden.³⁶ Den suveräna lösningen av problemet kan likväl ännu ej sägas vara given. Mellan slottet och lustträdgården saknas kompositionell samhörighet. Och det ligger något oklart i förhållandet mellan de stora partierna öster och väster om terrasserna vid ovalerna. Träskdammens lösliga införande i kompositionen är redan påpekad. Det förefinnes visserligen symmetri men också en viss bristande enhetlighet och renässansartad brokighet såsom i flera andra av NICODEMUS TESSIN D. Ä:S trädgårdsanläggningar: Ekolsund³⁷, de två Kungsträdgårdsförslagen³⁸ etc. Av visst intresse är konstaterandet av den långa sidokanalen i de sistnämnda Drottningholmsförslagen. Redan 1666 hade en dylik anlagts i CLAES TOTTS Ekolsund efter ritningar av NIC. TESSIN D. Ä.³⁹ Ekolsunds rika och tidiga barockanläggning visar samtidigt det renässansdraget, att två helt olikartat utbildade längdaxlar äro mekaniskt lagda utmed varandra. Andra exempel ge Karlberg, där kanalen murades

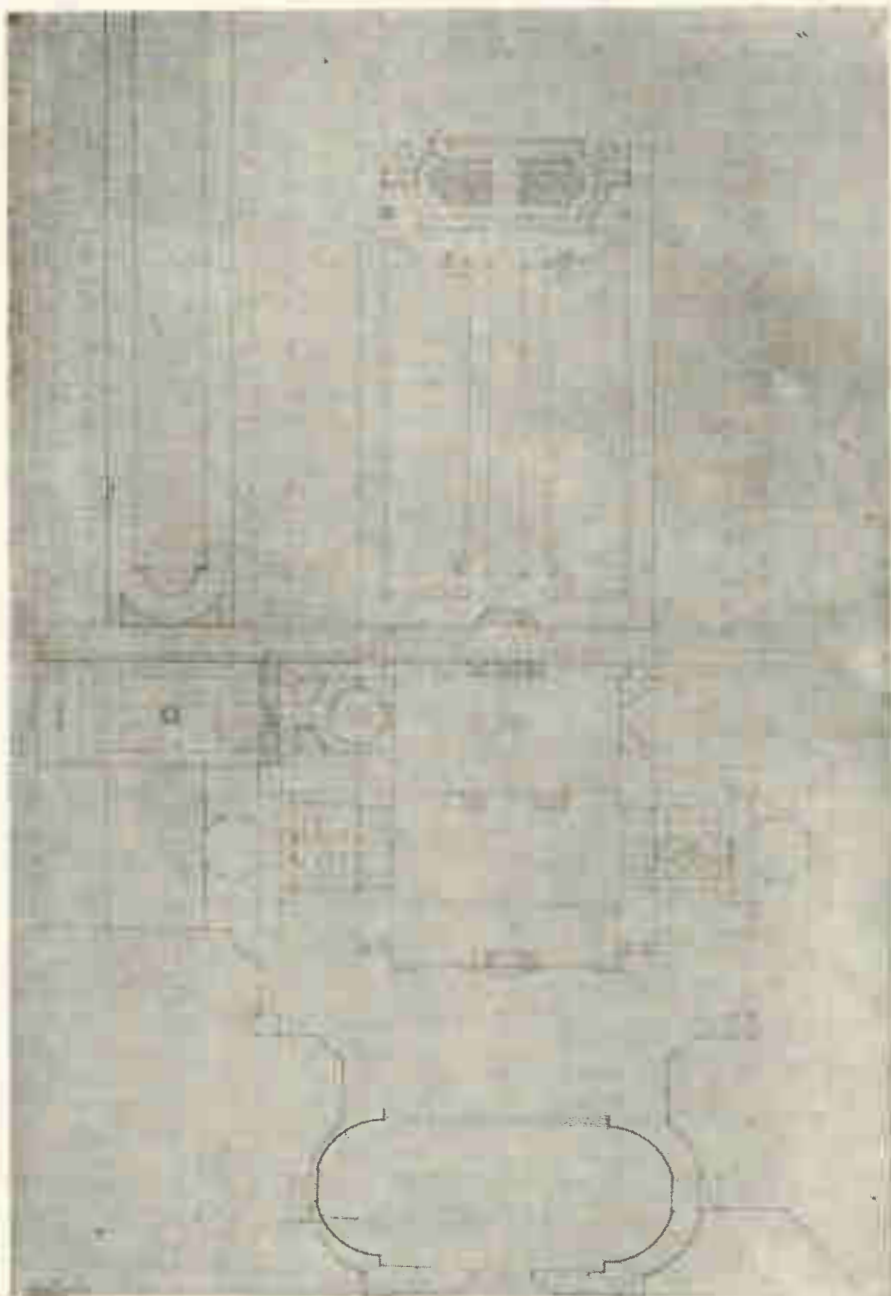


Fig. 10. Drottningholm. Detaljplan. Projekt av Nicodemus Tessin d. ä.
Nationalmuseum.
Plan de détail. Projet de Nicodème Tessin père. Musée national de Stockholm.

1673⁴⁰, och Stavsund, med sidolagda dammar, färdigt möjligen före 1676.⁴¹ Mig veterligt första gången en kanal föreslås som ledare av mittaxeln bort mot ett avlägset perspektiv är år 1724 på Ekolsund.⁴² Men dessförinnan hade NICODEMUS TESSIN D. Y. komponerat in en spegeldamm på Sturefors.⁴³

En liknande anordning finna vi även på Stora Wäsby, vars i Sverige egenartade barockträdgård förskriver sig från 1600-talets slut och möjligen hör till sistnämnde arkitekts oeuvre.⁴⁴

Kanske får man anse det som ett svenskt eller kanske rättare som ett ofranskt drag i de franskt påverkade svenska barockanläggningarna med obenägenheten att utbilda mittaxeln som kanal. Första gången kanal à la Versailles uppträder här är så sent som under rokokotiden i en ritning av CARL HÅRLEMAN för Österby bruk.⁴⁵

Sedan vi nu redogjort för NICODEMUS TESSIN D. Ä:s trädgårdsprojekt för Drottningholm, vilja vi meddela, i vad mån de realiserades. Den gängse uppfattningen, att det var först NICODEMUS TESSIN D. Y., som komponerade den trädgård, som kom till utförande, utesluter icke, att denna anläggning förbereddes av fadern.

Redan 1662 påbörjades arbetet i »nya Trädgården»,⁴⁶ som under de närmaste åren likväl endast bestod i röjning, damm- och dikesgrävning o. d. Hösten 1664 undertecknade BALTHASAR GYLDENHOFF, som några veckor tidigare mottagit instruktion som hopman vid Drottningholm, kontrakt med några dalkarlar. Enligt detta höll hennes Kungl. Maj:ts nya trädgård »uthi lengden effter uthmättningen ifrån afsatzen, som begyndt ähr (alltså den västra slottsterrassen), nedher till andre änden 190 allr och bredden 170 alr». På detta område, som endast motsvarade samma yta som den av NIC. TESSIN D. Ä. projekterade broderiparterren, skulle de nedhugga samtliga ekar och avskära »gräässwählen» och jämna »heela plas-sen — — effter watupasset». ⁴⁷ Följande år löd ett kontrakt, underskrivet för slottets räkning både av NIC. TESSIN D. Ä. och hopmannen,

på ordnandet av »öfre afsatzplatzen emellan Nija Trägårdhen och Steenhusset»,⁴⁸ Samma år nämnes också »Stoore gången», varmed måste åsyftas början av den nuvarande stora mittgången, samt planering av platsen mellan parterren och slottet, vilken hade samma utsträckning som den motsvarande terrassen på TESSIN'S första planritning (fig. 5), resp. 100 och 55 alnar.⁴⁹

År 1667 erhöles dalkarlar uppgiften att »bearbetha dhn afrijthade Nija Trägårdhzplatzen uthj diuurgårdhen» (i längden 157, i bredden 107 alnar). Åt vilket håll denna utökning ägde rum kan ej fastställas, ej heller platsen för en allé (100 alnar lång, 23 alnar bred), som samtidigt anlades.⁵⁰

Övriga meddelanden i räkenskaperna om vidare planeringar äro på intet vis upplysande, i vad mån arbetet med lustgården framskred. Det antagliga är, att med NIC. TESSIN D. Ä:S trädgårdsprojekt kom man ej längre än till planeringen av den (i riktning norr—söder) relativt smala västra terrassen och den närmast nedanför liggande planen. Varför arbetet icke fortskred hastigare kan ha varit beroende på dålig ekonomi. Därpå tyder bl. a. följande yttrande i riksregistraturet 1674 den 8 maj (fol. 39): »— — — som den påstens (18 000 dlr smt) utheblifwande så wähl som dhe daglige många uthgifter incommodera hennes Maj:t och des desseiner i bygningar och annat effter sättia». Det kan också ha berott på att änkedrottningen, sedan de första åren i det närmaste resultatlöst förlupit, ej kände sig nöjd med sin arkitekts trädgårdsförslag utan hellre inväntade den tid, då hans son med färiska intryck från kontinenten skulle kunna vara i stånd att utarbete ett mera fulländat projekt.⁵¹ Ett delvis analogt exempel finna vi på Strömsholm, där slottet började byggas efter NIC. TESSIN D. Ä:S ritningar 1669, men trädgårdsrutningen approberades av HEDVIG ELEONORA först 1680. Trädgårdens prydligaste parti, parterren, ett direkt lån från St. Mandé, underkändes emellertid senare och utfördes av NIC. TESSIN D. Y., 1693, som också han kopierade en utländsk förebild, nämligen en sidoparterr i St. Maur.⁵²

Samtidigt som man arbetade med planering för lustträdgården, kultiverades »dn altn gartn». Huruvida denna i vissa detaljer redan nu fick ny indelning, därom lämna oss inga handlingar meddelande. Någon verklig omläggning av området ägde dock rum först under förra hälften av 1690-talet.

Trädgården sköttes till en början av den tyske trädgårdsmästaren Mr WILHELM PETERSEN, under vilken, enligt en löningsstat 1666, sorterade en svensk trädgårdsmästare, nämnde PER BIÖRSON, samt 8 drängar och en pojke⁵³ — ett antal som höll sig tämligen konstant hela epoken igenom. Mr WILHELMS högste förman på platsen var hopmannen, vilken i sin tur sorterade under guvernören.⁵⁴ Trädgårdsmästarens beskurna handlingsfrihet förstås bl. a. därav, att icke ens hans närmaste förman, hopmannen, fick företaga något utan »communication medh Hennes Kongl. Maj:ts öfver-gouverneur». Alla materialier »iämwähl och till dhen nye trää och lustgårdens anläggande och inrättande» skulle rekvireras först efter guvernörens hörande.⁵⁵

År 1668, då Mr WILHELM utkvitterade endast första halvårslönen,⁵⁶ efterträdde han av den ävenledes tyske trädgårdsmästaren Mr HENRICH CASPAR POBST. (PER BIÖRSON mottog under denna tid gratial.) Redan 1671 »levererade» emellertid denne allt ifrån sig.

Instruktionen för den därefter anställde tyske trädgårdsmästaren, Mr MÅRTEN PAUL KOBAN, är daterad Jakobsdal den 20 maj 1675.⁵⁷ Lika svårläst som mager till sitt innehåll uppmanar denna instruktion trädgårdsmästaren att med idoghet beflita sig om trädgårdens kultur och noga förteckna de produkter, som lämnas till H. Maj:ts kök och taffel. KOBAN fick i själva verket ej länge sköta sitt nya värv. Han avled nämligen 1679 och efterträdde av holländaren ZACHARIAS HESSE.⁵⁸ Denne hade inkallats från sitt land redan 1669 men fått sin tjänstgöring förlagd till Jakobsdal (Ulriksdal).⁵⁹ Med denne HESSE fick HEDVIG ELEONORA äntligen en trädgårdsmästare, som under en längre tid skulle få verka på Drottningholm.

Redan under det första byggnadsåret inköpte drottningen

»allehande Träa» samt »Träagårdzsaker» till Drottningholm, varför (bl. a. fruktträd) en holländsk skeppare uppbar likvid.⁶⁰

Förutom de vanliga inköp, som verkställdes genom respektive trädgårdsmästare, må nämnas fröleveranser av den från Holland 1666 till skötsel av Kungsträdgården och Humlegården i Stockholm inkallade CHRISTIAN HORLEMAN.⁶¹ År 1669 nämnas prydnadsväxter, såsom nejlikor samt ett parti buxbom, och fyra år senare beställdes bl. a. flos solis, malva hortensis, basilicum, convolvulus och lövkojor.⁶² Vid dylika leveranser fick HORLEMAN bistånd av andra trädgårdsmästare, bland vilka må framhållas JEAN MOLLET, som, vilket sid. 14 (not 11) nämnts, 1674 slöt arrendekontrakt på Svartsjö träd- och humlegård.⁶³

För att få ett representativt växtbestånd satte sig HEDVIG ELEONORA genom guvernören över livgedinget, GUSTAF SOOP, också i förbindelse med den tjänstvillige residenten i London, JOHAN LEJONBERG, liksom MAGNUS GABRIEL DE LA GARDIE gjort några år tidigare.⁶⁴

Nicodemus Tessin d. y:s förslag och dettas utförande.

Projektets karaktär.

När NICODEMUS TESSIN D. Y. efter faderns död (den 24 maj 1681) blev utnämnd till kungens slotts- och hovarkitekt (den 28 juni) och strax efteråt erhöll samma anställning hos HEDVIG ELEONORA, så hava vi däri endast att se fullföljandet av höga vederbörandes avsikter sedan flera år tillbaka.¹ Redan som 15-åring (1669) fick han för biträde åt fadern vid utförandet av byggnadsritningar uppbära ersättning ur änkedrottningens hovkassa.² År 1671 hade han, såsom vi sid. 31 (not 51) meddelat efter OSVALD SIRÉN, av HEDVIG ELEONORA och dåvarande regeringen blivit rådd att utbilda sig till arkitekt, vilket som lycklig följd förde ut honom på tre långvariga studieresor, som gävo honom en osedvanligt grundlig bildning inom sitt fack. Att riksänkedrottningens kunskapstörstande skyddsling under dessa intensiva utbildningsår i främmande

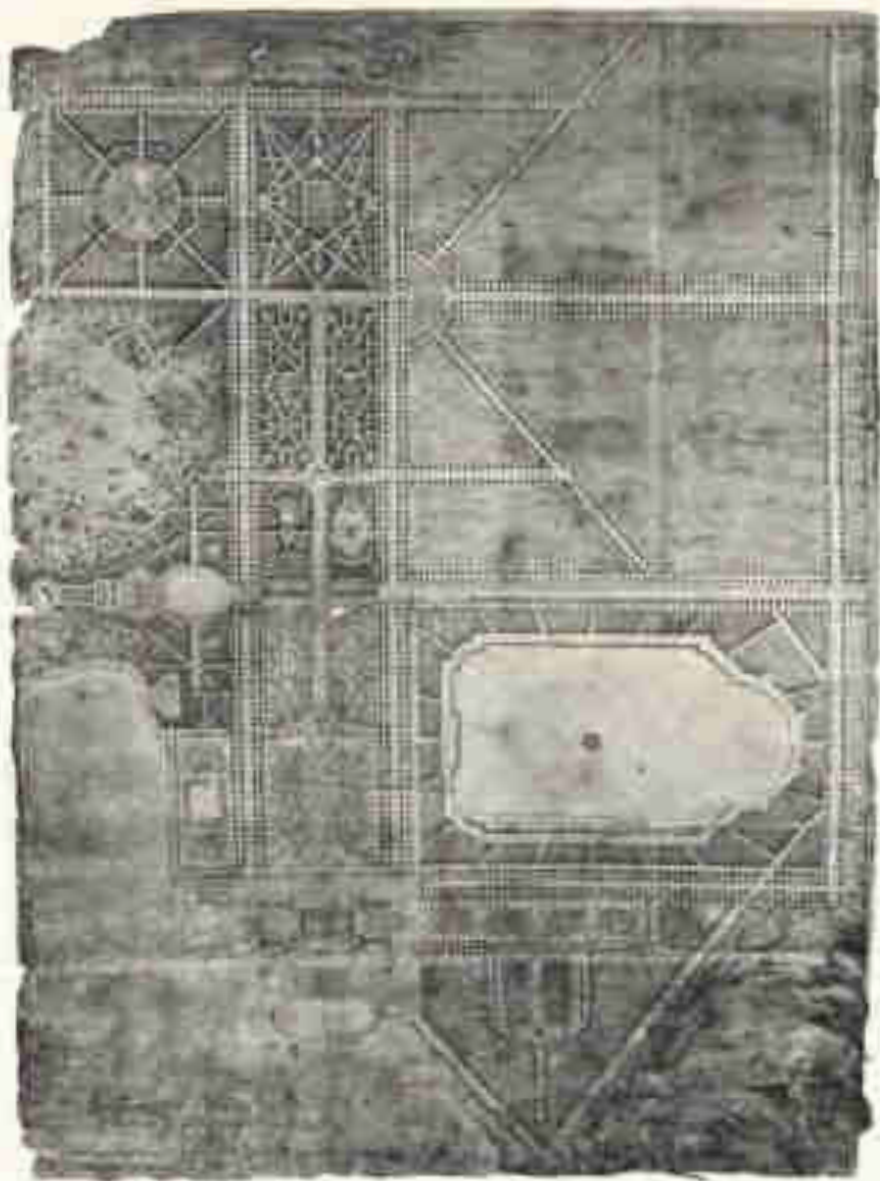


Fig. 11. Drottningholm. Generalplan av Nicodemus Tessin d. y. 1681.
Nationalmuseum.

Plan général de Nicodème Tessin fils 1681. Musée national de Stockholm.

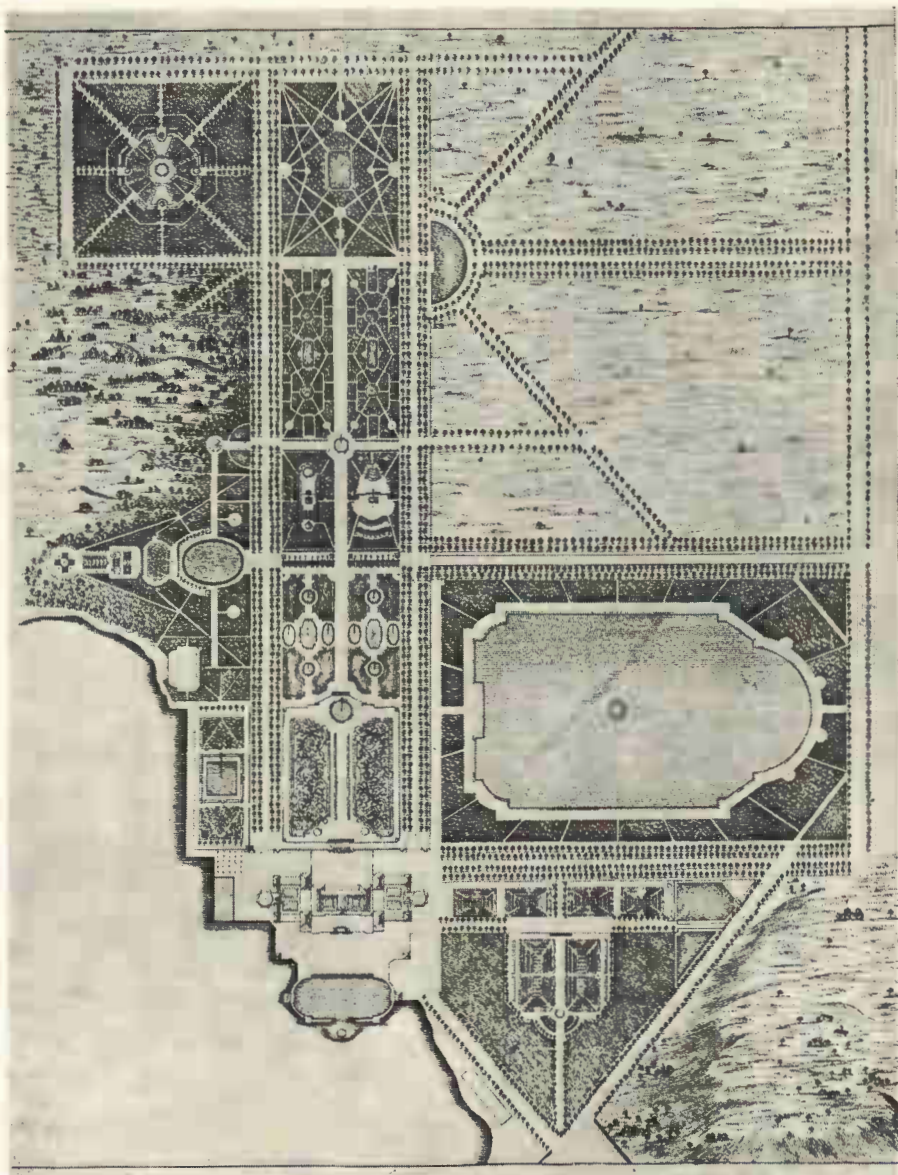


Fig. 12. Drottningholm. Generalplan av Nicodemus Tessin d. y. 1681.
Gravyr för Svecia antiqua av Martin Meytens 1695.

Plan général de Nicodème Tessin fils 1681. Gravure pour la »Svecia antiqua»
de M. Meytens 1695.

land ofta hade Drottningholmsbygget i tankarna, därom lämnas oss flera vittnesbörd. Det var ju bland annat för fullföljandet av denna anläggning, som han anträdde sin andra utrikesresa (1677)³, och detsamma kan i vissa fall även sägas om den tredje resan (1687), då likaledes trädgårdskonsten stod på programmet. Såväl i hans reseskildringar som arkitekturskisser möter oss ej heller sällan Drottningholmsanläggningen mer eller mindre direkt. Säkertligen har denna också flerfaldiga gånger varit under debatt i de brev, som växlades mellan sonen och fadern, vilka icke heller dolde sin höga uppskattning av detta byggnadsverk. I den yngre TESSINS resebrev möter oss upprepade gånger den uppgiften, att han skänkt bort en gravyrbild över Drottningholm för att med berättigad stolthet kunna påvisa, »att i Sverige också något uti vettenskaper finnes».⁴

Sedan NIC. TESSIN D. Ä. efter ett långt och märkligt livsverks slutförande 1680 nedlagt sin verksamhet på Drottningholm, efterträdde han där, som sagt, av sonen, vilken samma år återkommit från den andra utrikesresan.⁵ Återigen började då dalkarlarna med planering (»affört Iorden af en backe bak utj Trägården till fylning bak wed dammen som giöras skal»), och de första sprängskotten ljödo 1681, medan snön ännu låg kvar vid »stora Bärget», där den norra kaskaden senare skulle uppföras.⁶ Vid denna tid komponerade också NIC. TESSIN D. Y. den »Plan General tant des Iardins que du Chasteau de Drottningholm», efter vilken den stora trädgårdsanläggningen nu äntligen och med stor intensitet medvetet började genomföras (fig. 11). Signerad »N. Tessin inventor et fecit A^o 1681» är denna dessein minutiöst utförd med penna och akvarell på ett tunt, nu mycket ömtåligt och skadat, gult papper. Den sällsynt vackra arkitekturritningen hörde säkertligen till dem, CARL GUSTAF TESSIN i sin handskrivna katalog (Nationalmuseum) över sina samlingar betecknat som »finis avec tout le soin possible».⁷

Av intresse är det förhållandet, att NICODEMUS TESSIN D. Y. i stort sett utgick från faderns trädgårdsförslag. Huruvida aktningen för fadern eller HEDVIG ELEONORAS mening härvidlag varit be-



Fig. 13. Drottningholm från söder.

Gravyr för *Suecia antiqua* av Willem Swidde 1694.

Vu du sud. Gravure pour le »*Suecia antiqua*» de Willem Swidde 1694.

stämmande, veta vi ej. Att praktiska hänsyn kunnat spela någon nämnvärd roll är uteslutet. Såväl lustträdgårdens rektangulära sträckning på den yngre TESSINS ritning med de fyra närmaste kvarterens inbördes förhållanden, köksträdgårdens utformning och träskets regelbundna inneslutning visa mer eller mindre anknytning till faderns projekt. Men samtidigt är skillnaden betydande. Slottet har mera organiskt satts in i sin omgivning, samtidigt som trädgården — utbildad i rikaste barock — tillförts både större enhetlighet och mera mångskiftande karaktär än tidigare varit fallet. Här har NIC. TESSIN D. Y. trots avhängigheten av faderns projekt på ett genialt sätt sammanfört sina vackraste rese-intryck. I nära nog varje detalj kunna vi påvisa de förebilder, från vilka arkitekten icke endast hämtat inspiration, utan vilka han också kopierat. Vi ställas här inför en eklekticism, som knappast kan drivas längre utan att falla ned till slapp efterbildning. Men all kopiering till trots står denna komposition på ett utomordentligt högt plan. Det är nämligen endast detaljerna, som — efter den tiden gängse uppfattning — hämtats från eftersträfvansvärda exempel. Samkomponeringen dem emellan är



Fig. 14. Drottningholms slott från väster med broderiparterren i förgrunden.
Gravyr för Svecia antiqua av Willem Swidde 1692.

Le château, vu de l'ouest avec le parterre de broderie sur l'avant plan.
Gravure pour la »Svecia antiqua» de Willem Swidde 1692.



Fig. 15. Drottningholms lustträdgård från öster med vattenparterren i förgrunden.
Gravyr för *Svecia antiqua* av Willem Swidde 1694.

Le Jardin de plaisir, vu de l'est avec le parterre à la pièce d'eau sur l'avant plan.
Gravure pour la «*Svecia antiqua*» de Willem Swidde 1694.

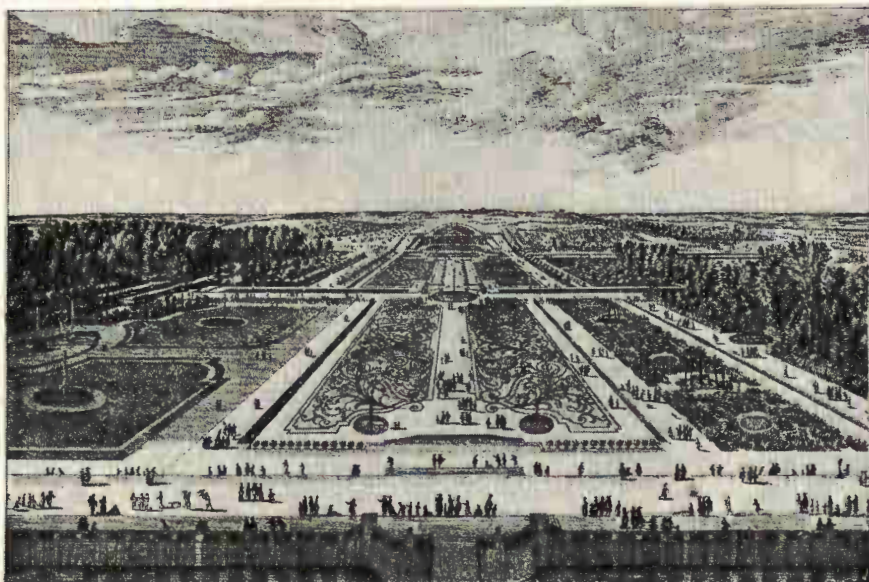


Fig. 16. Vaux-le-Vicomte. Trädgården sedd från slottsterrassen.
Gravyr av Israel Silvestre.

Le jardin, vu de la terrasse du château. Gravure d'Israël Silvestre.

TESSINS eget och ofrånkomliga verk. Bland TESSINS skapelser i denna mening äger Drottningholms lustträdgård i detta projekt ingen närmare motsvarighet än Stockholms slott.⁸

Parterren närmast framför Drottningholms slott visar hos Nic. TESSIN D. Y. samma utformning som i faderns första projekt, vilket kan ha sin naturliga förklaring däri, att området, åtminstone till sin huvudsakligaste del, redan 1681 var planerat. Men anslutningen till den ursprungliga förebilden, Vaux-le-Vicomte⁹, har blivit än mera påtaglig, då den yngre TESSIN tagit upp identiskt samma eleganta blandmönster av blom- och bladmotiv med utlöpande odjurshuvuden samt genomgående spiralvridna band. Den här sid. 20 (not 28) nämnda detaljplanen i Nationalmuseum (fig. 17) ger oss möjlighet att följa likheten detalj för detalj.¹⁰ Ytterkonturerna äro dock något olika. Vid utformningen av kortsidorna har den yngre TESSIN följt faderns första generalförslag

(fig. 5) och endast medtagit det ena (östra) fontänparet. Samma härkomst har den breda trappanordningen ned till broderikvarteren Jfr fig. 10, 11, 16 och 17.

Den större runda bassängen i mittgången samt trappan närmast väster därom och den högre belägena, av två långa kvarter indelade planen, gå delvis också tillbaka på faderns förslag. Men sonen har där infört en rikare rytm, utgående från en annan av LE NÔTRES anläggningar än Vaux-le-Vicomte och som denne själv räknade bland sina yppersta, nämligen Chantilly.¹¹ De två av mittkanalen åtskilda vattenparterrer, vilka i den franska anläggningen föra blicken över en vid plan, har TESSIN med en förbluffande både intuition och djärvhet överflyttat till den jämförelsevis trånga platsen mellan längdalléerna i Drottningholm. Ifrågavarande franska vattenparterr började anläggas 1663, alltså ett år efter NIC. TESSIN D. Ä:s första stora Drottningholmsprojekt.¹² Under sin andra utländska resa (1677—80), från vilken ingen journal finnes bevarad, besökte NIC. TESSIN D. Y. Chantilly och gjorde en noggrann uppmätning i blyerts av den högra (från slottet räknat) vattenparterren (fig. 31). Att denna ritning bär påskriften: Drottningholm (senare påförd) är lättförklarligt, då man egentligen endast på mittkanalens svaga konturlinjer ser, att det i själva verket är fråga om den franska anläggningen. I Nationalmuseum finns också en totaluppmätning av vattenparterren: »Ichnographie du Jardin de Chantilly, Appartenant à Monsieur le Prince Condé, et ordonné par Monsieur le



Fig. 17. Vaux-le-Vicomte. Detaljplan av broderiparterren. Nationalmuseum.

Plan de détail du parterre de broderie. Musée national de Stockholm.

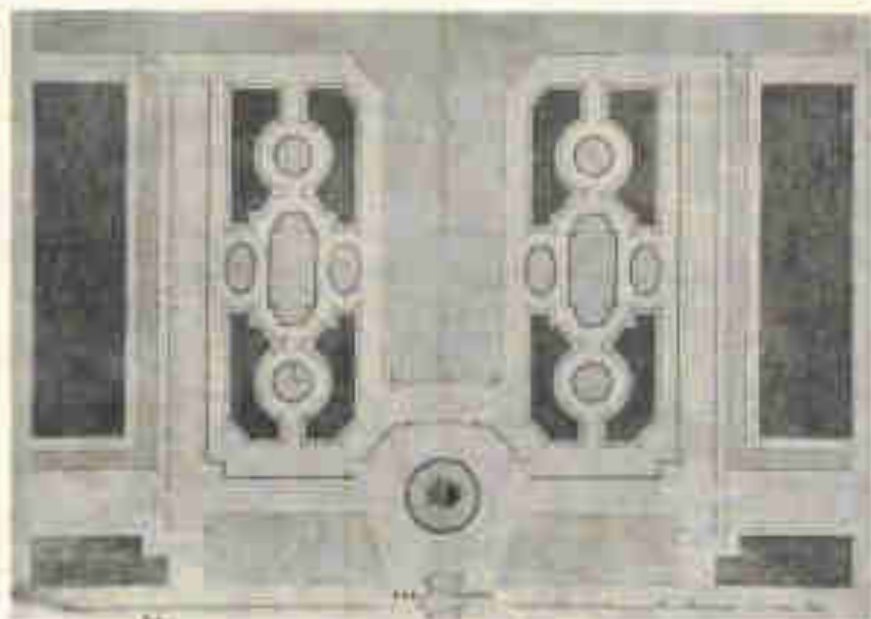


Fig. 18. Chantilly. Plan av vattenparterren. Nationalmuseum.
Plan du parterre à la pièce d'eau. Musée national de Stockholm.

Nôtre» (fig. 18) samt en situationsplan av hela anläggningen (fig. 19).¹³

Till de kaskadanläggningar, som uppfördes väster om Drottningholms vattenparterr, hava vi ej funnit någon direkt motsvarighet mer än i vissa detaljer, vilka hänvisa till Italien (Villa Aldobrandini), Frankrike (Versailles etc.) och Tyskland (Augsburg). Vi återkomma därtill i samband med redogörelsen för uppförandet av kaskaderna.

Väster om dessa tänkte sig TESSIN fem boskéer, av vilka den bortersta, upptagande hela bredden mellan längdalléerna, skulle bilda fond. Av de två närmaste och minsta visar den södra en närstående variation av den nu förstörda Bosquet des Trois Fontaines i Versailles. Komponerad av LE NÔTRE tillkom denna senare mellan 1677 och 1683. Jfr I. SILVESTRES planer från 1674 och 1680.¹⁴ Anläggningen, som till sina grunddrag ännu är bevarad, var alltså under utförande, när TESSIN besökte Frankrike under sin

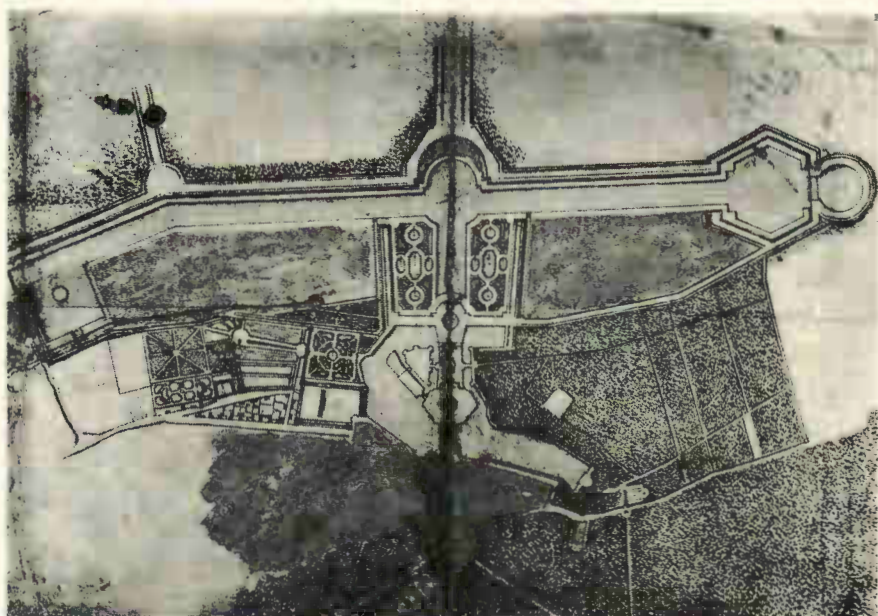


Fig. 19. Chantilly. Situationsplan. Nationalmuseum.
Plan de situation. Musée national de Stockholm.

andra utrikesresa.¹⁵ Den norra sidoboskén på Drottningholm äger vissa likheter med le Théâtre d'Eaux, som 1671 påbörjades intill platsen för den nyssnämnda boskén. Vattenutformningen var komponerad av VIGARANI och konstverken i boskén av LE PAUTRE. Anläggningen förstördes under LUDVIG XV:S tid.¹⁶ En akvarellerad pennritning i Nationalmuseum visar de båda boskéerna på samma blad (fig. 20).¹⁷

I sin resejournal 1687, tredje resan, nämner TESSIN, att den förstnämnda boskén är »le plus renommé et universellement applaudij». Han tillägger: »enfin il n'y a rien qui ne soit digne du genie de Mr le Noter» och påpekar med viss tillfredsställelse: »mon plan avec la perspective de Mr Silvestar, fairont assez connoistre cecij». Angående teaterboskén konstaterar han, att »l'on n'a rien changé depuis mon absence, cependant il ne laisse pas d'estre un des plus agreables morceaux du jardin».¹⁸

De två västligare, sinsemellan lika boskéerna väster därom i

Drottningholms lustträdgård samt Stjärnan eller Labyrinten längst bort hava direkta motsvarigheter i Le NÔTRES anläggning Clagny invid Versailles, utförd för Madame De MONTESPAN 1674—75.¹⁹ Jfr TESSINS Drottningholmsprojekt fig. 11 med A. PERELLES situationsplan fig. 21.²⁰ Anläggningen fann TESSIN (1687) mindre sammanhållen. Men han annoterade samtidigt »les deux bosqvets ij sont fort jolies. Celluy â droit qve j'aij dessigné est des espines vinettes, il a 250 aulnes de longueur sur 180 de largeur. C'elluy â gauche est de la meme grandeur, mais encore plus jolij, il est planté de charmilles avec des chattainers aux coins. Le berceau ij est parfaitement beau».²¹

Avenboksboskén, som TESSIN sagt sig redan ha avtecknat, bör ha varit motsvarigheten till Stjärnan på Drottningholm. Denna mäter 290 × 190 alnar, vilken storlek ju kommer den franska förebilden ganska nära.

Intill Stjärnan åt södra sidan finna vi en kvadratisk boské med alléer löpande in mot ett 8-sidigt centrum, där i vinkel brutna byggnader symmetriskt gruppera sig kring en oktogonal mittpaviljong. Likheten med LOUIS LE VAUS 1663 (ev. 1662) påbörjade menageri i Versailles är uppenbar.²² Från Versailles hämtade TESSIN också den komposition, med vilken han ville tektonisera träsket. La Pièce d'Eau des Suisses (längd omkr. 675 m), påbörjad av ett schweizerregemente 1679, till huvudsakligaste delen färdig 1683,²³ hade ju samma sidordnade läge som den tilltänkta dammen på Drottningholm, om också belägen på motsatt sida om slottet. Med de mindre måtten i den svenska anläggningen (längd omkr. 322 m) fordrades där en mera detaljerad formgivning. Strax intill Pièce des Suisses fanns också en dylik skapelse, nämligen den av två boskéer bildade Isle Royale eller Isle d'Amour, av vilka den mindre kallades le Miroir eller le Vertugadin (1672)²⁴ och den större la Grande-Pièce (1674—83).²⁵ En noggrann uppmätning av denna dubbelboské finnes i Nationalmuseum, Tessinska samlingen, och är här meddelad i fig. 23. Det är la Grande-Pièce (längd omkr. 137 m), som TESSIN tagit som utgångspunkt vid den svenska an-

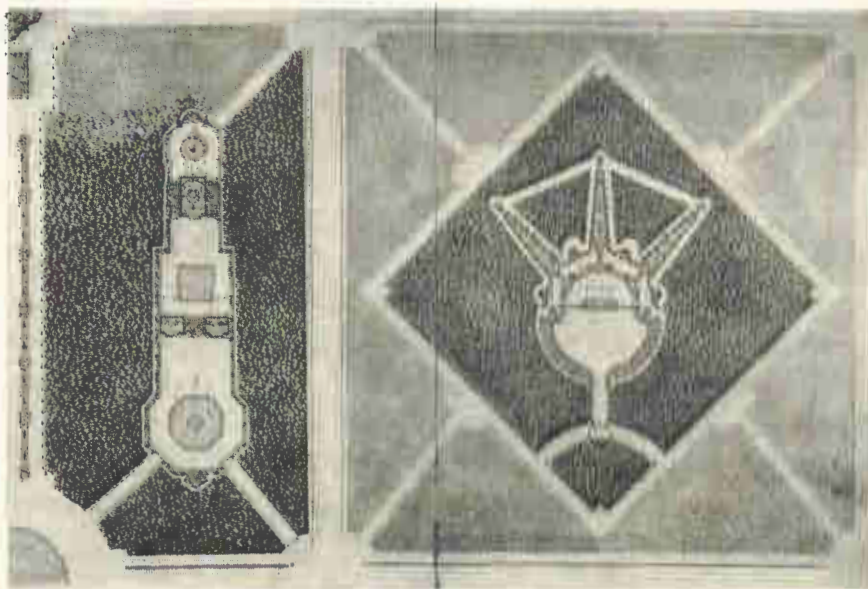


Fig. 20. Versailles. Plan av boskéerna les Trois Fontaines och le Théâtre d'Eaux.
Nationalmuseum.

Plan des bosquets: les Trois Fontaines et le Théâtre d'Eaux.
Musée national de Stockholm.

läggningens komponering. Av intresse är det att i varje detalj följa den smidiga transformeringen. I sin resejournal ger arkitekten 1687 också en lång skildring av den franska boskén, där dammarna voro inramade av avenbokshäckar med portikartade genomgångar. Jfr översiktsplanen över Versailles, delgiven i fig. 22.²⁶

Slutligen hava vi att nämna den i lustträdgårdens *tväraxel* insatta kaskadanläggningen, som vid första anblicken ger italienska *associationer* (fig. 24). Nederst på slätten ligger en i anläggningens längdriktning inriktad, med spegeldamm försedd oval, som upp mot bergsluttningen övergår i en om BERNINIS Peters-plats påminnande sammanställning av en bågformad, mot den nedanför liggande ovalen tvärställd plats, som i sin tur övergår i en annan av rektangulär utsträckning. Men den tvärställda ovalen

förmedlar medelst ramptrappor samfärdseln uppför sluttningen och påminner bland TESSINS med särskilt intresse nämnda trappanläggningar icke minst om Caprarola. Den brantaste sluttningen är ombildad till kaskad med en liten centralanläggning som krön.

Det är BERNINIS ande, som svävar över denna högbarocka komposition, där TESSIN såsom i ingen annan av sina andra kaskadanläggningar mäktat uttrycka den stilens egenart med sugande perspektiv och överraskande kombinationer av olikartade rumsvärden. Lägg märke till detaljer, såsom insättningen av de två små paviljongerna och deras ovala sammanbindning runt dammen, varigenom denna förplats från allén räknat tillförts ökat emotionellt värde, eller förläggandet av det rikt sönderdelade, med palmetter utformade broderikvarteret mellan de böjda trapparmarna, varifrån parvis utgå några av de många med palissader kantade vägar, vilka genomkorsa det omgivande trädbeståndet och förmedla kaskadanläggningen dels med den nedanför liggande lustträdgården, dels med det av arkitekten ännu orörda landskapet.

Frånsett de två nedre ovala platserna är kompositionen i själva verket ett lån icke från en italiensk utan en fransk (starkt italienspåverkad) anläggning, nämligen den store COLBERTS slott Sceaux, strax utanför Paris. År 1670 hade denne inköpt nämnda friherreskap och påbörjat de storslagna anläggningarna, antagligen omkring 1673—74, vilka strax efteråt blevo slutförda under medverkan bl. a. av CL. PERRAULT och A. LE NÔTRE.²⁷ I huvudbyggnadens tväraxel förlades en av den sistnämnde komponerad kaskad, som med omkr. 30 meters fallhöjd²⁸ sänkte sig från slottets nivå ned mot en år 1675 utförd åttsidig damm (fig. 25).²⁹ När TESSIN under sin andra utländska resa besökte Sceaux, vartill vi kunna sluta oss tack vare av honom utförda (odaterade) skisser och anteckningar i Nationalmuseum,³⁰ var anläggningen alltså nyligen fullbordad. Kaskadens karaktär framgår av en samtida, anonym gravyr, delgiven i fig. 26.³¹

Av stort intresse är att iakttaga, hur TESSIN begagnat sig av motivet. De två terrasserna har han direkt kopierat (sticket är i

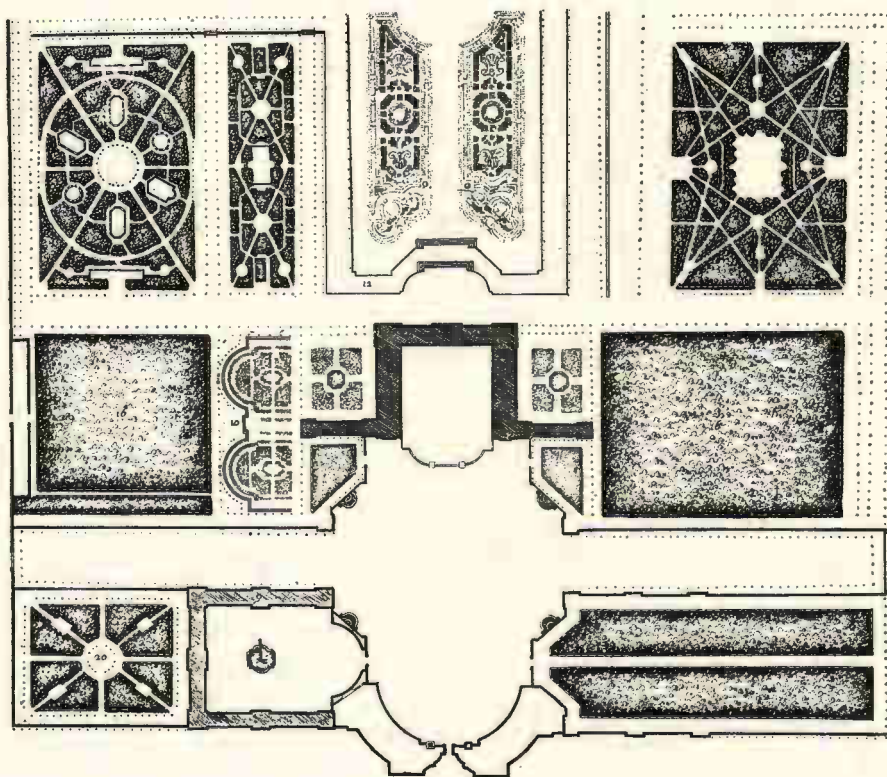


Fig. 21. Clagny. Plan av trädgården närmast slottet.
Gravyr av Adam Perrelle. (Efter Gothein.)

Plan de la partie du jardin attenante au château. Gravure de Perelle
(d'après Gothein).

denna detalj med plana stödmurar ej tillförlitligt) och av själva kaskaden medtagit endast så mycket, som situationen på Drottningholm krävde. Men samtidigt har han helt vänt om *Le Nôtres* komposition och placerat terrasserna nederst, varigenom hans kaskadanläggning vunnit i uttryckskraft. Vidare är att märka den åtskillnaden, att den franska kaskaden vände sin fasad *från* slottet, medan den svenska var riktad mot huvudanläggningen.³²

Denna grandiosa kaskadanläggning tyckes *TESSIN* emellertid snart ansett vara utförbar, ej beroende på terrängen, eftersom arkitekten utgått från situationen, utan till följd av de stora sum-

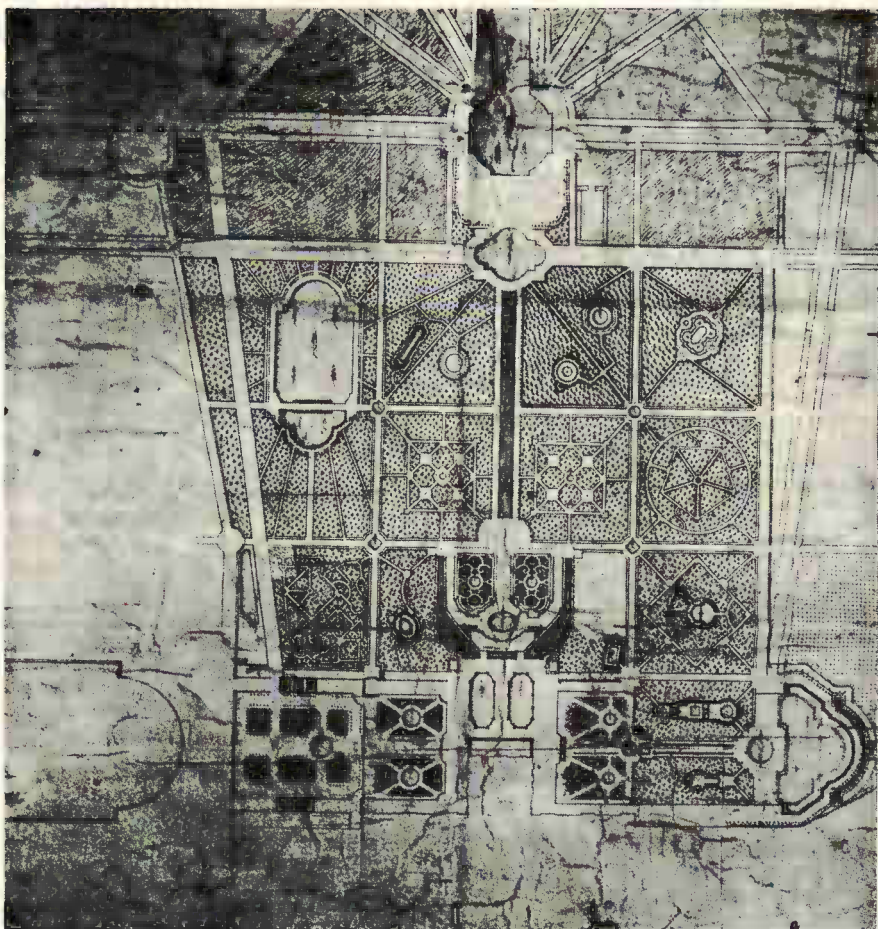


Fig. 22. Versailles. Situationsplan av trädgården närmast slottet. Nationalmuseum.

Plan de situation de la partie du jardin attenante au château.
Musée national de Stockholm.

mor, som planen skulle kräva, och kanske också till följd av det ogästvänliga klimatet. När TESSIN 1687 på sin sista stora utländska resa gjorde upp ett förändringsförslag för trädgården vid slottet Gottorp, använde han som fond i anläggningens längdaxel ånyo kaskadmotivet från Sceaux, men denna gång utan några förändringar, därvid antagligen följande ett aldrig realiserat projekt av A. LE NÔTRE, som vi endast känna till från ett av TESSIN teck-

nat skissblad i Nationalmuseum.³³ Drottningholmsmenageriet, som icke heller blev förverkligat, väl närmast till följd av den träskartade markens oregerlighet, fick vid samma tillfälle tjäna som förebild vid tvenne boskéers utformning.³⁴

Härmed hava vi i korthet redogjort för de förebilder, som NIC. TESSIN D. Y. betjänade sig av vid utformningen av Drottningholmsprojektet. Detta särskiljande av detaljerna och klarläggande av de olika inspirationskällorna bör på intet sätt undanskymma projektet som helhet och dettas utomordentliga och — märk väl — personliga karaktär.³⁵ Med Drottningholms lustträdgård skapades den första, helt utbildade barocka trädgården i Norden, varför den givetvis fick en avgörande betydelse. Man kan med skäl ifrågasätta, om den någonsin där blivit överträffad.

En utomordentligt invecklad organism, såsom trädgården framstår i TESSINS projekt, är den svår att definiera. Varje detalj är där satt i funktion för att tjäna de båda huvudprinciperna ordonnance och variété. Det ena griper in i det andra och bildar tillsammans en till synes oupplöslig syntes.

Brännpunkten i hela kompositionen utgjorde naturligtvis slottet, där det låg fritt på sin balustradprydda terrass, med all vegetation närmast intill bannlyst. Med den östra terrassens och hamn-

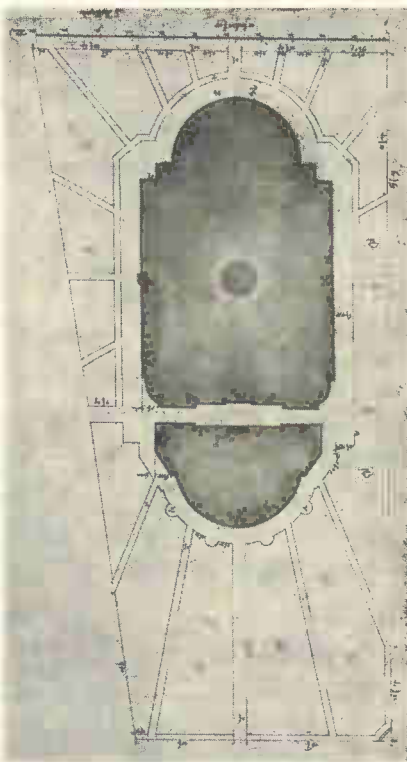


Fig. 23. Versailles. Plan av boskén l'Isle Royale. Uppmättningsritning. Nationalmuseum.

Plan du bosquet: l'Isle Royale.
Dessin d'arpentage. Musée
national de Stockholm.

armarnas in- och utgående linjer hade tidigare (NIC. TESSIN D. Ä:s projekt, fig. 10) skapats en i barock anda rörlig förplats, som utöver en fästepunkt för ögat i sjögårdens mitt ledde blicken mot Mälarviken, varigenom slottet tillfördes en präktig vattenparterr. Centralaxeln, betonad av slottets torn (senare lanternin), löpte genom bottenvåningens perspektivgång över den västra borggårdsterrassen till den breda, i början tredelade mittgången, fördes av den stora bassängens vattenstrålar upp på »planens» högre nivå och trängdes mellan kaskadväggarna mot Kronans bassäng för att slutligen förlora sig i Stjärnans irrgångar. Men från slottets övre våning sög perspektivet blicken än längre ut mot den orörda naturen. Sett *från* Stjärnan inramades slottets huvudparti effektivt av mittgången. Alléerna hade axialt inriktats mot kupolpaviljongerna. Slottets egen tväraxel löpte åt söder över Mälarviken och mot norr över fyra växtkvarter mot en låg fondbyggnad.

Lustträdgårdens relief — avvägningen mellan öppen parterr och sluten boské — var utomordentligt känsligt avvägd med broderi- och vattenparterrerna på olika plan verkningsfullt avgränsade av alléerna på sidorna och kaskaderna i fonden. Ingen av lustträdgårdens tväraxlar slutade stumt i längdalléerna utan fördes vidare mot mer eller mindre rika fonder. Tvärvägen bortom vattenparterren hade den italieniserande kaskadanläggningen som grandios point-de-vue. Buxbomparterrens mittbassäng låg i linje med den stora dammen.

Det teoretiska underlaget för denna anläggning var helt naturligt detsamma, som dåtidens mästare framför andra inom trädgårdskonsten, ANDRÉ LE NÔTRE, genom sin verksamhet utformat. Själv har han visserligen icke, såsom flera av hans samtida kolleger, i bokform efterlämnat sina erfarenheter. Men A. J. DEZALIER-D'ARGENVILLES' i Paris 1709 anonymt utkomna arbete *La Théorie et la Pratique du iardinage*, som senare utgick i flera upplagor på åtskilliga språk, är närmast att uppfatta som ett testamente från LE NÔTRE.³⁶ RAGNAR JOSEPHSON har tidigare påpekat, att det i Riks-

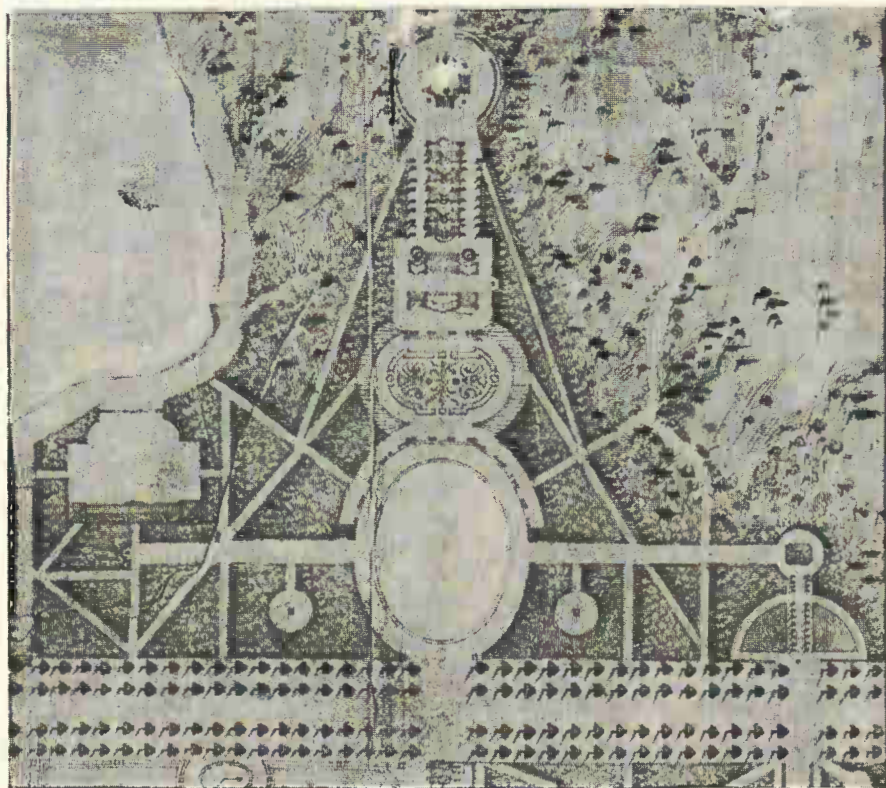


Fig. 24. Drottningholm. Förslag till sidokaskad av Nicodemus Tessin d. y. 1681.
Detalj av fig. 11.

Projet de cascades par Nicodème Tessin fils 1681. Détail de la figure 11.

arkivet finns bevarad en av NIC. TESSIN D. Y. författad trädgårds-teoretisk skrift, där denne visar sig stå D'ARGENVILLE mycket nära.³⁷ Vissa perioder äro till och med rena avskrifter. Detta förringar dock icke värdet av skriften utan endast vittnar om i hur hög grad TESSIN var förtrogen med tidens ledande idéer. I det följande komma vi att göra flera hänvisningar till detta arbete (Remarques).³⁸

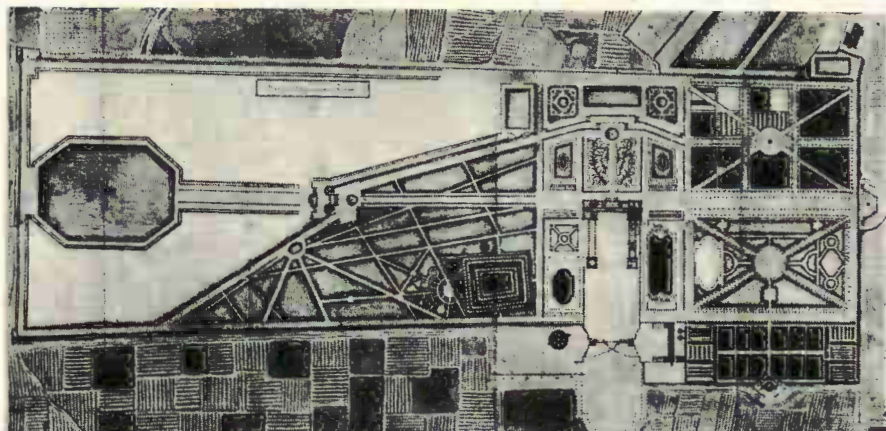


Fig. 25. Sceaux. Situationsplan. Nationalmuseum.
Plan de situation. Musée national de Stockholm.

Arbetena påbörjas.

De första åtgärderna till förverkligandet av det Tessinska trädgårdsförslaget gingo ut på avledandet av fuktighet och framförandet av nya vattenmängder. Det förra fordrades för att möjliggöra kultivering av jorden, det senare för att realisera de många tilltänkta vattenkonsterna. Dessa båda arbetsuppgifter, vilka helt naturligt gingo hand i hand med ett den närmaste tiden allt mera vittgående planeringsarbete, krävde en betydande arbetsstyrka. Denna utgjordes till största delen av soldater från Södermanlands, Upplands och Västmanlands regementen, av dal-karlar, som arbetade säsongvis, samt av bönder från närmaste trakten.¹ Helt naturligt var det inom denna heterogena, ofta till sin sammansättning växlande arbetarstam omöjligt att uppdriva någon yrkesskicklighet, vilket säkerligen också ej sällan hade till följd, att arbetet blev av mindre hög kvalitet och därför senare måste göras om. Men tack vare en genomförd ordning och kraftig kontroll fördes arbetet i regel fram till ett aktningsvärt resultat. Det bästa beviset för organisationens halt ge de särskilt under

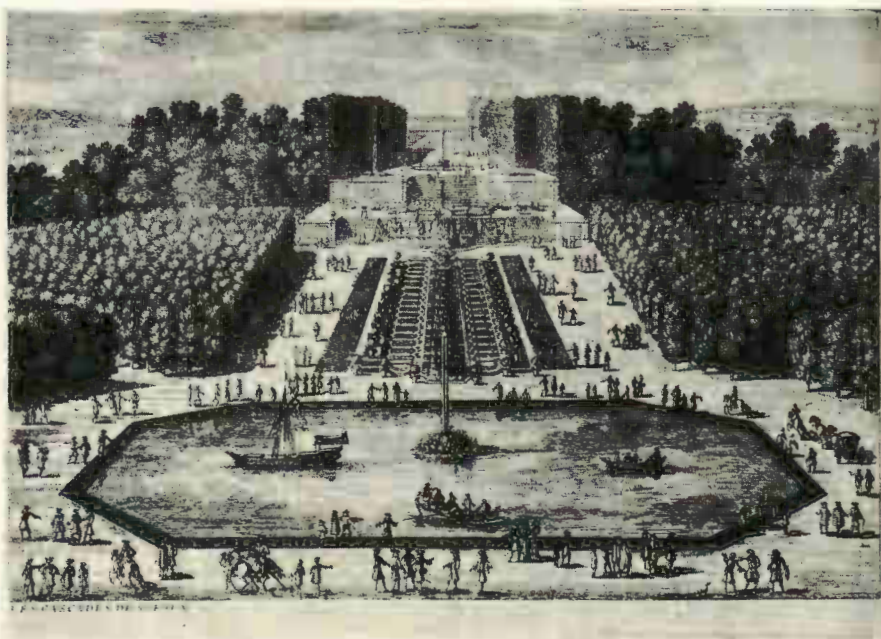


Fig. 26. Sceaux. Utsikt över kaskaden från oktogonen. Anonym gravyr.

Vue sur la cascade du côté de l'Octogone. Gravure anonyme.

1600-talet mönstergillt förda räkenskaperna. Ju mera ingående man studerar dessa, desto klarare står det för en, att det var riks-änkedrottningen själv, som med en husfrus stränghet och klokhed höll samman alla detaljerna, det må nu ha rört sig om förhandlingar angående införskaffandet av utländska arbetskrafter eller tilldelandet av kläder eller extra traktering åt soldater och dalkarlar. Ett demokratiskt drag av välvilja och ömsinhet karakteriserar hennes personlighet.

Varje gång ett större arbete skulle utföras, undertecknades dessförinnan ett kontrakt, där änkedrottningens part i regel representerades av guvernören över livgedinget. Stundom möter oss HEDVIG ELEONORAS egenhändiga namnteckning, särskilt under behandlade memorial samt utanordningar. De första årens stora dränerings-, vattenlednings- och planeringsarbeten attesterades

ofta både av slottsförvaltaren, byggningsskrivaren, murmästaren och i vissa fall också av fontänören.

Det ur dräneringssynpunkt viktigaste problemet gick ut på avledandet av vattnet från träsket. Huruvida Nic. TESSIN D. Y., eller rättare sagt HEDVIG ELEONORA, redan från början avskrivit möjligheten att genomföra denna vattensamlings tektonisering efter arkitektens verkningsfulla förslag kan ej fastställas. Några arbeten på dettas realisering föreligga likväl ej i de bevarade räkenskaperna. För att få stenmaterial till avledningstrummor påbörjade man, såsom ovan framhållits, redan i februari 1681 sprängningar i den nordliga av de då ännu orörda bergknallar, där kaskaderna senare skulle uppföras.² I graven från träsket hade man i november 1682 redan hunnit så långt, att timmerkarlar satte upp ställningar åt murgesällerna under gråstensvalvet.³ I en arbetsritning har TESSIN inprickat avloppstrummans sträckning (fig. 27). Under den tillämnade vattenparterrens norra hälft förde han den i rak linje förbi trappan till den blivande Herkulesbassängen och utmed terrassen in i den södra alléns mittaxel, där den fullföljdes i östlig riktning.⁴

Ett lika viktigt och kanske lika omfattande dräneringsarbete som detta utlopp för träsket påbörjades 1683, då dalkarlar kastade upp gravar i de blivande längdalléernas mittaxlar. Den norra gjordes 924 alnar lång, 3 alnar bred överst och 9 kvarter i botten samt 2 alnar djup. I den södra allén framfördes samtidigt graven till 600 alnars längd. Om dessa diken, vilket är troligast, utgingo från de nuvarande alléernas början vid slottet, räckte de fram till respektive andra och första tvärallén väster om kaskaderna. Redan hösten 1683 framkördes gråsten till trummornas utförande.⁵

År 1682 tyckes planeringsarbetet för de nuvarande alléerna ha påbörjats.⁶ I norra allén hade man då i oktober »opgräfvit och omkastat Iorden — — ifrån främsta ändan ått Slottet närmast ått Träsket och en dehl in utj diurgården tillsammans» 222 famnars längd, 20 alnars bredd och 6 kvarters djup. Detta område sträckte

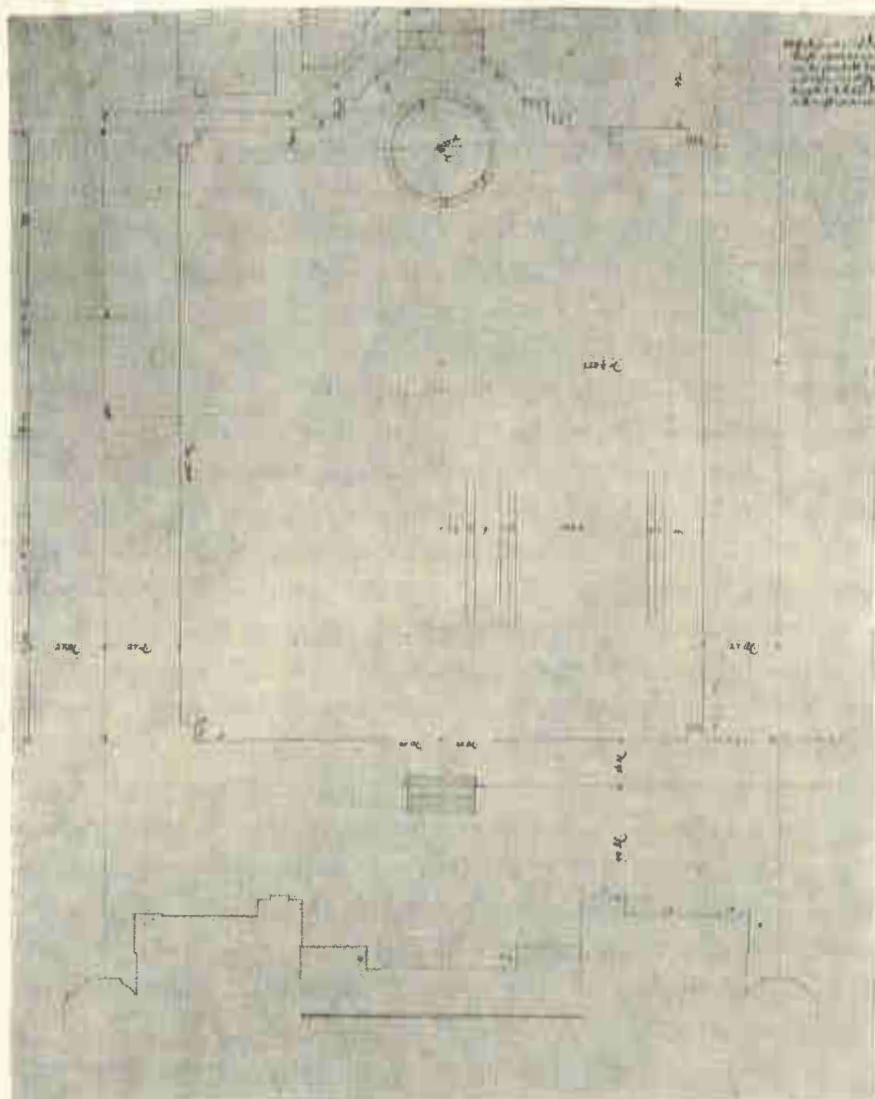


Fig. 27. Drottningholm. Arbetsritning med plan av lustträdgården närmast väster om slottet angivande avloppstrummans sträckning från träsket. Nationalmuseum.

Exposé de travail avec plan de la partie du jardin de plaisir attenante au côté ouest du château avec indication de la direction de la conduite d'écoulement partant du marais. Musée national de Stockholm.

sig alltså fram till den tvärallé, där fontänen Kronan senare skulle anläggas (jfr s. 92), och var ej bredare än avståndet mellan de inre alléträden. Ordalydelsen i verifikationerna möjliggör ej en redogörelse för denna planerings gradvisa fortskridande. Dalkarlar-nas attester upptaga nämligen i regel endast det planerade om-rådets storlek. Följande år hade man åtminstone fört ut den norra allén till sin slutgiltiga längd och bredd (403 famnar lång och 17 famnar bred) och planerat den bortersta tvärallén, varvid man måste avtaga en del av den nuvarande Munckens backe. Ett fler-tal gropar grävdes och 2,000 störr inköptes i augusti 1683 för att utstaka platser för alléträd, av vilka en del voro satta redan i oktober samma år.⁷

Det östligaste partiet mellan längdalléerna nedanför slottet hade, såsom ovan framhållits, planerats redan under NIC. TESSIN D. Ä:s tid. När arbetet återupptogs under sonens ledning, kunde man därför genast taga itu med uppmurning av de låga terrasser, vilka enligt den fastställda ritningen skulle omsluta den försänkta broderiparterren. Man må lägga märke till, att hörnen särskilt betonades genom ett knä i muren (jfr Vaux-le-Vicomte), samt att den västliga kortsidan utformades såsom fond för den där för-lagda runda vattenbassängen, bakom vilken en jämförelsevis smal trappa skulle leda upp till vattenparterren.⁸ Den vanligen kallade »låga sträckstensmuren» uppfördes av sandsten på gråstensgrund under CHRISTOFFER EDBERS överinseende.⁹ Samtidigt »omkastades» parterrens jord en aln djupt och jämnades samt grävdes utmed den norra långsidan en grav för att ge utlopp åt den »sanck och väska», som samlats där.

Redan i mars 1681 hade hopmannen KNUT PERSON TÖRNHIELM tecknat kontrakt med några stenhuggare att efter »Hr Architecten Nicodemi Tissins afriktningh» arbeta på avsättningsmuren väster om slottet,¹⁰ där ju fadern under 1660-talet varit verksam. Tre år senare gick ett kontraktsbeslut ut på »Gallerietz förferdigande på nije Stora Tarassen emoth» stora trädgården, för vilket arbete slut-likvid uppbars den 23 december 1684. Galleriet nämnes 1685 också

såsom färdigt. Allt oljedränktes och ströks med blyvitt 1686. Samtidigt utfördes trapporna ned till parterren.¹¹

Härmed var arbetet avslutat på denna terrassmur, vilken som arkitektoniskt led mellan slottet och trädgården hade en betydande funktion att fylla. NICODEMUS TESSIN D. Y:S smidiga anpassningsförmåga i hänseende till faderns slottsbyggnad kommer vid utformandet av detta parti bäst till synes i WILLEM SWIDDES kopparstick 1692, meddelat i fig. 14. Slottets dubbeltrappa ter sig där som en organisk fortsättning av terrassmurarna, uppbyggda som de äro på likartat sätt med alternerande liggande och stående rektanglar under en krönande balustrad. De återkommande motiven å dessa äro fält av rullstensgrus¹² (i trappan motsvarade av fönsteröppningar) samt av rundbågsnischer, inramade av rusticerade lisener. Denna senare sammanställning, sedd som helhet med det ovanför liggande balustradstycket, får en återklang i den triumfportsartade uppställningen ovanför dubbeltrappan. Terrassbalustraden upprepades ursprungligen också av de rusticerade flygellängorna. Redan här må framhållas, att motivet med den rusticerade lisenen förde arkitekten senare även ut i broderiparterren (socklarna under Herkules och de fyra hörnsulpturerna), varigenom han ytterligare betonade samhörigheten mellan slottet och lustträdgården.

Någon typologiskt sett direkt motsvarighet till terrassmurens utformning hava vi ej uppmärksammat. Det är knappast heller antagligt, att en sådan finnes. Släktskapen med samtida franska trädgårdsterrasser är emellertid uppenbar.¹³

Betrakta vi de staffagefigurer, som SWIDDE placerat på slottsterrassen (fig. 14), få vi den uppfattningen, att denna var planerad efter vattenpasset. Så var emellertid ej fallet. Endast platsen framför mittbyggnaden var plan, under det att marken kraftigt sluttade utmed flygellängorna mot norr och söder. Det hade i själva verket uppstått en tämligen osmält kompromiss mellan NIC. TESSIN D. Ä:S projekt och sonens. Ingen av dem hade dock eftersträvat en jämn, obruten sandplan såsom t. ex. vid

Hampton Court, vilket SWIDDES stick ger sken av. I ett egenhändigt memorial, vari TESSIN nämner det, som enligt hans förmenande borde utföras 1685, förekommer i 22:dra punkten: »Om dhe 2:ne små terrasserne kunde förferdigas uppå beggies sijdorne utaf plaeen, som ähr emellan stoora huuset och trädgården, wahre mijcket wähl, meddlertijd trädgården inthet lärher hafva något anseende, så lenge dn plaeen inthet ähr jämbnat, hvilcket inthet kan skee, förr än beggies murarne ähro fullbordade, hwar till erfordras 115: — Dlr. smt.»¹⁴ Enligt arkitektens mening skulle den plana terrassen medelst murar, utgående från de inre paviljongernas inre murliv, uppdelas i tre borggårdar, vilket tydligt framgår av hans projekt. (Fadern hade även tänkt sig paviljonger invid dessa murar.) I stället för murlängor uppställdes där betydligt senare grönmålade trästaket. Den norra delen av borggården planerades först i samband med den norra alléportens inmontering och kyrkans uppförande (jfr s. 104 o. 106). Borggårdens södra hälft blev aldrig jämnad.

Inkallandet av fontänör och trädgårdsmästare.

När man hunnit så långt med de första förberedande arbetena, att de viktigaste dräneringstrummorna blivit framdragna, de långa alléerna till största delen planerats och den främre parterren fått sin tillämnade grundform, ansåg HEDVIG ELEONORA, att tiden var mogen för inkallandet från Frankrike av en fontänör och en trädgårdsmästare, vilka med sin tekniska kunskap och erfarenhet kunde uppfostra och leda den mindre kunniga svenska arbetarstammen och realisera det Tessinska projektet i en hel del kinkiga detaljer, där den inhemska hantverksskickligheten ej stod bi. I ett brev, daterat Stockholm den 17 april 1683, vände sig änkedrottningen till ISAAC DE PAS, marquis DE FEUQUIÈRE, som hon tidigare lärt känna och värdera, när han vistades i Stockholm som franskt sändebud (1672—1682).¹ Att döma av inledningen till brevet (bil. A) var markisen redan invigd i HEDVIG ELEONORAS planer

angående Drottningholms trädgårdar. Änkedrottningen visar sig ytterst angelägen om att få endast de bästa krafter, »des meilleurs et de plus exprimentez, qvi se trouvent en France», och preciserar närmare, vad hon fordrade av de båda männen. Fontänören borde äga stor kunskap och erfarenhet inom sitt yrke både då det gällde »la conservation des reservoirs» och ledandet av vattnet från den ena platsen till den andra. Vattnets konstnärliga utnyttjande skulle han också känna till. Trädgårdsmästaren borde först och främst behärska allt det, som hade att göra med en lustträdgårds utformning, och efter respektive teckningar kunna utföra broderiparterrerna med deras »plattebandes» samt »pieces couppees de toutes façon garnies comme aussy toutes sortes de plantages, des allees, des bosqvets, avec leurs pallisades de haute fustaye» o. s. v. Han borde också ha reda på växternas lämplighet ur klimatsynpunkt. Vore han dessutom kunnig i fruktträdgårdsskötsel, räknades det honom endast till fördel. Fontänören, åtföljd av en lärning, emotsåg hon så fort som möjligt och trädgårdsmästaren med sin dräng i februari 1684, så att de genast på våren kunde taga itu med arbetet. Angående löneanspråken önskade änkedrottningen få råd av markisen. Hon avslutar brevet med att enligt en äldre överenskommelse lova att så fort det var henne möjligt sända honom en utsikt över Drottningholms trädgård.²

Samtidigt med denna skrivelse lät riksänkedrottningen skicka ett brev till den svenske envoyén i Paris, NILS LILJEROT, med uppdrag åt denne att personligen överlämna hennes skrivelse till FEUQUIÈRE. Följande månad kunde LILJEROT också avsända den lugnande underrättelsen, att markisen egenhändigt ville besvara hennes skrivelse, varav envoyén drog den slutsatsen, att denne »gärna hafver uppå sig tagit at med flijt beställa om det ärendet».³ Detta får man också till fullo bestyrkt i den långa, detaljrika svars-skrivelsen, som är daterad Paris den 7 juni 1683 (bil. B).

FEUQUIÈRE utgår i denna icke direkt från HEDVIG ELEONORAS brev utan från ett tidigare (ej känt), som han avsänt till änkedrottningen. Däri hade han tydligen nämnt om ett memorandum från

LE NÔTRE, vilket han nu först varit i tillfälle att bilägga. Tyvärr saknas även detta aktstycke. Meningen synes ha varit den, att LE NÔTRE själv skulle ge utkast till Drottningholms trädgårdar, för vars utförande han för ett år skulle ditsända en medhjälpare. FEUQUIÈRE tycks ha tagit för givet, att HEDVIG ELEONORA med sympati skulle omfatta denna plan. Han för nämligen redan på tal honorarfrågan. Hans yttrande härvidlag, vad som rör mästaren, saknar onekligen ej sitt intresse: »et pour celles (honoraren) du Notre c'est dequoy Madame on ne lui parle iamais estant vne chose arbitraire: Monsieur Bielk ⁴ scait sans doute sur quel pied il est la dessus». Mästarens utomordentliga popularitet vidrör han senare med följande ord: »il semble aujourd'hui qu'on ne puisse rien faire de beau sans le Notre, tant il est recherché de tous costes mesmes des Estrangers qui lui enuoient des Cartes telles que celle qu'il demende de vostre Majesté sur lesquelles il leur donne des desseins»

Vad köks- och fruktträdgårdarna angingo, skulle LE NÔTRE gärna på en situationsplan framhålla den lämpligaste förläggningen, och Mr. TINTINI,⁵ som förestod LUDVIG XIV:S trädgårdsanläggningar av detta slag, skulle enligt FEUQUIÈRES uppfattning gärna taga hand om resten och skaffa arbetare samt ledare. Men, tillägger brevskrivaren med en diplomats fördomsfrihet: »ie ne crois pas quen cela aucun Francois soit preferable a Orleman pour vostre seruice, principalent (!) en ce qui est des Arbres.⁶ Car pour les herbes ie crois qu'on fait en Suede tout ce qui s'y peut faire.»

Beträffande blomsterplanteringarna ansåg FEUQUIÈRE, att det skulle vara till fyllest med frösändningar. Även om man skulle önska sällsynta sorter, gick det ju lätt att inhämta råd angående deras skötsel.

Den fontänör, som FEUQUIÈRE i ett tidigare brev omnämnt, hade ännu ej återkommit till Paris. Det var också att vänta, att han icke gärna återigen ville taga plats utanför staden. Chefen för kungens fontänväsen ⁷ hade därför sänt FEUQUIÈRE en vatten-

konstmästare, som han svarade för, när det gällde maskiner och grottor. Denne begärde 500 écus per år samt i förskott ett kvartals arvode och fri resa. Markisen, som slutligen erbjöd sig att efter änkedrottningens önskan underhandla angående lönerna, ansåg, att fontänören ju alltid kunde börja med att »ramasser les eaux naturelles et a esleuer des artificelles».

Vad tiden för fontänörens uppehåll på Drottningholm beträffade, ansåg FEUQUIÈRE ett år vara tillfyllest. Detta motiverade han med det för svensk organisation hedrande omdömet, att man »ne manque point en sude de commoditez ni de manoeuvres pour faire promptement tout ce qui sera resolu». För att ombesörja anläggningarna i fortsättningen vore det bättre för änkedrottningen att hava svenskar än fransmän, vilka senare bl. a. av religiösa skäl icke utan svårigheter engagerade sig längre än ett år.

Detta i vissa fall avrådande brev besvarade HEDVIG ELEONORA följande augusti (bil. A). Hon var alltför praktiskt lagd och kände alltför väl till de samtida svenska förhållandena för att kunna instämma med FEUQUIÈRE angående den korta tiden för de båda fransmännens verksamhet på Drottningholm. Änkedrottningen uttryckte också den förhoppningen, att saken senare skulle kunna ordnas, så att fontänören verkligen stannade några år i Sverige, och att han skulle bli nöjd med 350 écus. Vad trädgårdsmästaren angick, var det HEDVIG ELEONORAS uppfattning, att då ett år även för hans tillämnade verksamhet var för kort, allra helst som ingenting ännu var förberett för ett så hastigt utförande av planteringarna, så fick det något anstå med denna fråga. Fontänören borde emellertid överresa med det första.

Markisens älskvärda förmedling med LE NÔTRE avböjde HEDVIG ELEONORA med det argumentet, att man sedan två år tillbaka (1681) arbetade efter en av henne bestämd plan.⁸

I slutet av oktober 1683 gav änkedrottningen order om att respengar skulle ställas till »fontainmakarens» förfogande.⁹ Snart efteråt inträffade i Stockholm icke endast fontänören med sin dräng utan också en trädgårdsmästare. Enligt nåd. brev av den

30 januari 1684 befallde HEDVIG ELEONORA, att den förstnämnde, som hette LOUIS DE CUSSY, skulle tilldelas 700 dlr smt samt vidare ett tillägg för ett honom resterande kvartal 1683. Den tredje fransmannen presenteras som »een nij antagen fransysk trädgårdsmästare wid Drottningholm Mr. NICOLAES SEVIN», men fick i den fullmakt (bil. C), som av HEDVIG ELEONORA undertecknades den 23 januari 1684, det vitsordet, att han var »plus propre pour cet' employ et plus capable qv'aucun autre». Han tilldelades samma lön som DE CUSSY samt en viss summa för dagtraktamente under två månader 1683. Drängen fick 200 dlr smt per år.¹⁰

Vattenledningarna.

Såsom FEUQUIÈRE föreslagit, började också fontänören¹ med att »ramasser les eaux». Redan år 1681 hade man grävt en damm »uppå höga Berget i Rinckeby Kohage om att sökia vattn» (antagligen sydväst om trädgården) men tydligen utan resultat.² Under DE CUSSYS ledning förlades arbetet våren 1684 nordväst om Drottningholms lustträdgård, där man nära Hogsta och Rörby lyckades sammanbringa jämförelsevis stora vattenkvantiteter. Redan i maj hade dalkarlar hunnit att vid »öfverste dammen i Rörby hagen» gräva grund för en fördämningsmur av gråsten, som senare förfärdigades av murgesällar. Likaledes hade de grävt ett dike från dammen genom Hogsta gärde och fram till Rörby hage. Diket fortsattes sedan förbi ladugården, där ytterligare dammar grävdes, samt över ängen vid träsket till den norra allén ungefär mitt emot den blivande kaskad-anläggningen (fig. 28). Den övre och mindre dammen, som gränsade till Hogsta ägor, har ännu i gränslinjen ej obetydliga rester av en stenmur.³ Den större, söderut belägna vattendammen intill Rättartorpet visar även den spår av fördämningsarbeten samt den slussanläggning med »Watnkonsthuset», varifrån huvudledningen utgick. Värderingen (1726, bil. E) omnämner »en wall à 330 al:rs längd och påhlwäarch, samt 50 al:rs Muhr wid



Fig. 28. Drottningholm. Detalj av G. Bodings karta 1745.
Lantmäteristyrelsens arkiv.

Détail de la carte de G. Boding 1745. Archives de l'Administration d'arpentage
de Stockholm.

den ena ändan» (den östra).⁴ Dikesgrävningen gick hand i hand med nedläggandet av rören, vilka bestodo av borrhade pumpstockar. Trämaterialet var möjligt, därför att marken var fuktig. De anskaffades till största delen från Gripsholm, varifrån de fördes i flottar till Drottningholm. Antalet utgjorde 1684 och 1685 respektive omkr. 460 och 418 st.⁵ År 1685 hade pumpmakare borrhått 6 365 alnar pumpstockar. Hålen, som borrhades, höllo mellan 5 och 10 tum i diameter.⁶ Stockarna tillspetsades och förenades genom inträdning. Även förekommo metallringar som föreningslänk.⁷

Till att börja med tycks man ej ha insett vikten av att vara nogräknad vid valet av material. Så till exempel måste man redan 1685 taga upp den rörledning, som nedlagts å ladugårdsgärdet föregående höst. De CUSSY sändes därför till Gripsholm för att personligen utse lämpliga träd. Vidare bestämdes det, att för de undermåliga stockar, som genomborrhats, skulle ingen likvid lämnas. Till följd av ofta förekommande stockningar i de smala rören, som hade alltför svag lutning, och materialets ovaraktighet, kunde emellertid ledningen aldrig under längre tid än några år i stöten nöjaktigt tjäna sin funktion, utan fordrades oupphörliga stockombyten. Det gick dock jämförelsevis lätt för sig i ledningarna utanför trädgården, eftersom rördikena där endast delvis igenfylldes. Att förhållandena ej voro särskilt odrägliga på Drottningholm, därom lämna oss bl. a. Kungsträdgårdens och Ulriksdals delvis samtidiga räkenskaper vittnesbörd. Å andra sidan skulle man ha kunnat ställa större fordringar på Drottningholmsledningarna, därför att särskilt kompetent kraft inkallats för dessas ordnande. Kanske var det tvivel underkastat angående befintligheten av denna kompetens. Var det endast avundsjuke, som kom De CUSSYS kollega i Liancour att yttra ofördelaktiga saker och meddela TESSIN, att De CUSSY egentligen endast var »ein verniether».⁸ Nog av, redan när arvsdelningskommissionen besiktigade Drottningholm (1726), så befunnos såväl vattenverket som rören till fontänerna »tämmel:n förfallne» och kunde därför värderas en-

dast till en bråkdel av anläggningskostnaderna, detta oaktat flera betydande reparationer och förbättringar gjorts, särskilt av JOHAN HÅRLEMAN.⁹

GABRIEL BODINGS av JOHN BÖTTIGER repr. karta från år 1745 visar, hur den långa rörledningen löpte från Rättardammen förbi ladugården och därifrån väster om träsket för att, strax innan den nådde lustträdgården, dela sig i två grenar. Den övre dammen, som räkenkaperna omfatta, lämnar kartan som synes ingen upplysning om. Vidare låg (se BODING) en buteljartat utformad damm nordväst om ladugården. Den hade betydande fallhöjd i motsats till de förutnämnda dammarna och visar även den ännu aktningsvärda byggnadsrester.

Under DE CUSSYS tid var det som bekant meningen, att den stora vattenledningen skulle driva ett flertal vattenkonster, alla förlagda mellan slottet och boskéerna. Två små fontäner nedanför slottsterrassen skulle, såsom redan framhållits, ge upptakten och en rikt utbildad fontän i broderiparterrens mittgång ett betonat centrum. På den övre parterren ökades vattenmängden för att i de båda kaskadanläggningarna nå en koncentrerad stegring. Med undantag för kaskaderna hann också DE CUSSY att samverka vid fullbordandet av samtliga dessa projekt. Men eftersom hans arbete ju endast var inriktat på det, som hade med vattnets framförande att göra, vilja vi i det följande icke utgå från hans verksamhetsområde utan behandla de olika huvuddelarna av trädgården var för sig i den mån, som detta tillvägagående tjänar kravet på översiktlighet. Här må likväl förutskickas den anmärkningen, att man särskilt under 1680- och 1690-talen samtidigt var verksam på ett flertal platser i trädgården, och att man sällan kontinuerligt arbetade på en sak utan genom små tag här och var nådde fram till resultat, och slutligen att man, i synnerhet under det sistnämnda årtiondet, då man hunnit fullborda lustträdgården i dess huvuddrag, redan började reparera det, som nygjorts under det närmast föregående decenniet.

Buxbomsparterren.

Vi erinra oss från HEDVIG ELEONORAS brev till FEUQUIERE i april 1683, att en trädgårdsmästare fordrades först och främst för »les Parterres en broderie, avec leurs Plattebandes», vilka utgjorde en av den franska barockträdgårdens mest delikata detaljer.

Räkenskaperna angående dessas utformning äro dess värre så ofullständiga, att vi sakna förutsättningen att följa arbetets gång. Redan under sommaren det första verksamhetsåret hade emellertid SEVIN planterat åtminstone ett av de två broderikvarteren, emellan vars lövverk av buxbom ströddes sand. Med all sannolikhet utfördes arbetet på de båda parterrkvarteren tämligen samtidigt. Den tidigare utförda dräneringen var emellertid så föga tillfredsställande, att fuktigheten skadade buxbomen, varför jorden delvis måste uppkastas för ny täckdikning.¹

De broderikvarteren inramande rabatterna samt mittgångens två lister voro antagligen färdiga 1686 eller samtidigt som 300 käppar målades »till blombster i trädgården» med röda, blå och vita band samt förgyllda knoppar. — Året innan hade rörledningen förts fram till de små runda bassängerna vid broderikvarterens östra kortändar.² Utmed den låga sträckstensmuren planterades en granhäck.

Vid utförandet av ritningarna och ordnandet av rabatterna hade SEVIN biträts av sin gesäll SEBASTIAN LÜNSELL. I byggnadsstaten för Drottningholm 1684 finna vi denne upptagen som DE CUSSYS gesäll (med 200 dlr smt i lön). Men HEDVIG ELEONORA framhåller i en skrivelse, i vilken hon tillerkände honom avskedspenningar »för hans beviiste flitige» arbete, att han »opvachtat för en Jardenier flauriste».³

När LÜNSELL i oktober 1686 begärde sitt avsked för att återvända till Frankrike, få vi följaktligen anse, att broderiparterren åtminstone i det närmaste hunnit bliva ordnad.

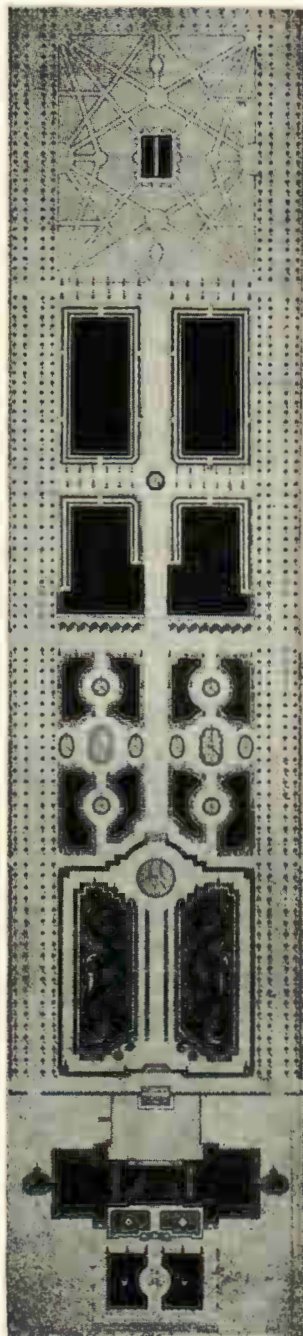
WILLEM SWIDDES 1692 utförda kopparstick, här meddelat i

fig. 14, ger en föreställning om parterrens utseende. Denna Sveciabild tyckes nämligen, vilket BÖTTIGER redan framhållit, vara sann, återgående på en Tessinritning, som den antagligen gör.⁴ Vad de båda stora kvarteren beträffa, hava de för bildens helhetsverkans skull dock gjorts bredare och kortare än de i verkligheten voro, varför lövverkets ritning också blivit en annan. Huruvida man verkligen följde NIC. TESSIN D. Y:s projekterade, från Vaux-le-Vicomte hämtade utomordentligt eleganta komposition i buxbom, kan därför icke detta stick avgöra (fig. 17). Men MARTIN MEYTENS' plan 1695 (fig. 12), om också något förenklad i vissa detaljer, tyder på att arkitektens första ritning fullföljdes.

Buxbomsparterrerna på Drottningholm och Vaux-le-Vicomte fingo i verkligheten dock en ganska skiljaktig karaktär, om vi utgå från W. SWIDDES och I. SILVESTRES stick, meddelade i fig. 14 och 16. Tack vare den rika utbildningen av busk- och blomvegetationen i »les Plattebandes» åstadkom TESSIN en rik reliefverkan, som saknades i den franska anläggningen.

Fig. 29. Drottningholm. Plan av lustträdgården 1723. Fullerö.

Plan du jardin de plaisir 1723.
Fullerö.



Drottningholmsparterrens grund visade sig emellertid vara av så lös beskaffenhet, att redan efter några år sjönk marken på ett antal ställen, varför kvarteren måste fyllas och omläggas. Efter SEVINS död 1691 planterades de ånyo med buxbom och grästorv. Arbetet utfördes 1695—96 under ledning av JOHAN HÅRLEMAN.⁵ Härvid följde man antagligen vid utförandet av ritningarna icke NIC. TESSIN D. Y:s första dessein utan en senare komposition, som vi finna återgiven i en 1723 daterad plan över den dåtida barockträdgården (fig. 29), vilken återigen torde vara densamma, som åsyftas i Drottningholms Beskrivning (bil. D).⁶ Denna ritning, direkt hämtad från eller till sin utformning påverkad av någon förebild i Frankrike, visar ett mera kraftigt komponerat mönster än den tidigare. Inga djurhuvuden förekomma, såsom kring seklets mitt, utan ritningen domineras av ett i vartannat löpande paragrafmotiv (enrollementer) med däri inflettade vegetativa detaljer. Lägg märke till, att ur bladknopparna framspringa pärlbandsliknande pistiller, en detalj, som ofta påträffas i LE NÔTRES parterrrkompositioner (även i Vaux-le-Vicomte) och som av HÅRLEMAN infördes på Drottningholm till och med å alléportalernas överstycken (fig. 46). Detta ornament hör dock icke till LE NÔTRES nyskapelser utan användes redan under 1600-talets förra hälft bl. a. av JACQUES BOYCEAU, som å sin sida kan ha hämtat motivet från renässansen.⁷ »Buxbohms Löfwärcket» betecknas i Beskrivningen som »wähl tecknat och klipt, enrollementer och lister med tårf inlagde och på sijdorne med stödt tegel distinguerade».

Att vid sidan av sand och andra liknande material använda krossat tegel för att åt parterrkvarteren ge en rikare koloristisk klang var vanligt i de barocka franska trädgårdarna. Redan i Vaux-le-Vicomte var sålunda tegel dekorativt utnyttjat.⁸ Av ett visst intresse är den unge GÖRAN JOSUA ADELCRANTZ' påpekande i ett brev till NICODEMUS TESSIN D. Y. (dat. Paris 1705), att man bör akta sig för att taga den rödaste tegelsorten utan i stället den mera bleka, för att ej kontrastverkan skall bliva för kraftig.⁹

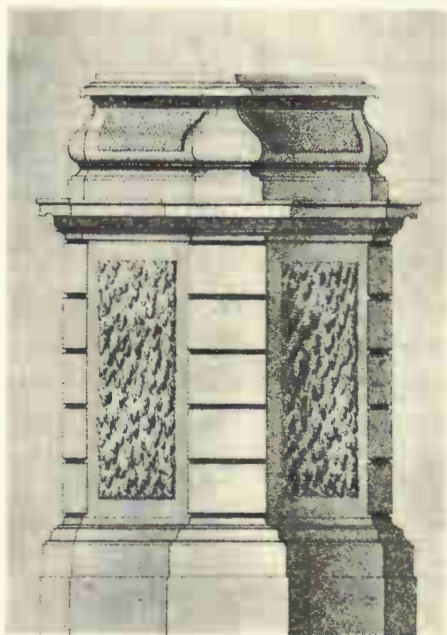


Fig. 30. Drottningholm. Fasad av hörnsockel av Nicodemus Tessin d. y. Nationalmuseum.

Façade du socle angulaire par Nicodème Tessin fils. Musée national de Stockholm.

Huruvida detta verkligen iaktogs på Drottningholm och övriga svenska, franskt influerade trädgårdar under storhetstiden är ej känt. De vanligen förekommande röda planklängorna tala knappast för en koloristiskt förfinad avvägning utan tyda mera på den färgglädje, som utmärker åtminstone äldre svensk konst. Men å andra sidan funnos i de svenska trädgårdarna under 1600-talets andra hälft icke den brokighet som i de holländska anläggningarna, vilka bland annat blevo omtyckta i Norge (SCHNITLER). Av intresse är det förhållandet, att på Drottningholm var även slottet tegelfärgat. Huruvida parterr-ritningarnas tegelytor voro samstämda med slottets är däremot obekant.¹⁰

Vid omläggningen av parterren under JOHAN HÅRLEMANS tid bibehöllos de rader av »Plattebandes», som inramade ritningarna, samt de två listerna i mittgången. Kantade av buxbom

hade de en hög, blandad vegetation med livligaste konturverkan av i figurer klippta 24 st. 5, 6 och 7 alnar höga granar, klippta enar, blå och vita syrener, fläder, spirea och ligustrumbuskar samt som en undre utfyllnad allehanda lökväxter.¹¹

Slutligen hava vi att nämna, att redan 1686 hade enligt räkenskaperna gravar uppkastats mellan lindarna vid längdalléerna närmast buxbomsparterren i och för planterandet av häckar. På WILLEM SWIDDES Drottningholmsbilder från resp. 1692 och 1694 (fig. 14 och 13) saknas denna anordning, men den förekommer på båda sidor om vattenparterren i samme konstnärs stick 1694 (fig. 15). Värderingen (bil. E) upptar: »1508 al:r unga Granhäckar uthi Lindalleerne». Arkitektoniskt tyckas de ha fyllt den missionen, att de givit parterrerna en mera betonad rumskaraktär.

Vattenparterren.

År 1683 påbörjade man planeringen av den blivande vattenparterren, vilken vid denna tid betecknades som »plattzen emellan de store Alléerne ifrån Strächstensmuren allt intill stora Berget». Nästföljande år uppgrävdes två »aflånga kantiga dammar», fyra runda och fyra ovala.¹ I botten lades cement och kantningen gjordes av sandsten. Av DE CUSSY fördes enkla vattensprång till varje bassäng. Från dammen vid Rättartorpet hämtades grästorv, vilken i fyra kvarter lades kring de runda vattenbassängerna, där dessförinnan på flera ställen uppstickande bergpartier blivit bortsprängda. Arbetet synes ha varit slutfört 1685.²

»Plaanen», en ofta förekommande beteckning, utbildades med »Ängelska eller Torfparterrerr», vilka voro vanliga i de franska barocka trädgårdarna för de icke direkt nedanför huvudbyggnadens fönster liggande öppna områdena. Närmast kring vattenbassängerna lades liksom vid Herkulesfontänen en smal gräskant. Och gräskvarteren inramades liksom buxbomsparterrens kvarter av plates-bandes med klippta granar och syrener (enl. inv. år 1737 voro de då resp. 32 och 76 st. Bil. F).

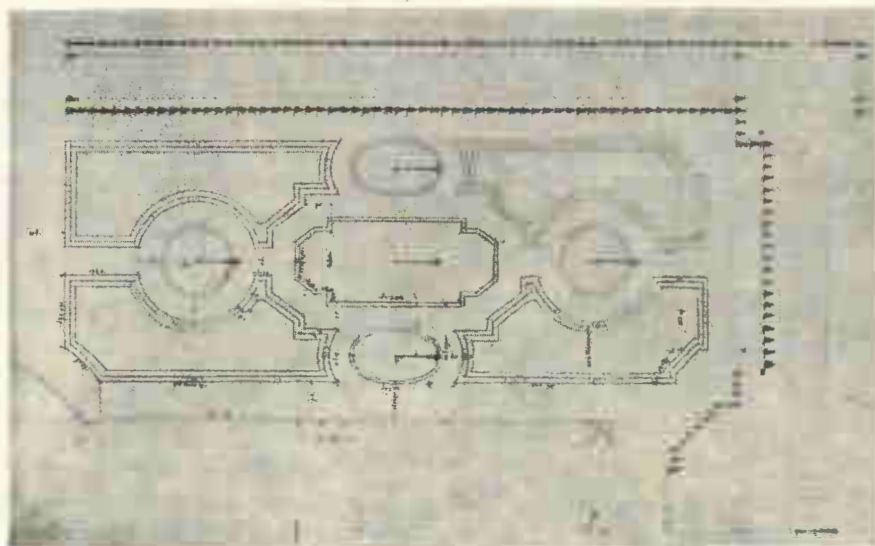


Fig. 31. Chantilly. Plan av vattenparterrens ena hälft. Nationalmuseum.
Plan de l'une des moitiés du parterre à la pièce d'eau. Musée national de
Stockholm.

Beskrivningen och Värderingen (bil. D o. E) nämna i ett sammanhang flera av de träd, som då funnos på de båda parterrerna utan någon åtskillnad, och 1737 års inventarium uppger ett lokaliserat men mera begränsat växtbestånd. Vi tvingas därför att också här ge flera uppgifter utan anslutning till bestämda platser. Utöver det som redan nämnts må därför ytterligare anföras, att på de båda parterrerna funnos 76 st. i figurer, antagligen i etager, klippta 12—14 alnar höga granar samt 48 stycken, vilka voro skurna som 12 alnar höga pyramider. De nämnda måtten äro av betydelse vid studiet av parterrernas reliefverkan, vilken dock säkerligen var ganska olika mot den tillämnade. I Remarques står det nämligen: »Dans les Parterres il ne faut laisser monter les ifs et arbuisseaux, qu'à quatre ou cinq pieds de hauteur.»

Intressant är användningen av klippta granar och enar i stället för dyrbara, motsvarande utländska träd. Redan ANDRÉ MOLLET hade i sitt arbete *Le jardin de plaisir* (Stockholm 1651) föreslagit

granen som prydnadsväxt. Och denna hade senare också kommit till användning i ett antal slottsanläggningar, bland vilka här må nämnas Ulriksdal, Stavsund, Uppsala och Steninge.³ Till den sistnämnda lustträdgården flyttade man från de närliggande skogarna både enar och granar. G. J. ADELCRANTZ framhåller också i ett brev från Paris i maj 1705 till NIC. TESSIN, att trädgårdarnas »ijf ser mycket slättare ut än han gjorde i vintras emedan han af hettan bleknar och blir brunaktig, och tror jag att våra granar hos oss lära göra bättre effect».⁴

WILLEM SWIDDES kopparstick med utsikt över vattenparterren mot väster (fig. 15) visar, liksom vi tidigare påpekat angående hans bild över broderiparterren mot öster, alltför kraftiga förkortningar i förgrundspartierna för att ge ett med verkligheten överensstämmande intryck. De nämnda sticken kompletteras därför utmärkt av SWIDDES stora översiktsbild, där trädgårdens längdaxel går parallellt med bildytan (fig. 13).

Någon detaljtrohet i gravörens återgivande av vegetationen å vattenparterren är så gott som utesluten. Men med största sannolikhet ge hans bilder oss en trovärdig karaktäristik av helhetsverkan. Jämföra vi dem med samtida gravyrer av LE NÔTRES vattenparterr i Chantilly,⁵ vars förebildliga betydelse vi redan påpekat, är det tydligt, att ej endast grundplanen utan även kvarterens vegetativa disposition transplanterats i den nya omgivningen.

Som uttryck för den franska, fullmogna smaken under LUDVIG XIV:S tid utgör denna komposition i sitt slag något av det mest fulländade med de båda huvudmotiven unité och variété lika betonade.

Skulpturerna.

»Uthi trädgårdar kunna allahanda statuer tillåtas, men på publique platzer lærer allenast de blifwa brukade, hwilka inspirera en åminnelse af store och illustre män, men ingen dera arten får wara af någon gemen materia.»¹

Denna ställning intog NIC. TESSIN D. Y. gentemot den plastiska utsmyckningen, som under hans verksamhetstid genomgick en så betydande utveckling icke minst inom den franska trädgårds-konsten. I någon mån förvånande är hans krav på äkta material, allra helst som förebilderna i Versailles och annorstädes ej sällan bestodo av bly.² Vad Drottningholms lustträdgård beträffar, där den plastiska utsmyckningen kom att koncentreras till den stora terrassens balustrad samt parterrererna och östra borggården, möjliggjorde, som vi skola få se, en lycklig tillfällighet tillgodoseendet av arkitektens krav, vilka säkerligen också sammanfölo med riksänkedrottningens.

Att döma av TESSINS generalplan 1681 hade han ursprungligen tänkt att utforma de 14 fontänerna endast som enkla vattensprång,³ kanske för att därmed stegra intrycket av den rika kaskadutbildningen vid »bergen». Något direkt angivande av skulpturverk finnes ej heller i hans projekt. Men antagligen har han åsyftat sådana med den sockelmarkering, som gjorts bland annat i broderiparterrens hörn, vid sträckstensmuren mot vattenparterren samt på dennas bortersta del.

Den plastiska utsmyckningen blev som bekant i själva verket betydligt rikare, huvudsakligen tack vare överflyttning av skulpturverk från andra kungliga lustslott.⁴

Vi börja följande översikt med att redogöra för den skulpturprydda vattenkonst, som bland lustträdgårdens plastiska arbeten samlade det största intresset och som kom att utföras efter NIC. TESSIN D. Y:s ritningar, nämligen Herkulesfontänen. Från sin fader hade NIC. TESSIN D. Y. upptagit motivet med nämnda fontäns utformning endast som ett enkelt språng — om vi nu i denna detalj utgå från planen 1681. HEDVIG ELEONORA bestämde sig emellertid ganska snart för en rikare utbildning och uppdrog åt den 1669 från Antwerpen inkallade skulptören NICOLAES MILLICH att utföra en stor, vit marmorstaty, som skulle höja sig från ett kar av grön marmor (1684)⁵. Materialet inköptes åtminstone delvis från Holland. Till hösten samma år hade skulptören också hunnit utföra



Fig. 32. Herkulesfontänen i Augsburg av Adrian de Vries. Nationalmuseum.
 La Fontaine d'Hercule d'Augsbourg par Adrian de Vries. Musée national de
 Stockholm.

still wattenkonsten och Kongl. huset Drottningholm — — — 14 st.
 marmordrakehufwudben, sex stücken buster sampt fyra stücken
 Malmatatyer — — — 8. Av dessa voro djurhuvodena ämnade för



Fig. 33. Herkulesfontänen i Augsburg av Adrian de Fries efter gravyr
av Wolfgang Kilian 1602.

La Fontaine d'Hercule d'Augsburg par Adrian de Fries d'après une gravure de
Wolfgang Kilian 1602.

vattenkonsten. När denna i det närmaste nått sin fullbordan, gav emellertid HEDVIG ELEONORA kontraorder och befälde, att djurhuvudena skulle mot utbyte av några andra skulpturer sändas till

hennes lustslott Ulriksdal, där den för Drottningholm ämnade fontänen, vilken i själva verket utgjordes av en Scylla omgiven av 14 delfiner, fick en motsvarande plats på den där genom riksänkedrottningens försorg delvis nyomlagda huvudparterren.⁷

Denna för Drottningholmsanläggningens vidkommande synnerligen förmånliga förändring grundade sig på den konstnärligt vidsynta planen att använda det rika förvärv, som kring 1600-talets mitt gjorts från WALLENSTEINS slottsträdgård i Prag samt Frederiksborgs slott i Danmark, för att därmed ge lustträdgården en den mest tänkbara homogena plastiska utsmyckning. Utförda i äkta material, brons, och i regel illustrerande klassiska ämnen, måste dessa skulpturer, som bekant utförda av ADRIAN DE FRIES, hava tillfredsställt chefsarkitektens fordringar.⁸ Om det var efter dennes eller riksänkedrottningens initiativ, som planen kom till verkställighet, må lämnas därhän, men TESSINS reseintryck tyckas vad Herkulesfontänens komponering beträffar hava spelat en avgörande roll.⁹ Denna komposition är dock i och för sig lika litet originell som själva lustträdgårdens olika kvarter. BÖTTIGER har redan kategoriskt framhållit den slående likheten med A. DE FRIES' 1602 i Augsburg uppsatta Herkulesbrunn.¹⁰ När NIC. TESSIN D. Y. 1673 på sin första resa till Italien besökte Augsburg, hade han från värdshuset Kronan haft utsikt över torget, »alwor die grosse Fontaine von dem Herkule mitten vor liget». Och i beskrivningen över staden är Herkulesbrunnen den enda, som han karaktäriserat bland Augsburgs tre stora fontäner.¹¹

I sin handskrivna katalog (Nationalmuseum) har CARL GUSTAF TESSIN antecknat en ritning över »Fontaine d'Augsbourg, avec Hercules et autres figures desseinée par Adrian Fries», vilken intressanta lavyr, signerad HADRIAN FRIES, sedan 1892 tillhör statssamlingarna (fig. 32).¹² Antagligen hade NIC. TESSIN D. Y. förskaffat sig denna dessein vid besöket i staden liksom WOLFGANG KILIANS livfulla, i fig. 33 meddelade kopparstick, signerat 1602 eller samma år, som brunnen blev färdig.¹³

De två här meddelade bladen — lavyren och sticket — kom-

plettera varandra och ge oss en fyllig bild av NIC. TESSIN D. Y:s inspirationskälla.

Den svenske arkitektens ritning till vattenkonsten på Drottningholm, en »grand dessein tres fini, coloré, et rehaussé d'Or», tyckes däremot vara förkommen. Av original äger Nationalmuseum endast två med varandra helt överensstämmande grundplaner av fontänen i fråga (fig. 34).¹⁴

Den svenska vattenkonsten befinner sig emellertid som bekant i orubbat eller så gott som orubbat skick (fig. 35), varför vi äro i stånd att bedöma, i vad mån TESSIN varierat ADRIAN DE FRIES' komposition. Den huvudsakliga väsensskiljaktigheten ligger däri, att den svenske arkitekten, samtidigt som han förenklat motivet i barock anda, tillfört detta mera tyngd och mera samlad form. Den åttsidiga pelaren under huvudgruppen har sålunda fått ökad massivitet. I stället för sirliga, på närsyn inställda reliefer, hava utformats breda, inåt böjda fält, åtskilda av rusticerade lisener. Till följd av pelarens övre, kraftigt insvängda parti kämpar dock fortfarande Herkules med draken på en oroligt liten fotplatta, en för barock formuppfattning karaktäristisk utbildning. Pelarens undre parti har utökats till en rund bassäng, till vars förkroppade kant de fyra kvinnofigurerna flyttats ned, medan musslorna, vilka tillförts en utpräglad barock, fransk form (stilisierat vattenskum å brädden), placerats på de konkava sockelfälten.

Att TESSIN först och främst eftersträvat silhuettverkan framgår ytterligare därav, att han omgivit hela denna komposition med ännu en vid, rund, i markens nivå liggande bassäng.

I själva verket har TESSIN här skapat en komposition med helt andra uttrycksvärden än DE FRIES' renässansartade vattenkonst.

Det bör ha varit 1684, som TESSIN på papperet utformade Herkulesfontänen och de kompositionellt med denna samhörande stora skulpturpedestalerna för broderiparterrens fyra hörn. I juni nämnda år fick stenhuggaren ANDERS BROKAMP teckning på dessa socklar (fig. 30), vilka bevisligen från början voro ämnade

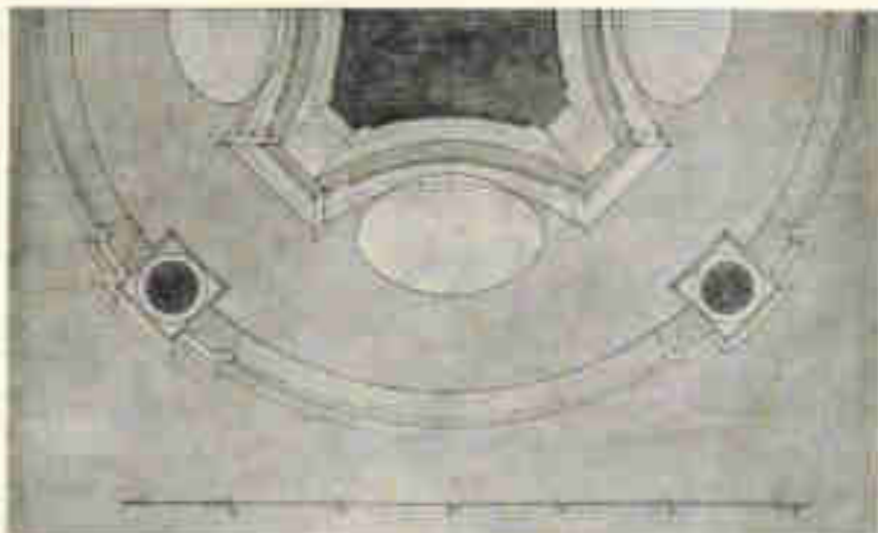


Fig. 34. Drottningholm. Herkulesfontänen. Detaljplan av Nicodemus Tessin d. y. Nationalmuseum.

La Fontaine d'Hercule. Plan de détail par Nicodème Tessin fils.
Musée national de Stockholm.

att uppbära var sin metallbild.¹⁵ Möjligen hänsyftar JOHAN WÄTERMANS likvid 1684 för »Vatkonsten som bleff till prob gjort mål-lat» på en provisoriskt uppställd modell av Herkulesfontänen.¹⁶ Att NIC. TESSIN D. Y. ofta betjänade sig av modeller är en känd sak. Först två år senare började man emellertid bygga upp vattenkonsten. Pål- och timmerkarlar lade en fast grund, över vilken den mindre, runda bassängen och piedestalen murades upp av gråsten. Fotlisten höggs i sandsten. De övre ytorna täcktes av »Italians och Suensch Marmoral». Det finare stenhuggeriet utfördes av ANDERS BROKAMP, »för huilket arbete mig af — — — Gouverneuren och Cammar-Herren Hb. TESSIN bleff tillsagt». För att upphandla »någon särdeles sten» till att pryda piedestalens fält med sändes murmästaren CHRISTOFFER EDTER särskilt till Salbergsgruvan (Sala silvergruva). Den 15 september 1687 hade arbetet hunnit så långt, att Herkulesbilden med timtermäns och soldaters för-



Fig. 35. Drottningholm. Herkulesfontänen.

La Fontaine d'Hercule.

enade ansträngningar kunde hissas upp på sin plats. Samtidigt eller några veckor senare erhöilo även »Åhrsens tijder» (de fyra sittande kvinnofigurerna) sina respektive platser. I sin den 15

oktober samma år utfärdade attest angående arbetet nämner BROKAMP piedestaler »der de 4 sittande Beelder är oppå». När vattenkonsten första gången spelade, känna vi ej till, men 1689 skurades piedestalen ren från »den rost som sig förorsakat af sielfve statuens Metall».¹⁷

Vattenkonstens dekorativa utsmyckning var vid denna tid ej fullt avslutad. Så t. ex. saknades de fyra stora musslor, vilka äro angivna på TESSINS planritning. BURCHARD PRECHT utförde 1691 en modell av trä, efter vilken JONAS WULF BEN göt de fyra pjäserna.¹⁸ Dessa visade sig emellertid för tunga, varför HÅRLEMAN 1698 fick i uppdrag att låta CASPAR SCHRÖDER utföra en ny trämodell, efter vilken följande år GERHARD MEYER göt de nuvarande lättare musslorna.¹⁹ Fontänen hade dock ej länge stått i sitt fullbordade skick, förrän grunden trots den minskade belastningen gav efter. Sedan kälén gått ur marken året efter de nya musslornas inmontering, lade hopmannen märke till, att piedestalen syntes »mehr och mehra lååta och rembna». Man väntade dock till hösten »när marken dertill stadig blifwer» och tog ned Herkulesskulpturen. Sedan grunden ytterligare stärkts, nämnes den hösten 1701 åter vara på sin plats. Men ännu nästföljande år utfördes pålning vid fontänen.²⁰

Tidigare hava vi framhållit den kompositionella samhörigheten mellan piedestalen under Herkules och broderiparterrens stora hörnsocklar. Antagligen var denna ännu större förr, då, såsom vi hålla för troligt, även Herkulessockeln mittfält hade en rustik utbildning.²¹ Men till följd av sin förnäma plats i centrum har den sistnämnda piedestalen blivit rikare i formen och inklätt med ett ädlare material.

Hörnsocklarna voro såsom nämnts färdighuggna i oktober 1684. Redan i november s. å. hade de placerats på sina tillämnade platser och krönts med A. DE FRIES' i storlek väl mot varandra och Herkulesstatyen svarande bronser från WALLENSTEINS slott i Prag, föreställande Neptunus och Laokoongruppen samt Bacchus och Apollo.²²



Fig. 36. Drottningholm. Trädgårdsurna av gjutjärn.

Urne du jardin en fonte.

Att Herkulesbilden antagligen kommit till Drottningholm från Ulriksdal har J. BÖTTIGER redan framhållit. De fyra hörnbildernas svenska proveniens är däremot oviss. Vi veta emellertid, att några (9 st.) metallbilder på HEDVIG ELEONORAS befallning den 20 november 1683 sändes från Gripsholm till MILLICH, och att denne den 22 oktober 1684, samma dag som BROKAMP utkvitterade slutlikviden på de fyra piedestalerna, lämnade till Drottningholm fyra malmstatyer för trädgården därstädes. Bland dessa skulpturer, som han restaurerat, nämnes en Apollo.²³

År 1685, sedan två stycken tio tum höga plintar blivit huggna, placerades »på hörnen jämte nedersta trappan på lägsta terrassen emot parterren» Venus och Adonis samt en brottergrupp.²⁴ Följande år uppsattes på en låg sandstenssockel en triton antagligen i vardera av de små bassängerna strax nedanför intill broderikvarteren²⁵ samt på »små pedestaler» en nymf och en flodgud på

båda sidor om trappan väster om Herkulesfontänen. — Dessa låga socklar invid trapporna bestodo av ett krönande listverk, käl och platt. Närstående samtida typ förekom bl. a. i Versailles.²⁶

Den skulpturplacering, som här omnämnts, överensstämmer med den, som angivits av WILLEM SWIDDE i hans tre gravyrer, där broderiparterren är synlig (stückna år 1692 och 1694, fig. 14, 15 och 13), om vi tillägga två figurer, som placerats på den stora terrassens barriär på båda sidor om den stora trappan, där balustraden även pryddes av de ännu på samma plats befintliga gjutjärnsurnorna med riksänkedrottningens krönte namnchiffer (fig. 36).²⁷ Stickens otydlighet angående de två skulpturerna och bristande arkivaliska dokument hindra oss emellertid att identifiera dessa. Räkenskaperna lämna meddelande om att ytterligare »metallbilder» överfördes från Ulriksdal till Drottningholm 1691, strax innan gottlandsstenhuggare mottagit likvid för två piedestalers förfärdigande till två skulpturbilder, som voro uppsatta på hörnen av låga terrassen mitt i trädgården på sidorna bakom Herkules. År 1698 omnämnes i anledning av en sockelreparation »de tvenne satte statuer i de två aflånga bassinerne» i vattenparterren²⁸ och slutligen 1704, att fyra metallvaser blivit uppsatta.²⁹ Förutom den stora Neptunus-bilden samt några grupper, till vilka vi senare återkomma, skulle det sagda vara allt av betydenhet, som räkenskaperna upptaga under nämnda tid. Härvid bör dock framhållas, att dessa räkenskaper i flera fall till följd av fukt och bortfallna partier ej kunna lämna erforderliga fakta. Vid tiden för SWIDDES gravyrer var dock knappast skulpturbeståndet större än det av denne angivna. Hade det verkligen varit mera omfattande, skulle säkerligen både HEDVIG ELEONORA och TESSIN dragit försorg om att den i Stockholm verksamme gravören infört de felande detaljerna.

Efter stickens utförande uppställdes däremot flera nya skulpturer, vilket också framgått av här gjorda utdrag ur samtida handlingar. I själva verket var dock tillskottet betydligt mera omfattande, än dessa dokument ge vid handen. J. BÖTTIGER har, utgående från ett år 1726 upprättat inventarium, kommit till den

slutsatsen, att då voro ej mindre än 28 bronsstatyer och de nämnda fyra metallvaserna uppställda i trädgården samt dessutom ett antal magasinerat. Flera av dessa skulpturer voro placerade på den stora terrassens barriär. För närmare kännedom om karaktären hos dessa metallbilder hänvisa vi till J. BÖTTIGERS specialundersökning. Angående de bilder, som uppsattes öster om slottet, se sid. 110.

Kaskaderna.

Vi hava alltså lärt känna, att den plastiska utsmyckningen var huvudsakligen förlagd till platsen närmast väster om slottet med en viss koncentrerings kring Herkulesfontänen. På hela den stora »gröna plaan» funnos endast en liten barnskulptur i var och en av de större bassängerna. Där dominerade i stället vattnet, som med tio strålars vertikaler förde blicken mot parterrernas fondvägg med de tillämnade, rikt flödande kaskadanläggningarna. Som rumsbildande faktorer hade dessa en arkitektoniskt betydelsefull mission att fylla. Med dem tänkte TESSIN avsluta den väldiga festsal, som i själva verket parterrerna utgjorde, och med dem börja den rad av svala, intima kabinett, som boskéerna skulle rymma. Såsom blandning av murverk, rörligt vatten och grönskande palissad angåvo de också vid första blicken sin karaktär av både avgränsande skärm och förmedlare. TESSIN tyckes också från början med särskilt intresse ha omfattat denna anläggning, i vilken han gestaltat några av sina vackraste reseintryck från den samtida trädgårdskonstens främsta länder: Italien och Frankrike. För honom var också »les eaux — — l'ame des jardins» (Tessin d'Argenville. Remarques.).

Kaskadgatans förläggande till denna plats i trädgården berodde, såsom vi tidigare framhållit, på situationen (sid. 24). För att nedbringa höjden på de båda »bergen» till lämpliga dimensioner fordrades betydande sprängningar, vilka som bekant utnyttjades vid byggandet av trummorna, till de många murarbetena samt till fyllning. I februari 1681 påbörjades, såsom ovan nämnts,

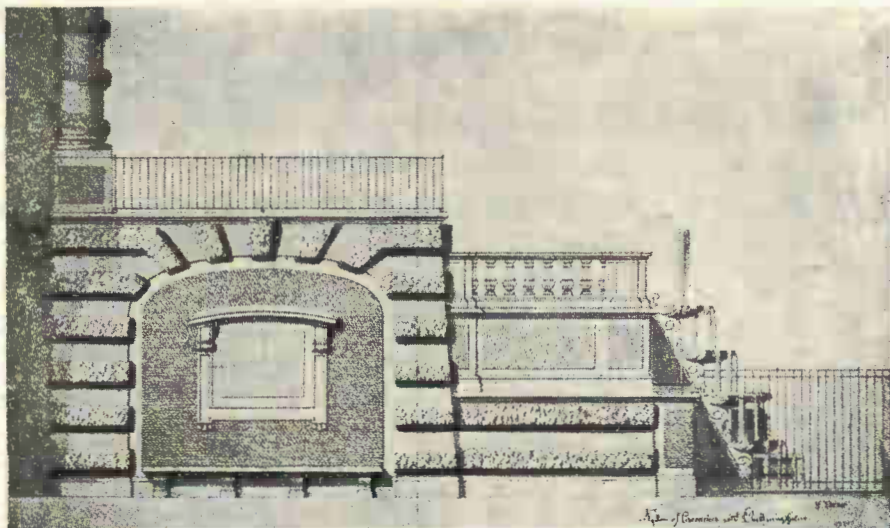


Fig. 37. Drottningholm. Den södra kaskadens södra arkad
av Nicodemus Tessin d. y. Nationalmuseum.

Arcade du sud de la cascade du sud par Nicodème Tessin fils.
Musée national de Stockholm.

sprängningarna. Man »brännde» med krut, av vilket det åtgick 1. ex. under åren 1684—86 resp. 32, 32 och 24 centner. (Följande år var siffran nere i 8).¹ I sitt »förslag» 1685 framhöll TESSIN, att det komme att åtgå mycket sten (till fyllning, murar etc.), varför bergsprängarna måste arbeta flitigt, »hwilcket och så mijcket mehra skulle befrämja Cascadernes fortsättiande».²

Innan vi övergå till en framställning av kaskadernas uppförande, ge vi lämpligen en karaktäristik av anläggningen enligt de tre ritningar av TESSINS hand, vilka finnas bevarade i Nationalmuseum. Utförda i akvarell, tuschlavyr och penna visa de TESSIN från hans bästa sida som tecknare.³

Anläggningen är närmast att anse som en fontängata à la Ligorios Villa d'Este, men anpassad efter fransk smak under LUDVIG XIV:S tid.⁴ Över en kanal och en högre belägen bassäng äro alternerande två musslor samt två musslor och ett bäcken med

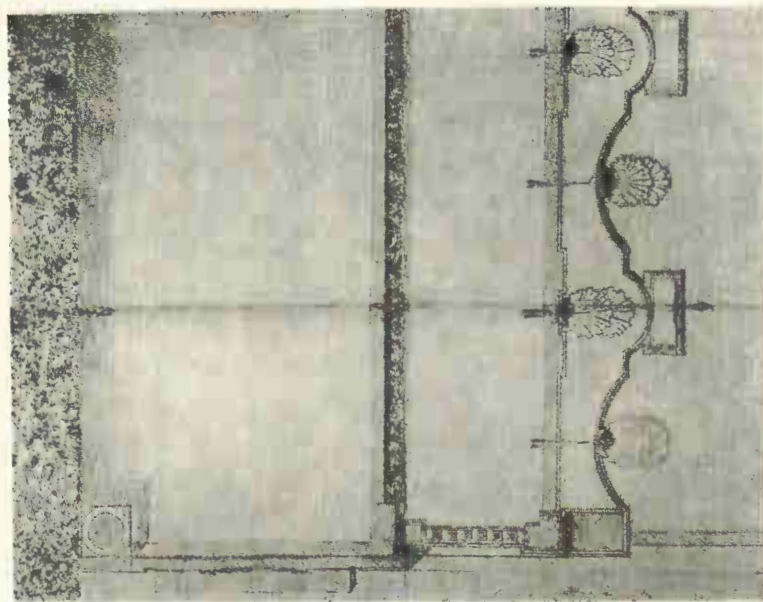


Fig. 38. Drottningholm. Detaljplan av kaskadanläggningen av Nicodemus Tessin d. y. Kungl. biblioteket.

Plan de detail de la construction des cascades par Nicodème Tessin fils.
Bibliothèque royale de Stockholm.

lejonmask placerade ovanför varandra (fig. 38—39). Från den översta musslan sprutar utmed hela fontängatan likvärdiga, enkla strålar samtidigt som genom de i räta vinklar skarpt nedskurna skålarna vattnet rinner ned i en undre mussla. Dessa renässans-artat hårt skurna musslor visa stor likhet med dem på Herkulesfontänen i Augsburg (fig. 32 och 33).⁵ Bassängens främre vägg, som är rikt konturerad med inåtgående och utåtsvängda bågar, samt en övre i räta vinklar sparsamt bruten bassängmur äro indelade i liggande, rektangulära, fint rusticerade fält. Bakom och över denna kaskadanordning höja sig innanför varandra i två avsatser häckar, vilka i mitten av varje anläggning öppna sig rundbågigt för en trappa, som leder ned från den ovanför liggande boskén.⁶ Varje sidomur är särskilt betnad av en girlandomvirad

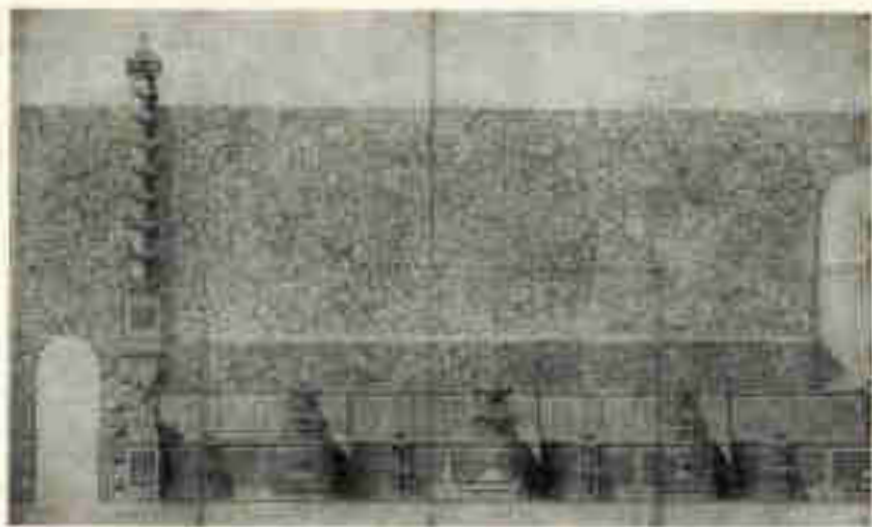


Fig. 39. Drottningholm. Fasaddetalj av kaskadanläggningen av Nicodemus Tessin d. y. Kungl. biblioteket.

Détail de la façade des cascades par Nicodème Tessin fils.
Bibliothèque royale de Stockholm.

kolonn med närmast joniskt kapitel, varå ett rusticerat krön. Denna kolonn har TESSIN så gott som direkt överflyttat från en teckning, som han utfört av GIACOMO DELLA PORTAS märkliga kaskadanläggning ovanför Villa Aldobrandini (fig. 40).⁷ Det där trångt ställda kolonnparets funktion att stegra längdperspektivet (fig. 41) är överensstämmande med de två kolonnernas, som TESSIN tänkt sig på båda sidor om mittgången i Drottningholms lustträdgård. Genom att placera samma slags kolonner även mot allésidorna har han givit kaskadanläggningen en mera samlad monumentalitet än den skulle ägt dem förutan (fig. 15). På en plint nedanför och framför kolonnerna tänkte sig arkitekten en sfinx med blomsterbärande putto. (Finnes ej angiven i desseinen med arkadfasaden, fig. 37). Denna skulpturala komposition har TESSIN sett i Versailles, där dylika grupper prydde slottsterrassen ovanför Parterre de Latone.⁸ Slutligen hava vi att skärskåda ritningen, delgiven i

fig. 37. Den föreställer den södra kaskadens södra gavel. I räknenskaperna gående under namn av arkad, visar den en kraftigt utbildad rustikartikulering, inramande ett fält med finare rustika, i vars centrum placerats en slät, enkelt inramad tavla med konsolburet överstycke. Det högre partiet, som krönes av ett enkelt järngaller (liksom kanalbredden), fortsattes mot öster av en lägre balustradpydd murlänga. Även denna anläggning har närmast influerats från Frankrike. De grova rustikbanden runt mittfältet samt det krönande järnräcket ansluta sig som komposition ganska nära till murartikuleringen vid den stora kanalen i Fontainebleau.⁹

Även om man har vissa fog för det påståendet, att redan 1681 vid första sprängningen i »stora och lilla bärget» hade kaskadanläggningen påbörjats, så är det egentligen först på sommaren 1685, som arbetet med denna fick en mera individuell prägel. Då påbörjade nämligen några sandstenshuggare från Gottland utförandet av de ovannämnda arkaderna. I kontraktet, som tecknades först i mars närmast påföljande år, framhålles det, att arbetet skulle verkställas efter »Cammarherren Velborne Hr Nicodemi Tissins gifne afrijtningh» och omfatta en arkad »emoth hvar ytterste ände af Berget och tvänne på hvar sida mitt uthi Berget, för hvilka såvehl som för des rahmer mitt uthi, som medh små steen blifver kring satt vi oss effter nogaste betingningh så medh Hr Cammarherre Tissin som Hr Hopmanen Törnehielm förenat hafr att oss betales för hvar Archad Sexhundrade dahlr Koppr:mtt löper för de 6 sta Treetusendh Sexhundrade dahlr Koppr:mtt». I ett post scriptum påpekas, att detta kontrakt ej omfattade »dhe hufvuden, som blifva uthugne mitt up i bogen öfver de små sand-

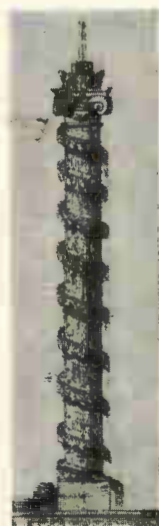


Fig. 40. Villa Aldobrandini. Kolonn ovanför kaskaderna. Detalj av ritning av Nicodemus Tessin d. y. Nationalmuseum.

Colonne au-dessus des cascades. Détail du dessin de Nicodème Tessin fils. Musée national de Stockholm.

stenar — — — effter dhe af oss intet kunna förferdigas uthan allenast stenar der till af oss tillhugges.¹⁰

Här liksom vid övriga murarbeten i trädgården utfördes endast skådeytorna av sandsten, medan grunden och kärnan byggdes upp av gråsten. »I brist på steen vid det sprängde Berget» hämtades sådan ur »djurgårdsberget i Rinckeby hagen».

Arbetet med arkaderna var slutfört i oktober 1687 med undantag för de fyra sittbänkarna av gottlandssten i mellersta allén. Dessa voro visserligen färdighuggna men kunde ej uppsättas förrän »de fyra Archaderne hvalf berget beklädt blifver». (I själva verket låto de vänta på sig till år 1725.¹¹ De hade en enkel typ, som bl. a. förekom i Versailles.) Icke endast räkenskaperna ge vid handen, att TESSINS ritning av själva arkaderna fullföljdes, utan även några desseiner, som upprättades 1822, när anläggningen revs ned (fig. 43—44). Liksom för att döva ett dåligt samvete och åtminstone ge skenet av möjlighet åt en kommande generation att, om den så gitte, åter uppföra byggnadsverket, betecknades varje sten, innan den nedtogs, med ett särskilt nummer, motsvarande det som på respektive teckningar angivits. Att arkadernas östra väggar såsom i originalritningen skränade, framgår av F. M. PIPERS intressant kompletterande pennteckning, delgiven i fig. 42.¹² Samtliga ritningar ge vid handen, att de slutstenar, vilka enligt TESSINS projekt skulle prydas med maskaroner, aldrig fingo någon dekoration. Den rektangulära, inramade tavlan på det enkla, rusticerade arkadfältet framstår som oartikulerat. Den, som vette mot den södra allén, pryddes emellertid 1687 med en blyrelief, föreställande Numa och Egeria, vilken utförts av NICOLAES MILLICH närmast föregående år.¹³ Samtidigt (1686) mottog ANDERS BROKAMP »till afkortningh på de betingade 4 st. stora Columner, som skola komma af Gottlands steen ofvan på Archaderne». Dessa ALDOBRANDIN-ska prydnader kommo dock aldrig på sin plats, till följd av en viss omkastning i byggnadsplanerna.¹⁴ I stället för att sluta stumt mot väster utformades arkaderna med en lägre balustradkrönt terrass (alltså en upprepning av motivet mot vattenparterren), vartill

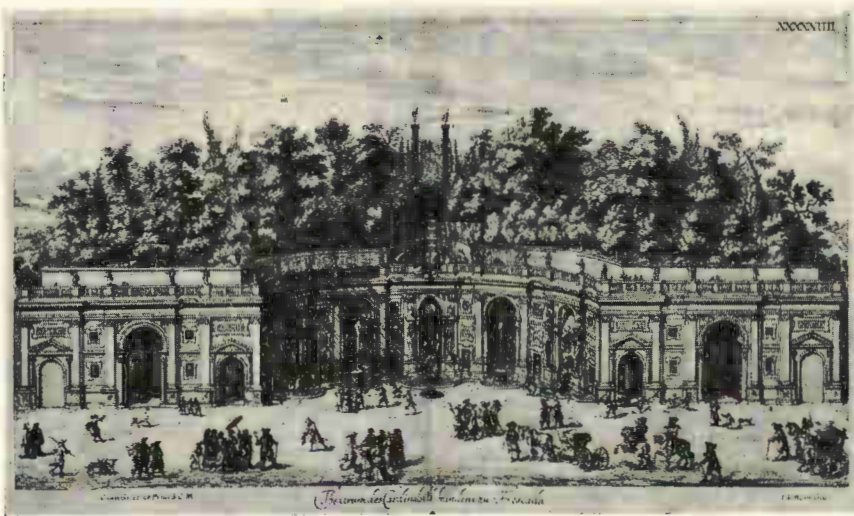


Fig. 41. Villa Aldobrandini. Utsikt mot kaskaden. Anonymt kopparstick.
(Efter J. von Sandrart.)

Vue sur la cascade. Gravure anonyme (d'après J. von Sandrart).

anslöt sig en triangulärt utformad, bortåt (mot väster) sluttande murlänga. Efter TESSINS ritning utfördes »pelarverket» med sina fyrkantiga dockor 1692—94 under ANDERS BROKAMPS uppsikt. Med de västliga längdmurarna gick det långsammare.¹⁵ Först år 1705 meddelas, att de i mittelgången blivit utförda av gråsten, men att sandstensreveteringen ännu var ofullständig.¹⁶ De två andra murarna blevo aldrig sträckta. Jfr fig. 29.

Arkaderna utgjorde som bekant endast den dekorativa sido-inramningen till själva kaskaderna. Dessa senare började uppmuras året efter arkadernas slutförande. Kontraktet 1688 omfattade den norra kaskaden med de två främsta murarna samt mellanliggande valv av gråsten. (Den tredje eller översta muren hade utförts redan 1687.) Vidare skulle nu sandstensfoten huggas och alla fälten utföras samt prydas med småsten och smedjeslagg.¹⁷ Under senhösten 1688 var detta slutfört med undantag för $\frac{1}{6}$ av den övre murens revetering, beroende på bristande

tillgång på gottlandssten.¹⁸ Sandstensfotens inre kanal var då också färdig. — Av intresse är den uppgiften, att föreliggande arbete delvis utfördes efter modell.¹⁹

År 1689 i juli upprättades ett liknande kontrakt angående den södra kaskaden, som var uppförd närmast påföljande år.²⁰

För att skydda den nya anläggningen mot regn och snö började man 1692 täcka kaskaderna med bly. Samtidigt fylldes jord mellan murarna för plantering av häckar.²¹ När arvsdelningskommissionen uppgjorde sin beskrivning över trädgården (bil. D), voro dessa granhäckar över varje kaskad omkring 120 alnar långa och tre alnar höga.

All gottlandssten och allt smedjeslagg målades 1693—94.²² Härmed tyckes man alltså ha hunnit till ett definitivt slut på kaskadernas uppbyggnad. Men ännu saknades en så viktig detalj som musslorna. Efter underdånig förfrågan från fontänören CARLO CAROVE 1695 gav riksänkedrottningen sin tillåtelse, att bly fick inköpas, så att musslorna efter handen kunde förfärdigas.²³ I vilken utsträckning CAROVE, som 1690 efterträtt den då avlidne LOUIS DE CUSSY, fick fullfölja detta arbete är obekant.²⁴ Att de lägst befintliga musslorna aldrig kommo till är emellertid bevisat därmed, att den planerade stora kanalen nedanför anläggningen i nivå med sandgången (lika litet som de rektangulära bas-sängerna nedanför de övre musslorna) icke utfördes.²⁵ Härigenom blev tvärgången, intill vilken kaskaderna lågo, något bredare än ursprungligen var beräknat.

Ännu i Beskrivningen (bil. D) hette det om kaskaderna: »till architecturen — — — aldeles färdiga och med bly betäckte, fast Sielfwa wattuledningen och Sprången ännu eij har kommit att anläggias.»

Med andra ord: det väsentliga fattades, det spelande vattnet, utan vilket hela anläggningen saknade liv och mening. Då vi långt senare (1739), mera än ett årtionde efter NICODEMUS TESSIN D. Y:s död och längre än två decennier efter riksänkedrottningens bortgång, mötas av utgiftsposten: »Till steens söndersprängande

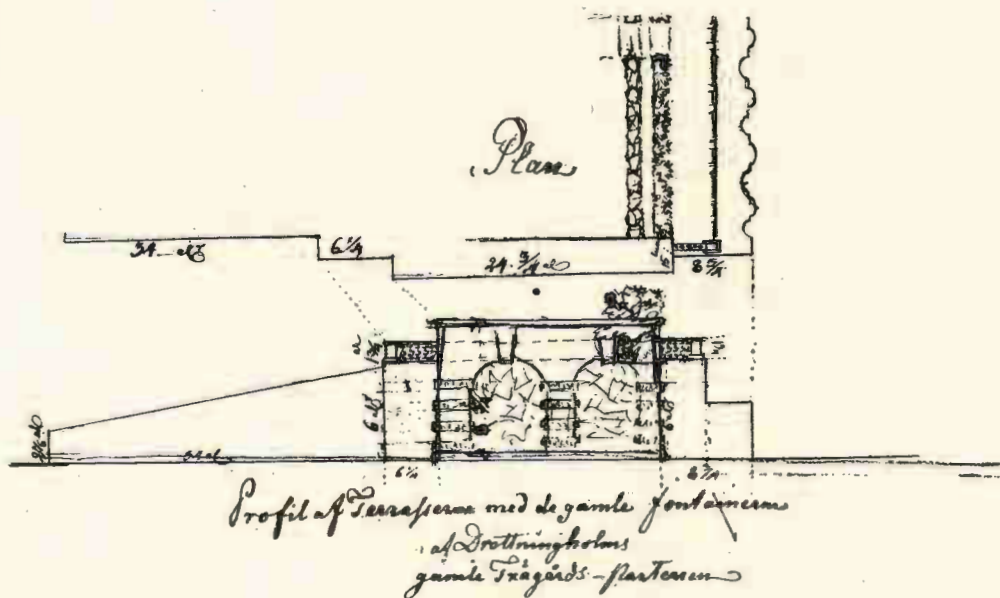


Fig. 42. Drottningholm. Detaljplan och sidofasad av den Tessinska kaskad-anläggningen. Teckning av Fredrik Magnus Piper. Konstakademien.

Détail du plan et de la façade latérale de la construction des cascades tessiniennes. Dessin de Frédéric Magnus Piper. Académie des beaux arts de Stockholm.

och sönderbrännande af Bergen vid Casquade Muhrarne», är det, som om man börjat om på nytt. Men då gällde det ordnandet av trakten närmast väster ut. (Se nedan).

Aldrig blev det någon förunnat att höra vattnet sorla mellan arkadernas rustiker. Drottningholms kaskadanläggningar förblevo tiderna igenom en desillusion. Icke ens under GUSTAV III:s romantiska epok godtogos de som en stämningsfullt associerande parkdetalj.

NIC. TESSIN D. Y. tog emellertid delvis upp Drottningholms-motivet vid utförandet av en annan lustträdgård, nämligen CARL GYLLENSTIERNAS Steninge. Klart inseende Sveriges karga jordmån för kaskadanläggningar anpassade han sig där efter klimatets fordringar och skapade en monumental arkad- och grottanläggning vid genombrytningen av den s. k. Dalkarlsbacken (fig. 45).²ⁿ

På Ekolsund hade dock NIC. TESSIN D. Ä. redan på 1660-talet börjat anlägga en monumental, antagligen av Vaux-le-Vicomte influerad kaskad, vilken ännu vid 1700-talets mitt var i funktion.²⁷

Kronan.

I de båda boskéerna närmast bakom kaskaderna hade som bekant NIC. TESSIN D. Y. tänkt sig rika fontänbildningar, vilka dock aldrig ens påbörjades. Däremot förverkligades den vattenkonst med 8-sidig bassäng,¹ som arkitekten å sin generalplan (1681) lagt i korsningen av mittaxeln och andra tvärgången. Det är dock först 1694, som arbetet förlades till »Neptuni Bassijn, som göras skall». Namnet hänsyftade på ADRIAN DE FRIES' stora bronsbild, som ursprungligen utgjort huvudfiguren på Fredriksborgsfontänen och 1659 överförts till Sverige. Som vilopunkt för ögat i trädgårdens mittperspektiv skulle den högresta bilden få en kompositionellt viktig funktion att fylla.

De närmast följande åren fortsattes med arbetet på den åttkantiga bassängen, där en gråstensmur doldes av två rader en halv aln höga sandstenar, vilka klamrades fast. Pumpstockar lades ned i jorden (1696) från huvudledningen i ladugårdsängen och under norra allén fram till bassängen. Mellan stockarna fästes blyrör.² Under den relativt långa tid, som man byggde på Neptunus' bassäng, ändrade änkedrottningen sina intentioner och beslöt att göra denna fontänanordning betydligt rikare än ursprungligen var ämnat. År 1704 gav hon sålunda befallning, att man skulle påla i bassängen »under hammarbanden och de statuer, som deruppå komma att ställas». Och 1705—1706 utförde CASPAR SCHRÖDER »till Hennes Kongl. Maj:tz behof och Drottningholms Trägårdh effter wällb:ne Hr. Intendenten Horlemans ordres» en modell till det nya fontänförslaget. Räkenskapernas beskrivning är det enda kända dokument, som ger oss någon uppfattning om karaktären hos denna vattenkonst. Några skrivelser angående förslaget kanske icke heller gjordes, då modellerna utfördes efter änkedrottningens »munteliga befallning».

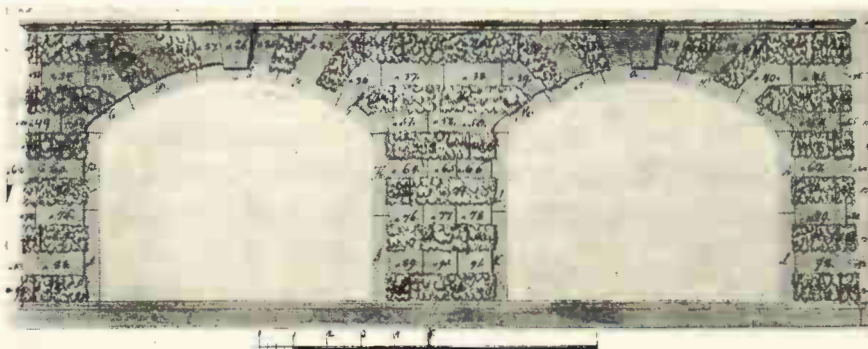


Fig. 43. Drottningholm. Arkadfasad å den Tessinska kaskadanläggningen 1822. Slottsarkivet.

Façade de la construction des cascades tessiniennes 1822. Archives du château royal de Stockholm.

Enligt dessa modeller skulle Neptunus höja sig från en jonisk kolonn, kring vilken grupperade sig fem tritoner, två sirener och fem delfiner. Dessa figurer anges som bronserade, varför de måste antagas vara ämnade att gjutas av samma material som Neptunus. Några detaljer voro utformade som »roccaille värck».

Kompositionen stannade tyvärr som projekt. Neptunus ställdes, utan hänsyntagande till dess ursprungliga inkomponering på Fredriksborgs slottsborggård, ensam på en enkel piedestal på den östra terrassen, och i den tilltänkta Neptunus-bassängen placera-des liksom i Vaux-le-Vicomte en »Crona», som »med sina många,

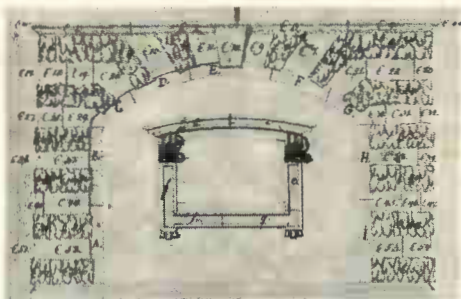


Fig. 44. Drottningholm. Arkadfasad å den Tessinska kaskadanläggningen 1822. Slottsarkivet.

Façade de la construction des cascades tessiniennes 1822. Archives du château royal de Stockholm.

så wähl rätt upstijgande som bogensprång, wijsar såssom ett berg af watn» (bil. D). Uttrycket är antagligen överdrivet, oaktat fontänen räknade sju rör (G. BODING). I själva verket var det en vattenkonst, som tillkommit i kompromissens tecken. Med sitt låga flöde mäktade den ej föra längdperspektivet vidare utan blev mest till en angenäm förströelse för dem, som lustvandrade i närheten.³

Boskéer och alléer.

Enligt NIC. TESSIN D. Y:S projekt skulle boskéerna spela en betydande roll i Drottningholms lustträdgård. I Remarques finna vi också följande allmänna sats: »Les Bosquets sont le Capital des Jardins.» Till följd av omständigheterna måste emellertid arkitekten knappa in betydligt just vid utformningen av dessa slags kvarter.

Bland de fem boskéer, som TESSIN tänkt sig väster om parterrerna, anlade man först den bortersta. En starkt bidragande orsak härtill hava vi säkerligen att finna i terrängens utbildning. Närmast bakom kaskaderna var som bekant marken tämligen kuperad, medan platsen, där »labyrinten» så småningom anordnades, var relativt jämn och hade åtminstone ett förhållandevis djupt jordlager. Såsom fond för lustgårdens mittaxel hade också denna boské en kapital mission att fylla.

Från år 1686 voro ett flertal dalkarlar sysselsatta där med planering. Nära två meter djupa och lika breda gravar blevo uppkastade, varefter de fylldes med blandad lös jord och grästorv, under det att lerjorden användes som fyllning på andra platser i trädgården.¹ Redan våren sistnämnda år hade den för boskén ämnade hagboken anlänt från Skåne till Drottningholm, dit den avsänts genom kungl. rådet R. VÓN ASCHENBERGS försorg.² År 1689 på hösten, sedan efter HEDVIG ELEONORAS muntliga befallning mer än 30 »dahle- och flodekarlar» samt dessutom bönder arbetat med planeringen, ansåg man, att planteringen av träden skulle kunna påbörjas tillkommande vår. Hagboken tyckes dock ha varit otill-



Fig. 45. Steninge. Arkad- och grottanläggning, utförd efter komposition av Nicodemus Tessin d. y.

Construction des arcades et des grottes d'après Nicodème Tessin fils.

räcklig, varför trädgårdsmästaren NICOLAES SEVIN anhöll att få anskaffa almträd att plantera tillsammans med boken. HEDVIG ELEONORA beviljade honom också respengar till Holstein,³ dit han begav sig sommaren 1691. På återresan några veckor senare insjuknade han svårt och avled i Nyköping. Han hade dock hunnit uträtta sitt ärende.⁴ I oktober samma år mottog en skeppare likvid för de holsteinska träden, vilka under den tillträdande JOHAN HÅRLEMANS energiska ledning planterades av soldater och trädgårdsdrängar redan samma höst. Under en vistelse i Holland 1699⁵ inköpte HÅRLEMAN ytterligare 6 000 »plantage ahlar», vilka ävenledes planterades i labyrinten (1700), som härmed måste anses hava nått sin fullbordan. Redan tio år senare tyckes den emellertid betydligt ha skadats av den då stränga vintern.⁶

Enligt arvsdelningskommissionens beskrivning (bil. D) skulle de klippta häckarna ha varit mellan 12 och 15 alnar höga, vilket verkar fantastiskt. Till jämförelse bör här dock fästas uppmärksamheten på t. ex. de avenbokshäckar hos baron BRETEUIL, som G. J. ADELCRANTZ såg i Frankrike 1705, och vilka mätte ända till 16 och 20 alnar. Detta motiverar den unge arkitekten i ett brev till NIC. TESSIN därmed, att avenboken »växer hög och låter artigt klippa sig».⁷ Den ovannämnda handlingen (bil. D) meddelar vidare, att boskén var »ifrån alla hörnen och Sijdorne, med åthskillige korssgångar och Små Cabinetter såssom Labyrinthe eller Irregård igenom bruten, hwilka och änteligen Enda till en mitt uthi lemnad stoor fyrkantig platz (sedan 1706 belagd med grästorv)⁸ af 70 alnars längd och 50 i bredden, som på alla Sijdor, så med skurne pallisader, nicher och fördiupningar är decorerat, att han icke allenast till en maille bahn,⁹ uthan jämbwähl till en Theater wid masquerader, balletter, Festiner, concerter, illuminationer och slika prächtigheter brukas kan».

I denna beskrivning kanske vi få ännu en motivering till att bland boskéerna man började med den bortersta och största. Med sitt inre rum kunde den bli den samlingsplats för allehanda festliga upptåg, som saknades inom slottet, vars gemak också voro för allvarliga för flera av de slags förströelser, som egentligen endast lustträdgården kunde skänka en lämplig inramning. Den anda, i vilken boskén 1681 tecknats efter direkt anslutning till förebilder i LUDVIG XIV:S och Madame DE MONTESPANS glada Clagny hade dock i Sverige katastrofalt ändrats under 1700-talets första, frostbitna årtionden. Men när såren läkts och seklet nått in i rokokons tidevarv, kunde labyrinten åter träda i funktion, även om den då redan blivit skamfilad av hårda vintrar och icke tuktats av beskäftiga saxar.¹⁰

Sedan man den närmast föregående tiden planerat den breda gången från kaskaderna och fram till labyrinten, kunde HEDVIG ELEONORA 1702, därvid stödjande sig på uppgiften i ett underd. memorial från HÅRLEMAN, meddela, »att med plantagen wid Wår

Lustgård Drottningholm nu så wida skall wara kommit, att allenast den deelen än emellan Cascaderna och dher wid ändan af trädgården warande bousquetter återstår». I nämnda memorial pläderades för att denna del av trädgården skulle höjas »helst effter ohrten av öfwerflödigh wäta är mycket incommoderat kunandes inga trä eller heckar uppå densamma forthkomma». Änkedrottningen gav också order till CARL GYLLENSTIERNA att utanordna erforderliga 2 000 dlr smt (den 11 april 1702). Endast sex dagar senare underskrevs kontrakt med dalkarlar om arbetets utförande. Enligt detta skulle de fyra platserna, tillsammans omfattande en areal av 2 250 kvadratfamnar, planeras och hållas sju kvarter över allénivån. Sedan detta slutförts, skulle dalkarlarna gräva »rigoler (avloppsdiken) och grafvar kring åm kanterne» för plantering av »trä och heckar». Den mindre — $1\frac{1}{2}$ aln från ytterkanten — skulle grävas 1 aln bred och lika djup, den inre graven dubbelt så bred och $1\frac{1}{4}$ aln djup. Den uppkastade jorden borde noga befrias från sten. I botten skulle läggas grästorv till ett kvarters höjd, varefter gravarna skulle ifyllas med jord. I det närmaste var detta arbete slutfört i oktober samma år. Det återstod egentligen endast sprängning, särskilt i norra kvarteret vid Kronans bassäng. År 1703 utbetalades härför 200 dlr smt. I och med höjningen av boskékvarteren frångicks TESSINS förslag av år 1681. Men tack vare granhäckarna ovanför kaskaderna blev denna nivåförskjutning ej märkbar från vare sig slottet eller parterrerna.

Till boskéhäckarna föreslog HÅRLEMAN 2 000 låga lindar, som kunde köpas för 166 dlr $21\frac{1}{3}$ öre smt, samt 7 000 berberisbuskar för 70 dlr smt, vilket också godkändes av änkedrottningen med det förbehållet, att lindarna togos från livgedinget. Sedan dessa häckar planterats, bekläddes de fyra kvarteren med torv, som på sluttningsarna fästades med träpinnar. I Beskrivningen (bil. D) upptagas de fyra kvarteren i ovannämnda skick och ansågos där »till hwarjehanda bosquetters, parterrers, boulin-grains och wattuspehls eller annat Zirliget trädgårdsarbets anläggande, efter be-

hag tienlige och färdige». Den utveckling, de senare genomgingo, skola vi omnämna i följande kapitel.¹¹

Lustträdgårdens parterrer och boskéer inneslötos, vilket vi redan tidigare påpekat, under 1680-talet av lindalléer mot norr, söder och väster. Den sistnämnda, enkla, planterades med 30 träd. Längdalléerna med en 22 alnar bred mittgång, flankerad av 14 alnar breda sidogångar, räknade vardera 396 träd (se bil. D och E). Proportionerna överensstämma ej med dem, som angivits i Remarques, utan äro sidoalléerna på Drottningholm jämförelsevis bredare gentemot mittallén. Räkenskaperna tillåta oss ej i sitt nuvarande defekta tillstånd att i detalj följa vare sig inköpen eller planteringsförloppet. Lindar (*Tilia vulgaris*) skaffades både från Tyskland, Holland och olika platser inom Sverige, där änkedrottningens livgeding hade betydande bestånd. Alléträden fingo antagligen bibehålla sin naturliga form, även om deras kronor jämnades.¹²

Huruvida NICOLAES SEVIN, som på de för övrigt anspråkslösa lönekvittenserna icke utan självaktning tecknade sig »M. jardinier de sa Majesté la serenissime Reine mère», verkligen var mannen, som helt förstod, hur detta trädbestånd lämpligast borde skötas, kan man draga i tvivelsmål. Marquis DE FEUQUIÈRES uppfattning, att ingen fransman, hur duktig han än var i sitt eget land, skulle kunna överträffa HÅRLEMAN, när det gällde trädplanteringar i Sverige, kommer i tankarna vid studiet av Drottningholms-trädens historia. Oaktat den omfattande dränering, som utförts före SEVINS tillträde till platsen, inverkade en allt för hög fuktighetsgrad i jorden menligt på trädens växt. Intet tyckes heller ha gjorts för att åstadkomma en förbättring härutinnan, förr än några år efter sedan HÅRLEMAN efterträtt SEVIN. Han inlämnade emellertid till HEDVIG ELEONORA ett underd. memorial, vari han underströk den skada, vilken drabbat lindarna till följd av »den sumpiga och moras grunden, som nästan öfwer heela trädgården finnes, som förderfwar alle rötterne, då dhe så stoorä blifwa, att dhe vexe nedher i bem^{te} sumpige och morasartige jordh hwaraf nestan alle trän effter handen för-

derfwas och bortdöo.»¹³ För att åstadkomma en förbättring framlade HÅRLEMAN två alternativ. Alléerna borde enligt det första av dessa förslag höjas upp liksom på en terrass och inneslutas på båda sidor av stenmurar, »som fuller lerer gifwa ett behageligt anseende». Men detta hade den nackdelen att vara alltför kostsamt (17 000 dlr smt), och att det skulle dröja 6 à 7 år, innan träden kommo till sin dåvarande storlek. Det andra alternativet gick helt enkelt ut på dikning samt fyllning med renat grus och sand. Kostnaden härför skulle endast belöpa sig till något över 2 560 dlr smt. I en resolution den 22 juli 1698 godkände änkedrottningen det senare förslaget. Strax efteråt påbörjade också »flodekarlar» en grav, som var 2 famnar bred ovan till och en aln i botten samt 3 alnar djup, vilken drogs »runt om lustträdgården» med förgreningar till Rinkebyängen och träsket. Vidare grävdes jorden upp kring några av allélindarna och påfylldes ny mylla. Arbetet var fullgjort i slutet av september samma år.¹⁴

I vilken grad denna HÅRLEMANS åtgärd visade sig effektiv, därom lämnas ingen upplysning. Men enligt inventariet 1737 (bil. F) voro bland norra alléns lindar endast 4 utgångna och 49 sjuka samt i den södra 2 döda och 51 sjuka. Jämföres denna statistik med HÅRLEMANS yttrande fyrtio år tidigare, att alla träden efter handen fördärvades och dogo ut, så framgår det tydligt, att dendrologen lyckats, om också icke helt.

I de två tväralléerna äro på Nic. TESSIN D. Y:S generalförslag ingen vegetation angiven med undantag för dubbla häckar på båda sidor om den åttsidiga bassängen. Där planterades emellertid enligt inventariet 1737 24 st. granar »en pijramide» i var och en av nämnda alléer. På planen 1723 är varannan pyramid jämnklippt och varannan utformad i tre etager (fig. 29).

Vid denna tidpunkt hade emellertid HÅRLEMAN sedan länge ej kunnat följa trädgårdens utveckling. Redan den 26 maj 1707 vid ännu ej fyllda 45 år hade han avlidit. De svårigheter som förefunnos att skaffa fullgoda efterträdare åt honom både som intendent för trädgårdarna och övervakare av »fontaineriet och watten-

konsterne» äro betecknande för dåtida svenska förhållanden. Man var obenägen för inkallandet av utländska krafter, och de svenska voro i regel mindre kvalitativa. Det ansågs för lämpligast att hushålla med det inhemska materialet och göra det bästa för att förädla detta. Vad trädgårdsmästarebefattningen beträffar, beslöts det redan den 7 maj 1707, att efter JOHAN HÅRLEMANS död skulle hans hustru EVA JOHANNA tillerkännas dennes lön som intendent vid Drottningholms trädgård »till des den unga HÅRLEMAN, som lust och inclination betygar att i sin faders profession träda i hans fotspår, kommer till den ålder och mogenhet, att han må kunna i vår tjenst blifwa emplojerat». Under tiden skulle CARL LJUNGMAN tjänstgöra som trädgårdsmästare. Dennes fullmakt är daterad den 16 juni 1709.¹⁵ Den förhoppningsfulle unge HÅRLEMAN, varmed hänsyftas på JOHAN HÅRLEMANS äldste son, vilken vid 1700-talets början erhöll understöd av HEDVIG ELEONORA tack vare hans lust för »architecturen och trädgårdswäsendet», kom emellertid aldrig att tillträda den för honom reserverade platsen.¹⁶ Han dog 1726, trettiosju år gammal, »utan tjenst eller titel» (ANREP). CARL LJUNGMAN däremot skötte sin plats till vederbörandes belåtenhet och tjänstgjorde till sitt fränfälle 1716.¹⁷ Efterträdaren MICHAEL WASSENBERG stannade som trädgårdsmästare på Drottningholm likaledes till sin död (den 25 nov. 1736), varefter platsen besattes av FABIAN LIND.¹⁸

Vad beträffar fontänörbefattningen, så hade JOHAN HÅRLEMAN till följd av klen hälsa av sagt sig denna tjenst den 1 april 1707. I ett memorial, daterat nämnda dag, påpekade han, att det inom detta fack knappast fanns någon verkligt kunnig i Sverige, varför en dylik skulle kunna inkallas från Frankrike. Men han hade, tillägger han, och i detta yttrande kunna vi avläsa de besvikelser, som DE CUSSY gjort vederbörande, »förmärkt något betänckiande dragas om en fremmande att införskrifwa, hälst man offta om dess skickeligheet och capacitet är heelt osäker» — — och det dessutom ställde sig dyrbart. HÅRLEMAN föreslog därför som sin efterträdare MICHAEL LAUNER, vilken som hans gesäll tjänstgjort i

tio år på Drottningholm. Visserligen förstod denne sig icke på »sielfwa Structuren och Hufwudwärket» men väl »Rörenes liggiande och lopp under Jorden» samt »Blyrörens giutande och lödande», varför det var HÅRLEMANS uppfattning, att efter någon tid skulle han kunna vara insatt i arbetet, »hålst som intet nytt wärck är förhanden att anläggias». LAUNER blev också omedelbart efter HÅRLEMANS död anställd som fontänör. Efter sitt fränfälle 1724 efterträddes han av sonen, smedsgesällen ANDERS LAUNER.¹⁹ Emellertid hade arkitekten G. J. ADELCRANTZ 1710 erhållit fullmakt som inspektör. Han stod kvar som sådan till 1727, då han skildes från samtliga sina befattningar. Härefter indrogs tjänsten och arkitektarvode utgick endast, »när några nya desseiner erfordras».²⁰

Inhägnaden.

För att innesluta lustträdgården påbörjade man 1683 de murar, vilka (omkring 5 alnar höga) från stora slottsterrassen så småningom sträcktes fram till tvärgången framför kaskaderna. Arbetet var tidsödande till följd av den vattensjuka marken. Detta gällde särskilt den södra muren, där det ej räckte med gråstensgrund, utan denna måste stödas med hammarband, vilka i sin tur lades mot i jorden nedslagna pålar. De synliga murpartierna uppfördes ovan en sandstensfot av tegel och artikulerades med »pelaster», varmed åsyftades lisener, samt en övre tegel-list. Jfr fig. 29. Enligt särskilt beslut av HEDVIG ELEONORA fylldes icke fälten mellan de parställda lisenerna med småsten såsom på den stora terrassen, efter vilken trädgårdsmurarna tyckas ha utgjort en förenklad variation. Jfr SWIDDES stick, fig. 13. Den norra muren uppfördes 1685 och täcktes nästföljande år med bräder och järnplåt. Den södra längan sträcktes 1688 och överäcktes samma år i likhet med den norra. De målades med blyvitt och oljefärg 1686 och 1694. Kring den västra delen av lustträdgården timrades ett brädplank, som började uppsättas 1692. Ännu 1696 sprängdes vid södra allén för att ge plats åt detta,

som först 1703 förklarades fullbordat på nämnda sträcka. Jfr fig. 29. Redan 1685 hade TESSIN föreslagit, att detta plank skulle uppföras, och hade han då tänkt sig detsamma 4 alnar högt.¹

TESSINS generalplan 1681 ger ej i allo klart besked om de planerade ingångarna till lustträdgården. Att arkitekten tänkt sig många sådana var en naturlig följd av de många tvärperspektiven, som förde ut till ett antal periferan anläggningar, såsom den stora dammen och alléerna väster därom, menageriet, sidokaskaden samt den giardino intimo, som tänktes förlagd söder om broderiparterren. Den höga västra terrassen framför slottet visar tydligt två genombrytningar framför längdalléerna, av vilka den norra har trappa (fig. 11).² WILLEM SWIDDE har i sitt stick 1692 med utsikt mot slottet utbildat dessa öppningar endast som staketlängor (fig. 14).

Något förvånande är den uppgiften, att det ända fram till året närmast efter det nyssnämnda SWIDDE-stickets fullbordan var meningen, att »till ypningsarna i trädgårdsmuren» skulle utföras ett gallerverk av ek. Plankverk tyckas även vara angivna å gravyrerna. HEDVIG ELEONORA beslöt emellertid 1693, att detta material skulle utbytas mot järn.³ Ungefär samtidigt eller kort efteråt tyckes man också ha beslutat, att järnportar skulle utföras. Sådana tecknades 1695 av JOHAN HÅRLEMAN för de nyssnämnda muröppningarna framför den norra och södra allén (fig. 47)⁴, varefter bildhuggaren CASPAR SCHRÖDER under våren samma år utförde en trämodell. Nästföljande oktober skrevs i JOHAN HÅRLEMANS närvaro kontrakt mellan hopmannen KNUT TÖRNHIELM och kopparslagaren JOHAN GRIMSTEN, enligt vilket portarna skulle vara färdiga i mars 1697. Den sistnämnde slutkitterade redan i juni 1696. GRIMSTENS arbete gällde dock endast de dekorativa detaljerna med undantag för HEDVIG ELEONORAS krönte namnchiffer, vilket — liksom de fyrkantiga järnstängerna — dessförinnan förfärdigats av smeden vid Drottningholm. GRIMSTENS arbete gällde alltså »allt Blomverk», som han »effter be:te Modell och afrijtning så på freesen som öfverste zirathen på begge sijdor om hennes

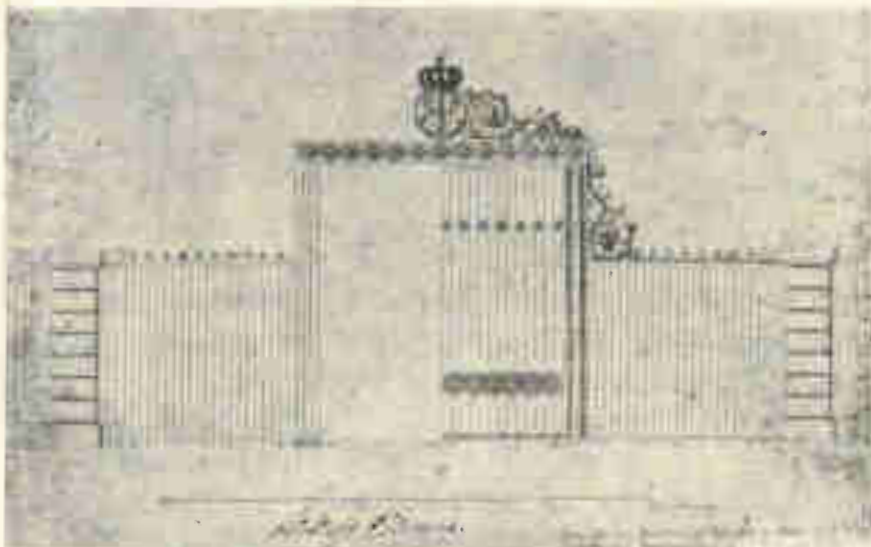


Fig. 46. Drottningholm. Järnportal av Johan Hårleman. Nationalmuseum.
 Portail de fer par Jean de Hårleman. Musée national de Stockholm.

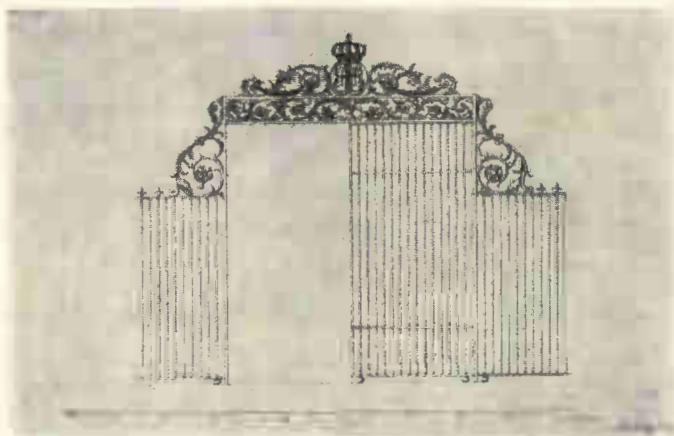


Fig. 47. Drottningholm. Järnportal av Johan Hårleman 1695. Nationalmuseum.
 Portail de fer par Jean de Hårleman 1695. Musée national de Stockholm.

Kongl. Maj:tz Nampn och Kongl. chronan der öfver alldeles försvarligen förferdigas och i koppar således uthdrijfvas att ej någon må kunna säga att sådant arbethe icke rätt effter Modellen gjort är».

År 1695 hade Drottningholms smed med sin för detta arbetes skull nyanskaffade gesäll gjort fyrkantjärn, vilket icke endast skulle vara till järnportarna utan även till de två muröppningarna i förlängningen av tvärgången nedanför den stora, västra slottsterrassen, en anordning som SWIDDE redan angivit. Dessa sistnämnda galler voro insatta på sina platser i oktober 1695, då murgesäller också utfört kompletteringar på gottlandsstensterrassen för montering av järnportarna. I maj 1696 uppdrogs det åt DANIEL STAWERT, som i räkenskaperna stundom går under titeln bataljmålare, att måla gallerverken gröna samt förgylla alla prydnaderna, vari inbegreps det, som utförts av GRIMSTEN (blommorna och festonerna!) samt namnchiffret och gallrens spetsar.

Det kan förtjäna att påpekas, att vid denna sistnämnda uppgörelse var TESSIN personligen närvarande.⁵

I förslaget på det, som efter HEDVIG ELEONORAS befallning skulle utföras 1697, upptogs bl. a. uppsättandet av en med sandsten klädd gråstensmur på båda sidor om järnporten mitt emot kyrkan. Trappmotivet hade alltså lyckligtvis slopats. Först två år senare uppsattes dessa stödmurar med två enkla omfattningar kring ingångarna till den stora terrassens trumma samt krönande listverk.⁶

På terrasshörnen intill de båda järnportarna placerades vid den ena »2:ne wackra hästar af metall» samt vid den andra två bronslejon (bil. D).

I ett underdånigt memorial den 21 november 1696 påminner TÖRNHJELM änkedrottningen om »Jerngallerverken som fehla till dhe öfrige fyra öpningar på Trägårdsmuhren», för vilkas fullbordande en smedgesäll måste antagas, då det var för stort arbete för smeden »medh dhe okunnige soldaters tillhielp tillretta komma».⁷ Med de fyra öppningarna menades dels två vid kaskaderna, där portar skulle förfärdigas, och dels de muravbrott på sidorna av den

låga terrassen intill Herkulesfontänen, där man planerade enkla galler för att ge utsikt över landskapet.⁸ Jfr fig. 29.

För kaskadportarna utförde J. HÅRLEMAN en ritning, som kompositionellt stod den tidigare ganska nära. Bladet bär HEDVIG ELEONORAS godkännande namnteckning samt påskriften: »Desein öfwer Iärn Portalerne uppå begges sidor om Slottet hwidh Lust-Trägården uppå Drotningholm». (Ett stycke av bladet är borta efter det sistnämnda ordet. Fig. 46).⁹ CASPAR SCHRÖDER gjorde här efter en modell i trä (1697), varefter det grövre metallarbetet uppdrogs åt smeden MATTIS KESEMACKER.¹⁰ Guldsmeden CHRISTOFFER HÖNEMAN skulle i koppar förfärdiga all »Zijrath fast nettare» än de som kopparslagaren GRIMSTEN gjort. Men HÅRLEMAN märkte så småningom, att denne icke kunde »försvarligen förferdiga» arbetet, varför hans kontrakt överläts på guldsmeden JOHAN ULRICH KICK.¹¹ Den norra portalen uppsattes i november samma år — dock icke vid kaskaderna såsom ämnat var utan, efter HEDVIG ELEONORAS befallning, i allén framför kyrkan i stället för den där befintliga. Jämföra vi de båda portaltyperna, faller det sig ganska självklart, att detta utbyte gjordes, allra helst som det tekniska utförandet av de första portarna var mindre tillfredsställande. År 1698—99 gjordes den återstående södra portalen, som även den pryddes av KICK.

Såsom framgår av fig. 46 fästades kaskadportalernas sidogaller i murpelare, vilka i räkenskaperna gemenligen gå under namnet »rustiquerne». På dessa arbetades de närmast följande åren till 1701.¹²

Grindarnas konsthistoriska genesis ligger tämligen klar. Den gängse grind- och stakettypen på de franska slotten under 1600-talets senare hälft utgjordes liksom här av fyrkantjärn. Den långt drivna enkelheten bröts i regel endast av grindarnas överstycken, bestående av krönt namnchiffer, inramat av någon dekorativ anordning. Exempel härpå funnos bl. a. i Sceaux, Grand Trianon och vid menageriet i Versailles. Men medan de franska förebilderna i regel visade å överstycket en utpräglad linjekomposition, hava HÅRLEMANS grindar en rik utbildning av

fylliga akantusrankor, som föra tankarna till franska ornamentstick (D. MAROT, J. LE PAUTRE) men också till flera av de äldre dekorationerna i Drottningholms slott (bl. a. Stensalen).¹³ HÅRLEMAN, som ägde ett utpräglat intresse för det flertal dekorativa detaljer, som prydde en barockträdgård, hade under sin utländska vistelse begagnat tillfället att även studera och avrita järngaller och portar. I Sverige blev det honom också förunnat, att utnyttja sin förståelse för detta konsthantverk förutom på Drottningholm i ett antal anläggningar, såsom Kungsträdgården i Stockholm, Steninge etc., alltid med denna förfinade, litet opersonliga karaktär. I de senare grindarna för Drottningholm nådde han högst med en klart och väl avvägd komposition av renässansartad friskhet. Det ligger nära till hands att i detta sista fall misstänka NICODEMUS TESSINS rådgivande hjälp. Med sin utmärkta hantverksskicklighet gav också guldsmeden KESEMACKER nerv och spänstighet åt överstyckets akantusrankor.¹⁴

Trakten närmast slottet.

Förläggandet av grind till allén framför kyrkan och slopandet av trappförslaget medförde den konsekvensen, icke endast att marken måste genomskäras och vägen utbildas med stödmurar, vilket här redan meddelats, utan också att platsen mellan denna väg och terrassen framför slottets mittparti måste fyllas. Å sid. 58 fäste vi uppmärksamheten på NIC. TESSIN D. Y:s yttrande 1685, att trädgårdens anseende berodde på ordnandet av denna plats. År 1697 fyllde man också mellan terrassmuren samt »store norre och mindre fyrkanterne» samt artikulerade vissa partier med grön torv. Ovisst är om ett där 1707 befintligt grönt staket uppsattes vid denna tidpunkt, eller om det var äldre. I arvsdelningskommissionens värdering meddelas mera ingående, att ett lågt gallerverk inneslöt den jämna, grusade planen framför huvudbyggnaden mellan flyglarna samt även löpte *framför* huvudtrappan.¹ Anordningen framgår bl. a. av planen 1723² (fig. 29). I Beskrivningen betecknas,

trots den fyllning som gjorts, platsen framför flyglarna »ännu oupfylld och ofärdig».

Ordnanandet av området öster om slottet drog också långt ut på tiden. Flertalet räkenskaper, vars innehåll vi här endast kunna behandla i korthet, beröra den monumentalt tänkta, ovan nämnda hamnen.

Praktiskt betingade, bundos dylika slags anläggningar under storhetstiden ofta kompositionellt fast med slotten och de större herrgårdarna, när situationen därför var lämpad. En typologiskt tidig form ger JEAN DE LA VALLÉE i ett projekt för Skokloster (1669), där på ena sidan om en i längdaxeln införd brygga är utbildad en enkel hamnbassäng, som på andra sidan motsvaras av en fiskdamm.³ Kombinationen av brygga och fisk- eller fågeldamm fick en mera prydlig utformning i ett antal andra anläggningar, bland vilka må nämnas DE LA VALLÉES Öster Malma samt NIC. TESSIN D. Ä:S Näsby och NIC. TESSIN D. Y:S Steninge.

I ett enligt O. SIRÉN möjligen av CARL GUSTAF WRANGEL för hans palats i Stockholm utformat förslag har hamnen utbildats som en stor, något skev rektangulär bassäng med det (nästan) i centralaxeln befintliga utloppet överbyggt av en vindbrygga,⁴ varav J. LE PAUTRES stick för Svecia 1670—74 (1: 38) visar en förädlad variation. Slutligen ger oss det definitiva projektet för Skokloster en liknande sjögård men med den yttre armen cirkelformat utvidgad.⁵ Men denna sjögård är ej axiellt förbunden med stranden framför slottet utan medelst en obetydlig spång på sidan om mitten. Principiellt samma planutformning fingo sjögårdarna vid Karlberg och Steninge, men med annan dekorativ utstyrsel.⁶

Både planens och formens uttrycksvärden finna vi stegrade i Tessinarnas motsvarande anläggning på Drottningholm. Det är barockens såväl storvulnhet som festivitas i gestaltningen av de svängda hamnarmarna, som tillsammans med de båda paviljongparen taga upp rytmen från slottslängorna och sålunda förmedla övergången till vattnet och Mälarmviken. Det är en barock förplats av magnifik verkan, som vi, för att uppfatta den rätt, böra tänka

oss även som folie till det måleriska livet av sakta framrodde salslupar och fladdret av båtars slaknande segel. Den miljön har också A. PERELLE fångat i det stick, som HEDVIG ELEONORA lät beställa 1703 — eller sex år efter det att hela projektet till följd av vidriga omständigheter definitivt måst skrinläggas (fig. 48).

I arvsdelningskommissionens beskrivning fästes uppmärksamheten på denna tilltänkta ovala sjögård av huggen sten (artikulerad liksom de övriga murarna mot sjön), där de kungliga fartygen »kunde liggia säkra för stormväder och siöswall» samt de fyra paviljongerna för »främmande» och »hemmavarande håfbetiente».⁷

När arbetena påbörjades kan ej exakt angivas. Utgifter »för Siöögården» och »Siöögårdzbommen» förekomma emellertid 1667, och 1668 nämnes: »Träägårds Bååt hamn». År 1682 hade man emellertid hunnit så långt, att man skodde »rundningen innantill uti hamnen», dock ej med sten utan med träplankor. Detta eller liknande arbete fortgick ännu åtminstone 1688 för att sedermera för en tid avstanna.

CARL GRIPENHIELMS karta, som utfördes nästföljande år (1689), meddelar oss, vad slottsbyggnaderna beträffa, den tidens pålitligaste bild av Drottningholm från öster. Sjögården, vilken endast synes svagt, visar där med sina två i vinkel brutna, låga pিরer icke den rundning, varom räakenskaperna vittnat. Om denna anläggnings utseende vid ifrågavarande tidpunkt kunna vi till följd av dessa stridiga uppgifter ej med bestämdhet yttra oss.⁸

I sin snöpliga obetydlighet tyckes hamnen dock på denna GRIPENHIELMS bild äga en viss sanningshalt. Pålningsarbetet hade nämligen stött på oöverkomliga svårigheter till följd av »den swåra och grymma grunden», som ej gav pålarna »något bistånd». Några år senare fingo därför vaktssoldater och karlar från Österbotten befallning att rycka upp pålar, bjälkar och hammarband, vilket besvärliga arbete utfördes under mars månad 1697.⁹

Dessförinnan hade man börjat inrikta uppmärksamheten på uppförandet av den långa sjötrappan, till vilken sten inköptes. För att åstadkomma en stadig grund skaffades pålar mellan 28 och



Fig. 48. Drottningholms sjögård. Gravyr av Adam Perelle 1703.

Port du château. Gravure par Adam Perelle 1703.

30 alnar långa. Men arbetet gick långsammare, än man beräknat. Pålarna måste nämligen tvingas ned mellan tidigare nedslagna och genom en botten, som var fylld med sten och grus.

De följande åren förekomma i räkenskaperna ofta betydande arbeten, som gå ut på antingen pålning eller stenarbete öster om slottet, vilken plats alltså fick bära namnet Sjöhamnen.

Under HEDVIG ELEONORAS tid slutfördes arbetena. Men redan två år efter hennes död meddelar arkitekten G. J. ADELCRANTZ, att sjö- liksom terrasstrappan givit sig (»synas litet luta till Siöss»)¹⁰.

Den fortsatta planeringen låta oss räkenskaperna ej följa. Icke heller meddelas vi, när man frångick de båda Tessinarnas tidigare projekt att bannlysa all vegetation från den östra slotts- sidan. Vi endast kunna konstatera, att åtminstone 1723 var där anlagd en enkel parterrrädgård (fig. 29), som också fick sin beskrivning i arvsdelningskommissionens handlingar tre år senare (ej i bil. D).

Ovanför den nämnda breda, fyra steg höga sjötrappan hade lagts två nära nog kvadratiska gräskvarter med en cirkelformig urtagning på båda sidor om mittgången, där Neptunus placerats på en piedestal. Gräsmattorna inramades av buxbom. På norra och södra sidan löpte enkla rader av lindar. Den övre terrassen pryddes av två »torftapetter» med i mitten var sin sockel med skulpturverk. Sådana liksom gjutjärnsurnor med riksänkedrottningens namnchiffer prydde även terrassbalustraderna. Särskilt nämnas Mercurius med ett lejon — Nessus och Herkules — Cupido, Ceres och Venus — Minerva och Ignoravum (samtliga av brons) samt två marmorlejon.

Att ej hela området vid sjön samtidigt ordnades, därom vittnar bl. a. G. BODINGS karta 1745 (fig. 28).¹¹

I själva verket blev alltså skillnaden betydande mellan Tessinarnas sista förslag och det, som utfördes, när det gällde slottets östra borggård.

När JOHAN HÅRLEMANS son, CARL HÅRLEMAN, efter NICODEMUS TESSIN D. Y:s död 1728 blev arkitekt på Drottningholm, föreslog han, att två flyglar skulle förläggas till denna östra borggård och inriktas i flykt med slottets inre flyglar.¹² Om vid sidan av det praktiska behovet att ge utrymme åt sluproddare, vaktmästare, byggningsskrivare samt tvättstuga även förefanns ett estetiskt må här vara osagt. Så mycket är dock fastslaget, att slottets två första arkitekter tänkte sig palatsets måleriska fondlängor direkt höjande sig från marken utan några som helst skymmande element.

Blomstergården och Vingården.

NICODEMUS TESSIN D. Y. hade, att döma av hans generalplan 1681, tänkt sig ett orangeri och antagligen också en blomsterparterri förlagda till den smala strandremsan söder om den egentliga lustträdgården. Skyddat genom täta boskéer för kalla vindar, hade växthuset givits en den bästa orientering. Och den närbelägna

giardino intimo med vattenbassäng och två »parterres découpés» hade fått ett utmärkt avskilt läge nedanför den södra längdallén men med öppen utsikt över vattnet. Det sankt läget förbjöd emellertid planens realiserande. I stället förlades, såsom en lämplig avskärmning mot det osköna träsket (jfr Remarques), en Blomstergård norr om broderiparterren, där i nivå med alléerna planerades en omkr. 200 alnar lång terrass. Hur NICOLAES SEVIN och efter honom JOHAN HÅRLEMAN ordnade här meddela oss räkenskaperna tämligen ofullständigt.

Den första beskrivningen ger oss arvsdelningskommissionens handlingar (1726), och den tidigaste planen är så sen som 1745 (G. BODINGS karta, fig. 28). Redan under SEVINS tid tyckes emellertid terrassen till sin huvudsakliga del ha upptagits av blomstervarter, vilka mot nordanvinden skyddades av blomsterhus och trädgårdsmästarens egen byggnad, uppförd 1685, samt ett litet drivhus. Trots de goda arbetskrafter, som stodo till buds, och läget nära intill slottet, blev aldrig Blomstergården den utsökta anläggning, som man skulle vilja tro, utan huvudsakligen en plats, där man uppodlade »nya trädgårdsrekvisita» för lustgårdens samt de kungligas privata behov. Antagligen var det också ett anspråkslöst blomsterhus, som uppfördes under 1680-talets första hälft, ty redan 1688 beslöt man att utöka det genom att bygga till på båda ändarna. Först 1692 satte man upp ett träplank mot träsket och 1697 ett liknande utmed den östra kortsidan, som tidigare varit tillstängt »allenast med oduglig gårdslegård».

Området, varintill detta sistnämnda plank gränsade, var outnyttjat fram till fruktträdgården med undantag för ett stycke mark, där en klockstapel höjde sig, strax väster om den plats där nu marmorkopian av Apollo di Belvedere står. Klockstapeln, som ej sällan var föremål för reparation under HEDVIG ELEONORAS tid, återfinnes ännu på G. BODINGS karta 1745.

I förbigående må här även nämnas, att den väster ifrån kommande landsvägen löpte ut strax intill klockstapeln, sedan den följt trädgårdens norra långsida och svängt om bakom orangeriet

— alltså med undantag för den sistnämnda kurvan samma väg som ännu är i bruk.

Vid vägen planterades en allérad av ekar, vilka till stor del ännu stå kvar.

År 1697 var blomsterhuset redan förfallet, varför HÅRLEMAN inlade underdånigt förslag om uppförandet av ett nytt (30 alnar långt, 8 alnar brett och 5 alnar högt från golvet till trossbotten), till vilket han själv uppgjort ritningen. Det byggdes 1702 och målades senare i rött med taklister, »pilasterne samt luckor, dörrar och vindsappar» i grått.

Ett mera ståndsmässigt orangeri uppfördes emellertid av sten 1714 intill det föregående på platsen för trädgårdsmästarens korsvirkeshus. Vem som ritade det är ej känt, men i ett brev från hopmannen M. TÖRNHJELM till guvernören CARL GYLLENSTIERNA framhålles, att det var efter TESSINS gottfinnande, som platsen valts. I det närmaste färdigt nämnda år (1714) mätte det 60 alnar i längd och $11\frac{3}{4}$ alnar i bredd. Fasaden var indelad »uthi arcader med fönster» (enl. G. BODINGS karta 6 st.) samt kröntes av en attika. Vissa detaljer voro utförda i sandsten. I flykt med orangeriet och öster om detta uppmurades 1715 ett stenhus för trädgårdsmästaren, vilket kompositionellt vägde mot ett drivhus av trä på andra sidan orangeriet.¹

Beskrivningen meddelar angående »Orangeri-trädgården» endast, att denna var uppdelad i åtskilliga kvarter för »ligumer och blomster», vilka åtskildes av gran-, al- och ligusterhäckar. Mittgången var inriktad mot det nya orangeriet. Så är också förhållandet i G. BODINGS karta 1745 och ävenledes i LARS R. KÖKERITZ' uppmätning 1781, i vilka båda planer anläggningens tvänne kvadratiske kvarter vardera äro diagonalt uppdelade i fyra trianglar. Vi återkomma senare till KÖKERITZ' karta.

Inventariet 1737 nämner utöver arvsdelningskommissionens meddelanden bl. a. 34 st. fruktträd, som planterats i kvarterens kanter samt framför trädgårdsmästarens bostad.

För orangeriets bestånd lämnar nämnda inventarium en utförlig beskrivning (bil. F).

HEYDVIG ELEONORA vidmakthöll sitt växtintresse och fortsatte med korrespondensen till J. LEJONBERG (jfr sid. 33). Ju mera arbetena fortskredo, desto större blevo fordringarna på växtbeståndets omfång och kvalitet. Huru nära i själva verket dessa blomstersändningar från utlandet lågo henne om hjärtat, kommer man bäst underfund med, när växterna någon gång tyckas ha kommit på villovägar och hon icke utan nervositet efterspanar dem. I regel få vi inga specificerade uppgifter på de olika sorter, som levererades. Bilagan till ett brev 1687 utgör ett undantag.² Men änkedrottningen gjorde som bekant inköp för Drottningholms trädgårdar ej endast i England. Tidigare hava vi omnämnt trädgårdsmästarna FLODMANS (sid. 98, not 12) och SEVINS resor. Och beståndet förmerades ju även genom JOHAN HÅRLEMAN.³ Om de rekvisitioner, som gjordes genom SEVIN och LÜNSELL för lustträdgården, få vi en ungefärlig uppfattning genom Beskrivningen, Värderingen samt inventariet 1737 (bil. D, E och F).

Mitt emot Blomstergården anlades 1703 utmed hela den södra muren Vingården eller Aprikosträdgården, som helt enkelt utgjordes av en spalier. HÅRLEMAN anhöll nästföljande år att få uppföra ett läktverk för att därvid binda växterna samt att få ingärdsla området med ett plank, vilket också bifölls av änkedrottningen. En gråstensmur lades 1733 som grund under planket, vilket två år senare ströks rött.⁴ För kännedom om växtbeståndets sammansättning hänvisas till bil. F.

Frukt- och köksträdgården.

Bland de anläggningar, som slöto sig kring lustträdgården, var frukt- och köksträdgården den viktigaste. Någon omläggning av detta område ägde dock ej rum under SEVINS tid. Men denne liksom ZACHARIAS HESSE arbetade till sitt fränfälle (resp. 1691 och 1688) på platsens kultivering och vidmakthållande. Uttrycket i en verifikation 1684, att trädgårdsdrängarna arbetat »uti den gamla

trädgården men mehrendels uti den nya», får anses vara nog så betecknande för den perioden i Drottningholms byggnadshistoria. Först och främst gällde det då lustträdgårdens utformning. Men den gamla trädgården snyggades upp, där träplanket var förfallet blev det reparerat, och utmed vägen nedanför Malmen planterades lindar.¹

Några år senare tog man dock itu med arbetet. När JOHAN HÅRLEMAN 1692 inlämnade en förteckning över det, som försålts från trädgården, motiverade han den obetydliga summan av 75 dlr 13 öre kmt med det förhållandet, att »trädgården varit bemt. åhr i arbette att Renoveras och i een skickligher form att bringas».

I juni samma år hade TÖRNHIELM och HÅRLEMAN slutit kontrakt med två Mora-karlar att dessa med sina tjugo kamrater skulle »planera den gamla fruchtträdgården — efter den desein der på gjort är». Före denna planerings igångsättande skulle all god matjord avtagas för att sedan åter läggas på sin plats. På senhösten samma år var detta fullgjort, varför man, för att nästföljande vår omedelbart kunna taga itu med trädplantering, grävde de erforderliga trädlisterna (2½ aln breda och en halv aln djupa, men där träden skulle stå en aln djupa). Samtidigt ingav HÅRLEMAN till HEDVIG ELEONORA förslag på de träd och buskar, vilka borde planteras. Stödmuren till en terrass och trappan upp till denna gjordes av sandsten. Under trappan hade dessförinnan murats ett valv för pumpstockar, som leddes från träsket och in till en vattenkonst, vars rör tyckas ha inmonterats av CARLO CAROVE men icke fullbordats. Upprepade gånger uppfördes och rödströkos nya planklängor runt området.²

För att komplettera den konturlösa bild, som räkenskaperna ge, hänvända vi oss till Beskrivningen (1726) och G. BODINGS karta (1745). Huvudingången, förlagd till den södra sidan, var utbildad med en port av »Later wärck med rustiquer och pilaster på Sijdorne», varå stodo två järnkrukor med HEDVIG ELEONORAS namnchiffer. Från denna port ledde en bred allé i nordlig riktning tvärs igenom anläggningen, inramad av en täljstensmur samt fyra

almhäckar. På västra sidan utbredde sig ett homogent kvarter med fruktträd »wähl conditionerade och i god ordning stälte.» (G. BODINGS karta 1745 ger vid handen, att träden närmast träsket då gått ut.) Den östra, trekantiga delen av trädgården visar ett ovalt avslutat mittparti med den ofullbordade vattenkonsten, vartill ledde fem trappsteg. Kvarteren däromkring, dels trädbevuxna, dels planterade med jordfrukter, förete en osymmetrisk utformning.

Jämföra vi G. BODINGS karta med NIC. TESSIN D. Y:S generalförslag 1681, skola vi finna, att frukt- och köksträdgårdens utformning åtminstone i det stora hela genomförts efter den ursprungliga planen. Att BODING delger en lösare formbildning, kan delvis bero på tidens slappnade fordringar härutinnan. Att alltså en förändring skett under den mellanliggande tiden. I båda fallen delas anläggningen i två delar av en allé. NIC. TESSIN D. Y:S förslag med fyra kvarter och en byggnad i fonden har dock förenklats, såsom vi sett, till ett enda trädkvarter. Den parterrlignande utformningen med fontän i fonden känna vi igen i den östra triangeln. Den inramande trädplanteringsens regelrätta ordnande och utlöpande i en mittallé skulle dock först långt senare förverkligas, men då i ett annat sammanhang.

G. BODINGS karta visar vid det långa trädkvarterets södra sida en fruktkällare. Där låg som bekant tidigare allt sedan MAGNUS GABRIEL DE LA GARDIES tid ett tvåvånings trähus, gemenligen kallat »det stora röda huset». Det användes av HEDVIG ELEONORA för hovbetjäningen. Arvsdelningskommissionen ansåg byggnaden emellertid så eldfarlig för slottet, att den nödvändigt borde rivas. På C. GRIPENHIELMS karta 1689 synes huset från sydost och i en blyerts-skiss till W. SWIDDES stick över Drottningholm mot öster skymtar man byggnaden från motsatt håll (jfr sid. 24).

Slutligen vilja vi här fästa uppmärksamheten på stallet, som på G. BODINGS karta är markerat öster om ingången till frukt- och köksträdgården invid kungliga vedgården. Det uppfördes 1737 i en våning om sju fönsteraxlar efter ritning av CARL HÅRLEMAN.³

Den utförda trädgårdens karaktär.

Sedan vi nu analyserat NIC. TESSIN D. Y:s stora projekt 1681 och stycke för stycke dokumentariskt belagt det, som under de närmast följande årtiondena utfördes, är det så många detaljer, som blivit föremål för behandling, att en kort sammanfattning och återblick är motiverad.

I det stora hela kom, såsom vi lärt känna, allt väsentligt till utförande, om vi med det väsentliga åsyftar den anläggning, som i projektet var organiskt sammanvuxen med slottet, alltså det, som ögat kunde uppfånga från stora terrassen. En ur denna synpunkt lustgården ovidkommande detalj var, att de två bosképaren framför Stjärnan icke slutgiltigt ordnats. Det viktigaste var dock genomfört, i det att de omgivande häckarna där hade planterats, varigenom boskéerna tillförts sin yttre, arkitektoniska realitet.

Först den, som vandrade kring i lustträdgården, fann hjärta kontraster mellan det tilltänkta och det förverkligade. I stället för spelande vattenkonster och rytmiskt varandra korsande gångar bjödo de fyra nämnda boskéerna endast ointressanta gräsmattor. Den största missräkningen låg dock förvisso i de aldrig ens påbörjade, effektfullt tillämnade tvärperspektiven. Främst den grandioست tänkta sidokaskaden samt dammen, där väl dock knappast träskets grumliga vatten någonsin kunnat ge den åsyftade kontrastverkan till de inramande höga boskéhäckarna.

Betrakta vi, med TESSINs projekt i tankarna, G. BODINGS karta 1745, där lustträdgårdens smala, av träd inramade rektangel skjuter fram väster om slottet, få vi en känsla av något i sin slutenhet både abstrakt och förvanskat. Med de många rikt utbildade tväraxlarna hade TESSIN på ett äkta barockt sätt förenat trädgårdens tektoniserade och landskapets fria skönhetsvärden. Men i verkligheten kom trädgården att ligga inom sina murar och plank i självbelåten avskildhet. Den okänsligt utförda planen på G. BODINGS karta kommer oss dock att överdriva dessa brister. Vi vilja här upprepa vårt tidigare påstående, att från slottsterrassen hade i

själva verket lustträdgården den karaktär, som TESSIN från första början projekterat. Och detta är ju något väsentligt, särskilt när det gällde parterrerna, vilka huvudsakligen voro tänkta att ses därifrån och från slottsfönstren. Längdperspektivet var, vilket torde ha framgått av den tidigare skildringen, mera energiskt förd mot väster, än kartan gör gällande. Med den mest utsökta beräkning av rumsvärdena leddes blicken mot fondboskéns djup. Sedd i relation till landskapet verkar trädgårdens rektangel på G. BODINGS karta beklämmande smal. Men den bör ses i förhållande till slottets fasad. Först då förstår man till fullo proportionernas värde, och att i själva verket parterren ger känsla av vidd.

Det konstnärligt största värdet i denna TESSINS lustträdgård ligger i måttförhållandena, där intet tillkommit enbart för sin egen skull utan först och främst för att samverka och uppgå i en högre enhet. Liksom i ett ädelt byggnadsverk arkitekten noga avvägt mellan vertikala och horisontala lemmar, mellan sluten yta och muröppningar, har TESSIN här byggt upp kompositionen med huvudsakligaste vikt lagd på reliefverkan i förhållandet mellan boskéer (det vertikala) och parterrer (det horisontala), varigenom bildats bestämda rumsvärden. Trots mångfalden av inspirationskällor har TESSIN förstått att överlägset omsätta LE NÔTRES huvudprinciper: enhetlig rumsgestaltning och omväxling. Hur han skärpte trädgårdens sammanhang å ena sidan med slottet, till vilket den hörde, å andra sidan med naturen, framgår dess värre dock bäst av projektet.

Anläggningens homogenitet får sin kanske bästa förklaring i det förhållandet, att TESSIN själv med en utomordentlig mångsidighet behärskade varje detalj, såväl konstnärlig som teknisk. I de samtida franska anläggningarna var det ju i regel ett kollektivarbete med olika krafter, som ägnade sig åt komponerandet av trädgårdens allmänna disposition, åt de däri befintliga arkitekturverken, åt skulpturerna, vattenkonsterna, buxbomsritningarna, frukt- och köksträdgårdarna o. s. v. Men TESSIN höll själv alla trådarna i sin hand. I de rena konstnärliga frågorna stod han ju

högre än alla sina svenska kolleger, och även när det gällde praktiska spørsmål, såsom vattentrycket för fontänerna eller blomsterodlingarna, kunde han med självvunnen sakkunskap auktoritativt leda.¹

Lustträdgårdens utformning som rektangel betingades, vilket framgått av det föregående, huvudsakligen av situationen, där sumpmarker lågo hindrande i vägen på både norra och södra sidan. Något inflytande från Holland, vilket land denna utsträckning närmast associerar och för vars trädgårdsanläggningar TESSIN hyste intresse, är därför ej antagligt, även om den yttre planutformningen ofta är slående överensstämmande.² Men även i sina senare komponerade trädgårdar bibehåller NIC. TESSIN D. Y. en påfallande smal utformning, om också någon gång boskéerna kunna breda ut sig såsom på Rosersberg, vilket där föll sig helt naturligt till följd av slottets närhet till vattnet och vederbörandes obenägenhet att orientera om den äldre trädgården. Denna smalhet stod också i ett visst sammanhang med strävan att infånga väldiga längdperspektiv — ett av barockens ideal, som ju särskilt utvecklades av LE NÔTRE, om vilken en samtida yttrade: *il ne pouvait souffrir les vues bornées.*³ I förhållande till lustträdgårdens storlek på Drottningholm är detta perspektiv dock förvånande kort, då det egentligen stannar ett tiotal meter framför områdets bortre gräns. Och åt öster, där viken är tämligen smal, funnos aldrig på motsatta stranden några anordningar, som förde blicken vidare. Här har säkerligen Vaux-le-Vicomte med denna anläggnings vertugadin i fonden varit mera förebildlig än det senare utformade, ändlösa perspektivet i Versailles. Det motsatta och för svensk barock trädgårdskonst härutinnan typiska finna vi t. ex. i TESSINS Steninge med längdaxeln förd genom trädgården över ett ahahmotiv samt mellan två ladugårdslängor långt ut i landskapet till en fondbyggnad⁴ eller på Rosersberg, där trädgårdens korta längdaxel förstärkes mångdubbelt åt landsidan av en allé och åt sjösidan genom särskilda fästepunkter för ögat.⁵ Däremot tyckes det ej ha överensstämt med TESSINS uppfattning att låta längdaxeln

försvinna i ett obestämt fjärran. Till och med den mäktiga djupblicken från Versailles' parterr hade han ju velat arkitektoniskt samla genom en fondbyggnad.⁶ Desto mera måste det därför förvåna, att den svenske arkitekten ej utnyttjade den höjning, som sträcker sig omedelbart bakom den yttersta tvärallén på Drottningholm. Det var en arkitektonisk tanke, som skulle tagas upp först kring mitten av 1700-talet.

Icke heller den raka avslutningen av Drottningholmsparterren är ett drag, vilket vare sig kan sägas vara tessinskt eller svenskt. Något som vi med vissa skäl kunna kalla nationellt, var däremot den halvcirkelformat avslutade, av alléer inramade parterren. En dylik anordning finna vi på Drottningholm i köksträdgården och i ett flertal såväl äldre som samtida och senare anläggningar alltifrån mediet av 1600-talet med början hos JEAN DE LA VALLÉE (i Eskilstuna, Ekolsund och Skokloster; fig. 1, 3, 2) och hos NICODEMUS TESSIN D. Ä. (Näsby, Strömsholm), även om i vissa fall i stället för parterren trädgårdens borte begränsning fått denna rundning.⁷ Redan den äldre TESSIN kunde genom en fondbyggnad ge cirkeln en arkitektoniskt mera monumental utformning (Strömsholm). Men denna närmast på italienska förebilder återgående anordning (Villa Aldobrandini, Villa Mondragone) fick i Sverige sin ädlaste gestaltning av NIC. TESSIN D. Y. i förslaget till Humlegården 1693 och på Rosersberg.⁸

Drottningholms lustträdgård skiljer sig från övriga svenska barockträdgårdar även därutinnan, att, såsom vi sett, nära nog varje detalj är lånad från utländska förebilder. Det eklektiska låg som bekant i tiden, och ett beroende av auktoriteter ansågs berömvärt.⁹ Efter vad vi funnit, tyckes dock NIC. TESSIN D. Y. i sin senare verksamhet som trädgårdsarkitekt slagit in på ett mera fritt komponerande, vilket därför naturligtvis ej uteslöt ett starkt beroende i vissa detaljer. Bland de mest fulländade exemplen från denna hans mera självständiga period må anföras Steninge. Men hans arbeten präglades ständigt av den franska smaken, ty, såsom han skrev till son CARL GUSTAF, »tout ce qui regarde

le Iardinage et la Fontainerie ne s'apprend nulle part mieux qu'en France.»¹⁰.

I det stora hela står alltså Drottningholms lustträdgård med sin utpräglade eklekticism, adlad av genial kombinationsförmåga och smaken hos en av tidens mest bildade arkitekter, tämligen ensartad. Varken till följd av sin utformning eller på grund av sitt direkta inflytande på senare anläggningar är därför dess ej sällan använda tillnamn »det svenska Versailles» berättigat, även om den teoretiska grunden för bådas skapande i flera fall är gemensam. Men tack vare sin för våra förhållanden imponerande karaktär och först och främst tack vare sina ädla proportioner förtjänar Drottningholms trädgård samma rangställning i Sverige som Versailles' ännu obestridd innehar i Frankrike.

Såsom vi sett, växte Drottningholms barockträdgård fram under den kraftfulla HEDVIG ELEONORAS ledning. Men riksänkedrottningens verksamhetstid på Lovön och barockträdgårdens byggnadsperiod sammanfalla ej helt. I det föregående hava vi också för belysandet av trädgårdens karaktär ej sällan måst använda källor efter 1715.¹¹ Den insats, som gjordes av hennes efterträderska ULRIKA ELEONORA var föga betydande. Under hennes tid ordnades dock slutgiltigt planteringen öster om slottet.

Efter NICODEMUS TESSINS bortgång 1728 blev det genom CARL HÅRLEAMNS anställning en viss uppräckning så till vida, att trädgården blev föremål för nödiga reparationer, det ovannämnda stallet uppfördes och kyrkan fullbordades.¹²

Tiden 1715—1744 utgjorde i det stora hela en överksamhetens period efter de tidigare rastlösa decennierna men hör dock genetiskt samman med dessa. Det sistnämnda året började emellertid med LOVISA ULRIKA en annan period, som med sin bestämda egenart inleder ett nytt kapitel i anläggningens historia.

BILAGOR.

Bil. A.

Brev från Hedvig Eleonora till marquis de Feuquiére.

(Riksarkivet. Hedvig Eleonoras koncept.)

Monsieur,

Dans le besoin, que j'ay de l'assistance de quelqv'Ami en France pour une certaine affaire, il ne m'a pas fallu douter longtemps, à qvi m'adresser. J'ay receu assez de preuves de vostre civilité et de vostre complaisance pour avoir cette confiance en vous, sur tout puisqve mes desseins touchant l'affaire dont il s'agit, vous sont desja connus. Vous scaurez donc, s'il vous plaist, que je souhaite de pouvoir avoir un bon Fontainier et un bon Jardinier de France, pour les faire travailler dans les jardins de Drottningholm selon le projet que vous scavez que j'en ay formé; si vous prenez la peine de vous charger de ce soin, vous me ferez par là un plaisir, que j'estimeray infiniment. Mais vous aurez la bonté, s'il vous plaist de faire choisir des personnes qvi ont bien apprés leurs métiers et qvi sont des meilleurs et de plus exprimentez, qvi se trouvent en France. Pour le Maistre Jardinier, il faut qv'il entende tres bien tout ce qvi peut estre requis touchant le Iardin de plaisir, et s'il a quelqve connaissance touchant le Iardin Fruitier, ce sera tant mieux; mais son principal but doit estre de scavoir bien tracer et accommoder selon les desseins les Parterres en broderie, avec leurs Plattebandes, et pieces couppees de toutes façon garnies comme aussy toutes sortes de plantages, des allees, des bosqvets, avec leurs pallisades de haute fustaye et autres particularitez appartenantes au Iardin du plaisir, et qv'il ayt l'esprit de conduire l'ouvrage selon le climat du pays. Pour le Maistre Fontainier, il est necessaire, qv'il ayt beaucoup de connoissance et d'experience dans son metier, tant pour la conservation des reservoirs que pour la conduite des eaux, et qv'il scache bien faire jouer les eaux de toute sorte de manieres. Il faudra que le Maistre jardinier, comme aussy le Fontainier ammene un jeun homme industrieux avec eux, chaqv'un lesien, mais qv'ils ayent bien de l'experience, afin que nos ouvriers se reglent selon leurs methodes de manier et d'agir, puisqve sans cela ils auront de la peine à comprendre la volonté du Maistre. Je vous prie aussy de me faire scavoir, combien de gages ils demandent, et combien vous jugez, qv'ils pourront raisonnablement pretendre, et les frais qv'il faudra faire pour leur voyage, afin que qvand l'accord sera fait avec eux, ils se preparent à partir et à se mettre en chemin tous deux, à scavoir le Fontainier le plustost qv'il pourra, et le jardinier au plus tard, au mois de Fevrier de l'année, qvi vient, pour pouvoir estre en Suede au commencement du printemps aussitost que la saison luy permettra de commencer son travail. Je ne manqveray pas de vous envoyer la perspective du jardin de Drottningholm le

plutost que je pourray selon la promesse, que je vous en ay faite. Au reste je vous demands pardon de la liberté que j'ay prise de vous incommoder de la sorte; Et je prie Dieu de vous avoir en la sainte garde.

Monsieur

Vostre bien affectionnée

De Stokholm le 17
d'Avril l'Anné 1683.

A tergo: Lettre a Mr. Le Marquis de Feuquieres pour envoijér icij un bon Jardinier et Fontainier. De Stockholm le 17 du Mois d'Avril l'Ann. 1683.

A. Monsr Feuquiere.

Monsieur, Les deux vostres du 28me de May et du 7me de Juin m'ont esté rendus, par où j'ay veü à mon grand contentement les soins, que vous a plût avoir pour l'avancement de l'affaire, dont j'ay pris la liberté de vous incommoder, m'en trouvant infiniment obligé. Je souhaitterois bien de me pouvoir servir de ces projects, dont vous me donnez la communication, qui meritent bien d'estre consideré; mais comme il y a deja deux ans, que je fais travailler sur le lieu, suivant, un plan general du Jardin, que j'ay deja resolu, il sera difficile de changer et d'avoir à recommencer; Voila la raison, la qvelle ne me permet pas de pouvoir jouir de bons offres que le Sr. le nostre me fait; Sans cela, j'aurois esté fort raviee de scavoir là dessus les sentiments d'un aussy habil homme que luy; Cependant je luy scay tous les bons gréz des soins qv'il a voulu avoir pour cet esgard. Touchant le Fontainier, dont vous me parlez, je souhaitterois, qv'il eust les qvalitez reqvises dans ma precedente, avec la volonté de demeurer quelqves années dans ce pays icy, et qv'il se contentast avec les gages de trois cent cinquante escus par an, comme aussy l'avance de chaque quartier, et le voyage de fraipé en venant; Il est superflu d'en dire davantage, puisqve c'est vous, qui avez la bonté de vous en charger, mais sur tout, qv'il n'oublie pas d'amener un bon garçon avec luy; Pour le Jardinier je n'ay encore rien pû resoudre de certain, puisqv'il ne pourra demeurer qv'un an en ce lieu; Vous savez la peine, qu'on a icy de pousser les choses de telle force, n'estant pas pourveü des pepinieres, et tant d'autres choses reqvises pour une si prompte execution; c'est pourqvoy il vous plaira de m'envoyer primierement le Fontainier. J'auray cependant le loisir de songer au reste; Vous voyez comme je continue a vous charger de mes Commissions, et combien j'ay de confiance en vous, ce qui m'obligera de chercher toutes les occasions, de pouvoir tesmoigner l'estime, que j'ay pour vostre personne et vos merites. Au reste je prie Dieu de vous avoir en sa sainte garde.

De Stockholm Le 4 d'Aoust.
l'Ann. 1683.

A tergo. Response Aux lettres de Mr. le Marquis de Feuquiere touchant le Jardinier et Fontainier. de Stockholm le 4 d'Aoust 1683.

Brev från markvis de Feuquière till Hedvig Eleonora.

(Riksarkivet. Skrivelser till Hedvig Eleonora.)

A Paris le 7e Juin 1683.

Madame.

J'ai eu l'honneur de parler a vostre Majesté dans ma precedente, d'un Memoire que le Sr le Notre me devoit donner, Vostre Majesté le trouvera cy joint, et Elle aura s'il lui plaist la bonté d'ordonner qu'il y soit respondu le plustost et au plus iuste qu'il se pourra affin que le Notre face plus promptment le dessein auquel il veut employer toute son industrie. J'ai respondu Madame a tous les articles qui touchent le Climat, mais ie ne le puis faire a ceux qui touchent la figure du terrain qui sont pourtant les plus necessaires.

Le Notre donnera un homme des plus capables pour l'execution qui demeurera un an sur le lieu. Nous n'avons point parlé des conditions que cet homme voudra faire, et pour celles du Notre c'est dequoy Madame on ne lui parle iamais estant une chose arbitraire: Monsieur Bielk scait sans doute sur quel pied il est la dessus; Et il est certain Madame, que soit par la mode, ou autrement, il semble aujourdhui qu'on ne puisse rien faire de beau sans le Notre, tant il est recherché de tous costes mesmes des Estrangers qui lui envoient des Cartes telles que celle qu'il demande de vostre Majesté sur lesquelles il leur donne des desseins.

Quant a ce qui est Madame des Iardins potager, et fruitier, le Notre donne bien son avis touchant la place la quelle il ajuste autant qu'il est possible au dessein general, et la Tintini qui gouverne tous les Iardins du Roy de ces deux especes, prend volontiers soin du reste, pour ses amis, et leur donne des Ouvriers et Conducteurs, mais Madame, si i'ose dire mon avis, ie ne crois pas qu'en cela aucun Francois soit preferable a Orleman pour vostre service, principalent (1) en ce qui est des Arbres. Car pour les herbes ie crois qu'on fait en Suede tout ce qui s'y peut faire.

Pour ce qui est des fleurs comme la place en sera reglee par le plan general, et qu'il y a plus de soin que de science a cultiver celles qui ornent le plus les Parterres, ie crois Madame qu'il suffit d'avoir beaucoup de graines: Et si vostre Majesté veut avoir des fleurs rares lesquelles se mettent ordinairement a part, il sera facile d'en envoyer avec l'instruction de la methode de les cultiver.

Le Fontenier duquel j'avois parlé n'est pas encores de retour et ie crains qu'il n'ait pris un nouvel engagement a la Campagne. Cependant Madame, le Conducteur des Fonteniers du Roy m'a envoyé un Maitre duquel il repond, pour les Machines et pour les Grottes dont il a fait plusieurs. Il demande cinq cens ecus de gage pour un an, avec l'avance d'un quartier et des frais du voiage en allant, Jastendray Madame pour le faire partir, et regler le prix, avec lui ou un autre, l'ordre de vostre Majesté. Il pourroit toujours commencer a ramasser les eaux naturelles et a esleuer des artificelles. Mais pour ce qui sera de les conduire aux lieux ou elles doivent joüir l'estime que vostre Majesté voudra que le plan general soit resolu auparavant affin de n'avoir rien a recommencer.

Comme ie scai Madame qu'on ne menque point en suede de commoditez ni de manoeuvres pour faire promptement tout ce qui sera resolu, ie m'assure que vos ourages en plans et en Fontaines, seront beaucoup auancez en vne seule annee a laquelle les Maitres que l'enuoierai s'obligeront. Mais pour ce qui sera de l'entretien dans la suite en verité Madame iestime que vostre Majesté sera plus commodement seruie par les suedois que par des François qui feront aussi difficulté de s'engager pour plus d'une annee, a cause de la Religion, et ce terme leur suffira pour instruire les autres.

Je craindrois Madame en m'estant laissé aller comme i'ai fait, au plaisir d'auoir l'honneur d'entretenir vostre Majesté, de l'auoir ennuiee, si ie ne scauois quelle prend la matiere a coeur. En tous cas ie la supplie tres humblement de me pardonner, et sur tout, s'il lui plaist, que la longueur de ceste lettre ne l'empesche pas de me continuer l'honneur de les commendemens et deprouuer la fidelité avec laquelle ie les executerai. I suis

Madame
de vostre Majesté

Le tres hvmbble tres obeissant et tres
obligé seruiteur
Feuquiere.

Bil. C.

Nicolaes Sevins fullmakt.

(Riksarkivet. Hedvig Eleonoras koncept.)

Nous Hedwig Eleonora par la grace de Dieu, Reine des Suedes des Göths et des Vandales, Grande Princesse de Finlande, Duchesse de Sconen, Esthonie, Livonie, Carelie, Bremen, Verden, Stettin, Pomeranie, Cassubie et Vandalie, Princesse de Rugen, Dame d'Ingrie et Wismar etc: Comtesse Palatine du Rhin, Duchesse de Bavarie, Juillers, Cleues et Bergues etc: née Princesse du Holstein-Sleswig Stormarie et Dittmache, Comtesse d'Oldenborg et Delmenhorst etc: Faisons scavoir, qve comme nous jugeons necessaire pour notre service d'avoir un bon et habil Iardinier affin de le pouvoir employer à avoir soin de nostre Jardin à Drottningholm et à travailler à l'exécution des desseins que Nous y avons formés, et à les conduire à leur perfection, en conservant tousjours le jardin en bon Estat, C'est pourquay estimants Maistre Nicolas Sevin plus propre pour cet' employ et plus capable qv'aucun autre d'en faire les fonctions, à cause des bonnes preuves, qu'il à données de Sa capacité et de la Connoissance parfaite, qv'il a acquise en ce mestier Nous luy avons mandé et ordonné comme en vertu de cette Lettre patente Nous luy mandons, confions, et ordonnons d'estre nostre jardinier à Drottningholm, Dans leqvel employ il Nous doit estre un fidel et obeissant serviteur, et tousjours prendre nostre bien et nos interests à Coeur, comme aussy s'il s'apperçoit de quelqve chose, qvi va au nostre prejudice, il nous en doit advertir de bonne heure et faire tout ce qvi luy sera possible pour le detourner. Il sera particuliere-ment obligé de continuer les travaux qvi sont déjà commencés dans le dit jardin de Drottningholm, et selon les desseins, qvi en sont, formes, afin qv'ils puissent estre achevez le plûtost, qv'il sera possible. Il doit sur tout conserver et bien cultiver le jardin, et avoir en tout cecy pour bût nostre plaisir et nostre service,

prenant garde soigneusement, qve ny les fruits, les herbes, les oillets les rares fleurs ny aucune des choses qvi appartiennent au dit jardin soient ou venduë, ou par nonchalance perduë, gâtée ou dissipée. Enfin il doit se regler en tout ce qvi regarde le jardin selon les desseins et la methode qvi par Nostre commandement luy sera prescrite; Cependant nous voulons aussy, qv'il depende de la Direction de Nostre Gouverneur et de surintendance de Nostre Hopman dans ledit Drottningholm, auxqvcls deux en cas de besoin il a à s'adresser, pouvant demander leur assistance, lorsqv'il en aura besoin. En un mot, il doit se gouverner assez honnestement pour pouvoir justifier sa conduite devant Dieu, Nous et tout ce qv'il y a d'honnestes gens. En recompense de ses services nous luy accordons pour gages en tout la somme de Septs Cens Daler de la monnoye d'argent, qvi sera couchée sur l'Estat de Drottningholm etc:

Escrit à Stockholm ce 23 de Janvier l'An 1684.

Bil. D.

Drottningholms beskrivning.

(Riksarkivet. Arvsdelningskommissionens handlingar.)

Beskrifning på Drottningholms Kongl. Palais så till dess yttre som indre dehlar, samt dertill lydande lust- och fruchtträgårdar med mehra, som af något besynnerligt värde finnes.

När man nu alla rummen således besedt och man kommer ifrån vestibulen och södra arcaderna samt trappan som förer till den Borggården, hwilken är emellan sielfwa slättet och lustträgården, så finner man den samma alt in till der flyglarne begynna, wara med grof sand jämnad, samt med ett lågt Gallerwärcck af trä grönt anstruket, så på begge sijdorner som wid Lustträgårdz trappan afstängd; warandes den öfriga platzen, som är uthom samma afstängning och framför båda flyglarne, ännu oupfylld och ofärdig.

Såsom gångarne af lustträgården äro half femte aln diupare än sielfwa wallen, hwaruppå Borggården är och Slottet står, så är och samma wall fram wid Trägårdsmuren att förhindra jordens uthskiutande, med ett långt och starckt vnderjordiskt Gråstens hwall vnderstödd, fram för hwilket sielfwa muren emot trägården, med Gottlandz Steen uthi rusticerade pilastrer nicher och fördiupningar är beklädd, samt deruppå, öfwersta kanten af Borg gården med en wacker ballustrade profilerad. Denna Mur innehåller hela bredden af lustträgården, vndantagandes öppningarne så wähl fram för dhe stora alléerna som för midlersta Stora Trappan, hwilken är 24 Alnar bred, hafwandes in till första planen Nije, och sedan neder till gången sex långa sandstens trapsteg; Men till nedersta bottnen, hwilken, alt intill stora Basseinen, består av 2:ne långa Buxbohms parterrer uthi broderi, å på bägge Sijdor moth Alléerna med en lång Sandstens muhr, samt derefter proportionerad granhäck finnes instängd, är ännu en trappa af 33 al:rs bredd, 2 planer och 7 trappsteg.

Desse wackra parterrer är wähl och propert håldne, Buxbohms Löfwärcket wähl tecknat och klipt, enrollementer och lister med tårf inlagde och på sijdorner med stödt tegel distingerade. Främst wid Trappan äro i bögningarne af par-

terrernas plattebander 2:ne Små basseiner och deruthi 2:ne Tritons af Metall gutne i lefwernes Storlek, hwilka uthur sina horn watnsprång uthblåsa; Men wid ändan emot midlersta gången är en stoor rund Bassein jämbwähl af huggen sandsteen, garnerad med en Gazons list, uthi hwilken är en stor Zoccle af hwit och brun marmor, samt der uppå en hög piedestal jämbwähl af marmor, som bär Herculis Colosse af bronze, hwilken med sin klubba dödar den Lärniske Hydern, hwarvid samma drake uthsprutar en Force af watn. Uthi pedestalens incrusterade Sijdor äro stora Musslor af metall, uthur hwilket wattnet jämbwähl uthspringer, men uppå den runda Stora Zocclen wid Sijdorne af bem:te piedestal sittia dhe 4 åhrsens tijder äfwenwähl gutne af metall, uthur hwilkas skåhlar watn språng framkomma.

Jfrån denna planen upstiger man medelst en wacker Sandstens trappa, uppå den andra, som är en niveau med dhe stora alléerna, hwarvid doch först är att märkia, det i alla hörnen af Terrassen eller afsättningsmuhren, omkring den nedrige planen, stå uppå höga pedestaler stora statuer af bronze eller metall gutne, nembl:n på främste linién emot Slottet först Baccus med Cupido, sedan 2:ne Rommerska kiämpare, dernäst Nereus, och i hörnet som wetter åth Siö-sijdan Apollon som drager pijlar uthur sitt koger att skiuta Python med. Sammaledes i bägge hörnen fram emot stora Fontainen, på den ena Sijdan Pluton med Cerbero och på den andra, den Trojaniske Prästen Laocoon med sina Söner, som upåtas av en Lindorm.

Wid dhe inskurne hörnen af förenämde trappa, äre jämbwähl (doch uppå låge pedestaler) uthi grupper Sittande Gutne Bilder, som äro wärde att beskådas.

När man nu upkommer uppå förbem:te fram för stoia Basseinen liggande Trappa, finner man äfwen den andra planen, medelst en bred Sandgång fördelt uthi 2:ne store Ängelska eller Torfparterrer, innefattandes uppå bägge Sijdor hwarthera, medelst wissa Compartimentr, uthi bredden 3:ne och uthi lengden jämbwähl 3:ne basseiner, uthaf hwilka dhe uthi medelpuncterna äro större och i 16 Facer fördelte, men dhe på Sijdorne äro ovale och dhe i längden runde, Formerandes alla tillsammans uthi bredden Sex och uthi längden 8 wattnsprång, hwilka emellan dhe plattebanderna stående klipta granar och skiöna arbriseaux gifwa Lusttrågården ett angenämt anseende.

Fram för denna planen, när man går vidare, wijsa sig dhe ansenlige Cascaderna intagandes hela bredden fram för parterrerna, hwilka till architecturen med rusticerade pilastrer och nicher samt fyllningar af roccaille äro aldeles färdiga och med bly betäckte, fast Sielfwa wattuledningen och Sprången ännu ej har kommit att anläggias.

Bakom Cascaderna har tillförende warit en bergachtig tract, hwilken igenom otalig Sprängning och arbete, medelst wackra medel och Sijdogångar, uthi Fyra stora, uppå jemne wallar uphöjde, samt med häckar inslutne Qwarter, hwarandes Samma platzar nu med tårf såssom hagar uthjemnade, och till hwarjehanda bosquettens parterrers, boulin-grains och wattuspehls eller annat Zirliget trågårds arbetes anläggande, efter behag tienlige och färdige.

Mitt uthi korsgången är en stoor 8 kantig Bassein, hwaruthi en Crona med sina många, så wähl rätt upstijgande som bogensprång, wijsar såssom ett berg af watn.

Sidst och emot ändan af Lustträdgården, tager den angenähma och behageliga stora bosquetten wid, hwilken till 300 alnars längd, och 200 alnars bredd, är af mehr än 6000:de trån endehls tysk hakbok, och endehls Swänsk ahl, planterad och sammanväxt, warandes samma trån, nu till 12 à 15 alnars högd klipte och jämnade, samt denna prächtige parken, ifrån alla hörnen och Sijdorne, med åthskillige korssgångar och Små Cabinetter, såssom Labyrinthe eller Jregård igenom bruten, hwilka och änteligen Enda till en mitt uthi lemnad stoor fyrkantig platz af 70 alnars längd och 50 i bredden, som på alla Sijdor, så med skurne pallisader, nicher och fördiupningar är decorerat, att han icke allenast till en maille bahn, uthan jämbwähl till en Theater wid masquerader, balletter, Festiner, concerter, illuminationer och slika prächtigheter brukas kan.

När man således i längden ernådt Slutet af Trädgården, och will på Sijdorna begifwa sig tillbakars åth Slättet, finner man för sig dhe magnifique alléerne, hwilkas medel linier stöta mitt uppå dhe wid Slottetz begge ändar stående Domer och rundlar, samt medelst 4 rader fullkomlige store lindar formara en stoor medelgång af två och tjugu alnars bredd, samt 2:ne Sijdogångar florton alnar breda. Öppningarne på trädgårdsmuren fram wid Slottet, som swara emot desse Alléer, äro med 5 alnars högt Gallerwärcck af jern stängde; ståendes emot dhe medlersta Alléerne twenne store jernportar, hwilka jämbwähl äro af trilliage, warandes ornamenterna, såssom gilochier och löfwärcck samt Hennes Kongl. Majjtz Chifre uthi koppar pouserade och starckt förgylte, men sielfwa gallerwärcket grönt anstruket, hwilket på Sidorne termineras med höga piiedestaler och accroterer, som wid den ena öppningen bära 2:ne wackra hästar af metall och wid den andra twenne leijon.

Elliest är denna Lustträdgårdz längd 1212, och bredden innom begge Sijdomurarne 287 alnar, och uthi dess Alléer 822 fullkombliga och wähl putzade Lindar satte, samt bakom Cascaderna vppå wallen en 3 alnars hög granhäck 120 alnar lång, men dhe lägre granhäcker, så wähl omkring Löfwärcckz parterrerna som wid Trädgårdsmurarna i Lindalléerne äre 2178 alnar och bestå af mehr än 3600 Buskar. Warandes dessuthan 1172 alnars Barberijs- samt 1516 alnar Lindhäcker omkring Cascadwallarne, såssom och parterrernas Löfwärcck, som af 11779 alnar Buxbohm sammanväxt är, jemte dhe 24 St. 5, 6 à 7 alnar höga i figurer klipta Granar, fram för Bosquetten, samt uthi rabbatterna 76 St. af samma slag. Men till 12 à 14 alnars högd, och 48 St. uthi 12 alnars höga Pyramider, som och 14 St. skiöna uthklipta Enetrån, samt 194 Blå och hwita Syringer, Spirea, Sambucus och Ligustrumbuskar, hwilka uthi och uthan rabbatterna, tillika med en stoor myckenhet lökar af rara blomster wäxtne giöra ett mycket behageligt uthseende.

Så inneslutes och Lustträdgården med en, uthi fördiupningar updragen 5 alnars hög mur, på begge sijdor, alt up till twärgången wid Cascaderna, och är emot samma twärgångz bredd swarande ett Slätt jerngallerwärcck uppå hwar sijda; men resten af trädgårdz Stengzlen, alt in till berget, som är bakom bosquetten, består utaf långa träplank.

På södre sijdan om denna Lustträdgård, är anlagd en så kallad wijngård. hwaräst emot trädgårdsmuren några winstäcker, såssom och elliest 28 St. fruchtrån äro planterade; och gent emot på andra eller norra Sijdan om Trädgårdsmurer är Orangeri-trädgården belägen, hwilken och, uthi åthskillige qwarter, till sängiar, för ligumer och blomster, medelst gångar, samt häcker så af gran som

ahl och *Ligustrum* är fördelt, hafwandes fram för medlersta gången, emot Söder, ett wackert för några Åhr sedan upbyggt orangeri, hwilket är 60 alnar långt och 11 $\frac{1}{2}$ aln bredt, fördelt uthi arcader med fönster samt en Slät Cornice och attique deråfwan uppå, hwaruthi allahanda utländska och rara växter förwaras och underhållas.

Bredewid detta Orangerie är ett gammalt drefhuus af trä, hwilket uthi samma linie kan swara emot Trägårdsmästarehuset, som fram wid Porten för någon tid sedan är upsatt, beståendes af en Sahl eller dagelig Stugu, ett kiök och twenne Camrar med kiällare der under.

Hwad wattuwärcket och rörgången till Fontainerne angår, så äro icke allenast stäckarne uthan och sielfwa rezervoiren eller watufördämningen, hwilken uthi en skougzbacke 4642 alr eller lijtet öfwer en fierdingzwäg ifrån trädgårdsmuren är belägen, effter en så långlig tid, som samma wattuledning blefwit inrättat, oachtadt all flijt man åhrl:n, medelst reparationer giort, nu tämmel:n förfallne.

Kiökz- eller Fruchträdgården betäffande, så är den på norra sidan om Slottet belägen, hållandes uthi längden 423 och uthi bredden 370 alnar, och är den samma stängd med planck af gl:a bräder 5 al:r höga till 1330 al:r i circumferencen, doch till hälften med nya stolpar och ribbor nyligen reparerat; Har sin ingång på dess Södra sijda igenom en port af Later wärck med rustiquer och pilaster på Sijdorne, som med behörig låås och nyckel är försedd, hwaruppå 2:ne St. gutna jernkrukor med Högst Sahl. Hennes Maj:ttz namn stälte äro, Ifrån hwilken port en bred allée eller gång med en mur på högra sijdan af tälgstén sig sträcker ända längz effter trädgården med 4 St. Almhäcker å ymse sijdor wid begge ändarne af denna gång, hwarthera 66 alnar långa, för uthan det att på högra sijdan en krusbärs häck planterad finnes; Beståendes trädgården elliést af 4 större och 2:ne mindre qwarter, hwilka till jordfrucht inrättade äro. Uppå högra handen wid åfwannemde tälgstensmuhr är en trappa med 5 trappsteeg af huggen steen, som leder neder till en Fontaine, deruthi watukonsten, doch ofärdig, befinnes.

Widare äro uthi denna trädgård ett ansenligt partie fruchtträn planterade 375 till antahlet, hwilka alla äro wähl conditionerade och i god ordning stälte, åfwen som wid ändan af mehranemde trädgård en lijten damb finnes till watns hämtande åth trädgården tienlig.

Hwad för det öfriga husen angår, hwilka på andra sijdan om trädgården, lijka som på en lijten malm eller förstad är belägen, så är förnembligast derwid att märckia Kongl. Bryggeriet neder wid Siön, samt Strax der brede wid magazinet, hwilka huus begge äro af steen och med tegel betäckte. Tracteurs byggningen af trä, som nyligen är upreparerat, ligger jämbwähl wid Siön, så att fremmande med sina båtar in till dess bryggia kunna anlända. Lijtet deråfwanföre står Slottz Prädikantens samt Wachtmästarens byggning, såssom och Schole stugu byggningen och Bageriet, hwilka någorlunda äro wähl conditionerade; Men alla dhe andra både större och smärre äro antingen så ringa och oansenlige, eller och så aldeles förfalne, att dhe här icke en gång meritera nämnes; uthan skall Högst Sahl. Hennes Kongl. Maj:tt, som berättas, hafft i tanckar, denna lilla Tracten, såssom en lijten förstad, till wijssa Qwarter och gator att inrätta, samt der-sammastädes för Slottz Soldaterna och andra Betiente, hwilka wid Drottningholm stadigt måste hafwa sitt hemwist, reguliere låga Stenhuus, eller Baracquer att låta upbyggia.

Drottningholms värdering.

(Riksarkivet. Arvsdelningskommissionens handlingar.)

Anno 1726 d. 18:de och följande dagar uthi Augusti Månad, är, till vnderdånigst följe af Hans Kongl. Maj:ttz Allernådigste befallningar af d. 4:de Aprilis och 4:de julii Sidstl:ne — — — — — behörig värdering förrättat af Öfverbygnaden wid Drottningholms Kongz Gård — — — — —

Stora Lusträgården med dess tillhörigheter.

Hwad Lusträgården anbelangar, som består av 1212 al:r i längden och 287 al:r i bredden, så har man först Considererat dess murning så åfwan som under jorden samt Stenhuggare Arbete, bestående uthi trappor, långa hwall, basiner, pedestaler, Cascader och trågårdsmurar med dhe materialier så af Gråsteen som mur- och Stenhuggaresteen samt Kalck och Sand med mehra, finnandes skiähligt, effter nogaste uträkning, detta alt att värdera till 36,000: —

Sedan jordarbetet, bestående uthi Gångars och planers fyllande och jämnande, parterriers Gräfnig och Sättiande samt effterföljande i bem:te Lustträgård befintel. Buskars, Häckars och träns planterande, Nembl:n

670 al:r Granhäckar Kring om dhe begge stora Löfwärcken, hwaruthi stå 24 Granar i Figurer Klipta, 5, 6 à 7 al:r höga.

1508 al:r unga Granhäckar uthi Lindalleerne $4\frac{1}{2}$ quarter höga.

792 St: stora Lindar uthi Lindalleerne.

Noch på Wästra ändan af trågården Lindar 30 Styck:

Det stora buscagiet, som är 300 al:r långt och 200 al:r bredt, hwaruti befans wara planterade 6000 trän, halfparten af Tysk Hagbokträn och halfparten af Swenska ahlträn, warandes denna Buscagie 12 à 15 al:r hög.

194 St: Blå och hwita sirener och Spirea, Sambucus och Ligustrum buskar, stående planterade på rabatterne, hwilka äro omkring Buxbohms ritningarne, hwaraf halfwa dehlen är af tämmelig vidd och storlek.

14 St: Enträn 2 à 4 al:r höga uppå Samma rabatter.

120 al:r Granhäckar uppå Cascadewallen.

160 Trän dersammastädes 3 al:r höga.

Barbarishäckar till 1172 al:rs längd och i bredden 360 al:r planterade omkring Cascadewallen.

Lindhäckar på stora wallen eller Cascaden till 1516 al:rs Längd.

76 St: Granar på rabatterne i figurer, 12 à 14 al:r höga.	
48 St: dito uthi pyramider.	
11779 al:r Buxboms Löfwärck.	
På alla rabatter äro planterade åthskillige sorter Sommar och winter Geväxter samt blomsterlökar, hwilket alt pröfwades kunna värderas till	20,000: —
Hwad Fontainerne widkommer, bestående uthi Recervoirrens uppgräfwande och dämmande med en wall à 330 al:rs längd och påhlwärck, samt 50 al:rs Muhr wid den ena ändan, rörgångens anläggande till 4642 al:r hwarjehanda blyrörs, Pijpor, Fentiners och Sluthaners samt Sprutors anskaffande, jemte Cascadernas täckning med Bly, så har man, effter detta wärcket är mycket förfallet, det samma ej högre kunnat värdera än till en summa à	15,000: —
Wid ingången af denna Lustträgård ifrån Slottet, äro på Norra och Södra Sijdone 2:ne dubbla portar af jern med drefwet och förgylt Blomwärck af Koppar, hwilka tillijka med dhe Jerngallror, som å ymse Sijdor finnas värderas till	1,333: 21 ¹ / ₃
Noch äro mitt uppå bem:te Trägård och å både Sijdone 2:ne St: dubbla Jernportar nästan af lijka arbete med dhe näst föregående, doch oförgylta, så och 2:ne längre Jern Galler om hwarthera porten	1,466: 21 ¹ / ₃
Än tillkommer för 2:ne släta Jerngaller wärck som stå wid trägårdz Muhren på både sijdor mitt emot stora basinen	266: 21 ¹ / ₃
Elliest finnas uthi äfwan bem:te Lust trägård följande Statuer af metal, som till nedannemde wärde pröfwades kunna uthsättias Nembl:n	
Uppå Högra Trägårdz jernporten emot Slottet en Liten Mercurius, som kröner ett leijon	150: —
En äfwen sådan på andra Sijdan om bem:te port med ett Iijtet Leijon och Hennes Maj:tts chifre deröfwer	150: —
Wid Porten på Södra sijdan en Häst	200: —
En Dito dersammastädes	200: —
Wid Västra hörnet uthi Trägården, Baccus som Gifwer Cupido en wijn-rancka	500: —
J Hörnet wid trappan Nereus med sin watn Kruka	450: —
J andra hörnet wid samma Trappa Salacia	400: —
Wid hörnet neder åth Siön Apollo, som tager pijlar uthur sitt Koger	550: —
2:ne Römmerska Luctatores.....	700: —
Pluton med hunden Cerbero	500: —
Laocoon	1,000: —
Venus och Adonis	500: —
Venus med en Swan	400: —

Flora	400: —
Hela Gruppen af Hercules och draken	4,000: —
Dhe 4 Ahrsens tijder som sitta omkring piedestalen å 200 D:r St.	800: —
2:ne Liggande Barn i 2 Basseiner å 150 D:r	300: —
Twå st: Stora Waser å 120 D:r St:	240: —
2 St. mindre Waser å 100 D:r	200: —
2:ne Tritons i 2:ne Fontainer å 300 D:r	600: —
Elliest finnes, efter noga uträkning hafwa åthgådt till dhe åthskillige så Gråsteens som tegelstens och Sand- stens murar samt vnderjordiska hwalf, så uthi som i kring Lustträdgården, jern till ankare, Hammar band och Kramler med mehra 80 Skll:d	800: —
Så är och på bågge Sijdone, der Stenmuren wid Mehr- bem:te Lustträdgård sig slutar, samt wid ändan av Lust- trädgården 1847 al:r träplanck, hwilket som det är något Gammalt, doch ännu brukeligt, så uthföres det med bräder, Spijk, stolpar och ribbor allenast till 161: S:mt Alnen, Gör	923: 16 (88,030: 16)

Orangeri-Trädgården,
med dess tillhörigheter.

Är belägen på Norra Sijdan om stora Lustträdgården till-
ljka med sielfwa Orangeriet; warandes i bem:te Lilla
trädgård 40 St: fruchträn planterade, samt 100 al:r
Granhäcker, 100 al:r Ligustrums- och 100 al:r Alm-
häcker, wärderades, i anseende till det der nederlagde
arbetet med fyllning och planering samt förbem:te
häcker, föruthan dhe uthi Orangeriet befintel:e Gewäx-
ter, som här under intet begrippas, efter det blefwit
berättat, att dhe wid den lösa ägendommens invente-
rande, äro till deras värde observerade blefne, till

-- 300: —

Wijngården ang:de

På Södra Sijdan om stora Lustträdgården är äfwen anlagd
en så kallad wijngård med 28 St. i ordning planterade
frucht trän, men är dessuthan intet kommen till någon
fullbordan, uthan allenast består av några Smala Qwarter
till jordfrucht

— 50: —

Orangeriet som är bygt utaf Steen består utaf ett rum 60
al:r långt och 11 $\frac{1}{2}$ al:r bredt, med Gipsat tak, och Gålf
af bräder nyligen inlagt, hwaruthi äro 7 St: Arcader eller
höga ingångar med 6 fönster öppningar 4 $\frac{1}{2}$ al:r höga,
samt 2:ne Kackelugnar, och äfwanuppå en slät Cornice
och Attique

3,333: 10 $\frac{1}{2}$.

Jn till bem:te Orangerie är en träbygning belägen, 36 $\frac{1}{2}$,
al:r i längden 9 al:r i bredden med brädtak af röd-

färga öfwerstrukit, hwilken Byggning är på bägge ändarne till Pommerantzhuus, och mitt emellan till drefhuus inrättat	100: —
Jfrån Samma Byggning går ett G:lt träplanck, som sig kröker in till sielfwa stora Trägårdzmuhren 120 al:r långt	80: —
Så finnes och uthi bem:te Orangerieträdgård ett lijtet Stenhuus af en wåning, deruthi Trägårdz Mästaren bor, betäckt med jernplåtar och inuthi måhlat med Ordinair huusmålning så och Gålfwet af Steen, håller 28 al:r i längden och 16 al:r i bredden, och består af en lijten Sahl, 3 Camrar och ett Kiök med Kiällare, hwilken senare, i anseende till dess Sumpiga belägenhet berättades wara obrukelig	3,000: —
Emellan detta Stenhuus och Orangeriet är ett G:lt träplanck 43 al:r långt	21: 26 ³ / ₄ ,
Porten till ingången af Äfwanberörde Orangeriträdgård uthi Nord-Ost, är betäckt med Jernbleck, anstruken med Grå färg, hvarifrån ett träplanck 76 al:r långt sig sträcker in till stora trägårdzmuhren, som med dhe wid bem:te Port stående 6 St. Lindar wärderades till ...	89: 10 ³ / ₄ (6,624: 16)
Den så kallade Lilla nya Engzbygningen, som är belägen på Norra sidan af Orangeriet, och berättades wara förledit Åhr af gammalt timber upsatt, håller 16 al:r i längden och 8 al:r i bredden består av Trenne rum, ett något stort med en Kiöckz Spijs och 2:ne små afplancade uthan spijs	— 100: —
Ett enkelt Korsswårckzhuus wid Södra Siösidan belägit med Gambla mossslupna bräder betäckt, består af 2:ne Twättarestugur med 4 Camrar, hwaraf Stugurne med tegelstens- och Camrarne med Brädes Gålf inlagde äro, warandes uthi den ena stugun Spijs och Kackelungen, men i den andra Spijs uthan Kackelungn, äfwen som alla Camrarna med Spijs försedde äro; Beståendes detta huus af 12 fönsteröpnningar med tämmel. behåldna fönster, men det öfriga wärcket så till tak som wäggar nog bofälligt och bör repareras	— 150: —
En lijten twättarebrygga wid bem:te Siöside Bygd uppå steekar af Gambla Bräder, mycket förfallen, 34 al:r lång 10 al:r bred	— 5: —
1 St: D:o af bräder uppå pålar bygt merendels förrutnade 30 al:r lång 5 al:r bred	— 6: —
1 Fyrkantigt af bräder med röd färg öfwerstruket huus till uhrwärcket, hwaruthi 3:ne större och mindre Klåckor hängia, är 20 alnar högt 9 ³ / ₄ al:r på hwar kant, uppå hwilken 3:ne Säjare eller Wijsare sittia	66: 21 ¹ / ₄ ,

1 St: dersammastädes hängande Kläcka å 1 Skeppunds wicht	133: 10 ² / ₃	
1 St: dito å 1 ¹ / ₂ Skeppund	66: 21 ¹ / ₂	
1 St: dito å 2 skålpund	13: 10 ² / ₃	213: 10 ² / ₃
Hwad uhrvärcket vidkommer så ehuruwähl det uthi rächen- skaperne finnes wara inkiöpt för 757 Dr 10 ² / ₃ öre: S:mt, så kunde det doch nu, i anseende der till, att det Länge warit brukat, icke till högre wärde uthsättias än	400: —	680: —
Hwad den in till Slottet på Norra sijdan nära belägne så kallade Cavalliersbygningen anbelangar, bestående af 2:ne wåningar 15 rum uthi, endehls afplanckade och endehls timbrade, med 3:ne Kiällare vnder, så befans hon af den beskaffenheet, att hon icke allenast för dess belägenhet nära in till Slottet, i befruchtande af en olyckelig Eldzwåda, borde nederrifwas, uthan och att alt deruthi warande timmerwärcket med tak och annan tillhörigheet wore så gammalt och förlorat, att det samma wid dess nederrifwande intet mehra emploijeras kunde; hwarföre wårderingz Commissionen, i anseende till föregående omständigheter, denna byggning intet högre skatta kunde än till	—	200: —

Kiöcks- el:r Frucht Trägården
med dess tillhörigheter.

Kiöckz- el:r frucht trägården på norra sijdan om Slättet
belägen, håller uthi längden 423, och uthi bredden 370
al:r och är stängd med planck af G:la Bräder 5 al:r
höga till 1330 al:r, doch till hälften med nya stolpar
och ribbor nyligen reparerat, har sin ingång på dess
Södra Sijda igenom en Port af Laterwärck med rustiquer
och pelaster på Sijdorne, som med behörig låås och
nyckel försedd är, hwaruppå 2:ne St. Gutna Jernkrukor
med Högst Sahl. Hennes Maj:ttz namn stälte äro, ifrån
hvilken port en bred allée eller Gång med en mur på
högra sijdan af telgsteen sig sträcker ända längz efter
trägården, med 4 St: Almhäckar å ymse sijdor wid
bägge ändarne af denna Gång, hwarthera 66 al:r
långa, förutan det att på Södra Sijdan en Kirsbärshäck
planterad finnes; Beståendes trägården af 4 Större och
2:ne mindre Qwarter, hwilka till jordfrucht inrättade
äro. Uppå högra handen wid åfwannämnde telgstens
muhr är en trappa med 5 trapsteg af huggen steen, som
leder neder till en fontaine, deruthi watnkonsten, doch
ofärdig, befinnes.

Elliest äro uthi denna trägård ett anseliget Partie frucht-
trän planterade utaf diverse sorter 375 till antahlet, hka

alla äro wähl Conditionerade och i god ordning stälte, äfwen som wid ändan af mehranämde trädgård en lijten damb finnes, till watns hämtande åth trädgården tienlig, hwilken Trädgård med äfwanhem:te Lägenheter skattades till ett värde å	—	3,000: —
Jfrån föregående fruchttredgård går ett lijtet Staketh eller planck neder till Siön med 2:ne Grindar, 26 al:r långt, som skiljer det Kongl. Palais med dess tillhörigheter ifrån den så kallade Mallmen, hwilket pröfwades kunna värderas till	—	8: —
För än man kommer till sielfwa Malmen är wid Siön belägen en materialbod, som är till tak och wäggar up- bygd af bräder, hwilka, som dhe nu äro mycket för- rutnade, så kunde detta huus intet högre värderas än till	—	50: —

Bil. F.

Inventarium 1737.

(Slottsarkivet. Drottningholms räkenskaper 1739.)

Anno 1737 d. 12 Januarj Inventerades efterskrefne utj Drottningholms Trädgård efter afledne Trädgårdsmästaren Mäster Michael Wassenberg till Trädgårdsmästaren Mäster Fabian Lind. J undertecknades närwaro, och befantz som följjer.

J Orangeriet.

- 16 Stycken Stora Lagerbärs Trän i 4 Cantige Lådor.
- 8 St: något mindre Dito äfwen i Lådor.
- 2 St: Dito till Buskträn giorda.
- 2 St: Stora Lagerbärs buskar i Lådor.
- 6 St: Dito mindre i Lådor.
- 6 St: Stora Pommerantz Trän, bärande, tillkiöpte 1728 utj Lådor, deraf ett siukt.
- 1 St: Apelsin Trä, bärande, i Låda.
- 16 St: Bärande Pommerantz Trän, 3 deraf något siuka utj Lådor.
- 10 St: något mindre Dito i Krukor, 3 deraf något siuka.
- 9 St: Dito Bärande i Krukor tillökade.
- 40 St: Pommerantz Willstammar utj Krukor.
- 25 St: Citron Trän, deribland ett stort i Låda, de öfriga 24 utj Krukor.
- 23 St: Mjrtten Trän 4 deraf i Lådor och 19 i Krukor.
- 12 St: Flos Passionis i Krukor.
- 4 St: Semper Vivum i Krukor.
- 2 St: Ficus indica minor i Krukor.
- 2 St: Dito major i Små Lådor.
- 1 St: Stort Cijpress Trä i Låda.
- 1 St: Sabina i Låda.
- 5 St: Jasmin florialbo & Vulgare i Krukor.

- 12 St: Dito Guhla, 9 deraf i Krukor och 3 i Lådor.
 9 St: Granat Trän, 2 i Krukor och 7 i lådor.
 6 St: Tripholium Arborescens, 3 i Lådor och 3 i Krukor.
 1 St: Stort Alternus i Låda.
 1 St: Dito mindre i Kruka.
 2 St: Alcea Arborescens i Krukor.
 3 St: Rosenmarin Trän i Lådor.
 2 St: Cijpræsser i Krukor.
 34 St: Leffcoyom i Krukor.
 16 St: Stora Fjkon Trän i Lådor.
 38 St: Dito mindre i Lådor.
 7 St: än mindre Dito i Krukor.
 4 St: Cedum Arboressens i Krukor.
 23 St: Dubla Violer i Krukor.
 2 St: Stora Laurus Tinus i Lådor.
 2 St: Laurus Cerassus i Lådor.
 4 St: Nuxus moldaria i Krukor.
 12 St: Boxbom skorna i pyramid utj Lådor.
 4 St: Agripholium i Lådor.
 1 St: Stort och Wackert Mulbärs Trä i Låda.
 2 Stycken Dito än Större i Lådor.
 4 St: mindre Dito i Krukor.
 2 St: Tamariskus i Krukor.
 2 St: Krukor med Citron Kraut.
 Än följande gewäxter som för rummet skull i orangerihuset, samt kostnad med underhållningen hållas onödiga.
 23 St: Taxus i Lådor.
 5 St: Medelmåttigt stora Aloæ något siuka.
 9 St: Jocia Gloriosa i Lådor.
 12 St: Solanum i Krukor.
 3 St: Laurus Alexandrina odugelig uthan Krukor.
 4 St: Hedera arborescens. 1 i låda 3 i Krukor.
 Blom-Pottor och Blomster Krukor med föreskrefne wid gevexterne nembde inberäknade.
 2 Stycken Stora Wasar, med åtskillige Colleurer och Hennes Högst Sahl: Kongl: Maj:ts Rikz Enckie Drottningens inbundna namn, en deraf bräckt.
 2 St: Dito Blå hel släta uthan ornamenten, deraf en bräckt.
 128 St: Dito mindre af Diversse Sorter och storlek, deraf 13 Stycken bräckta.
 357 St: Swänska Blomster Leerpottor.
 5 St: Stora Blom Pottor af Jern med Högst Sahl. Hennes Kongl. Maj:ts Rikz Enckie Drottningens Namn, en deraf Sönder.
 18 St: Dito mindre.

Som Trägårdarna Wintertijden icke kunde besichtigas, eller Inventeras;
 Alt så blef samma förrättning företagen d: 20 Maj ofwan skrefne Åhr,
 och befans som följjer.

Uti Lust Trädgården.

2:ne Bux bombs Rijtningar, gent emot Slottet — hwaruti befans at Bux bommen merendels war förväxt, och mijcket deraf utgången, som sijnes wara deraf, at planen är något sanck, så och at den på långt: tiid icke warit omplanterad. Rabaterne omkring samma Rijtningar med allahanda Blomsterlökar, men mijcket Gräsbundne, som böra omplanteras.

22 st: Granar, i samma rabater, skurna i Figurer.

22 st: Siringe buskar äfwen i Figurer.

Wid afsättningsmurarna runt omkring bem:te Rijtningar äro Granhäckar planterade och deruti

18 st: Grahnar i Figurer.

Emellan Trappan wid Hercules och Cascad murarne

8 st: Gräs wallar med buxboms rabater omkring hwilcken buxbom äfwen är förväxt, och till en dehl utgången.

76 st: Siringe buskar, gamla och merendels förväxta.

32 Granar i Figurer.

Ofwan Cascade Murarna:

1 Granhäck på södra sijdan ändalängs på Muren.

1 Dito på Norra sijdan.

2 Gräswallar af Torf, en på hwardera sijdan om stora gången, äro på åtskilliga ställen, besynnerl: på norra sijdan nedfallne.

1 Bärberis häck på södra sijdan.

1 Wildträs häck på samma sijda.

1 Barberis häck

1 Wildträs d:o } på Norra sijdan.

På Twärgången wid Wattenkonsten stora Cronan.

24 st: Granar en pijramide.

På öfra twärgången wid Buscasien:

24 st: Grahnar äfwen en pijramide.

Buscasien på Wästra ändan i Trädgården af allahanda Wildträn, fans på åtskillige ställen utgången.

Uti Aleerne Rundt omkring Trädgården.

På Norra sijdan:

396 st: Linder, deraf 4 st: utgångne och förtorckade och 49 st: siuka.

30 st: Linder, på wästra ändan twärt öfwer Trädgården.

396 st: Dito på södra sijdan, deraf 2 utgångne och 51 st: Siuka.

2 Granhäckar wid södra aleen.

1 Häck af En Närmast Muren ifrån Slottet till Wijngårdstrappan, mycket glis och utgången.

2 lika Granhäckar i Norra aleen.

Uti Orangerie Gården.

2 st: persiquer wid Muren.

1 ung Wijnrancka. —

34 st: fruckt trän Kringom quarteren och wid Trädgårdsmästarhuset.

2 Häckar af Lijgustrum.

- 1 Gran häck.
- 1 plantagie af Alm gammal och förväxt.

J Kiöks Trägården.

- På västra sijdan wid Gräswällen:
- 136 st: fruckt Trän af åtskillige sorter.
- På stora gången gent emot Slottstrappan:
- 70 st: Pärön och Äppleträn.
- 4 st: häckar af Alm wid stora gången gamla och förhöga och förbreda växta.
- På Listorne Kring Qwarteren:
- 193 st: fruckt Trän af åtskillige sorter.
- På södra sijdan wid Wedgården:
- Ett Nytt Qwarter optagit hwarutj
- 6 lister gräfne till Träns plantering.

Utj Träskolan.

- 305 st: Ijnpade Trän.
- 300 st: Willstammar.
- 1 Espargis Säng 6 åhr gammal.
- 4 st: Äldre Dito.
- Ett st: land med Pepparroth 10 al:r bredt 30 al:r långt.

Utj Apricos Trägården eller Wijngården kallad.

- 28 st: Äppleträn.
- 42 st: Kiörsbärs Dito.
- 26 st: Wijnrancor.
- 1 st: Apricos Trä.
- 1 gl:t Walnöt trä.
- 3 st: Mispell trän.
- 1 st: Quitten Trä.
- 712 st: Willstammar.
- Ett partie unga Eekar, i Skohla till utplantering.

Än utj Stora Lust Trägården följande Metall Bilder, — utom de i Baseinerne, hwilcka stå på Fontaineurens Inventarium:

- 1 st: Leijon med Bild derhos, som håller en Crantz öfwer Hennes Högst Sahl: Kongl. Maij:ts Namn på norra sijdan om norre Jernporten och Balustraden.
- 1 st: lejon Dito med en bild på södra sijdan om samma Port som håller en Crona öfwer Hennes Högst Sahlig Kongl: Maij:ts Namn.
- 2 st: Hästar på hwar sida om södra Jern Porten.
- 1 st: Nakot sittande Bild på norra sijdan om stora trappan, med en Kruka under, Kallad Neræus.
- 1 st: Dito på södra sijdan mitt emot, nakot Qwinsbild Sallasin benämbd.
- 1 st: Nakot Bild Bachus och Cupido på Närre sidan om Terrasten med sin Piedestal.
- 1 St: Dito 2:ne Nakota luctatores.
- 1 St: på södra sidan om Jern Porten Action med Bogen.

- 1 St: Dito Twenne bilder Adores och Venus på södra sijdan wid stora gången.
- 2 st: Wasar af Metall med figurer uppå.
- 2 st: mindre Dito af Metall med Wapn och festoner.
- 1 st: Dito med 3:ne Nakotte bilder med en Orm Laochon benämnd på norra sidan om Hercules.
- 1 st: nakot Mans bild med skiägg och gaffel, samt hund på högra sijdan gent emot, pluto benämd.
- 1 st: om twenne Bilder sittande, med Copido hos, på Östra Bårgården wid Slottet.
- 1 st: Dito med 2:ne Bilder ett qwinfolck som stöter en Karl under sig, på Östra borggården.
- 1 St: Dito på Norra sijdan om Hercules; J Trägården sittande venus med en Swan.
- 1 St: Dito på södra sijdan med en nakot qvins bild.

Utom Trägårdarne.

- 7 St: Linder emellan slottet och Siön.
 - 8 st: Lönnar wid Slottz Kijrckian.
 - 25 st: Lönnar och 2 Eekar emellan Kiöks och Orangerie Trägårdarne.
 - 43 st: Linder 3 lönnar, i Aleen emellan borggården och Mallmen.
 - 24 st: Lindar och 1 lön på norra sijdan om Kiöks Trägården.
- Således wara Inwenterat och befunnit betyga undertecknade.

N: Widing.

L. Lundberg.

Johan Henrich Volmer.



Fig. 1. Burlövs prästgård från trädgårdssidan.

BURLÖVS TRÄDGÅRD.

Av HENRIETTE COYET.

Ungefär halvvägs mellan Malmö och Lund, knappt 3 km från södra stambanan och stora landsvägen från Malmö norrut, ligger i stilla oberördhet av tidens brådska och jäkt en liten fängslande idyll från fordomdags.

Det är Burlövs gamla kyrka med trappgavelstorn och Burlövs vita, halmtäckta prästgård, båda hägnade av lummiga, högväxta träd.

Lugn och leende, badad av södersol och kringfluten av doft från blommande träd och örter ligger denna lilla idyll. Den ser ut att i ro njuta sin tillvaro utan att låta sig störas av att på nära håll höra den moderna tiden storma sig förbi med automobiler, iltåg och flygmaskiner.

Drömmer den helt stilla om minnen från sin ungdomstid, längesedan förgången, eller gläds den kanske i solskenet åt den nutid, som är? Vem vet?

Denna nutid går visserligen i mångt och mycket helt olika vägar än de idylliskt gammaldags, vid vilka kyrkan och präst-

gården i Burlöv från ungdomen varit vanda, men båda ha de dock fått erfara, att denna nutid har en stark förståelse för de värden av tradition och kultur, som de företräda. Tack vare denna förståelse ha de båda räddats från förfall och undergång.

Kyrkan såväl som prästgården hade nämligen båda utdömts såsom varande så gamla och skröpliga, att man ej längre ville bestå dem något underhåll. En ny kyrka skulle byggas i en annan del av församlingen. Den gamla skulle stå tom till intet bruk och snart nog få förfalla till ödekyrka. Prästgården skulle rivas och försvinna.

Församlingen räddade kyrkan. Genom insamlade medel blev den omsorgsfullt reparerad och en gång i månaden hålles där gudstjänst numera. Varje lördag i solnedgången ringes det också till helgsmål med de gamla klockor, som i århundraden talat till bygd och folk ett välkänt, klangfullt språk. Och Burlövsboarna glädja sig åt att höra dem, liksom de äro glada att ha kvar sin fädernekyrka med de låga valven, det rikt snidade altarskåpet och de många minnena från fordomdags.

Flera år efter kyrkan blev prästgården utdömd, år 1922. Den hade då länge stått obebodd, till ingen nytta. Den kunde lika gärna få helt försvinna.

Bara härads hembygdsförening, som bildats året förut, kände det då vara sin plikt att ta hand om den gamla byggnaden, som var egendomligt pittoresk i all sin enkelhet.

Själva komplexet med kyrkan, omgiven av den vitkalkade muren, prästgården, sammanbyggd med denna mur, och trädgården, som ägde så många vackra träd, var så intressant ur kulturell synpunkt, att man var fullt enig inom Föreningens styrelse, att det måste skyddas och vidmakthållas som ett i högsta grad värdefullt bygdeminne.

Bara härads befolkning har även fullt förstått styrelsens syften och varit på ett storartat sätt behjälplig med att planera och iståndsätta den gamla trädgården, vilken 1922 var vanvårdad och förvildad. Hur denna trädgård ursprungligen sett sig, därom vet

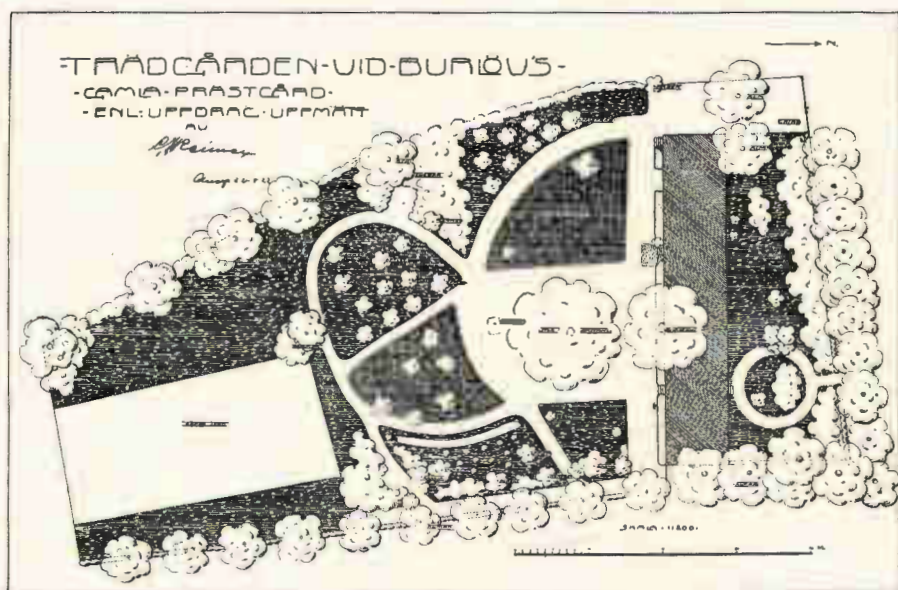


Fig. 2. Burlövs trädgård 1922, före omläggningen.

man egentligen intet; men hur den 1922 såg ut, visar den då uppgjorda kartan (fig. 2). Den visar, huru planlöst den dåvarande Burlövsträdgården var anlagd. Den tycktes tillkommen liksom av en slump, och liksom hade den troligen, av allt att döma, fått sköta sig själv.

Allt det, som annars är typiskt för gamla skånska prästgårds-trädgårdar, saknade den: de raka gångarna mellan buxbomshäckar, de lavendelkantade trädgårdslanden, de gammaldags prydnadsväxterna och kryddörterna, de småblommiga rosenhäckarna. Av allt detta fanns intet.

Ett ögonblick tänkte man på, om ej den nyplanerade trädgården borde ordnas så som en typisk sådan från början av 1800-talet eller slutet av 1700-talet, om den ej borde göras jämnårig med den gamla byggnaden. Man övergav dock snart denna tanke och beslöt i stället, att man borde försöka ordna den så, som den under långa år kunde ha vuxit fram i sin givna terräng, värnad av gamla traditioner, men också påverkad av nya tiders moderna uppslag.

Man tänkte sig, att en sådan anläggning skulle bli av största nytta för de blomsterälskande kvinnorna och männen i Bara. Den skulle kanske kunna ge dem impulser till klarhet och enkelhet i själva anläggandet av en trädgård och på samma gång uppmuntra dem att inte göra den till en slavisk kopia av det gamla, endast bygga vidare på gammal vacker grund, och i den nya trädgården inlägga så mycket som möjligt av sin egen personliga smak. Alla de blommor, man mest älskar, skall man där plantera, men ändå kan man låta *dem* få stå kvar, som varit våra fäder kära, och som med doft och färg tala det förgångnas språk.

Den nuvarande trädgårdsanläggningen i Burlöv är gjord efter Fru ELSE DAHLS vackra och harmoniskt enkla planritning (fig. 3).

Tack vare den utmärkta och ovärderliga hjälp, som lantbrukarna kring Burlöv lämnat, och tack vare det stora intresse och den stora frikostighet, som Hembygdsföreningens många medlemmar visat Burlövs trädgård, har den på kort tid kunnat bli ordnad och även försedd med en riklig mängd av de gammaldagsväxter, som av ålder haft sin hemvist i gamla skånska ortagårdar, där de under långa tider fått växa och blomma i ostörd ro, oberoende av växlande moder och smak. En av de första växter, trädgården fick mottaga såsom gåva, var en stor lyckobringande t a k l ö k, planterad på halmtaket över det ena spinnrocksfönstret, en gåva av den blomsterälskande ägaren till Sjököpsgården. Han har även skänkt all den l a v e n d e l, som kantar blomsterlisten utmed husets södersida, och flera gammaldags r o s e n b u s k a r. Den långa b u x b o m s-häcken utmed p i o n-bården är kommen från Lindersgården i Nefvitshög, och härifrån stamma många andra värdefulla växter. Från Åkarp n:r 5 har skänkts b r a n d-g u l a l i l j o r. Från Segetorp har skänkts v i t a b e b å d e l s e-l i l j o r, r ö d a b r a n d l i l j o r, s t o r m h a t t a r och flera olika sorters o r m b u n k a r. Burlövstraktens gamle trädgårdsmästare har från sin täppa hämtat en lika egendomlig som vacker lilja. Den är endast känd under namnet »s k r ä d d ä r l i l j a n», och hur den kommit till bygden vet man ej. Den blommar tidigt i

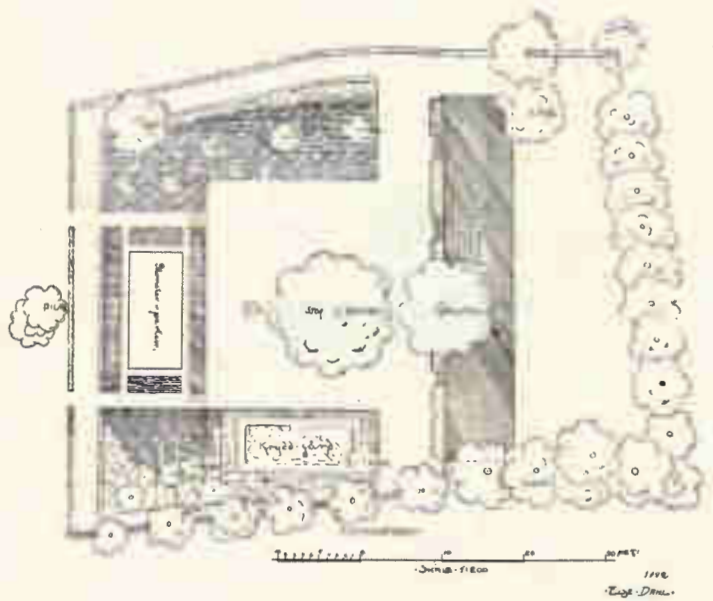


Fig. 3. Burlövs trädgård efter omläggningen.

juni med vackra, ljusgula klockor, som sitta i en vippa på en rak stängel, besatt med fina, gräslika blad. Stängeln blir ungefär 40 cm hög, och ju äldre plantan blir, ju flera stänglar skjuter den. Präktiga kejsarkronor ha kommit från flera gårdar i Mölleberga, Kristi blodsdroppar från småskolan vid Torup, vita gammaldagsrosor från ålderdomshemmet i Bara och »Höjmoder», som i andra trakter kallas »Brinnande kärlek», från Ängagården. Från Tranberga gård har skänkts »Prinsens gula knappar». Gåvorna ha varit överraskande många. Skulle jag upprepa dem alla, fyllde de alltför många sidor i »Lustgården».

I slutet av september har under de senaste åren anordnats en särskild planteringsdag, då alla, som ville skänka växter, voro välkomna att själva plantera dem på utsedda platser. Denna dag 1925 planterades då över 100 st. skänkta pioner av olika slag och 1926 sattes flera hundra pingst- och påskliljor och en mängd snödroppar.

I den nyordnade trädgården har uppbyggts en särskild liten avdelning med kant av gråsten. Detta lilla område är indelat i små avlånga land, avsedda för krydd- och hälsoörter. Det kallas »Burlövs örtagård» och rymmer för närvarande 25 sorters örter enligt nedanstående förteckning. De flesta av dem äro avläggare från örtagården på Torup och nästan alla ditskänkta från allmogegårdar i Bara.

Förteckning på örterna.

Alant (*Inula Helenium* L.)
 Ambrot (*Artemisia abrotanum* L.)
 Anis (*Pimpinella anisum* L.)
 Baldrian (*Valeriana officinalis* L.)
 Fingerborgsört (*Digitalis purpurea* L.)
 Gullviva (*Primula veris* L.)
 Hasselört (*Asarum europæum* L.)
 Hjärtansfröjd (*Melissa officinalis* L.)
 Isop (*Hyssopus officinalis* L.)
 Kardbenedikt (*Carduus benedictus* GÆRTN.)
 Krusmynta (*Mentha crispa* L.)
 Kärleksört (*Sedum telephium* L.)
 Körvel (*Myrrhis odorata* SCOP.)
 Lavendel (*Lavandula spica* L.)
 Libstieka (*Levisticum officinale* KOCH.)
 Malört (*Artemisia absinthium* L.)
 Mejram (*Origanum majorana* L.)
 Myskmadra (*Asperula odorata* L.)
 Mästerört (*Imperatoria ostruthium* L.)
 Prustrot (*Helleborus viridis* L.)
 Renfana (*Tanacetum vulgare* L.)
 Rödmålla (*Atriplex hortense* L.)
 Syra (*Rumex patientia* L.)
 Tysk Salvia (*Salvia officinalis* L.)
 Trädgårdstimjam (*Thymus vulgaris* L.)
 Vallört (*Symphytum officinale* L.)
 Vinruta (*Ruta graveolens* L.)
 Vägvärda (*Cichorium intybus* L.)

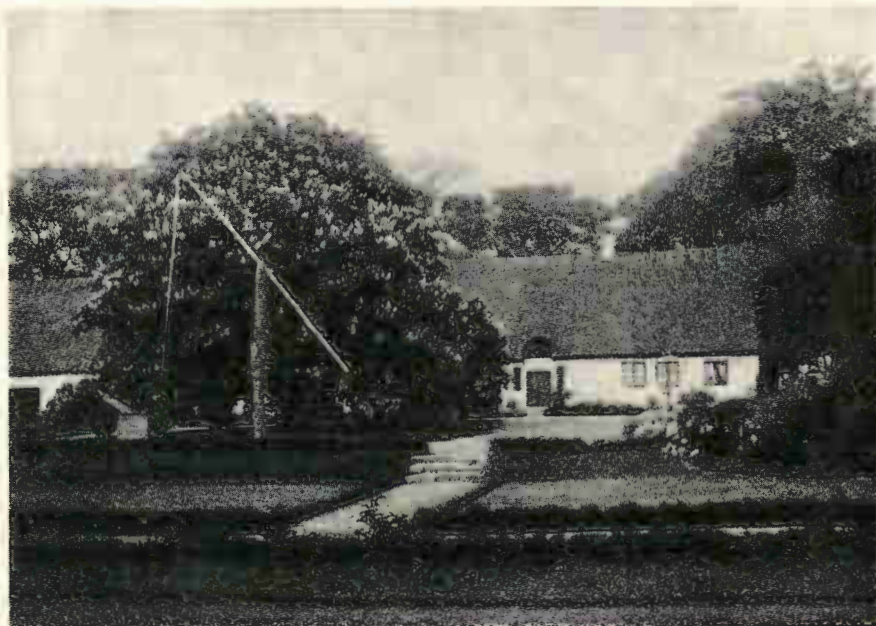


Fig. 4. Burlövs trädgård med blommande vådräd.

I Burlövsträdgården fanns 1922 så gott som inga andra blommor än vita liljor, några rosenbuskar och ett litet bestånd av förvildade tulpaner. Dessa äro väl tillvaratagna och stå kvar på sina gamla platser utom de vita liljorna, som nu tillsammans med alla de skänkta olika liljorna fylla en lång bård, kantad med lavendel.

Om trädgården 1922 var fattig på blommor, så var den däremot rik på ädla träd, som alltjämt utgöra dess största prydnad. Främst bland dem må nämnas det stora vitblommiga kastanjeträdet, som står mitt på gårdsplanen. Kronan reser sig hög och fast som en kupol och grenarna släpa sin bladrika skrud på marken vida omkring. Hur gammalt detta ovanligt vackra träd är, vet man ej, men ganska säkert kan man antaga, att det blivit planterat som gårdens vådräd, i vars krona dess skyddande ande hade sin boplats.

Intill boningshusets södervägg växer ett annat praktfullt och

ganska sällsynt träd: G u d a t r ä d e t — *Ailanthus glandulosa* —. Högt och smäckert reser det sig utmed muren som en pelare med sin krona av långa, flikiga blad. Högt över det gamla halmtaket når detta träd, vars växt är lika förnämlig, som dess namn är fyllt av mystik.

Utmed den vita kyrkogårdsmuren växa a k a c i o r, v a l n ö t s - t r ä d, l i n d a r och k ö r s b ä r s t r ä d. Utmärkt vackra och stora fläderbuskar finnas på flera ställen i trädgården. Gamla »hyllebuskar» vördas och älskas högt i hela Skånebygden. Det sägs, att i dem bo de goda, vänliga väsen, som vilja alla väl.

Nere i den gröna ängen i söder växa olika lövträd: några präktiga a s k a r, en gulglänsande h ä n g p i l, en vacker b j ö r k, en a s p, några b o k a r.

Under de senaste två åren har trädgårdens trädbestånd ökat genom plantering av en del fruktträd, däribland ett mullbärsträd mot husets södra vägg. Man har härigenom velat uppliva en gammal god skånsk tradition. Förr i världen fanns nämligen i de flesta mera förnämliga prästgårdsträdgårdarna ett eller ett par stora mullbärsträd, som brukade ge rika skördar av sina doftande bär. Man vill också hoppas, att det lilla nyplanterade trädet skall bli en ny prydnad för Burlöv.

Till sist må nämnas, att hela trädgårds- och kyrkogårdsområdet inhägnas mot norr och öster av högvuxna a l m a r, som ge däråt en prägel av värnat lugn.

Helst bör man komma till Burlövs trädgård en dag i maj, då vårdträdet står i full blom, då luften är varm av doft från många sägenrika örter och då de små vilda tulpanerna stå som solstänk nere i ängen. Kanske skall man då bland de strålande kastanjeblommorna och i stillheten kring gudaträdet förnimma ett genljud av skaldens bevingade ord:

»Se, varje träd, som blommar, en tunga har,
talar om skönhet och liv och kärlek.
De stummas tunga är aftonvinden.»



Fig. 1. *Berberis Prattii*.

NYARE OCH MINDRE VANLIGA PRYDNADS- BUSKAR, PRÖVADE VID ALNARP.

AV CARL G. DAHL.

Den, som i våra dagar planterar en trädgård, har helt andra möjligheter än trädgårdsodlarna för blott en mansålder tillbaka att göra sin anläggning intressant, omväxlande och vacker tack vare det vida större växtmaterial, som nu står till förfogande. Man kan rent av säga, att mångfalden av olika arter och kulturformer av prydnadsväxter är överväldigande, och detta gäller minst lika mycket om träd- och buskväxter som om de så högt skattade fleråriga blomsterväxterna. Anledningen till den kraftiga ökningen i särskilt prydnadsbuskarnas antal får i främsta rummet tillskrivas upptäckterna av det inre Kinas hart när outtömliga rikedomar på lignoser och införandet av dessa till Europa, men det måste också erkännas, att vår tids framsynta och skickliga hortikultörer lyckats med konst uppdraga hybrida typer, som ofta på ett rent av förbluffande sätt överträffa äldre kulturformer.



Fig. 2. *Salix magnifica* (t. h.),
till jämförelse en kvist av
S. purpurea (t. v.)

Foto: GARL G. DAHL.

Avsikten med den följande framställningen är att omtala några av de nyare eller mindre kända prydnadsbuskar, som prövats här vid Alnarp och som kunna anses vara av större intresse genom sitt prydnadsvärde. Även några träd skola nämnas.

Det torde vara få nyinförda buskar, som vid första bekantskapen väcka större förvåning hos en botanist än *Salix magnifica* HEMSL. (fig. 2). — Skall detta verkligen vara en *Salix*, är en icke

sällan hörd fråga. Bladen se mera ut att tillhöra någon kraftig magnolia eller kanske en poppel, då de i kultur uppnå ända till 25 cm i längd, 14 i bredd. Skotten äro synnerligen grova, till färgen rödbruna, honhängena kunna bli nära 30 cm långa. Busken lär kunna uppnå en höjd av 5 m och är säkerligen mycket hårdig, då den träffas på ända till 2500 m höjd i Szechuan (Sz'tschwan, Kina). Den angripes hos oss ej sällan av en kräftartad sjukdom, som redan ödelagt flera stora och lovande exemplar.

Cercidiphyllum japonicum S. & Z., som vanligen anses tillhöra familjen *Trochodendraceæ*, förekommer vild i Japan och Kina, där den når över 30 meters höjd och en stamtjocklek i förhållande därtill. Det här befintliga äldsta exemplaret är omkr. 35 år gammalt och har ännu knappt uppnått en höjd av 6 m, ehuru det aldrig skadats av kyla. I själva verket är arten tydligen mycket hårdig, och icke ens frodvuxna exemplar i plantskolan skadas av vinterkylan. Man kan därför ha skäl att utsträcka odlingen av växten betydligt mot norr, och det skulle icke förvåna mig, om den visade sig tillräckligt hårdig även i Stockholm. Här sätter man mycket stort värde på trädet, och allra prydligast



Fig. 3. *Paeonia arborea* × *lutea* La Lorraine.

Foto: CARL G. DAHL.

är detta just i bladsprickningen. Först då bladen komma fram, ha de nämligen en mycket vacker, röd färg, som endast småningom övergår till brungrönt och grönt. Även blommorna förstärka den röda färgen hos trädet, då knoppfjällen, som omge dem, liksom även ståndarknapparna, äro vackert röda. Höstfärgen är livligt gul. Trädet har här använts även till häckplantering, och det synes passa bra för detta ändamål.

Det är verkligen skada, att man så sällan får se större exemplar av träd pion, *Paeonia arborea* DONN., odlade i Sverige. Växten är ju i alla fall ganska lättskött och hårdig, på samma gång som den obestriddigen är en av de mest praktfulla bland alla vedartade växter. På senare tid ha också införts otaliga i färg och blomform växlande typer, bland vilka de, som äro försedda med stora enkla blommor, kanhända äro värda första priset, t. ex. den vita New York. Tyvärr har anskaffningskostnaden för dessa växter under senare år varit tämligen avskräckande. En nära släkting till *P. arborea* är den i sen tid från Yunnan införda *P. lutea* FRANCH., som dock är halvt örtartad. Det är en verkligt vacker pion med enkla eller (även i vilt tillstånd) halvt fyllda

blommor av mättat gul färg. Blomningen inträffar jämförelsevis sent och räcker till långt fram i juli. Tyvärr äro de långa blomskäften så svaga, att blommorna ofta komma att ligga alldeles nere på jorden, varför en rätt besvärlig uppbinding tarvas. Intressant är nu, att den företagsamma firman V. LEMOINE i Nancy lyckats korsa de båda nämnda arterna och därvid frambragt hybrider av stort skönhetsvärde, bland vilka *La Lorraine* (fig. 3) försökts härstädes. Visserligen har exemplaret sedermera dött — troligen dock ej av vinterkyla — men det hann dock att blomma på ett sätt, som sent skall glömmas av den, som såg den kolossala, vackert rosenröda, väluktande blomman. Man har anledning att vänta nya, utomordentliga resultat av LEMOINES arbete med dessa växter.

Inom släktet *Clematis* har man också infört en del nya arter och former, av vilka här blott skall nämnas *C. tangutica* ANDR. (fig. 4), en nära släkting till *C. orientalis* L. Som hos denna äro blommorna till färgen mättat gula, helt slutna och spetsigt avlånga, men storleken är den dubbla. Frukterna äro försedda med mycket långa, starkt vitludna spröt, och de bidraga nästan lika mycket som blommorna till växtens skönhet. Enligt engelska uppgifter lär växten kunna klättra upp till en höjd av 3 m. Kommen från kalla trakter av Centralasien och först odlad i Leningrad, innan den infördes till Västeuropa, bör den ha alla förutsättningar för att tåla det svenska klimatet, och här har den i varje fall undgått alla frostsador, om man undantager, att en eller annan omogen topp dött under vintern. Den synes vara mycket lätt att föröka.

I andra årgången av »Lustgården», sid. 165—167, har jag lämnat några korta meddelanden om de vintergröna arter av släktet *Berberis*, som prövats härstädes. På de sista 5 åren har man emellertid fortsatt odlingen av dessa växter, och det må därför tillåtas mig att nämna ytterligare något om dem.

I många växtkataloger figurerar numera ett namn, *B. Wallichiana hypoleuca* (se »Lustgården» 1924, s. 121), och under det-



Fig. 4. *Clematis tangutica*.

Foto: CARL G. DAHL.

samma ha även vi erhållit en högst odlingsvärd liten vintergrön buske, som emellertid tydligtvis är *B. candidula* C. S.¹ Närmast besläktad med *B. Hookeri* LEM. avviker den genom helt små blad (mindre än 2 cm långa), som på undersidan äro vaxklädda och blåvita, samt genom ensamt sittande blommor. Grenarna äro båglikt utböjda eller nästan nedliggande, tätt besatta med glänsande mörkgröna blad. Den har aldrig skadats nämnvärt av frost hos oss och är en verklig prydnad exempelvis på ett stenparti.

På tal om lågvuxna vintergröna *Berberis*-arter bör jag kanhända tillägga, att man nu även vid Alnarp vunnit en viss erfarenhet om *B. verruculosa* HEMSL. & WILS., som jag tidigare omnämnt från Sofiero (se »Lustgården» 1922, sid. 57), och att den även här befunnits i högsta grad odlingsvärd och fullständigt hårdig för sådan vinterköld, vi haft under de sista åren. Även *B. buxifolia* LAM. var. *nana* har genomgått vintrarna utan skada, och den torde

¹ C. S. = CAMILLO SCHNEIDER.

med tiden bli en svår medtävlare till *buxbom* som infattningsväxt och lägre häckväxt.

De vintergröna *Berberis*-arterna med mera upprätt växtsätt äro väl i allmänhet föga hårdiga. Här ha vi dock icke haft nämnbärdade svårigheter att övervintra *B. Gagnepainii* C. S., hemmahörande i det inre av Kina. Den har här nått en höjd av omkr. 60 cm, och dess grenar äro rosettvis besatta med 5—7 cm långa och 6—8 mm breda blad. Dessa övervintra som gröna, men på hösten färgas ett och annat av dem lysande rött. De gula blomorna äro obetydliga men ge upphov till ganska egendomliga, långsträckta, blåsvarta bär, mognande i oktober.

Berberis Hookeri LEM. och den kanske ännu vackrare *B. Sargentiana* C. S. med stora, glänsande gröna blad ha misslyckats i odling, och ovisst synes vara, om *B. Julianae* C. S. skall visa sig mera pålitlig. *B. sanguinea* FRANCH. har visserligen gått ut, men kanhända mindre på grund av frost än tillfälliga orsaker. Den liknar mest *B. Gagnepainii*.

Bland de bladfällande arterna inom släktet lär ingen kunna överträffa *B. dictyophylla* FRANCH. med sin form *albicaulis* (arten funnen på intill 5 500 meters höjd i Szechuan). Bladen äro omkr. 2 cm långa, brett rundade i spetsen, på undersidan liksom skotten blåvita. I mitten av en bladrosett framkommer en ganska stor (15—18 mm vid) blomma av ljusgul färg, en liten *Maréchal Niel* i miniatyr, följd av en vaxklädd frukt. På hösten, t. o. m. så sent som in i november, börja bladen färgas röda, och slutligen antaga de en oförlikneligt vacker, klart ljusröd ton, som man knappast finner hos någon annan växt. På våren ser busken däremot alltid skröplig ut, då skottens färg synes ange, att de äro frusna, och flera gånger har jag varit nära att låta gräva upp vårt största exemplar av just denna anledning. Men då jag skrapat litet i barken, har den visat sig alldeles oskadd. Tråkigt nog gjorde oss dock samma exemplar det sprattet att i våras dö alldeles ned till jordytan av okänd anledning. Lyckligtvis finnas yngre plantor, som levat över utan någon som helst skada.



Fig. 5. *Deutzia discolor* f. *major*.

Foto: CARL G. DAHL.

En plats för sig intaga de *Berberis*-arter, vilkas förnämsta prydnad utgöres av täta fruktklasar av växlande men dock alltid utmärkt vacker färg. Tyvärr ha dessa arter i allmänhet mycket lätt att korsa sig med varandra, och frösådder av tillfälligtvis uppkomna hybrider spridas nu i trädgårdarna under de mest vilseledande namn. Sålunda har en av Tysklands förnämsta trädskolor skickat oss ett ej ringa antal buskar, enligt uppgift tillhörande en rad intressanta arter, men då de blommade, befanns, att så gott som vartenda namn var fullständigt vilseledande. Det torde numera vara omöjligt att med större grad av säkerhet avgöra, från vilka olika arter, dessa vackra buskar härstamma, och ur praktisk synpunkt kan det ju vara skäligen likgiltigt, om de räkna *B. polyantha* HEMSL. eller andra arter som sina närmaste förfäder. Karakteristisk och på samma gång föga utsatt för att korsas med andra är dock den först år 1913 beskrivna *P. Prattii*

C. S. (fig. 1), eftersom den tyckes blomma senare än de närmast besläktade arterna. Dess på kortskott sittande blad bilda alldeles flata rosetter, och bladundersidan är ljusgrön, icke vaxartat vit som hos den närstående *B. brevipaniculata* C. S. Blommorna äro små men bilda täta, greniga klasar, och de små, tämligen ljusst röda bären äro överdragna med vitskimrande vaxbeläggning. Som busken är mycket rik på dessa bärklasor, utgör den en mycket anslående prydnad. Särdeles vackra, kraftigare färgade frukter har *B. Stapfiana* C. S. med elegant utåtböjda grenar. Karakteristisk och lättare att anskaffa under riktigt namn är *B. Wilsonae* HEMSL. (se »Lustgården» 1922, sid. 56), en mycket låg och tät buske, vars bärklasor visserligen skymmas väl mycket av de taggiga årsskotten, men just därför lämnas så mycket bättre i fred av trasarna. Säkert är, att bären äro jämförelsevis stora och utmärkt vackra, starkt vaxöverlupna. Busken tyckes vara betydligt hårdigare, än jag först trott, och dess utseende skämmas föga av att en del omogna årsskott frysa i topparna.

I andra årgången av »Lustgården» har jag i korthet omtalat några olika *magnolior*, som odlats härstädes under jämförelsevis lång tid. Jag vill här tillägga några ord om ett par arter, som först på senare tid inplanterats härstädes.

Magnolia parviflora S. & Z. bildar i Japan och på Korea större buskar eller t. o. m. små träd men växer tämligen långsamt och torde hos oss ej bli annat än en tämligen liten buske. Dess blad äro 10—15 cm långa, blommorna betydligt mindre än hos t. ex. *M. stellata* MAXIM., då blombladen blott mäta 3—4 cm i längd. Åtminstone i början äro blommorna något skålformiga, till färgen rent vita, och i deras mitt sitter en kraftig samling av röda ståndare. Blomningen är mera långvarig än hos någon annan av de här odlade arterna, då den kan räknas från juni till augusti. Busken lär trivas bäst i jord med stark inblandning av lövmylla och vitmossetorv. Där *rhododendron* trivs, böra utsikterna vara goda för denna magnolia, men i Alnarps jord utgör den höga kalkhalten säkert ett rätt stort hinder för dess trevnad, och



Fig. 6. *Deutzia scabra* × *Vilmorinæ* f. *magnifica*.

Foto: CARL G. DAHL.

man får här vara nöjd med att busken lever och blommar, även om den icke blir mycket större, än den var vid planteringen. Den har icke tyckts vara ömtålig för frost.

På samma slags jord som föregående art trives också *Magnolia glauca* L., som i östra Nordamerika (från Massachusetts till Florida) uppnår ända till 15 meters höjd. Den uthärdar i sitt hemland hårda vintrar, men har knappast utsikt att trivas annat än på ställen med fuktig luft och skydd mot vind, då dess blad vanligen övervintra. Härav framgår, att icke heller detta är en växt, som passar särskilt bra på Alnarp, men vi ha i alla fall lyckats hålla busken vid liv, och vi ha också fått se några blommor. Dessas normala storlek skall vara 5—7 cm. De äro ännu mindre öppna än de hos föregående art, ja nästan klotrunda, gulvita, och deras lukt är mycket fin.

De flesta *Deutzia*-arter, som odlas för prydnad, härstamma som bekant från Kina. Flera av dem ha för länge sedan införts till Europa, men några nya, viktiga tillskott kunna här anföras. Det gäller två närbesläktade arter, *D. discolor* HEMSL. och *D. Vil-*

morinæ LEM., som infördes till Europa så sent som åren 1901 och 1905. Av den förre ha vi odlat formen *major* (fig. 5), som utmärkes ej blott genom en stor blomrikedom utan också av blomornas storlek (ofta mer än 3 cm i genomskrining) och fulländade form. Busken blir ej risig och ful som äldre exemplar av andra deutzior, synes vara fullt härdig och är enligt min mening en av de allra vackraste prydnadsbuskar, som på länge införts i odling. *Deutzia Vilmorinæ* har tagits om hand av firman LEMOINE, som använt den för korsningar med olika arter och former. Härvid har man fått en hybrid med *D. scabra* THUNB. (= *D. crenata* SIEB.), som utsänts under namn av *magnifica* och återfinnes på bifogad bild (fig. 6). Busken gör närmast intryck av en *scabra*-form, men en utmärkt vacker sådan, och dess blomning inträffar redan i maj. Har icke synts på något sätt ömtålig här.

Hela familjen *Hamamelidaceæ* är ytterligt sparsamt representerad i svenska trädgårdar. Och dock hyser den ganska många olika arter, lika värdefulla för sin tidiga och vackra blomning som för sina granna höstfärger.

Till släktet *Hamamelis*, trollhassel, höra åtminstone tre arter av intresse för oss. Som sina släktingar liknar *H. virginiana* L. under hela sommaren mest en hasselbuske, varav det svenska namnet, men i oktober antaga bladen en vacker och klar gul färg, och i slutet av samma månad börjar en eller annan blomma att visa sig. Dessas mest i ögonen fallande del äro de fyra smala, litet krusade, utbredda, 12—15 mm långa, ljusgula kronbladen. Blommorna sitta 2—4 tillsammans, oskaftade i bladvecken, och mest framträda de naturligtvis, sedan busken avlövats. De kvar-sitta nämligen ett gott stycke in i november, och de skadas föga av lindrigare nattfroster, storm eller regn. Arten synes vara härdig åtminstone i södra Sverige, och ett ungt exemplar på Alnarp har nått en höjd av 1,5 m. I östra Förenta staterna lär den nå upp till 8 à 10 m.

Ej sällan utbjuda de större utländska trädskolorna *Hamamelis japonica* S. & Z. från Kina och Japan, i vilt tillstånd en stor

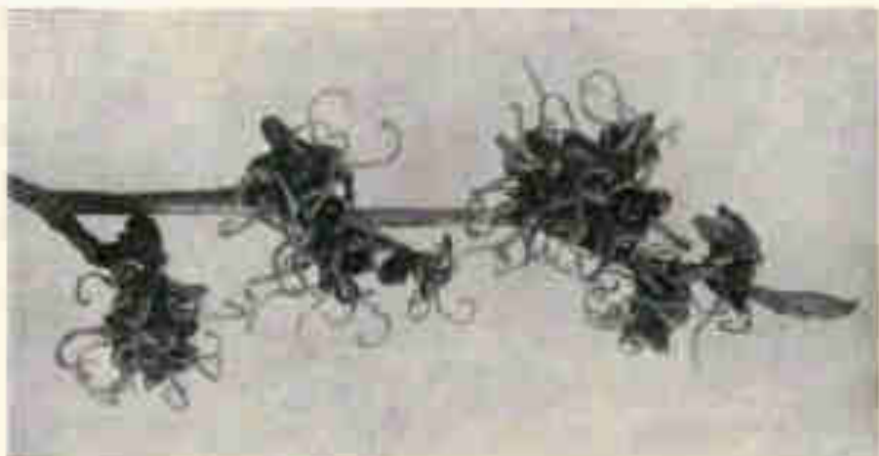


Fig. 7. *Hamamelis mollis*.

Foto: CARL G. DAHL.

buske eller ett mindre träd. Våra exemplar äro ännu tämligen små, knappt en m, men de ha blommat rikt, och blommorna likna ungefärligen dem hos föregående art. Färgen är dock växlande, och hos den form, som går under namn av *H. Zuccariniana*, är den mycket ljust gul, hos *H. japonica* var. *rubra* rätt kraftigt röd. Blomningen har någon gång börjat redan i januari, vanligen dock först i mars, i varje fall långt innan bladknopparna visat tecken att öppna sig.¹ Denna och följande art höra alltså till de allra tidigast blommande buskar, vi kunna odla. Någon gång har även frukt utbildats, och detta är fallet även i år. Frukterna äro brunludna, jämförelsevis stora och tjocka (11×13 mm), av egendomlig form. De öppna sig först på senhösten eller vintern.

Hamamelis mollis OLIV. (fig. 7) är utan tvivel den vackraste och mest intressanta arten i släktet. Kommen från det inre av Kina, infördes den i odling för mindre än 50 år sedan och är ännu föga spridd. Den igenkännes redan på sina på undersidan tätt ludna blad. Blommorna, som tyckas slå ut ännu tidigare än de föregående arternas, äro något större, ljusgula och dofta som *Daphne mezereum*.

¹ Den 15 januari 1927 står *Hamamelis japonica* f. *Zuccariniana* i full blom.



Fig. 8. *Corylopsis pauciflora*.



Fig. 9. *Fothergilla major*.

Foto: CARL G. DAHL.

Vid Alnarp odlas också *Hamamelis vernalis* SARG., som skall vara jämförelsevis sällsynt. Den saknar dock värde som prydnadsväxt.

Till *Hamamelidaceæ* hör även släktet *Corylopsis*, varav tre arter planterats här, först den japanska *C. spicata* S. & Z., på senare år även *C. pauciflora* S. & Z. (fig. 8), som likaledes kommer från Japan och anses ömtåligare än den förra. Här har den dock ej ännu visat nämnvärda frostsador. Vårt exemplar är nu knappt mer än 50 cm högt och har ändock blommat rikligt de 3—4 sista åren. Blommorna, som sitta 2—3 tillsammans, framkomma på bar kvist, äro 12 mm vida och ha en vacker, ljusgul färg, som harmonierar förträffligt med de bruna skotten. Busken är verkligt nätt, då den i april står i full blom. Här har också försöksvis utplanterats *C. platypetala* REHD. var. *laevis*, vars härdighet återstår att pröva. Den har ännu ej blommat, men just nu står den lilla prydliga busken tätt besatt med stora blomförande knoppar, som lova gott för nästa vår, om ej vinterkylan skadar dem. Blomställningarna lära innehålla ända till 20 ljusgula, doftande blommor vardera. Kanhända skulle denna art, vilken så sent som 1908 hemförts från västra Hupeh i Kina, kunna visa sig

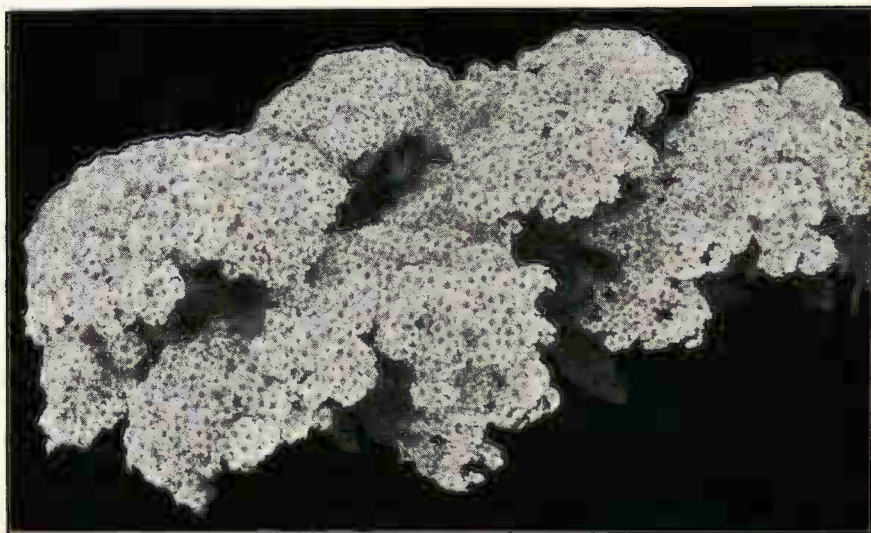


Fig. 10. *Spiræa Henryi*.

Foto: CARL G. DAHL.

härdigare än de nyss nämnda. I varje fall tyckes den utmärka sig genom ett resligare och kraftigare växtsätt.

En överraskande angenäm bekantskap har *Fothergilla major* LODD. (fig. 9) visat sig vara. Denna växt, förekommande vild i Alleghanybergen, skall ha införts till England redan 1780 men därefter bortglömts, ända till dess den åter infördes dit för knappa 25 år sedan. Den har på kort tid vunnit mycken popularitet. Som sina släktingar *Hamamelis*-arterna blommar den på bar kvist på våren (maj), då de axlika blomställningarna framkomma, mycket tätt besatta med gulvita blommor, vilkas mest synliga delar utgöras av ståndarsträngarna. Vår buske är knappt 40 cm hög, men arten lär i hemlandet kunna växa upp till ett par meter. Just då detta skrives, har busken iklätt sig den grannaste höstskrud, som gärna kan tänkas, ja den är utan jämförelse den grannast färgade växten i trädgården.

Här har även planterats en buske, som erhållits under namn av *F. monticola* ASHE, men det återstår att se, huruvida någon vä-

sentlig skillnad kan upptäckas mellan dessa i varje fall ytterst nära besläktade typer.

Parrottia persica C. A. MEY., även detta en medlem av familjen *Hamamelidaceæ*, har planterats här för länge sedan av direktör ULRIKSEN. Exemplet, som stod ogynnsamt och därför ej antog den karakteristiska höstfärg, som eljes ger växten sitt egentliga värde, flyttades men repade sig aldrig mera. Ett ungt exemplar står just nu vackert gult, men icke heller på detta har den vackra röda höstfärgen visat sig.

Det stora släktet *Spiraea* har visserligen fått några värdefulla tillökningar genom de botaniska upptäckterna i det inre Kina, men allt för många synas de dock ej vara. Verkligt värdefull är åtminstone *S. Henryi* HEMSL. (fig. 10), som hos oss bildar en kraftigt upprättväxande buske, omkr. 2,5 m i höjd. Fjölårsskotten, som böja sig ut åt sidorna, klädas på sin uppåt vända del nästan fullständigt av de intill 10 cm vida blomställningarna, vilka äro så tätt besatta med blommor, att dessa bilda en enda sammanhängande kaka. Det är skada, att blomningen ej är särdeles långvarig, särskilt om torrt och varmt väder råder. Kanske ej fullt så imponerande men så mycket mera graciös är den tämligen närbesläktade *S. Veitchii* HEMSL., som kommer från ungefär samma trakter av det inre Kina som föregående. Den lär där bilda buskar av intill 4 m:s höjd, men vårt största exemplar har ännu ej uppnått hälften av detta mått. Grenarna äro starkt utåtriktade och på sin översida synnerligen vackert besatta med lätta blomställningar, mindre klumpiga än de hos föregående art. Blomningen inträffar långt in i juli, alltså senare än hos någon annan till denna grupp av släktet hörande art.

Vid genomseendet av »Lustgårdens» register över omtalade träd och buskar finner jag, att *Potentilla fruticosa* L. var. *Veitchii* (*P. Veitchii* WILS.; fig. 11) saknas, något som jag finner egendomligt, då detta är en växt, som utan allt tvivel borde vara spridd i landet. Denna varietet av *ö l a n d s t o k e n* utmärkes av sitt låga, täta växtsätt, sina vackra vita blommor och sin långa blomnings-



Fig. 11. *Potentilla fruticosa* Veitchii.

Foto: CARL G. DAHL.

tid. Den är som skapad för ett stenparti och just där av särskilt värde, eftersom den blommar långt efter det att flertalet av på sådana ställen oftast odlade växter slutat sin blomning. Dess härdighet är obestridlig, då den i sitt hemland (Hupeh i Kina) anträffas på en höjd av intill 2 500 m.

En annan mycket trevlig art är *P. Farreri*, som synes växa ännu långsammare än den förra och vara mindre benägen att breda ut sig åt sidorna. Bladen äro här mycket små (ungefär 15 mm långa), skenbart fingrade, rent gröna, och blommorna, som framkomma ännu ett stycke in i november, glänsande guldgula. Även denna är hemförd från det inre av Kina. För visso en verkligt odlingsvärd liten raritet!

Tack vare det betydliga antal förut mindre kända arter av *Cotoneaster*, som på senare årtionden införts från Asien, har detta släkte nått upp till en obestridt plats bland de allra vackraste och mest odlingsvärda prydnadsbuskar. Vi finna här arter med en utomordentligt prydlig blomning (såsom *C. multiflora* BGE.),



Fig. 12. *Cytisus versicolor*.



Fig. 13. *Cytisus Beanii*.

Foto: CARL G. DAHL.

kraftig växt och granna blad (*C. bullata* BOIS. var. *macrophylla*), den frodigaste, mest glänsande grönska t. o. m. ett stycke in på vintern (*C. Simonsii* BAK.), det mest sirligt graciösa växtsätt (*C. salicifolia* FRANCH. var. *floccosa*, *C. horizontalis* DECNE), granna höstfärger (*C. divaricata* REHD. & WILS.), mattliknande växt, lämplig till beklädnad av torra, sterila sluttningar (*C. humifusa* DUTH.), och de allra flesta av de redan uppräknade arterna utmärka sig dessutom för sina bjärt röda eller orangefärgade (*C. Simonsii* BAK.) frukter. Skulle någon i sistnämnda avseende framhållas före de övriga, vore det kanhända formen *calocarpa* av *C. multiflora* BGE. Det sagda må vara nog, då ett närmare ingående på de olika arterna skulle kräva allt för stort utrymme.

Redan av direktör ULRIKSEN hade en hel del av de nya, småvuxna *Cytisus*-formerna blivit införda till Alnarp, och man har sålunda haft tämligen lång erfarenhet om deras lämplighet för det svenska klimatet. Det har bl. a. visat sig, att *C. versicolor* HORT. (fig. 12), som anses vara en hybrid mellan *C. purpureus* och *C. elongatus*, är särdeles hårdig och i alla avseenden lättodlad. Dess blomning är så rik, att den knappast kan överträffas. Vad som möjligen kan sägas till dess nackdel är, att färgen icke »gör sig» på avstånd, även om både de gulvita och de ljust rosafärgade blommorna sedda på nära håll måste anses särdeles vackra. Man

skulle sålunda kunna säga, att växten lämpar sig nästan bäst till avskärning. Busken är dock även som sådan nätt med sina mer eller mindre bågformigt utåtböjda grenar och med sin ringa höjd — föga mer än en halv meter — lämplig att odla på stenpartier. Betydligt mera lysande är den lilla arten *C. Ardoinii* FOURN., som ej lyfter sig högre än 15 cm över jordytan men i maj månad är rikt beklädd med guldgula blommor, ändock överträffad av *C. Beanii* NICHOLS. (fig. 13), troligen en hybrid mellan samma art och *C. purgans* BENTH. Den blir kanske dubbelt så hög, har jämförelsevis stora blommor av utomordentligt lysande guldgul färg. Äldre i odling är *C. praecox* (= *C. albus* $\times$ *purgans*) av blekgul eller nästan rent vit färg, mycket rikblommig, mera starkvuxen men tyvärr ej fullt lika härdig som de förra. *C. kewensis* BEAN (= *C. albus* $\times$ *Ardoinii*) har också blekgul färg, men blommorna äro större och växtsättet ungefär som hos *C. Beanii*.



Fig. 14. *Cladrastis tinctoria*.

Foto: CARL G. DAHL.

Mindre ofta ser man i vårt land *Cladrastis tinctoria* RAF. (= *Virgilia lutea* MICHX.), och ännu mindre ofta har jag sett den med blommor. Som dessa verkligen äro mycket vackra, där de sitta i långa, glesa klasar, liknande dem hos gullregn, meddelar jag en bild därav (fig. 14) efter fotografi, tagen vid Alnarp för ett par år sedan. Blomfärgen är vit med en gul fläck på seglets nedre del. Bladens höstfärg är mycket vackert gul. Arten bildar stora buskar eller träd av intill 20 meters höjd.

Flera olika arter av släktet *Ilex* ha införts från den yttersta

Östern, bland vilka en japanes, *I. crenata* THUNB., odlats tämligen länge åtminstone i England. Det är en låg, ofta knappt meterhög buske med små lansettlika blad med nästan jämn kant. Den har ej större prydnadsvärde, vilket däremot är fallet med de nya kinesiska arterna, bland vilka *Ilex Pernyi* FRANCH. torde böra sättas främst. Den bildar i västra och mellersta Kina små, ständigt gröna träd (intill 10 m höga), i odling pyramidformade buskar. Bladen äro blott 2—3 cm långa, vasst spetsade och ha på vardera sidan några få, spetsigt utdragna tänder. Bären lära vara röda. *I. yunnanensis* FRANCH. har rundat ovala, 3 cm långa, naggade, till en början kraftigt brunskiftande blad. Dess växt har här varit tämligen svag, och i sitt hemland (västra Kina) uppnår den 3—4 m i höjd. Från samma håll kommer den något mera starkvuxna *I. Fargesii* FRANCH., som har ända till 12 cm långa, smalt lansettlika, alldeles helbräddade, något hängande blad. Vad denna buske liknar, icke är det en vanlig järnek, vilket dock icke behöver hindra, att den kan kallas både intressant och vacker. Den synes vara fullt hårdig här, förutsatt naturligtvis att skotten fått mogna.

Familjen *Styracaceæ* har få representanter i svenska trädgårdar, men åtminstone ett par hithörande arter borde säkerligen uppmärksammas i södra Sverige. Den första av dessa är den nordamerikanska *Halesia carolina* L. (= *H. tetraptera* ELLIS). I sitt hemland blir denna art ett litet träd, 6—10 m högt. De ovala bladen erbjuda intet anmärkningsvärt, men så mycket mera i ögonen fallande äro blommorna, vilka genom sin form och färg med allt skäl förskaffat arten namnet snödroppsträdet. Som dessa alstras i riklig mängd och slå ut före bladen, ge de trädet en lika tilltalande som märklig prägel. Också säger BEAN, att detta är ett av de vackrast blommande träd, som införts till Europa från Nordamerika. Det synes icke vara på något sätt ömtåligt eller svåroddlat. Det värsta är, att man sällan har möjlighet att inköpa exemplar därav.

Som god andre inom samma familj bör räknas *Pterostyrax hispidum* S. & Z., detta ett japanskt (och kinesiskt) träd av unge-

fär samma storlek, hos oss dock med kraftigare växt än sin nyss-nämnda släkting. Vårt f. n. enda äldre exemplar, sedan ett ännu större blåst omkull, mäter 6 m i höjd. Blommorna sitta här samlade i omkr. 20 cm långa, greniga, hängande klasar, och då de förra nyss slagit ut, är trädet utan tvivel ett av de vackraste i Alnarps park. Frostsador ha aldrig observerats. Då förmodligen icke ett dussin exemplar av vardera bland de två sistnämnda arterna odlas inom landet, torde det icke vara oberättigat att i detta sammanhang nämna dem, även om de visst icke kunna kallas nyheter.

I södra England odlas ej sällan en buskartad verbenacé, *Caryopteris Mastacanthus* ENDL. (= *C. sinensis* DIPP.¹), utmärkt för sina kryddlukande blad och sin rika blomning ända in på senhösten. Även hit har denna växt införts, men jag har ej vågat plantera ut den på kalljord, då den härstammar från trakter med mildt klimat i Japan och Kina och t. o. m. i närheten av London ibland fryser ned. Den har emellertid blommat här i kruka och varit nog så vacker med sin ljusblåa blomfärg. För några år sedan infördes emellertid en annan art i europeisk odling, *Caryopteris tangutica* MAXIM., som påträffats vildväxande i norra Kina, och då denna borde vara jämförelsevis hårdig, har den anskaffats och planterats ut. Ännu har den icke haft tillfälle att visa, huru den tål en svensk vinter, men den har i år under sensommaren företett andra förtjänster, då den blommat särdeles rikt och vackert ända från början av september. Dess blommor äro minst dubbelt större än de hos förstnämnda art. Näst *Buddleia* torde växten ha varit trädgårdens vackraste höstblommande buske. Dess utseende torde tillräckligt tydligt framgå av den bifogade bilden (pl. 2), om jag tillägger, att blomfärgen är ljusblå. Busken är nu blott omkring 40 cm hög. Enligt beskrivning i SCHNEIDERS Handbuch der Laubholzkunde skulle bladen hos denna art blott mäta 1—2 cm i längd. På vårt exemplar äro de dock intill 4 cm långa.

¹ Under detta namn har arten omnämnts av ULRIKSEN i Skånska trädgårdsföreningens tidskrift (1900, sid. 116). Ett exemplar hade av honom utplanterats på Alnarp, men huru länge det levde, är mig obekant.

Viburnum Carlesii HEMSL. har redan omtalats i »Lustgården» 1920, s. 155, och jag anser fortfarande, att denna art är den vackraste, som vi kunna odla inom detta släkte. Av de vintergröna arterna är det endast den intressanta och ståtliga *V. rhytidophyllum* HEMSL., som kan sägas vara fullt härdig bland de på Alnarp prövade, då t. o. m. *V. utile* HEMSL. skadats ganska illa under kalla vintrar. Denna art bör eljes sättas högt ur prydnadssynpunkt, då de glänsande gröna bladen äro särdeles vackra. *V. Davidii* FRANCH. med stora, övervintrande blad, närmast liknande dem hos någon frodig melastomacé, har tyvärr gång på gång frusit bort för oss, medan den trivts bättre på Torup och där bildat rätt kraftiga, blommande exemplar. Bland lövfällande arter synes *V. tomentosum* THUNB. vara en av de bästa, både för sin rika och vackra blomning och för den kraftiga höstfärgen. Formen *plicatum* MAXIM. med sterila blomställningar motsvarar *V. Opulus sterilis*, men överträffar denna genom buskens lägre och mera regelbundna växt, blomningens tidighet (2—3 veckor före den vanliga snöbollen) och blomställningarnas elegans och varaktighet.

Släktet *Diervilla* representeras i våra trädgårdar av åtskilliga olika kulturformer, kanhända oftast betecknade *Weigela*. Huru trevliga och vackra de gamla vanliga formerna än må vara, överträffas de dock i flera viktiga avseenden av de nya typer, som utsänts av firman LEMOINE i Nancy under namn av *D. praecox*. Deras härstamning synes vara tvivelaktig, men så mycket lär vara säkert, att LEMOINE erhållit den ursprungliga formen (eller formerna) från Japan. De vackraste, mest storblommiga och blomrika varieteterna äro *Fleur de Mai*, *Bouquet rose* och *Le Printemps*. Dessa blomma vid Alnarp redan i slutet av maj, då varje buske bildar en enda stor blomsterbukett. Anmärkningsvärt är, att dessa former visat sig mycket härdigare än de förut odlade kulturformerna.

Släktet *Dipelta*, som står tämligen nära *Diervilla* och har fått sitt namn av de två stora, sköldlika foderblad, vilka omge frukten, torde väl vara tämligen litet bekant i vårt land. De båda arter,

som införts i Europa för knappa 25 år sedan, ha inköpts hit, och den ena av dessa, *D. floribunda* MAXIM. (fig. 15) har överlevt tre vintrar på kalljord, där den bildat en 60 cm hög, bred buske, vars skottspetsar mer eller mindre skadats av kylan. Hittills har man icke vågat lämna busken utan ett visst vinterskydd, men det är långt ifrån osannolikt, att den skulle kunna övervintra utan skydd. Den har blommat de sista åren, dock ej så rikt, som engelska bilder och beskrivningar ange vara vanligt. Blommorna äro svagt välluktande, till formen liknande dem hos *Diervilla florida* S. & Z.,



Fig. 15. *Dipelta floribunda*.

Foto: CARL G. DAHL.

omkring 30 mm långa, ljus rosafärgade med ett gult band längs undre sidan. Blomning i juni. Om busken blott är tillräckligt hårdig, blir den säkert ett värdefullt förvärv för sydsvenska trädgårdar.

Dipelta ventricosa HEMSL. är också en vackert blommande men något mera småblommig buske, vars hårdighet återstår att utröna. Detsamma gäller också om en närbesläktad buske, *Kolkwitzia amabilis* GRAEBN., som lär vara synnerligen vacker och blomrik. Vårt exemplar utplanterades först våren 1925.

Det kan ju tyckas, att släktet *Lonicera* blivit mer än tillräckligt företrätt i svenska trädgårdar med de nog så vackra, stora buskarna av *tatarica*-typen och en god del andra arter. Men här finnes också en del mindre vanliga arter av större skönhetsvärde, t. ex. den sedan gammalt odlade men sällan sedda *L. pyrenaica* L. med stora, ädelt formade blommor. En annan länge känd art

är *L. Standishii* CARR., intressant som vinterblommande, men tyvärr ej fullt hårdig i södra Sverige. Den närstående *L. fragrantissima* LINDL. & PAXT. synes vara svår att skaffa. Tämlichen gammal i odling är *L. Alberti* REG. (= *L. spinosa* var. *Alberti* REHD.), men dess eleganta växt och vackra blommor borde göra den förtjänt av större spridning. Samtidigt med denna (1880) infördes i odling *L. Maackii* MAXIM., som dock icke på långt när blivit så känd, som den förtjänar. Den blommar senare än de flesta övriga till *Xylosteum*-gruppen hörande arterna, och dess vackra, gulvita blommor göra sig förträffligt. Ett avgjort företräde tillerkännes numera den senare upptäckta varieteten *podocarpa* FRANCH., som skall vara ytterst rikblommig. Den har dock ännu ej blommat på Alnarp.

Tämlichen ny i odling är *Lonicera pileata* OLIV., en låg, delvis krypande buske med övervintrande, buxbomliknande eller smälare blad. Arten har övervintrat bra här på Alnarp, vilket däremot icke varit fallet med vare sig den växt, vi erhållit under namn av *L. ligustrina gunnanensis* (som skulle vara en form av *L. pileata* enligt SCHNEIDER), eller *L. nitida* WILS., en eljes mycket trevlig växt, som närmast liknar en finbladig myrten. Vissa år har nyssnämnda art övervintrat under ett hölje av torvmull.

Av nyare odling är också *L. syringantha* MAXIM., som kraftigt avviker från vanligare typer av släktet. Dess skott äro mycket spensliga, och de förmå icke hålla sig fullt upprätta, varför busken antar ett brett hängande växtsätt. Bladen äro små, knappt mer än 15 mm långa. Blommorna äro välluktande och sitta tätt tillsammans, några stycken på varje ställe, var och en av dem liknande en violett syrenblomma. Ännu har blomningen varit helt sparsam, och den har mest infallit under eftersommaren, medan den eljes lär pågå under maj och juni. Busken tyckes lämpa sig för odling vid staket eller väggar, där de späda grenarna kunna spaljeras.

Bland de verkligt slingrande *Lonicera*-arterna märkas flera nya, intressanta förvärv, och bland dessa vill jag i första rummet sätta *L. tragophylla* HEMSL., som infördes till England år 1900 från

Kina (Hupeh). Arten är närmast besläktad med *L. Caprifolium*, men dess blommor äro betydligt större, över huvud taget de största inom släktet, då de i längd lära kunna överstiga 10 cm. Fullt så stora ha de dock ännu icke blivit här. De sitta ordnade i huvudlika samlingar i spetsen av sidoskott, ända till 20 stycken i varje samling, och deras färg är vackert gul. Engelska bilder visa, att växten kan nå en ansenlig storlek och frodighet



Fig. 16. *Olearia Haastii*.

Foto: CARL G. DAHL.

samt åstadkomma en ytterst rik och vacker blomning. Här har den visat sig hårdig de två vintrar, under vilka den stått utplanterad i det fria.

Ej fullt så frostsäker har en annan art varit, *L. japonica* THUNB., varav de båda varieteterna *Halliana* NICHOLS. och *chinensis* BAK. försökts här under de senaste åren. Båda lära ursprungligen vara vintergröna, men det är tyvärr ej blott deras tunna blad, som frysa bort i vårt klimat, utan detsamma är mer eller mindre fallet med deras fina och tunna, tätt håriga skott. Den senare varieteten har t. o. m. frusit ned ända till marken. Nya skott ha dock åter vuxit upp hos var. *chinensis*, och de ha blommat rikligt med visserligen icke stora men vackert gula och mycket väl-luktande blommor, som kontrastera på ett högst tilltalande sätt med bladens bruna skiftningar. *Halliana* har åtminstone under

sista vintern skadats ganska lindrigt, ehuru den icke alls haft den varma och skyddade plats, som växten förtjänar. Den blommor rikt och vackert på eftersommaren med välluktande blommor, som först äro rent vita, därefter ljusgula för att vid visnandet bliva ljusbruna. Där dessa blommor rikligt kläda skotten, är övergången från den vita blomfärgen till ljusbrunt verkligt harmonisk.

Lonicera sempervirens L. är i vårt land tämligen väl bekant genom den vackra varieteten *fuchsioides* REHD. En hybrid därav med *L. italica* TAUSCH. (= *L. americana* K. KOCH) har kallats *L. Heckrottii* REHD. och synes mig vara en särdeles värdefull prydnadsväxt. Visserligen slingrar den ej på långt när så bra, att den utan hjälp kan taga sig upp ens till ett par meters höjd, men dess styrka ligger i den synnerligen ihärdiga blomningen, som först avbrytes av starkaste höstfrost, och de talrika blommornas vackert röda och gula färg.

Flera verkligt vintergröna, slingrande *Lonicera*-arter ha införts från Kina under senare år, och bland dem har t. ex. *L. Henryi* HEMSL. visat sig fullt härdig här. Något mera betydande skönhetsvärde äger dock icke denna art med sina obetydliga blommor av rödaktig färg och svarta frukter.

Om man i Kew Gardens eller annorstädes i södra England sett de manshöga, ständigt gröna buskarna av olika *Olearia*-arter, kan man lätt lockas till ett litet försök att odla dessa intressanta, vintergröna, nyzeeländska kompositéer även i Sverige. Även jag har fallit för frestelsen — tyvärr med det befarade resultatet. Den vackra och trevliga *Olearia Haastii* HOOK. FIL. (fig. 16) har blott allt för tydligt gett till känna sitt misshag med skånsk vinter, och ändock lär den trivas på Orkneyöarna. Ett exemplar i reserv har övervintrats i kallhus och på somrarna blommat på ett sätt, som framgår av vidstående bild. Även den storbladiga, prydliga *O. macrodontha* BAK. har blommat under liknande förhållanden.

Om syrenerna vill jag i detta sammanhang fatta mig helt kort, då jag kanhända i en senare årgång av »Lustgården» får tillfälle att omtala dem något utförligare. Så mycket må dock sägas,

att de nyligen från det inre av Kina införda arterna visat sig ha ett högst betydande skönhetsvärde, och att de troligen kunna ge upphov till hybrider, som komma att utgöra ännu mera välkomna tillskott till trädgårdsfloran. De vackraste arterna tyckas vara *Syringa Giraldi* SPR. (om nu denna får anses vara en särskild art), *S. Sweginzowii* KOEH. & LING., *S. yunnanensis* FRANCH., *S. Wolffii* C. S. och *S. reflexa* C. S. I hög grad intressant är *S. pinnatifolia* HEMSL. med sina egendomliga, parbladiga blad, ägnad att bereda även en erfaren botanist åtskilligt huvudbry vid första bekantskapen.

I trädgårdspressen har på senare tid skrivits en del om de härdiga *Jasminum*-arterna, och det må om dem sägas, att *J. nudiflorum* LDL. är den utan jämförelse värdefullaste för svenska trädgårdar. Dess vackra, gula blommor, som till färg, form och storlek likna dem hos de bästa typerna av *Primula elatior*, börja slå ut omkring den 1 nov. för att sedan fortsätta så länge under vintern, som blid väderlek råder. Under milda vintrar har man vid Alnarp en så gott som oavbruten blomning ända till våren. Sällan skadas grenarna av vinterfrost, ja, växten är så härdig, att den, efter vad som sagts mig, levt och blomstrat rikligt ännu vid Äppelviken utanför Stockholm. Däremot synes *J. primulinum* HEMSL. vara omöjlig även i södra Sverige. Åtminstone har den hittills fullständigt misslyckats härstädes. Däremot är *J. Beesianum* BEES. visst icke svårödlad. Den har i stället ett otrevligt, oredigt växtsätt, och de små röda blommorna, som framkomma tämligen sparsamt, ha en föga tilltalande färg. *J. officinale* L. har länge odlats här vid slottets sydvägg och alstrat en god del vackert vita, väluktande blommor, men härdigheten är för opålitlig även här.

Åtskilliga andra medlemmar av familjen *Oleaceæ* skulle också förtjäna nämnas. Sålunda är formen *spectabilis* av *Forsythia intermedia* (*F. viridissima* LDL. $\times$ *suspensa* VAHL) värd varma lovord för sin rika blomning lika väl som för storleken och den livligt gula färgen hos blommorna. Den måste anses avgjort överlägsen de tidigare odlade formerna.

Av släktet *Osmanthus*, stående ytterligt nära *Olea*, odlas ofta i länder med något mildare klimat än vårt arten *Aquifolium* SIEB. och i synnerhet dennas varietet *ilicifolius*, karakteriserad av sina blad, som på ett förbluffande sätt likna järnekens. Härav ha vi ett gammalt exemplar av nära 2,5 m:s höjd, som åtminstone en gång blommat ganska rikt och då väckt uppmärksamhet genom den egendomliga blomningstiden — mitten av december — och de små vita blommornas mycket fina lukt. Vi ha också försökt en annan art, *Osmanthus Delavayi* FRANCH., som en gång blommade i ett växthus. Det är en utomordentligt näpen, ständigt grön liten buske, som, där den växer i Yunnans bergstrakter, lär uppnå två m:s höjd. De små vita blommornas doft var något alldeles utsökt. Tyvärr är arten allt för ömtålig för att uthärda på kalljord i vårt land, och busken dog mycket riktigt redan under den första vintern.

Fullt hårdig synes däremot *Chionanthus virginica* L., som visserligen inte har så starkt välluktande blommor som sina nyss nämnda släktingar men dock är en verkligt odlingsvärd art med fina, vita blommor och kraftiga, mörkgröna blad.



Fig. 1. Torups slott och lustgård från NV.

PÅ LUSTGÅRDSTURNÉ I SYDÖSTRA SKÅNE.

FÖRENINGENS FÖR DENDROLOGI OCH PARKVÅRD SJUNDE SOMMAREXKURSION.

AV NILS SYLVÉN.

I maj 1926 utgick för andra gången till Sveriges dendrologer kallelse till skånsk lustgårdsexkursion. Med Malmö som utgångspunkt skulle några av Skånes och landets förnämsta anläggningar på hortikulturens område denna gång besökas. Namnen Alnarp, Lund, Borgeby, Svenstorp, Skarhult, Löberöd, Övedskloster, Skabersjö och Torup borgade för god exkursionsvaluta. Antalet deltagare i exkursionen uppgick också till ej mindre än 78 st.

Måndagen den 7 juni ägde samling rum utanför hotell Savoy i Malmö, och kl. 9 f. m. startade exkursionen pr bil med Burlöv, Alnarp, Lund och Borgeby som mål för dagens färd.

Burlöv.

I sol och leende försommargrönka tar Skåne-slätten i dag emot sina dendrologgäster. Allé-pilarna utefter vägarna stå just på vackraste övergången från silvervitt till grågrönt, och oxlarna prunka med en

blomsterrikedom som knappast någonsin tillförene. Utanför Burlövs gamla ättskånska trappgavelkyrka göra vi en första halt för att som hastigast under fru ELSE DAHLS sakkunniga ledning beskåda den omedelbart därintill liggande prästgårdsträdgården. Burlövs prästgård har för länge sedan upphört att vara boställe för församlingens kyrkoherde och arrenderas numera av Bara hembygdsförening, som i prästgården anordnat ett hembygdsmuseum och sökt omdana trädgården till en mönsterträdgård av alldeles särskilt slag. (Jmf. HENRIETTE COYETS skildring av »Burlövs trädgård» i det föregående av denna årsskrift.) En jättehästkastanje med en kron diameter om ända till 17 m, planterad som vårdträd å ena sidan av gårdsplanen, står översållad med vita blomsterljus, och ett högväxt gudsaträd, *Ailanthus glandulosa*, (192 cm:s stamomkrets vid bröst höjd) tätt intill prästgårdsväggen bryter med sitt brungröna lövverk av mot de övriga trädens renare grönska. Närmast prästgårdslängan möta rabatter med gamla prydnadsörter och kryddväxter: löjtnantshjärtan, randgräs, pioner, dubbel revranunkel, aklejor, brandgul liljor, julrosor etc., malört och mynta m. fl. Allt är pyntat och fint och ger oss en god föreställning om den borgerliga del av Skåne, som många av särskilt de gamla prästgårdarna ännu alltjämt representera.

Medan de mera kulturhistoriskt intresserade bese kyrkan, göra de starkast dendrologiskt betonade exkursionsdeltagarna en avstickare till den ej långt från prästgården belägna gården Ekebo för att taga i betraktande ett där inplanterat exemplar av äkta hängek, *Quercus robur pendula* (fig. 2 och 3). Trädet i fråga, ett av de få säkert kända, på naturlig växtplats påträffade individen av typisk hängek, är en verklig sevärdhet. Det företer en stam om cirka 7 meters höjd, uppifrån och ned klädd med vackra, tätt lövbärande hänggrenar, av vilka de nedersta täcka marken å en cirkelyta av väl ett par m:s radie runt om stammen. Det märkliga trädets historia är redan sedan länge känd för åtminstone skånska dendrologer och parkvänner. I Skånska trädgårdsföreningens tidskrift för år 1882, sid. 131—132, skriver dåvarande utgivaren av denna tidskrift, N. HJALMAR NILSSON, en kortfattad men innehållsrik notis om hängeken i Burlöv. Han skildrar häri, huru han till sin överraskning »i en anspråkslös landtlig hage, tillhörande åboen Anders Olsson i Burlöv» påträffat »ett praktexemplar af hängeken sådant, att dess make som hängträd torde vara svår att uppsöka och dess motstykke bland andra hängekar likaledes långt ifrån är gifvet. Bladen voro visserligen vid tiden för vårt besök», heter det vidare, »helt och hållet affallna, men blotta



Fig. 2 och 3. »Burana»-eken, *Quercus robur pendula*.

Foto: CARL G. DAHL den 16 okt. 1926.

åsynen af den fullt 3 alnar höga, raka och quarterstjocka stammen med dess öfver ett gallerverk åt alla sidor ända till marken hängande smidiga, raka och utomordentligt talrika grenar var dock nog för att gifva oss en klar föreställning, om hvad detta träd ifördt sin rika skrud af de ädelt formade ekbladen under sommartiden måste vara. Icke en enda gren fanns, som visade benägenhet att gå i höjden; jemt fördelade åt alla håll och måttligt förgrenade bildade de ett afrundadt hvalf så fint och tätt, att sådant t. ex. med hängasken aldrig skulle kunna erhållas. — I fråga varande intressanta träd hade af hr Anders Olsson påträffats *vildt* i ett snår och av honom med berömvärd omtänksamhet inflyttats och således räddats undan glömskan och förgängelsen. För att i vår mån än ytterligare bidraga härtill bedja vi till sist att få anbefalla detsamma till välvillig hågkomst hos allmänheten och våra plantskoleegare, så mycket mera som det visat sig troget återkomma ur frö och därjämte lätt förökas genom förädling.» Denna HJALMAR NILSSONS anbefallning vilja vi här på det kraftigaste understryka!

Burlövseken eller »Burana»-eken, som den gemenligen kallas, har ännu en gång blivit omskriven i Skånska trädgårdsföreningens tidskrift, nämligen i dess 48:de årg., »Täppan», 1924, sid. 31—32. OLOF CHRISTOFFER-

SON skriver här om »'Burana'-hängeken i Burlöv», att den nått en höjd av omkring 6 m och en krondiameter om c. 7 m. »De plantor jag med säkerhet vet härstamma från 'Burana'-exemplaret», säger han vidare, »visa alla en mer eller mindre stark hängform eller ha rätt utåt växande grenar. Vid mitt första besök i den trädgård, där moderexemplaret står, såg jag en ganska stor fröplanta med en mycket tydlig hängkaraktär. Denna liksom en del andra mer eller mindre hängande fröplantor ha alla dött med undantag av en, som växer rätt utåt sidorna. — Den äldsta och största avkomlingen av 'Burana'-eken är till finnandes hos lantbrukaren Nilsson i Görslöv strax söder om Burlöv. Mitt i trädgården står det nära nog som moderexemplaret stora och ståtliga trädet. Höjden är 5 och krondiameter 6 meter. Stammen mäter 2,5 meters höjd till grenarna och är 60 cm i omkrets. — — — Mitt för slottet i Alnarps park finnes en avkomling planterad, vilken visar fullt tydlig hängform, ehuru små sidoskott från grenarna till en början vilja resa sig uppåt. — År 1904 samlade jag 20 st. ollon under 'Burana'-eken. Följande år gävo de efter sådd 15 ekplantor, vilka alla i mer eller mindre hög grad senare visat sig ha ärvt moderplantans växtsätt. De variera emellertid i hög grad med avseende på växtkraft och även något i bladens form. Ett par äro rent dvärgartade i växten. Av plantorna har jag ännu 7 st. kvar, vilka av allt att döma bli hängekar. Utom några enskilda personer ha följande institutioner erhållit var sitt exemplar: Bergianska trädgården, Statens skogs-försöksanstalt, Lunds botaniska trädgård och Folkhögskolan Hvilan.»

En dotter till den ursprunglige upptäckaren av hängeken, änkefru HANNA PERSSON, äger numera Ekebo och förvaltar väl det dyrbara arv, hon fått efter sin naturintresserade fader.

Före kl. 10 voro vi färdiga för uppbrott från det idylliska Burlöv, och strax efter nämnda klockslag anlände vår bilkortege till Alnarp, det egentliga målet för dagens exkursion.

Alnarp.

Välkomnade av direktör DAHL samlas exkursionsdeltagarna vid infartsvägen till Alnarps-parken. Efter att ha meddelat en kort historik över Alnarps park- och trädgårdsanläggningar fördelar direktör DAHL oss i 4 grupper och tager själv ledningen över den större av dessa — »dendrologgruppen». Allt är på bästa sätt i förväg ordnat för vår rundtur. En maskinskriven förteckning över parkens mera anmärknings-

värda träd och buskar, upptagande ej mindre än 120 nummer, utdelas till en var av besökarna, och då träd och buskar etiketterats med mot förteckningens svarande nummer, finna vi oss snart förvånansvärt väl tillrätta bland parkens och trädgårdens alla underbara lignoser. En axplockning ur förteckningen ger oss måhända rent av den bästa föreställningen om art- och formrikedomen i Alnarps arboretum.

Utanför »elevbostaden», där samlingen ägt rum, fästes uppmärksamheten vid bl. a.:

<i>Pirus salicifolia</i>	<i>Pseudotsuga taxifolia glaucescens</i>
<i>Quercus conferta</i>	<i>Pseudotsuga taxifolia mucronata</i>
<i>Ostrya virginiana</i> (carpinifolia)	<i>Abies homolepis</i>
<i>Betula verrucosa dalecarlica</i>	<i>Abies concolor</i> (18 m, 129 cm ¹)
<i>Abies cephalonica</i> (olika former)	<i>Picea orientalis</i> (15 m, 99 cm)
<i>Quercus robur fastigiata</i>	<i>Thuja gigantea</i> (17 m, 162 cm)
<i>Chamaecyparis pisifera squarrosa</i>	<i>Malus floribunda</i> (7 m).

Blå douglasgranen (*Pseudotsuga taxifolia glaucescens*) är redan nu på sina igelkottsliknande årskottar lätt igenkännlig. *Thuja gigantea* frapperar genom sina för våra förhållanden jättelika dimensioner. *Malus floribunda* gör sig med sin i år rent av maximala blomsterrikedom mer än vanligt förtjänt av sitt artnamn!

För »stenpartiet» innanför elevbostaden anger förteckningen:

<i>Liriodendron tulipifera</i> (16 m, 172 cm)	<i>Acer carpinifolium</i> (6,5 m, 45 cm)
<i>Aristolochia sipho</i>	<i>Ilex Fargesii</i>
<i>Libocedrus decurrens</i> (12 m, 83 cm)	<i>Deutzia gracilis eximia</i>
<i>Actinidia kolomikta</i>	<i>Ginkgo biloba</i> (9 m, 65 cm)
<i>Decaisnea Fargesii</i>	<i>Cladrastis amuresis</i>
<i>Lonicera pyrenaica</i>	<i>Lonicera alpigena</i>
<i>Catalpa ovata</i> (10 m, 66 cm)	<i>Cytisus ratisbonensis</i>
<i>Sciadopitys verticillata</i>	<i>Cytisus hirsutus</i>
<i>Spiraea assurgens</i>	<i>Paeonia arborea</i> Queen Wilhelmina
<i>Prunus laurocerasus shipkaënsis</i>	<i>Cytisus versicolor</i>
<i>Halesia carolina</i> (=tetrapera)	<i>Berberis Thunbergii</i>
<i>Stachyurus praecox</i>	<i>Cotoneaster horizontalis</i>
<i>Rubus deliciosus</i>	<i>Potentilla davurica</i>
<i>Phellodendron japonicum</i> (11 m, 115 cm)	<i>Chamaecyparis Lawsoniana erecta viridis</i> (12,5 m, 90 cm)

¹ De inom parentes efter artnamnen anförda siffrorna angiva höjd i m och stamomkrets vid brösthöjd i cm.

Det är här flera arter, som påkalla alldeles särskild uppmärksamhet. För dem, som tagit del av första årgången av »Lustgården», är den av direktör DAHL i denna, sid. 148—150, skildrade *Decaisnea Fargesii* med sina i grenspetsarna nu utvecklade blomställningar en framför andra intressant bekantskap. *Prunus laurocerasus shipkaënsis* demonstreras särskilt såsom den enda fullt vinterhårdiga formen av lagerkörs. *Halesia carolina*, snödroppsträdet, med sina vackra, snödroppelika blommor verkar i hög grad tilltalande. *Acer carpinifolium*, utbildad som c. 6 m högt träd, är med sina avenboklika blad oanständigt lik en *Carpinus*-art. *Deutzia gracilis eximia* frapperar genom sin utomordentliga blomrikedom, *Paeonia arborea* Queen Wilhelmina genom sina djupt rosafärgade blommor, *Chamaecyparis Lawsoniana erecta viridis* genom sin jätteväxt o. s. v.

På »planen norr om slottet» träffa vi:

<i>Chamaecyparis Lawsoniana</i> (13 m, 94 cm)	<i>Magnolia hypoleuca</i>
<i>Tsuga canadensis</i> (10 m, 103 cm)	<i>Tsuga Mertensiana</i> (= <i>heterophylla</i>) (14 m, 80 cm)
<i>Platanus occidentalis</i> × <i>orientalis</i> (23 m, 230 cm)	<i>Robinia pseudacacia</i>
<i>Chamaecyparis picifera filifera</i> (6,5 m)	<i>Quercus castaneifolia</i> (12 m, 77 cm)
<i>Buxus sempervirens macrophylla</i>	<i>Betula verrucosa tristis</i> (15 m, 66 cm)
<i>Ilex aquifolium</i>	<i>Laburnum alpinum</i> × <i>vulgare</i> f.
<i>Thuya gigantea</i>	<i>Watereri</i>
<i>Gymnocladus dioica</i> (= <i>canadensis</i>) (118 cm)	<i>Sorbus Hostii</i> (5 m)

Av dessa intressera måhända mest *Gymnocladus dioica* med sina jättestora, dubbelt parbladiga blad, den likaledes jättestorbladiga *Magnolia hypoleuca* och den ljusrödblommiga *Sorbus Hostii*. Det här förekommande exemplaret av *Tsuga Mertensiana* är sannolikt det högsta av sin art inom landet. *Quercus castaneifolia* med sina om äkta kastanjens fräppant påminnande blad är en stor sällsynthet i våra planteringar.

»Väster om slottet» möta praktexemplar av en del mera sällsynta lövträd och framför allt barrträd:

<i>Ailanthus glandulosa</i> (16 m, 157 cm)	<i>Ampelopsis quinquefolia</i>
<i>Magnolia acuminata</i> (15 m, 93 cm)	<i>Abies pinsapo</i> (16 m, 130 cm)
<i>Robinia pseudacacia</i> (14,5 m) med epifyter och vackert klängande	» <i>cephalonica</i> (17,5 m, 195 cm)
	» <i>nobilis glauca</i> (c. 13 m, 144 cm)



Fig. 4. *Prüfungsgruppe* av *Laburnum alpinum* s. *vulgare* L. Växer i Alnarpark.
Fot. CARL E. DAHL juni 1954.

Pinus orientalis (15 m, 111 cm)
» *silvestris* (20,5 m, 142 cm)
» *alba*

Taxus Sieboldii (8 m, 70 cm)

Pinus contorta (16 m, 100 cm)

» *rigida* (12 m, 99 cm)

Acer platanoides dissectum

Pinus Abies virginiana

Chamaecyparis pisifera plumosa

» *obtusata* (7 m, 44 cm)

Pseudotsuga latifolia macronata
(21 m, 147 cm)

Pinus montana

» *laricina australis*

Quercus robur pendula (5,5 m,
64 cm)

Jättedimensionerna hos flera av de unga upprättande träarna ge intryck av nära nog tropisk yppighet. Robinian med sina epifyter och måktiga vildvinstammar förstärker i hög grad detta intryck; som epifyter anteckna vi a l m, a s k, *Caragana arborescens*, *Geranium robertianum* och *Lonicera xylosteum*. Douglasgranen har här nått alldeles särskilt anmärkningsvärda dimensioner. Hängeken är en välkänd ymp från originalträdet i Durlöv.

Nästa förteckning gäller »slottet» och anger här följande 7, samtliga i sitt slag välutbildade kläng- och slingerväxter:

<i>Ampelopsis Weitchii</i>	<i>Lonicera Halliana</i>
<i>Rosa Boursaultii</i>	<i>Wistaria sinensis</i>
<i>Clematis The President</i>	<i>Tecoma radicans</i>
<i>Jasminum nudiflorum</i>	

»Öster och söder om slottet» upptager förteckningen:

<i>Castanea sativa</i> (= <i>vesca</i>)	<i>Gleditschia triacanthos</i> (14 m, 65 cm)
<i>Quercus cerris</i>	
<i>Rhamnus imeretinus</i>	<i>Abies cephalonica</i> × <i>Nordmanniana</i>
<i>Magnolia acuminata</i>	» <i>Veitchii</i> (20 m, 126 cm)
<i>Prunus serrulata</i>	<i>Picea omorica</i> (8 m, 35 cm)
<i>Crataegus punctata</i> (9,5 m)	» <i>sitchensis</i>
<i>Picea polita</i> (5 m, 26 cm).	

Av dessa betrakta vi på grund av dess sällsynthet i våra svenska planteringar med särskilt intresse det c. 5 m höga exemplaret av *Picea polita*. En av Alnarpsparkens förnämligaste prydnader möter här i ett c. 12 m högt praktexemplar av *Laburnum alpinum* × *vulgare* f. *Watereri* (fig. 4); översållat med guldglänsande blomklasar framstår det som ett lysande fyrverkeri, där det står på den gröna gräsmattan! Av särskilt dendrologiskt intresse äro här även några i förteckningen ej upptagna *Sorbus*-träd. Tack vare närvaron av vår främste *Sorbus*-kännare, professor TH. HEDLUND, bli vi i tillfälle att göra en något närmare bekantskap med de mera anmärkningsvärda av dessa. Som ett synnerligen vackert parkträd framstår bl. a. *S. incana*, genom mera flikade blad skild från *S. aria*, med vilken den oftast förväxlas. Vi få hoppas, att en skildring av våra *Sorbus*-arter av professor HEDLUNDS hand i en kommande årgång av »Lustgården» skall giva oss full förståelse för de parkträdsskatter vi i verkligheten äga inom det av flertalet dendrologer tyvärr ännu allt för litet kända *Sorbus*-släktet!

Alnarps park hyser ännu nog så intressanta »rester av ursprunglig vegetation». Fläckvis förekommer alltjämt relativt ursprunglig skog av alm, ek och ask med underbestånd av hassel och hagtorn.¹

¹ En intressant notis om vegetationen på platsen under 1680-talet återfinnes i den berättelse, som avgavs av den s. k. Aschebergiska kommissionen. Härei läses » — — — och liggier i wästerwångh en skiön lijten shougs lundh af egh, alm och nogle assker med lidet undershoug af hassel och torn — — —.» Anmärkningsvärt nog nämnes varken bok eller lönn!

Markvegetationen utgöres här av vit- och gulsippor (*Anemone nemorosa* och *ranunculoides*), lungört (*Pulmonaria officinalis*), hållört (*Corydalis cava*), ormbär (*Paris quadrifolia*), skogsplister (*Galeobdolon luteum*), Sankt Pers nycklar (*Orchis mascula*), tvåblad (*Listera ovata*), nästrot (*Neottia nidus avis*), hässlebrodd (*Milium effusum*) etc. Flerstädes hota kers (*Ægopodium podagraria*) och skogsbingel (*Mercurialis perennis*) att mer eller mindre fullständigt förtränga den mera ursprungliga markvegetationen. Fläckvis dominera i densamma ännu mera främmande inkomlingar, sådana som fjälltolta (*Mulgedium alpinum*), lillbalsamin (*Impatiens parviflora*) och den i medelhavsområdet hemmahörande umbellaten *Smyrniun perfoliatum*. Som inplanterade eller förvildade möta i trädbestånden lönn, avenbok och bok.

I »parkens bortre del» stanna vi inför en artrik grupp lövträd och lövbuskar av följande sammansättning:

Ek, pil, poppel, vin	<i>Platanus occidentalis</i>
<i>Castanea sativa</i> (= <i>vesca</i>)	<i>Viburnum lentago</i>
<i>Sorbus suecica</i> (= <i>scandica</i>)	» <i>lantana</i> m. fl.
» <i>aria</i>	<i>Alnus</i> -arter
» <i>terminalis</i> m. fl.	<i>Carya</i> -arter
<i>Crataegus</i> -arter	<i>Juglans regia</i>
<i>Pirus elaeagrifolia</i>	<i>Betula humilis</i> m. fl.
<i>Cydonia oblonga</i> (= <i>vulgaris</i>)	<i>Acer macrophyllum</i>

De av professor HEDLUND demonstrerade *Sorbus*-arterna tilldraga sig måhända här det största intresset. Av de övriga framstår särskilt den storbladiga *Acer macrophyllum* som ett tilltalande parkträd.

Längre bort i parken möter en »barrträdsplantering» av något yngre datum med

<i>Abies balsamea</i>	<i>Picea orientalis</i>
» <i>concolor</i>	» <i>sitchensis</i>
» <i>arizonica</i>	<i>Pseudotsuga taxifolia</i>
<i>Picea pungens glauca</i>	

och i omedelbar närhet härintill en grupp *Cornus*-arter, varibland särskilt märkes den vackra, med fyra vita högblad likt *C. suecica* ståtande *C. florida*.

Huru innehållsrik den utdelade förteckningen över Alnarpsparkens träd och buskar än är, rymmer den dock icke på långt när all den dendrologi, som parken kan giva. Tack vare direktör DAHLS aldrig slappnande



Fig. 5. Näckrosdammen i Alnarps park.

Foto: CARL T. LUNDBERG den 7 juni 1926.

intresse för sin
»dendrolog-
grupp», fingo ock-
så de, som hade
förmånen att gö-
ra rundturen i
park och träd-
gårdar under
hans ledning, gö-
ra bekantskap
med ytterligare
ett flertal träd
och buskar utom
dem, som förteck-
ningen upptog. I
samband med

besök i växthusen fingo vi — på vägen dit — se bland annat frilands-
lignoser sådana som *Catalpa ovata* (6,5 m), *Cercidiphyllum japonicum*
[(5,7 m), även använd som häckväxt!] och *Syringa japonica* (3,8 m),
alla i ovanligt högväxta exemplar. Inne i växthusen fingo vi beundra
lejongap, *Schizanthus* och engelska pelargonior, m. fl. i
grannaste färgprakt, vackert blommande *Bougainvillea* i spalier- och klot-
formigt ansade krukeexemplar, grensticklingar av olika typ av *Araucaria*
excelsa, ståtliga exemplar av *Monstera deliciosa* med präktiga fruktsam-
lingar och av bananplantan, olika arter *Billbergia*, kaktéer av
olika typ, begonior etc. etc.

En för dagen anordnad snittblomsutställning gav en sällsynt vacker
provkarta på vad Alnarps trädgårdar i den vägen just nu kunde uppvisa:
Iris och *Papaver orientale* i en mångfald underbara färgformer — om-
nämnas må i detta sammanhang, att årets Alnarpskatalog upptager ej
mindre än 11 st. olika former av orientalisk vallmo, däribland
den vid Alnarp uppdragna, mörkrödblommiga formen Thorild
Wulff — vidare prov på trädgårdens vackraste nu blommande buskar
och mindre vanliga perenner o. s. v.

Utanför utställningslokalen fästes uppmärksamheten särskilt vid bl. a.
ovanligt vackert blommande *Malus ringo*, diverse magnolior, där-
ibland en *Magnolia Alexandrina*, vårt lands största magnolia (jmf. CARL
G. DAHL, Odlingsvärda Magnolia-arter, »Lustgården» 1921, sid. 90 och 93),
ett för svenska förhållanden ovanligt vackert exemplar av sump-

cypress, *Taxodium distichum* (10 m, 121 cm), o. s. v. Den omedelbart härintill belägna näckrosdammen är också förtjänt av särskilt »hedersomnämmande»! (Jmf. fig. 5.) En pergolaanläggning framför växthusen visar redan nu vackra ansatser till vad



Fig. 6. Från lunchen i Alnarps park.

Foto: CARL T. LUNDBERG den 7 juni 1926.

den i full högsommarskrud skall komma att uppvisa, översållad som den är av rosor och clematis (*The President*), *Wistaria* och *Thunbergia alata*, *Lophospermum scandens*, *Cobaea scandens*, *Ipomoea*, *Tropaeolum aduncum*, *Cucurbita Lagenaria*, *Eccremocarpus scaber*, *Rhodochiton volubile* m. fl.

Rundturen i park och trädgårdar avslutas med demonstration av stenbergssavdelningen bortom direktörsbostaden. En mångfald arter i växlande färgprakt förnöja här ögat. Följande förteckning på några av de mest färgstarka arterna torde giva en föreställning om sortimentets rikhaltighet:

Achillea ageratifolia

» *Wilczekii*

Cytisus albus praecox

» *versicolor*

Ajuga reptans

Alyssum saxatile fl. pl.

Anthericum Liliastrum giganteum

Arenaria montana

Armeria latifolia Bee's Ruby

Armeria maritima Laucheana
splendens

Aubrietia hybrida

Campanula Bellardii

Campanula pulla

Campanula Stevenii

Cerastium tomentosum

Dianthus alpinus

Geranium grandiflorum

Sempervivum arachnoideum

Iberis sempervirens Snowflake

Lilium monadelphum

Meconopsis cambrica

Paeonia arborea New York

Phlox subulata Moerheimii

Saponaria ozymoides

Saxifraga decipiens ff.

Saxifraga rotundifolia

Kl. 1 e. m. voro samtliga exkursionsdeltagare av direktör och fru DAHL inbjudna till lunch, som stod inbjudande framdukad å långbord under ekarna utanför direktörsbostaden. Aptiten och stämningen voro båda storartade. Efter ett med 4-faldigt leve för vårt älskvärda värd-folk beseglat tack voro vi strax efter 2 ånyo färdiga till uppbrott.

Ärftlighetsinstitutionen vid Åkarp.

Från Alnarp styrdes kosan till Lund, och då vi på vägen dit passerade förbi ärftlighetsinstitutionen vid Åkarp, hade i förväg avtalats med professor NILSSON-EHLE och docenten GÖTE TURESSON, att vi skulle få göra ett kort besök å institutionen ifråga i och för beseende av docent TURESSONS intressanta ekologiska försökskulturer. Sedan professor EHLE hälsat oss välkomna, omhändertogs vi av docent TURESSON, som under demonstration av för ändamålet uppgrävda tuvexemplar av valda ekotyper av några av de mest instruktiva arterna gav oss en inblick i de av honom under senare år så framgångsrikt bedrivna ekotypstudierna. Oliketerna de olika ekotyperna emellan hos gräslök (*Allium schoenoprasum*), tjärblomster (*Viscaria vulgaris*), rödblära (*Melandrium rubrum*), fårkummer (*Geum rivale*), älggräs (*Spiraea ulmaria*), gullris (*Solidago virgaurea*) och blåklocka (*Campanula rotundifolia*) voro rent av frappanta. Demonstrationen var ej blott av teoretiskt utan även av rent praktiskt intresse. Flera av ekotyperna visade sig vara verkliga praktblomster, så exempelvis ölandsformen av gräslöken, den västsvenska typen av tjärblomstret, vissa typer av rödbläran och framför allt den av stora mörkvioletta blommor utmärkta fjällekatypen av blåklockan. Oliketerna i fråga om blomningstid hos olika ekotyper av flera av de demonstrerade arterna illustrerade vackert möjligheten att genom odling av ett flertal olika ekotyper av samma art kunna erhålla en önskad art i blomning under snart sagt hela sommaren. En rundtur genom den vidsträckta försöksträdgården befäste hos oss än ytterligare det imponerande intryck, vi av demonstrationen av de uppgrävda tuvexemplaren erhållit.

Lunds botaniska trädgård.

Vid 1/4-tiden på e. m. äro vi, något försenade, framme i Lund och innanför Botaniska trädgårdens grindar väl omhändertagna av professor MURBECK med professorska, professor KYLIN och konservator HOLMBERG. Professor MURBECK meddelar först en kort historik över trädgården och

för oss sedan omkring och demonstrerar för oss trädgårdens många dendrologiska sevärdheter.

En första anhalt göres inför *Forsythia europaea*, denna i våra parker väl sällan eller aldrig förekommande europeiska art, intressant såsom varande europé men kanske ej så vacker i blomningen som de välkända kinesiska samsläktingarna. — I *Rosa omeiensis pteracantha* igenkänna vi en gammal bekant från i förmiddags i Alnarp; många av oss hava nog också dess vackra, rödtaggiga grenar och rika, vita blomsterskrud i gott minne sedan det minnesrika besöket å Sofiero sommaren 1922 (jfr CARL G. DAHL: Några ovanligare växter från Sofiero, »Lustgården» 1922, sid. 54 och 55). — Som en alldeles speciell, lokal märkvärdighet blir den i trädgården omkring år 1900 uppkomna hybriden *Phellodendron amurense* × *japonicum* föremål för vår särskilda uppmärksamhet. Den har uppkommit på ett ställe i trädgården, där föräldraarterna växa tätt intill varandra. — Den kaukasiska vingnöten, *Pterocarya fraxinifolia*, uppträder här i sådana jätteexemplar, att vi säkerligen ej förut sett deras motstycke i svensk jord. — I trädgårdens *Sequoia gigantea*, sådd år 1899 och nu 7,5 m hög och 73 cm i omkrets vid brösthöjd, se vi ett av de många vittnesbörden om det sydsvenska klimatets stora företräden framför Mellan-Sveriges. Visserligen synas ännu spåren efter den stränga vinterns 1923—24 hårdhänta framfart, men snart nog torde de vara helt utplånade. — Ett ovanligt vackert, 25—30-årigt exemplar av ren ormgryn, *Picea Abies virgata*, är såsom uppdraget ur frö värt sitt särskilda omnämnande. Under de första åren efter utplanterandet hade det varit tillbakasatt i växten, och till följd härav äro de nedre grenvarven närmade varandra och deras grenar nu vackert nedliggande utefter marken runt kring stammen. — Tvenne lönnar med grensammanväxning — en gren från den ena sammanväxt med stammen hos den andra — bli föremål för särskild demonstration. — Ett något över 2 m högt exemplar av *Abies numidica* konstatera vi såsom fullt vinterhärdigt även under 1923—24 års vinter. — Relativt unga exemplar av *Populus trichocarpa*, med ursprung från Bergianska trädgården, visa en höjdtillväxt om ända till 2 m om året. — Ett av de mest intressanta träden, vi få se, är ett ur frö uppdraget exemplar av hybriden mellan päron och vitoxel, *Pirus communis* × *Sorbus aria* (*Sorbopyrus auricularis*; *Pirus pollveria*). Individet ifråga är ett vackert, pyramidformigt träd av mera päronliknande typ. En del mera vitoxellika syskonexemplar hade även uppdragits men äro nu utgångna. — En lindart av anmärkningsvärt utseende möter i *Tilia mongolica* med björklikla blad och björkliknande

växtsätt. Ett vackert träd i god växtkraft. — *Parrotia persica*, en buske med bokliknande blad tillhörande familjen *Hamamelidaceae*, hårdig och tilltalande, är för flertalet av oss en ny bekantskap. Så säkerligen också den i svenska trädgårdar sällsynta *Toona sinensis* (= *Cedrela sinensis*), ett till bladformen något om g u d a t r ä d e t påminnande träd. — Tvenne exemplar av ympbastarden *Crataegomespilus Dardari* erbjuda mycket av intresse. Det ena företer förutom mellan h a g t o r n och m i s p e l mera intermediära skott grenar av ren *Mespilus*-typ. Det andra är mera *Crataegus*-likt men med håriga skott och blad; enstaka skott äro dock glatta och rent hagtornslika, andra slutligen även här rena *Mespilus*-skott. — I *Betula mandschurica* möter en »motsvarighet» i viss mån till *Tilia mongolica* — en björk med lindblad! — *Acer circinnatum*, en japansk art närstående den likaledes japanska *A. palmatum*, verkar i hög grad tilltalande med sina vackert mångflikade (7—11-flikiga) blad. — Den japanska *Juglans Sieboldiana* väcker med sina långa, franslika ♂-hängen och förlängda ♀-blomställningar med starkt röda ♀-blommor allmän beundran. — *Acanthopanax ricinifolius* med sina elegant handflikiga blad kan ej heller förbigås med tystnad. — *Crataegus tanacetifolia* med sitt karakteristiska, pelarformiga växtsätt och sina vackert flikade — *Tanacetum*-lika — blad förefaller vara av verkligt hortikulturellt värde. — *Betula glandulosa* i stort och yppigt buskexemplar intresserar på grund av sin likhet med d v ä r g b j ö r k e n; de starkt framträdande, gula hartsvårtorna äro dock ett gott artkännetecken. — En annan björk av alldeles speciellt intresse för svenska dendrologer är *Betula virgultosa* Fr. Trädgårdens exemplar stammar direkt genom ympning från det värm-ländska originalexemplaret. Den för detta karakteristiska, monströst flikiga bladformen återfinna vi emellertid ej på ympexemplaret, vars blad närmast antagit en mera fliktandad *pubescens*-typ; enstaka skott förete blad av rent normal *pubescens*-form. — *Genista radiata* i verkliga jätteexemplar med vitt utväxande buskaskott synes kunna bliva en trädgårdsväxt av bestämt skönhetsvärde. — Trädgårdens exemplar av *Cytisus Adami*, den kända ympbastarden, visa sig beklagligt nog ha återgått till ren *Laburnum*-typ. — Inom s y r é n-kvarteret tilldrager sig en vacker busk av *Syringa persica laciniata* med sina elegant parflikade blad berättigad uppmärksamhet. — Höga exemplar av *Catalpa ovata* (= *Kaempferi*) äro en fröjd för dendrologögat! — Några under 1923—24 års vinter rätt illa köldskadade träd av *Paulownia tomentosa* (= *imperialis*) visa, att det även för Skåne-klimatet gives en viss begränsning, vad de dendrologiska möjligheterna beträffar; en mängd smågrenar befunnos

här dödade av den stränga vinterkölden. — Inför sannskyldiga jätteträd av *Liriodendron tulipifera* — det största med en stamomkrets av 2,25 m! — finna vi oss emellertid snart åter försatta i ett verkligt sydligt luftstreck. Under det att trädgårdens t u l p a n t r ä d i föl stoltserade med en osedvanlig blomrikedom, syntes de i år komma att blomma relativt sparsamt.. — Ett 60-årigt jätteträd av n a v e r l ö n n, *Acer campestre*, visar sig vid uppmätning hålla 2,7 m i stamomkrets; höjden uppgår till c. 13 m. — Ett ståtligt träd av *Magnolia acuminata* står just nu i rik blomning. — Av ä k t a k a s t a n j, *Castanea sativa*, demonstreras särskilt ett rent ♀-individ; till följd av trädets sena blomningstid ha ej några korsningsförsök med vanlig sambyggartyp kunnat utföras och frukterna hinna av samma anledning ej mogna på hösten. — *Acer Lobelii* — från södra Italien — med sina långt utdragna bladspetsar förefaller väl odlingsvärd åtminstone i våra sydsvenska parker och planteringar. — Av flikbladiga former av våra normalt helbladiga skogsträd möta bl. a. *Alnus glutinosa oxyacanthifolia*, *Fagus silvatica heterophylla* — utan återgång till helbladstypen — och *Carpinus betulus heterophylla*, denna sistnämnda med typiska »bakslag» till normalformen. — Den avenbokslika *Ostrya virginiana* (= *italica* SPACH) möter upp i vacker trädform. — Av plataner få vi här förutom hybriden *Platanus occidentalis* × *orientalis* se verklig *P. orientalis*. — Ett exemplar av *Liquidambar styraciflua* står här dött, dock ej dödat av klimatet utan av för stark överskuggning. — Ett vackert exemplar av helbladig vinterek går här under det nog så betecknande namnet *Quercus sessiliflora* f. *mespilifolia*. — Som avslutning bjudes oss ett c. 8 m högt exemplar av *Ginkgo biloba* och trenne praktfulla spalierlignoser: *Cercis siliquastrum* nu i rik blomsterskrud, underbart vacker med sina rosenröda blommor, *Wistaria sinensis* likaledes i rik och praktfull blomning samt ståtlig och yppig *Actinidia kolomikta*.

De ovan uppräknade arterna utgöra helt naturligt blott en ringa bråkdel av allt det sevärd, vi under vår rundvandring fingo tillfälle att taga i betraktande. Förutom inför träd och buskar stanna vi givetvis gång efter annan även framför parkväxter av örtartad typ. Av trädgårdens praktörter minnes åtminstone undertecknad främst den stolta primulacéen *Dodecatheon*, i praktfull och rik blomning i ensamgrupp, samt stolta blomexemplar av tvenne av våra grannaste inhemska orchidéer, *Orchis latifolia* och *Cypripedium calceolus*. Av stort intresse var även att av professor MURBECK få demonstrerade några av honom utförda korsningar mellan arter av de två varandra närstående släktena *Celsia* och *Verbascum*, korsningsformer som ej blott teoretiskt utan även praktiskt hortikulturellt torde bliva av betydelse.



Fig. 7. *Ginkgo biloba* i Löwegrenska trädgården i Lund.

Foto: SVEN A. HERMELIN den 7 juni 1926.

Löwegrenska trädgården i Lund.

Tack vare professor MURBECKS sakrika demonstration hade Botaniska trädgården givit oss en synnerligen god inblick i vad Skåne-klimatet förmår frambringa i dendrologiskt hänseende. Lunds botaniska trädgård äger ju ett flertal träd, som representera förstlingarna inom sin art i Sverige. Av några av de sydsvenska trädrarterna finna vi dock de största exemplaren visserligen i Lund men ej i Botaniska trädgården utan å privat mark inom stadens område. Dendrologiskt sett märkligast av Lunds privata trädgårdsanläggningar är givetvis den gamla Löwegrenska trädgården vid S:t Petri Kyrkogata med anor ända från 1700-talet. För dem av exkursionsdeltagarna, som önskade bese nämnda trädgårds dendrologiska märkvärdigheter, var tillfälle berett att i

förbifarten från Botaniska trädgården göra ett kort besök i densamma. Sveriges största exemplar av tvenne så anmärkningsvärda träd som *Ginkgo biloba* och *Ailanthus glandulosa* voro ju också detta väl värda. *Ginkgo* (fig. 7) i högväxt trädform med en stamomkrets vid brösthöjd om 148 cm — till jämförelse kan nämnas, att Botaniska trädgårdens 8 m höga *Ginkgo*-exemplar visar ett motsvarande mått om 113 cm — och *Ailanthus*, G u d a t r ä d e t, c. 15 m högt och med 238 cm:s omkrets vid 1,3 m:s höjd ovan marken, voro en sannskyldig ögonfröjd att skåda. Ett tredje märkligt träd i trädgården är en mäktig b l o d b o k, en direkt ättling — uppdragen ur frö — från ett stamträd i den gamla botaniska trädgården. Ursprungligen planterades här 2 fröplantor, men de äro nu sedan länge sammanvuxna nere vid marken till en stam. Trädet är ovanligt både stort och vackert och mäter vid brösthöjd ett omfång av 211 cm.

Borgeby.

Från Lund styrdes färden mot Borgeby, artisten ERNST NORLINDS idylliska hem och egendom. Under de jättestora hästkastanjerna vid gårdsplanen möter oss borgherren och berättar själv för oss i medryckande ordalag om den gamla 1500-talsborgens historia. Under en rundvandring i den mer än 150-åriga parkanläggningen demonstrerar han så för sin begärligt lyssnande åhörarskara parkens märkvärdigheter. Hästkastanjerna — i flerdubbla rader — imponera med sina mäktiga stammar — den största uppmättes till 338 cm i stamomkrets vid brösthöjd — och sina vida, med blommor just nu rikt översållade kronor. Av valnöt finna vi ett jätteexemplar med drygt 4 m:s stamomkrets. Flera almar ha likaledes nått jättedimen-



Fig. 8. Slottsherren på Borgeby berättar om borgens historia.

Foto: G. R. PERSSON den 7 juni 1926.

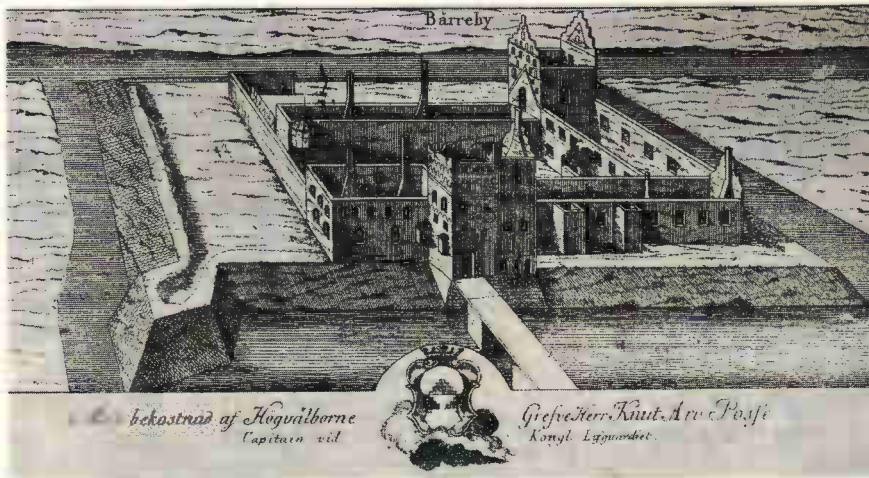


Fig. 9. Borgeby efter BURMAN, FISCHER: Prospector 1756.



Fig. 10. De äldsta borgmurarna på Borgeby.

Foto: CARL T. LUNDBERG den 7 juni 1926.

sioner, den största en stamvidd om 365 cm. Insprängd bland hästkastanjerna döljer sig en avenbok (fig. 11) med en stam om ända till 253 centimeters vidd. I skuggan av denna står ett långbord dukat med allehanda förfriskningar, vilka slottsf

frun och slottsherren nu gästfritt inbjuda oss samtliga att taga del av.

Det är svårt att slita sig ifrån Borgebys alla lockelser. Strax före 7 e. m. måste vi dock bryta upp för att i programenlig tid hinna till den väntande middagen i Bjerred. Efter en under bästa stämning aväten middag med ty åtföljande kaffe och avec — icke utan dans — äro vi vid 11-tiden åter å våra resp. hotell i Malmö.

Svenstorp.

Tisdagen den 8 juni var huvudsakligen ägnad åt skånska slott och herregårdar: Svenstorp, Skarhult, Löberöd och Övedskloster. Ett kort besök i förbifarten å Östarpsgården blev avslutningen på dagsprogrammet.

Kl. 8,30 f. m. voro vi färdiga till start utanför hotell Savoy i Malmö. Över Lund, där professor E. WRANGEL med friherrinna avhämtades, styrdes färden direkt till Svenstorp, där vi välkomnades av slottsherren, friherre NILS GYLLENKROK, och hans älskvärda maka. Sedan samtliga exkursionsdeltagare samlats framför slottet, gav friherre GYLLENKROK en kort översikt över slottets historia. Byggt 1596 av fru BEATA HVITTFELDT under medverkan av den från Emden inkallade HANS STEENWINKEL, anses slottet vara ett av de skönaste verken av den nederländsk-danska smakriktningen och ett av de dyrbaraste och mest sevärda byggnadsminnen, som Sverige rymmer (jmf. UPMARK i »Svensk byggnadskonst 1530—1760»). I ett sakrikt och livfullt anförande underströk professor WRANGEL, dagens ciceron inom det slottsarkitektoniska området, i anslutning till friherre

GYLLENKROKS ord några av de mera intressanta detaljerna i slottsarkitekturen från renässansens dagar. Svenstorp betecknade han härvid som »den sydskan- dinaviska renäs- sansens fagreste pärla!»



Fig. 11. Den stora avenboken i Borgeby park.
Foto: CARL T. LUNDBERG den 7 juni 1926.

Bland nu-
vande svenska

trädgårdsanläggningar intar Svenstorps trädgård en rangplats av första ordningen. Med sin strängt genomförda terrassering och sina buxboms-

ritningar m. m. för även den tanken tillbaka till renässansens tidevarv. Av tillgängliga data att döma synes dess ålder dock ej kunna förskriva sig så långt tillbaka i tiden, som man av dess ålderdomliga prägel skulle vara frestad att förmoda. Direktör CARL G. DAHL kommer i nästföljande årgång av »Lustgården» att närmare redogöra för Svenstorpsanläggningarna, och nöja vi oss därför här med att blott hänvisa till den av honom senare lämnade framställningen.

Besöket å Svenstorp blev för oss alla en verklig upplevelse. Då vi vandrade fram genom de till väsentliga delar ännu i sitt ursprungliga



Fig. 12. Från parkanläggningarna vid
Svenstorp.

Foto: E. CEDERPALM den 8 juni 1926.

skick bevarade trädgårdsanläggningarna, kände vi, att det var på hortikulturens heliga mark, vi här trädde. Tiden tillät oss emellertid ej att allt för länge drömma oss tillbaka till renässansens förlovade land. Ett stort och lockande dagsprogram hade vi ännu framför oss.

Då vi på återvägen till bilarna passerade borggården, stodo där framdukade de härligaste jordgubbar, och bättre välfägnad kunde näppe-ligen just nu hava bjudits oss. Det tack, som vår v. ordf. före avresan riktade till vårt älskvärda värdfolk, gick också från allas våra hjärtan!

Skarhult.

Från Svenstorp taga vi vägen förbi Ellinge genom Eslöv till Skarhult. Huru lockande det än varit, hunno vi ej ägna någon tid åt ens ett aldrig så kort besök å det vackra Ellinge. Vi fingo nu nöja oss med att se slottet i förbifarten. Att vi därvid hade turen att få se en stork, stoltserande stå i sitt bo på slottstaket, och sålunda konstatera, att ej även detta bo liksom så många andra av de gamla skånska storkbona var för alltid övergivet, gladdo oss alla och säkerligen ej minst icke-skåningarna, av vilka många nog nu såg en levande vild stork för första gången.

Under färden mot Skarhult hade himlen begynt mulna alltmera, och ett sakta regn hade så småningom börjat falla. Det såg dock ej särskilt hotande ut för dagsregn, och vi fingo då rent av vara tacksamma för den befrielse från det besvärande landsvägsdammet, som regnet medförde. För Skarhults-besöket var det emellertid långt ifrån välkommet.

Vid framkomsten till Skarhult göra vi halt utanför infartsvägen norr om gården. Mellan mäktiga avenbokshäckar vandra vi fram mot slottet, på vars borggård vi älskvärt mottagas av fröknarna ELISABETH och INGEBORG VON SCHWERIN och den unge blivande slotts-herren HANS VON SCHWERIN. Professor WRANGEL ger oss i ett orienterande föredrag en överblick över den gamla borgens historia — borgen är en av de ståtligaste och i det yttre bäst bevarade av 1500-talets skånska borgar — och en rundtur begynner härefter genom de vackra parkanläggningarna söder om slottet. En stor öppen gräsplan, just nu med vackert färginslag av vild tusensköna (jmf. fig. 13), breder ut sig åt söder ned mot den genom parken flytande Braån. Runt ån inrymmer parkanläggningen diverse trädplanteringar med bl. a. vackra exemplar av *Liriodendron*, *Quercus palustris*, *Mespilus*, *Carya* m. fl. av de sydsvenska trädgårdarnas mera anmärkningsvärda arter. En på vanlig hästkastanj inympad *Æsculus carnea* (= *hippocastanum* × *pavia*) prunkar



Fig. 13. Från Skarhults park.

Foto: CARL T. LUNDBERG den 8 juni 1926.

just nu med såväl röda som vita blommor, de sistnämnda å några från moderstammen nedtill utgående grenar. Vid ån tilldrager sig en jättevittpil (*Salix alba*) — kanske rent av Skånes största — vår särskilda uppmärksamhet. Det dendrologiskt mest anmärkningsvärda är väl dock den upp till taket å det nordöstra slottstornet klättrande, ovanligt mäktiga murgrönan. Huru rik på murgröna Skåne än är, stoltare sådan än den på Skarhult torde vi nog få leta efter! Så också efter en med avenboksplanteringarna norr om slottet jämförlig anläggning. Det med avenbok nu planterade området upptogs under förra hälften av 1800-talet av mullbärsodlingar. I början av 1850-talet slopades dessa och ersattes med labyrinthiskt planterade avenbokshäckar, vilka nu vuxit ut till imponerande såväl bredd som höjd. Vackra buxbomhäckar från slutet av samma årtionde kanta den norrifrån ledande infartsvägen.

Norr om landsvägen mot Eslöv vidtager en vidsträckt skogspark, huvudsakligen bestående av bok. Den begränsade tiden medger emellertid ej ett besök i denna. Kl. 11,30 måste vi åter i bilarna, nu med Löberöd som närmaste mål.

Löberöd.

Strax efter 12 anlända vi — i strålände solsken! — till det i lummig grönska vackert inbäddade Löberöd (fig. 14). Slottsherren, kanslirådet



Fig. 14. Löberöds slott från parksidan.

Foto: G. R. PERSSON den 8 juni 1926.

HARALD WIENS, hälsar oss på grusplanen framför slottet. Professor WRANGEL ger oss även här en orienterande översikt över slottets historia, och under vår värds utmärkta ciceronskap taga vi härefter de vackra parkanläggningarna i närmare skärskådande. Dessa domineras fullständigt av de på 1760-talet av dåvarande ägaren, friherre

HANS RAMEL, planterade alléerna (fig. 15 o. 16) och parkträden. Alléerna av jättestora almar (fig. 16) äro enastående i sitt slag. Ursprungligen ha alléträden här liksom så ofta i 1700-talsalléerna hållits tuktade på en 3 à 4 m:s höjd men senare fått växa fritt, varav följdén blivit, att snart sagt varje träd nu förete en m. l. m. kandelaberformig krona, uppbyggd av ett flertal, vanligen 3—4, likvärdiga grenstammar. Flera av de gamla parkträden ha växt ut till verkliga jättedimensioner. Den mest imponerande storleken förete några strax väster om slottet planterade gråpopplar (*Populus alba* $\times$ *tremula*), den största mätande 420 cm i stamomkrets vid brösthöjd. En hästkastanj visar ett motsvarande mått om 375 cm. Parkens största ek mäter 485 cm i stamomkrets. Blod-bokar av aktningsvärda dimensioner bryta här och där av mot de övriga parkträdens grönska. Särskilt vackra dylika finna vi kring det till minne av grevinnan KRISTINA DE LA GARDIE, f. SPARRE, efter ritning av BYSTRÖM uppförda minnestemplet (i gjuten porfyrit). Från något senare tid äro en del relativa sällsyntheter i dendrologiskt hänseende, såsom en ovanligt vacker hemlocksgren (*Tsuga canadensis*), ett trestammit individ av betydande höjd och mäktighet, en högväxt platan (*Platanus occidentalis* $\times$ *orientalis*) m. fl.

En äldre frukt- och köksträdgård samt ett gammalt orangeri i norra delen av parken visa, att trädgårdsskötseln har gamla anor å Löberöd. Då godset 1917 övertogs av grosshandlare O. H. WIENS, blev det rena trädgårdsintresset än mera tillgodosett; under den nuvarande ägarens,



Fig. 15 och 16. Från Löberöds alléer. Fig. 15 allé av hästkastanjer, fig. 16 parti från de gamla almalléerna.

Foto: E. CEDERPALM och CARL T. LUNDBERG den 8 juni 1926.

kanslirådet HARALD WIENS, ledning är detta synbarligen om möjligt i ännu högre grad fallet. Stora och dyrbara nyanläggningar ha under de senare åren blivit utförda. Den gamla parkdammen har upprepansats och bidrager nu i hög grad att förstärka det på samma gång storslagna och idylliska intryck, parken skänker. Ett nytt inslag i parkanläggningarna utgöra de större och mera enhetliga gräsplaner, som under senare tid blivit utlagda. Här och var i parken ha vackra konstverk blivit placerade. Över dammen leder en lång bro hän till den västra delen av anläggningarna, den äldre fruktträdgården och den av ett skogsbestånd från denna skilda, ännu delvis under anläggning varande köks- och ekonomi-trädgården med dess modernt uppförda växthus.

Efter en rundtur i den äldre delen av parken göra vi ett nära tims-långt uppehåll i och för lunchätning inne i slottet. Lika imponerande som parken varit, lika imponerande blev den i sanning charmant lunch, varmed vår utomordentlige värd här undfägnade oss. En stunds vila måste vi på denna unna oss inne i de ståtliga slottsgemaken. Sedan bär det ånyo åstad ut i parkanläggningarna och turen kommer till trädgårds-avdelningarna väster om dammen. Tiden rusar iväg fortare än någonsin.

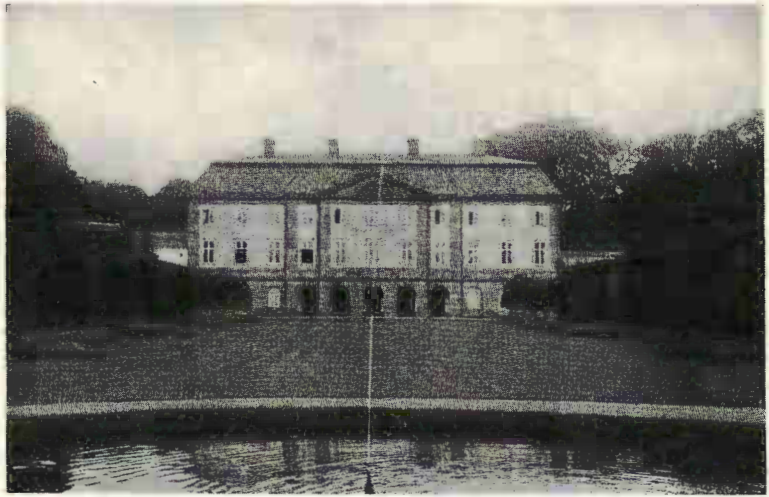


Fig. 17. Övedskloster från parksidan.

Dagens program är ej ännu genomgånget, och kl. 3 måste vi därför säga farväl åt vår älskvärde värd och hans minnesrika Löberöd.

Övedskloster.

I strålände solskén går färden från Löberöd mot Övedskloster. Vi taga vägen över Hammarlunda och Harlösa, i fulla drag njutande av den underbart vackra utsikten över det mäktiga sydskånska slättlandet. Krankesjöns och Våmbssjöns vattenspeglar glimma som guld i solen. I söder höjer sig sakta Romeleåsen till en fonddekoration av imponerande mått. Bortom Harlösa står vägen kantad av stolta gamla alléträd, och dylika följa oss sedan med enstaka avbrott ända fram till Övedskloster. Till en början är almen det dominerande trädet. Då vi något längre fram passera genom ett mindre skogsområde — bokskog med fläckvis inplanterad gran — frapperas vi av att finna tallplanterad som alléträd, och de ärevördiga gamla tallarna göra sig utmärkt. Närmare slottet utgöras alléerna av uteslutande lind (jmf. pl. 3), till synes överallt stolta gamla skogslindar (*Tilia cordata*) och ej den eljest som alléträd vanliga parklinden.

Utanför borgporten (pl. 3) göra bilarna halt, och vi hälsas här av innehavaren av Övedsklosters fideikommiss, friherre H. O. RAMEL. Inne på borggården möta friherrinnan FANNY RAMEL och fröken CHARLOTTE R.,

den sistnämnda de vackra parkanläggningarnas nuvarande vårdarinna. Från slottstrappan bjuder slottsherren oss välkomna och redogör i korthet för slottets och parkanläggningarnas historia, varefter professor WRANGEL med några ord om Övedskloster från medeltid till nutid kompletterar sin förut givna exposé över de under dagens exkursion besökta sydsåkanska fornborgarna. Under borgherrens utmärkta och älskvärda ledning begynna vi så en vandring genom de präktiga slottsgemaken och över terrassen utanför östra slottsgaveln ned genom parkanläggningarna. Då fröken CHARLOTTE RAMEL i en uppsats i nästkommande årgång av »Lustgården» kommer att redogöra för Övedsklosters parkanläggningar, må vi här allenast göra en axplockning ur de under vandringen genom de vackra anläggningarna förda anteckningarna.

Redan utsikten från terrassen över den stora, rektangulära gräsplanen framför slottet med dess klippta persiska syrener och höga lind-häckar på sidorna (jmf. fig. 17) ger ett bestående, imponerande intryck. Vi ha här den äldsta delen av trädgården, från senare hälften av 1700-talet. Väster härom möter en anläggning från 1880-talet, vacker även den, en trädplantering med blodbok, *Betula lenta*, akasior o. a. Ett av *Cerasium tomentosum* inramat ros-kvarter med sittplatsanordning mitt i verkar här i hög grad tilltalande. Utefter gången till trädgårdsmästarebostaden passera vi mellan långa perennrabatter, från vilka vi särskilt teckna oss till minnes lupiner, löjtnantshjärtan, svärds-liljor, vallmo, aklejur, *Doronicum*, *Incarvillea*, pioner, *Pyrethrum*, riddarsporrar, primulor och penséer. Norr om gången löpa långa uthuslängor, på vilkas väggar persikor, nektariner, aprikoser, päron och vin med framgång blivit spaljerade. Från trädgårdsmästarebostaden taga vi vägen åter mot slottet genom de södra lind-alléerna och finna fortfarande idel skogslind som alléträd. Lindarna ha här liksom almarna i Löberöds-alléerna i sin ungdom hållits tuktade, och deras kronor framvisa därför en om Löberöds-



Fig. 18. Slottsherren (bakom t. h.) och professor E. WRANGEL på Övedsklosters slottstrappa.

Foto: G. R. PERSSON
den 8 juni 1926.

almarna erinrande kandelaberform. Den östra delen av parken med anläggningar från 1840-talet, är rent dendrologiskt sett den kanske mest intressanta. Vi möta här jätteexemplar av tulpanträd (*Liriodendron*), platan (*Platanus occidentalis* $\times$ *orientalis*), äkta kastanj, akasiam. fl. Ett av tulpanträden med en höjd av c. 18 m och en stamomkrets vid brösthöjd om 206 cm lär vara det högsta i landet. En platan-stam om 258 cm:s stamvidd torde också i vårt land få räknas till sällsyntheterna. Som en dendrologisk raritet av stort intresse må slutligen härifrån nämnas en flikbladig bok av anmärkningsvärd storlek med ända till marken nedhängande, några t. o. m. rotsläende, nedre grenar.

Under träden bortom slottsterrassen stå allehanda lockande förfriskningar framdukade, och med äkta gammalskånsk gästfrihet inbjudas vi samtliga att taga del härav. Promenaden i parken har tydligen gjort oss matfriska på nytt — detta synes snart nog tydligt och klart på den hastigt försvinnande spettekakan, som ursprungligen nära nog jättehög dominerade bland bordets övriga läckerheter. Innan vi lämna parkområdet frambär vår v. ordf. vårt djupt kända tack till vårt utomordentliga värdfolk, och med taktfast, 4-faldigt hurra ge vi uttryck för vår samfälliga tacksamhet!

Området närmast utanför parkanläggningarna är såsom naturpark samordnat med dessa. Med slottsherren och slottsfrun i täten göra vi till sist en tur pr bil genom de närmaste naturparksområdena. Där slottsvägen kröker nedanför den högsta delen av sandåsen å stranden av Våmbsjön, stiga vi ur bilarna och äntra åskrönet för att en kort stund däruppiifrån få njuta av den underbart vackra utsikten. Ännu ett stycke på väg följas vi av vårt älskvärda värdfolk. Först ute på stora landsvägen söder om slottet skiljas definitivt våra vägar.

Östarp.

Då återvägen till Malmö från Övedskloster utan nämnvärd tidsutdräkt kunde tagas förbi Kulturhistoriska föreningens ur så många synpunkter intressanta Östarp, hade dagens färdväg på programmet angivits »över Östarp till Malmö». Om tiden det tillät, ville vi ej försumma att se och beundra denna märkliga »kulturskapelse». Av direktör AXEL ANDERSSON, en av Östarpsanläggningarnas nitiska befrämjare, hade vi också mottagit särskild inbjudan till en kopp kaffe å Östarpsgårdens gästgivaregård. Besöket blev också av, och säkerligen vilja vi alla annotera det som en värdig avslutning på vår andra lyckade exkursionsdag.

Utanför den tilltalande gästgivaregården göra bilarna halt, och med direktör ANDERSSON i täten vandra vi hän mot det i sitt slag enastående hembygdsmuseet, Gamlegård. Efter att ha passerat över en i brokig försommarskrud vackert prunkande betesäng med blommande rödklöver, höskallra (*Rhinanthus major*), kärrförgät-mig-ej, kärrspira (*Pedicularis palustris*), smörblomma (*Ranunculus acer*) och majnycklar (*Orchis latifolia*) mer eller mindre starkt färgdominerande, hejda vi oss ett ögonblick nedanför Gamlegård, medan vår Östarps-ledare med några ord orienterar oss på platsen och i korthet redogör för Östarpsgårdens historia samt hembygdsmuseets tillkomst och ändamål. Med stort intresse taga vi så del av allt det sevärda, som Gamlegård bjuder på.



Fig. 19. Föreningens v. ordf. uttalar exkursionens tack till slottsherrskapet på Övedskloster.

Foto: G. R. PERSSON den 8 juni 1926.

förgät-mig-ej, kärrspira (*Pedicularis palustris*), smörblomma (*Ranunculus acer*) och majnycklar (*Orchis latifolia*) mer eller mindre starkt färgdominerande, hejda vi oss ett ögonblick nedanför Gamlegård, medan vår Östarps-ledare med några ord orienterar oss på platsen och i korthet redogör för Östarpsgårdens historia samt hembygdsmuseets tillkomst och ändamål. Med stort intresse taga vi så del av allt det sevärda, som Gamlegård bjuder på.

»Allt lever, jorden brukas, djur av gammaldags raser uppfödas, trädgården ansas och bakom tjocka buxbomshäckar tronar en rad bikupor. — Man har bibehållit allt sådant det var ända till för tre år sedan, då den siste ägaren dog. — Man kan icke annat än känna tacksamhet mot 'Kulturen' i Lund, som bevarat åt senare tider ett skånskt gammaldags hem, så fullständigt och äkta in i varje detalj. Intet har köpts till det ursprungliga bohaget utom en vagga, för vilken den siste ägaren ej tycks haft någon användning. Husgeråd och bonader, de vackert bemålade möblerna, allt talar om att här en gång varit ett hem, som haft rikt av denna jordens goda. — Inne på den fyrkantiga gården gnisslar en väldig brunssvängel, uppsatt i en grenklyfta av ett avkvistat träd, ett par svarta grisar grymta inne i en liten svingård, höns av en gammaldags ras spankulera omkring på gården och svalor flyga ut och in i sina bon. Allt lever.»

»Att trädgården varit en älskad plats och omhuldad av sina ägare, det ser man många bevis på. Gården har en gång ägts av Sven Lagerbring, och efter mönster från de franska slottsträdgårdarna lät han



Fig. 20. Skabersjö. Slottet och vallgravarna.

Foto: CARL T. LUNDBERG den 9 juni 1926.

plantera en buxbomsgrupp i den svenska odaljorden. Buxbomen finnes ännu kvar och har nått ungefär dubbel manshöjd. Små rabatter med färgglada örter lysa här och var, och över hela trädgården dominera två oerhörda bokar (den största ej mindre än 412 cm i stamomkrets vid brösthöjd!) med ovanligt höga raka stammar, den siste ägarens synnerliga stolthet!»

»Östarpsgården utgör också ett bevis på hur utomordentligt väl den långa envåningslängan passar in i den skånska landskapsbilden. Gården smyger sig på ett förtjusande sätt in i landskapsbilden, där den ligger på Romelåsens sluttning med det skånska landskapet sänkande sig i terrasser nedanför.»¹

Östarpsbesöket avslutas med härligt kaffe och dopp icke utan ty åtföljande, extra medhavd »avec» inne i den hemtrevliga gästgivaregården. Det var vår utmärkte Östarps-ciceron, direktör ANDERSSON, som härmed älskvärt tillgodosåg även vårt lekamliga välbefinnande.

Över en timme försenade anlända vi på kvällen åter till Malmö. Och efter å Kungsparken gemensamt aväten »middag» söka vi oss så småningom åter till våra resp. hotellrum för att efter en härlig men nog så krävande

¹ Ur SIGRID LINNÉR-SJÖVALLS reseskildring: »Med dendrologer på sommarfärd», i Hålsingborgs Dagblad den 10 juni 1926.



Fig. 21. De traalliknande lindbersåerna vid Skabersjö.

Foto: LENNART BONDESSON den 9 juni 1926.

dag hämta nya krafter till den nästa och sista exkursionsdagens ansträngningar.

Skabersjö.

Även tredje exkursionsdagen voro — för en gångs skull — vädrets makter nådiga mot de svenska dendrologerna. Kl. 8,30 f. m. den 9 juni skedde i härligt solskensväder avfärden från Malmö med Skabersjö som närmaste mål.

Utanför vallgravarna göra bilarna halt, och vi välkomnas här av greven och grevinnan THOTT, vilka bli våra ciceroner under vår intressanta rundvandring såväl utom som inomhus i det stolta Skabersjö. Slottsherren berättar först i korthet om godsets historia, och under promenaden genom park och trädgårdar redogör han gång efter annan för intresseväckande detaljer i de imponerande ADOLF BARNEKOW-ska anläggningarna.

Färden går först genom Grevinnans rosen-trädgård, en förtjusande, modern anläggning, med klippta avenboks-»gångar» och underligt bikupslikt formade lind-bersåer (fig. 21) från ADOLF BARNEKOWS tid från 1770-talet som antik bakgrund. Avenbokshäckar löpa i dubbla rader fram mot de traalliknande lindbersåerna och böja kring dessa av i vinkel åt båda sidor. Då man blickar in i det inre av de gamla avenbokshäckarna,

nerklippta och framgångsrikt föryngrade som de blivit, erbjuda de knottiga och sammanväxta, med häckvastruskor bemängda stammarna en underligt förvirrad bild! — Förbi växthus med väggarna klädda av vacker, djupt flikbladig murgröna (*Hedera helix digitata*) föras vi vidare hän genom fruktträdgården bort mot de egentliga parkanläggningarna; ögat tjasas här av vackra perennrabatter med rikblommig *Viola cornuta*, svärds-liljor och löjtnantshjärtan samt en kantrabatt med gammaldags rosor av *centifolia*-typ och bland dessa ett flertal välformade mossrosor. På andra sidan trädgårdsgången skimra landen mellan fruktträden i grannaste guldgult av idel gulblommiga anueller.

Vandringen genom bokparken på höjden ovanför slottsträdgården bjöd på sällsynt imponerande utsikter. Nedanför ett tempel å östra sluttningen utbredde sig en storartat anlagd friluftsteater — från 1700-talet — med terrasser och kulisser och en damm med i solen glänsande vatten-spegel som bakgrund. Teaterområdet avgränsades runt om av klippta häckar av avenbok. Fläckvis var avenboken här liksom annorstädes på senare tid ersatt med vanlig bok och i den ursprungliga häcken själv-sådd alm. Uppe på höjden hade här och där uthugningar gjorts i bokbeståndet med utsikter över den nedanför liggande lustgården med slottet i fonden. En synnerligen tilltalande sådan återgives i fig. 22, visande en av lustgårdsaxlarna fortsättande i en den stoltaste bokallé. — Lustgården nedanför höjden utgöres till största delen av avenboksgångar — avenbokshäckarna å Skabersjö lära uppgå till en sammanlagd längd av flera km — och triangelformiga eller fyrkantiga kvarter mellan dessa (fig. 23). Den storstilade anläggningen gör ett i sanning imponerande intryck!

Öster om slottet passera vi en rad av mer eller mindre jättestora träd av bok, alm och ask, planterade på 1740-talet. Av dendrologiska märkvärdigheter möta här ett mäktigt tulpanträd (*Liriodendron tulipifera*) och en synnerligen vacker hängbok. Grupper av rikt blommande gullregn och persiska syrener bilda färgrika inslag i parkgrönskan.

Efter rundturen genom parkanläggningarna bjudas vi samtliga in att bese slottet. Slottsväggarna åt borggårdssidan klädas av vin- och aprikos-spalierer; en aprikosstubbe, mätande ej mindre än 1 m i omkrets vittnar oförtydligt om aprikosträdens förnämliga utveckling på platsen. I samband härmed må nämnas ett på ett av växthusen spalierat svart mullbärsträd, nu delvis nerhugget i och för föryngring, med en spalier-krona om ända till 8 m i längd.

Slottets inre bjuder på en mångfald förnämliga sevärdheter. Det första, vi möta, är Skabersjö berömda hornsamling med dess enastående vackra jakttroféer, samtliga hämtade från godsets egna skogar. Bland slottsgemakens många dyrbara klenoder från längesedan svunnen tid beundra vi särskilt de talrika Stenbocksminnena och främst bland dessa MAGNUS STENBOCKS resekista, utgörande hans dokument- och kassaskrin under krigiska färder i främmande land.

Kl. 11 är tiden för uppbrott obönhörligen inne. Vår v. ordförande höjer ett vördnadsfullt och innerligt tacksamhetens leve för vårt älskvärda värdfolk, och snart äro vi åter i bilarna på väg mot nya exkursionsupplevelser.



Fig. 22. Skabersjö. Uthuggning i bokparken med utsikt över slottsträdgården.

Foto: G. R. PERSSON den 9 juni 1926.



Fig. 23. Utsikt över slottsträdgården vid Skabersjö.

Foto: G. R. PERSSON den 9 juni 1926.

Torup.

På programenlig tid göra bilarna halt utanför inkörsporten till Torup. I samlad trupp vandra vi vägen fram mot det stolta gamla slottet, framför vilket slottsfrun, friherrinnan HENRIETTE COYET, möter och med för henne kännetecknande, alla och en var omfattande välvilja



Fig. 24. Torup. Vacker grupp av persiska syrener vid dammkanten nedanför slottstornet.

Foto: G. R. PERSSON den 9 juni 1926.

mottager den långa raden av besökande. På sitt medryckande sätt berättar hon för oss om Torup i forn- och nutid och för oss sedan själv an, först på en vandring inomhus genom de vackra slottsgemaken. Äldre och nyare tid ha här stämt möte. Bonader, väggmålningar och antika rumsinredningar minna stolt och vac-

kert om gången tid, och en omsorgsfullt utvald samling av moderna konstverk visar, huru en konstförståndig hand lyckligt förmått sammanföra olika tiders konstalster. Beundrande vandra vi fram genom salarna, oavlättligt lyssnande till vår färdlederskas fängslande berättelser. Det är svårt att slita sig loss från allt det vackra, slottets inre bjuder på.

Som sanna dendrologer och parkvänner njuta vi emellertid snart i om möjligt än fullare mått av vad park- och trädgårdsanläggningar utomhus ha att uppvisa. Allt prunkar här i sin fagrade försommarskrud! En ståtlig grupp av ovanligt rikblommande persiska syrener (fig. 24), där vi börja vår vandring nedanför slottsterrassen, ger oss ett första och bestående intryck av, att samma förnämliga riktlinier följts vid anläggningarnas danande såväl inom- som utomhus! Från slottsterrassen följa vi en av trädgårdsgångarna förbi svan- och näckros-dammen fram mot skogsinramningen bortanför. I skuggan av ett högstammigt gran-bestånd ha blåsippor från olika håll och av olika blomfärgstyper blivit inplanterade och täcka nu med sina mörkgröna blad nästan fullständigt marken. Litet längre fram finna vi på sluttningen upp mot den strax ovanför befintliga bok-skogen en vacker rhododendron-grupp och nedanför denna ett ovanligt tilltalande »stenberg» med bl. a. ett flertal arter ur vår egen vildväxande flora; särskilt förtjäna av dessa nämnas de rikt och praktfullt blommande *Ajuga reptans*, *Thalictrum aquilegifolium* och *Viscaria vulgaris*.

Bortanför stenberget vidtager Torups dendrologiskt sett märkligaste

anläggning, en såväl till individ- som artantalet synnerligen rikhaltig samling av framför allt vintergröna buskar. Direktör DAHL blir här utsedd till demonstrator (jmf fig. 25). Några av de ömtåligare arterna ha här gått bättre till och några ha företett rikare blomning än t. o. m. på Alnarp. Platsen och jordmånen synas också synnerligen väl



Fig. 25. Direktör DAHL demonstrerar busksamlingen i Torups park.

Foto: G. R. PERSSON den 9 juni 1926.

lämpade för arternas trevnad. Bokskogen ovanför bjuder skydd mot väster och åt andra hållet sluttar marken mot dammen nedanför; jordmånen är lätt sandjord. Av de vintergröna arterna framhåller direktör DAHL särskilt *Ilex opaca*, med matt bladfärg och hårdigare än vanlig vinterek, och några av de under senare år vid Alnarp prövade *Berberis*-arterna (jmf. CARL G. DAHL, Vintergröna arter och hybrider av *Berberis*-släktet, »Lustgården» 1921, sid. 165—167) samt *Viburnum Davidii* — kanske den märkvärdigaste i hela samlingen — med melastomacé-liknande, parallellnerviga blad, här vid Torup till synes hårdig, så dock ej vid Alnarp; av icke vintergröna arter framhållas framför andra *Cotoneaster divaricata*, en av de allra värdefullaste av de under senare år nyinförda arterna med om *C. horizontalis* erinrande, mera utbrett växtsätt, och *Potentilla Veitchii* med vita blommor och mer eller mindre blomrik nästan hela sommaren.

Från de högintressanta buskanläggningarna taga vi vägen söder om dammen och lägga då särskilt märke till den utmed dammkanten vackert blommande vattenblinken (*Hottonia palustris*). Bokskogen går bitvis ned ända till trädgårdsgången, ett skogbestånd av sällsynt imponerande slag med mäktiga, raka stammar och vackert mattbildande lundslok (*Melica uniflora*) i markvegetationen. Längre fram övergår skogsmarken i sidlänt äng, vari bl. a. inplanterats en del av våra på dylik mark vildväxande orkidéer. Utmed trädgårdsgången ha här och där träd planterats, bland dessa relativa sällsyntheter sådana som *Platanus occi-*

dentalis $\times$ *orientalis*, ett praktexemplar om 212 cm:s stamomkrets vid brösthöjd och med vackert till marken nedhängande grenar, samt vitlind, *Tilia petiolaris* (= *alba*), ett vackert träd om 229 cm:s stamomkrets och med de nedre grenarna av för arten typiskt hängande växtsätt.

Sydost om slottet möter en trädgårdsanläggning, som just nu smeker ögat mera tjugande än kanske någon annan av trädgårdens många underbart vackra anläggningar. Det vita färginslaget är här främst dominerande: en tät blomstermatta av *Cerastium Biebersteinii* kantar på båda sidor snö vitt trädgårdsgången! En annan oförglömmelig anläggning i rött och vitt är här en rabatt längs trädgårdsmuren i öster med röd kantbård av *Phlox subulata* samt prästkragar och tätväxande *Viola cornuta alba* innanför.

Området O.—NO. om slottet utgöres av en gräsplan med vattenbäsäng, runt om omgiven av rabattanläggningar (fig. 26). I kanten av gräsmattan äro en del mera sällsynta träd inplanterade, bl. a. ett vackert, c. 20-årigt exemplar av tagglös robinia, en välformad *Acer laetum* och *Thuya occidentalis* i verkliga jätteindivid. Längre upp mot de gamla ekonomibyggnaderna står ett åldrigt, tynande exemplar av vanlig robinia med en stamomkrets vid brösthöjd om 352 cm. Till jämförelse med sistnämnda må anföras motsvarande mått från den närliggande största hästkastanjen vid infartsvägen: 338 cm.

Vandringen genom de vidsträckta park- och trädgårdsanläggningarna avslutas med ett besök vid lekstugan och den framför denna befintliga kryddgården. Av intressanta gamla kryddväxter anteckna vi härifrån:

<i>Sanguisorba officinalis</i>	<i>Origanum Majorana</i>
<i>Imperatoria Ostruthium</i>	<i>Tanacetum vulgare</i>
<i>Mentha rotundifolia</i>	<i>Salvia officinalis</i>
<i>Mentha viridis</i>	<i>Myrrhis odorata</i>
<i>Melissa officinalis</i>	<i>Balsamita vulgaris</i>
<i>Ruta graveolens</i>	<i>Artemisia Absinthium</i>
	<i>Artemisia Abrotanum</i> ¹

Uppbrottets tid hade redan för en dryg halvtimme sedan bort vara inne, då vi under valnötsträdens och kastanjernas skugga uttala vårt tack och höja vårt samstämmiga leve för Torups ädla slottsfru, vår oförlikneliga ciceron under det oförglömmeliga besöket på Torup. Ännu utanför slottets portar få vi röna hennes välvilja, då hon medföljer

¹ En utförligare skildring av Torupsanläggningarna, författad av ELSE DAHL, kommer att ingå i nästföljande årgång av »Lustgården».

vår bilkortège ett stycke på väg och framvisar för oss Torups största träd, en jätte-ask om ej mindre än 607 cm:s stamomkrets vid brösthöjd. En värdig avslutning på det minnesrika Torups-besöket!



Dalby hage.

Då ett besök i Dalby hage inlagts i exkursionsprogram-

met, var det helt naturligt, att den särskilt av skånska naturforskare välkända gästgivaregården i Dalby ej skulle bli helt förgäten. En härlig skånsk lunch väntar oss också vid vår ankomst till den traditionsfyllda gamla gästgivaregården. Allt för länge få vi dock ej hänge oss det rika skånska bordets njutningar. Då tillfälle beretts oss att bese Dalby märkliga kyrka med dess berömda minnen från vår äldsta klostertid, ville vi ej försumma detta. Och det besöket ångra vi förvisso icke!

Till Dalby hage, Skåne-botanisternas klassiska mark, förlägga vi huvudintresset under vårt Dalby-besök. I amanuensen BERTIL LINDQUIST, Lund, få vi en utmärkt ciceron under vår rundtur genom hagen och dess höginträsanta lövskogstyper. Vi få göra bekantskap med gammal ren alm-skog — vanlig alm (*Ulmus glabra*) — mer eller mindre rena bestånd av ek och ask samt blandbestånd av bok och samtliga de förut nämnda ädla lövträden. Det är ett ur många synpunkter sett synnerligen intressant skogsområde, Dalby hage representerar, och det är med verklig tillfredsställelse vi konstatera, att — av allt att döma — hagen såsom naturskyddad verkligen synes gå en lyckligare framtid till mötes. Innan hagen äntligen blev förklarad såsom naturskyddsområde, hade man inom vissa delar av densamma rätt betänkligt våldfört sig särskilt på ekskogen, men naturen syntes redan nu vara på ganska god väg att själv reparera skadorna. De av människan gjorda, störande ingreppen i skogstypernas naturliga utveckling torde dock ej nöjaktigt kunna repareras utan natur-

Fig. 26. Torup. Vattenbassängen och rabattanläggningarna öster om slottet.

Foto: G. R. PERSSON den 9 juni 1926.

skyddsmannens reglerande ingripande i fortsättningen. Särskilt om vi i Dalby hage vilja för våra efterkommande bevara den rena ek-skogen såsom sådan, måste vi i en sådan blandning av olika skogstyper, som vi här möta, med nödvändighet taga yxan till hjälp för att freda eken mot ekskogens naturliga inkräktare bland de andra lövträden. Ett sådant fredande ingrepp i den naturliga utvecklingen bör och får dock företagas allenast av verkligt sakförståndig hand och å för ekskogens fortbestånd särskilt gynnade områden. Inom Dalby naturpark bör tillfälle kunna beredas naturforskaren och naturvännen dels att se vissa rena lövskogstyper för all framtid bevarade i — i möjligaste mån — oförändrat skick, dels att se och studera den naturliga kampen för tillvaron våra äldste lövträd emellan. Ett stort och — jag tror — ingalunda otacksamt arbetsfält för de svenska naturskyddsledarna!

Amanuensen LINDQUIST, som gjort de olika skogstyperna i Dalby hage till föremål för särskild undersökning, lämnade en överblick över skogstyperna och deras fördelning inom området. Med anledning härav utspann sig en kortare diskussion om framför allt sättet för naturskyddsidéns tillämpning inom hagen, och det är ett kort referat av de av under-tecknad därvid framförda synpunkterna, jag i det föregående tagit mig friheten meddela.

Dalby hage är större, än man vid en blick på kartan förmodar. Det finga vi under vår rundtur genom vildsnåren nogsammt märka. Innan vi visste ordet av, var den för besöket fastställda tiden till ända. Även om vi ej medhunnit att se allt, vad hagen har att bjuda den verkligt naturintresserade, hade vi under vårt besök fått se det väsentliga, och därmed var ändamålet med besöket uppnått — som jag hoppas till allas samfälliga belåtenhet.

Malmö stads planteringar.

Raskt rulla bilarna snart åter mot Malmö, slutpunkten för exkursionen. Förste stadsingenjör E. BÜLOW-HÜBE hade utlovat demonstration av Malmö storartade, nya parkanläggningar på det gamla baltiska utställningsfältet, och dem ville vi alla se, innan vi skingrades. Det var anläggningar i verklig storstil och med fantasirika och geniala uppslag, som ingenjör BÜLOW-HÜBE här hade att framvisa. Blotta omnämnandet, att mer än 100,000 bok-planter genom stadsträdgårdsmästare MYLLENBERGS försorg blivit utplanterade på området, torde ge oss en föreställning om storstilen i det hela. Namnen BÜLOW-HÜBE och MYLLENBERG i förening



Fig. 27. Från diskussionen i Dalby hage.

Foto: LENNART BONDESSON den 9 juni 1926.

med de anläggningar, vi nu fingo se i sin första begynnelse, borga för, att Malmö stads planteringar i framtiden skola bliva något, som våra andra svenska storstäder länge skola få anledning avundas rikets tredje stad. En rundtur pr bil genom Pildammsanläggningarna och Slottsparken avslutade exkursionen.

Tre solskensdagar bland slott och lustträdgårdar under fagraste försommartid i det fagra Skånes fagraste nejder måste giva rika och bestående minnen. Slott och lustgårdar ha allestädes för oss öppnats med alltid samma storartade gästfrihet. Nu, som vid så många föregående exkursionstillfällen, blir därför tacksamheten ett av de dominerande minnesinslagen.

Förteckning över 1926 års exkursionsdeltagare.

- Ahlqvist, A.**, Laborator, Stockholm.
Ahlqvist, A., Fru, Stockholm.
Andersson, Axel, Direktör, Lund.
Andersson, Mathilda, Fru, Lund.
Beijnoff, E., Kamrer, Uppsala.
Berglund, Hildur, Fröken, Östertälje.
Berglund, Karin, Fröken, Värnamo.
Billström, Rudolf, Hovblomsterhandlare, Stockholm.
Bonde, Philip, Greve, Bosjökloster.
Bondesson, Lennart, Agronom, Svalöf.
Bondesson, Sigrid, Fru, Svalöv.
Bülow-Hübe, E., Förste stadsingenjör, Malmö.
Bülow-Hübe, Runa, Fru, Malmö.
Cederpalm, E., Direktör, Stockholm.
Dahl, Adolf, Rådman, Kristianstad.
Dahl, Carl G., Direktör, Alnarp.
Dahl, Else, Fru, Alnarp.
Ekbrant, L., Assistent, Alnarp.
Ekenberg, Otto, Kammarrättsråd, Stockholm.
Ekenberg, Hilda, Fru, Stockholm.
Ekman, Gustaf, Fil. doktor, Göteborg.
Flodmark, E., Apotekare, Klippan.
Flodmark, E., Fru, Klippan.
Fries, Rob. E., Professor, Stockholm.
Fries, Nanna, Fru, Stockholm.
Gyllenkrok, Ch., Friherrinna, Björns-
torp.
Haglund, Agda, Trädgårdsarkitekt, Norr-
köping.
Hallin, Axel, Bankdirektör, Stockholm.
Hallin, Helga, Fru, Stockholm.
Hamilton, James, Greve, Djursholm.
Hartelius, Nils, Disponent, Sandhem.
Hermelin, Sven A., Trädgårdsarkitekt, Stockholm.
Hjort, Ragnar, Byggnadsråd, Stockholm.
Johansson, Emil, Agronom, Alnarp.
Johansson, Ester, Fru, Alnarp.
Lundberg, Carl T., Disponent, Lidingön.
Lundberg, Emma, Fru, Lidingön.
Lundberg, Joh. Fr., Assistent, Svalöv.
Lundberg, J. Fr., Fru, Svalöf.
Myllenberg, Birger, Stadsträdgårdsmäs-
tare, Malmö.
Natt och Dag, Axel, Kapten, Hälsingborg.
Natt och Dag, Elly, Fru, Hälsingborg.
Natt och Dag, Marika, Fru, Svalöf.
Nissen, Henrik, Kansliråd, Stockholm.
Nissen, Maria Rohde-, Fru, Stockholm.
Olsen, Aksel, Planteskoleägare, Kolding,
Danmark.
Olsen, Aksel, Fru, Kolding, Danmark.
Olsson, Johan, Godsägare, Balderup,
Arild.
Olsson, Thomas, Grosshandlare, Svalöf.
Palme, Gurli, Fröken, Asmundtorp.
Persson, G. R., Stadsträdgårdsmästare,
Kristianstad.
Prytz, C. R., Grosshandlare, Göteborg.
Ramel, Charlotte, Fröken, Övedskloster.
Rasmusson, J., Fil. licentiat, Alnarp.
Reimer, Ch., Assistent, Alnarp.
Rhedin, W., Brukspatron, Göteborg.
Rhedin, W., Fru, Göteborg.
Rubow, R., Direktör, Malmö.
Rubow, R., Fru, Malmö.
Schneider, I. von, Fröken, Apelryd.
Sjövall, Sigrid Linnér-, Fru, Hälsingborg.
Sonesson, A., Fru, Malmö.
Sonesson, A., Studerande, Malmö.
Sonesson, Nils, Byrådirektör, Stockholm.
Stahre, Arne, Agronom, Göteborg.
Stahre, A., Fru, Göteborg.
Stahre, Brita, Fröken, Apelryd.
Sundelin, G., Agronom, Svalöf.
Sylvén, Nils, Fil. doktor, Svalöf.
Sälldin, G., Trädgårdslärare, Båstad.
Tamm, Percy H:son, Ingenjör, Stockholm.
Tamm, P., Fru, Stockholm.
Weman, Greta, Fröken, Alnarp.
Wiens, Harald, Kansliråd, Löberöd.
Wigstrand, E., Bankkamrer, Stockholm.
Wrangel, Ewert, Professor, Lund.
Wrangel, Ingrid, Friherrinna, Lund.
Zander, Ingeborg, Fröken, Östertälje.

ETT FALL AV GENOM TORKA STARKT REDUCERAD BARRLÄNGD.

Att väderleksförhållandena under växtperioden högst avsevärt inverka på barrlängden hos våra barrträd är ju ett varken förvånande eller okänt förhållande. För vår vanliga svenska talls vidkommande har saken bland annat undersökts av professor HENRIK HESSELMAN (Om tallens höjdtillväxt och skottbildning somrarna 1900—1903, Meddelanden från Statens Skogsförsöksanstalt, häftet 1, 1904), som för den varma sommaren 1901 påvisat en betydligt större barrlängd än andra år, med undantag dock för mycket torrt växande träd, vilka lidit av årets torka och därigenom kommit att få abnormt korta barr. På vår i sig själv relativt kortbarriga tall och i ett klimat som vårt, med jämförelsevis små skiftningar från år till år, kunna dock skillnaderna aldrig bli så stora. Möjligen kan det därför intressera »Lustgårdens» läsare att stifta bekantskap med ett fall av barrförkortning hos den långbarriga *Pinus ponderosa*, framkallad av ökentorkan i dess hemland Californien.

Vid ett besök i nämnda stat, juni 1926, hade jag nöjet att under några dagar gästa professor dr. H. M. HALL i hans tärtläger i Sierra Nevada, där han under sommaren vistades för vård av sina omplanteringar i fjällen av maritima växtarter och -former. Lägerplatsen befann sig c. 1,500 meter över havet, nära den berömda Yosemite National Park, där vi finna de nordligaste kolonierna av *Sequoia gigantea*. Skogen består här, förutom av smärre dungar av detta träd, huvudsakligen av *Pinus Lambertiana* med sina bortåt halvmeterlånga kottar, *Pinus ponderosa* och *Libocedrus decurrens*.

På en ganska torr sluttning nära lägret, bildande en övergångszon till den halvt ökenartade »chapparal-vegetationen» på de starkast solbelysta och steniga sydsidorna, funnos en hel del unga träd av *Pinus ponderosa*. Vid undersökning av ett av dessa träd frapperades undertecknad av den ringa utvecklingen av barren på 1924 års skott, och fick på förfrågan hos dr. HALL bekräftelse på mina misstankar, att nämnda år varit utmärkt för stark brist på nederbörd. Såvitt jag vid en bilresa ned till slättlandet kunde från den igångvarande bilen finna, var ett liknande förhållande

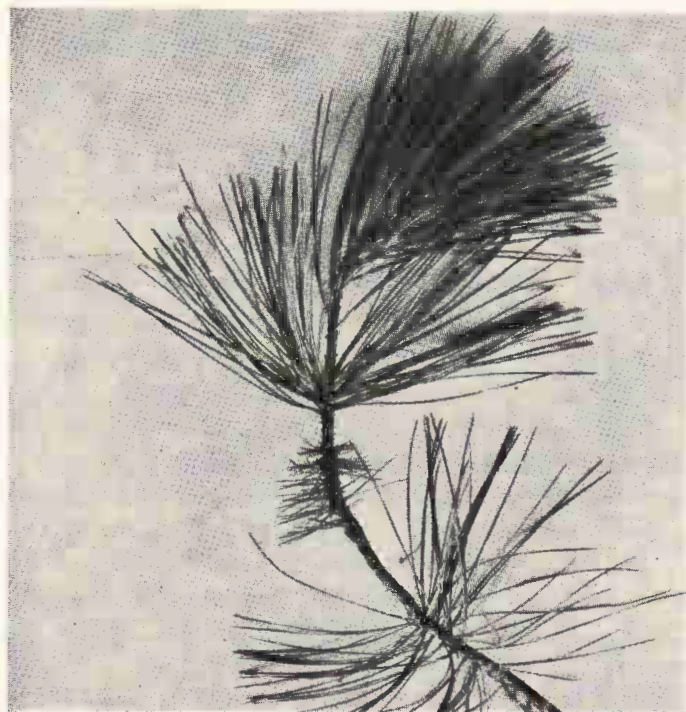


Fig. 1. Extremt fall av genom torka starkt reducerad barrlängd hos *Pinus ponderosa*.

Sierra Nevada, Californien, juli 1926.

överallt rådande, och denna iakttagelse har sedermera av dr. HALL brevlades bekräftats. Dr. HALL har även haft vänligheten att till mitt förfogande ställa några utmärkta fotografier, liksom ock mätningar av barrlängden, och slutligen det allmänna resultatet av sina observationer av företeelsen under sommarens resor i Sierran.

Fig. 1 visar ett extremt fall, ett träd från ovanligt torr lokal. De genomsnittliga barrlängderna äro här: 1923: 14 cm, 1924: 1,5—4,5 cm, 1925: 16 cm, 1926: 14 cm (mätningarna gjorda den 22 juli 1926, då måhända årets barr ännu icke voro fullt utvuxna). Fig. 2 visar ett mindre extremt men dock tydligt fall. Barrlängderna äro här i medeltal: 1923: 18 cm, 1924: 7—10 cm, 1925: 19 cm, 1926: 16 cm.

Detta senare fall är ungefär typiskt för förhållandet hos träd, som stått på ej alltför torra lokaler, men heller icke nära vattendrag eller någon av de fuktiga fjällängar, som talrikt förekomma. Hos träd, vuxna

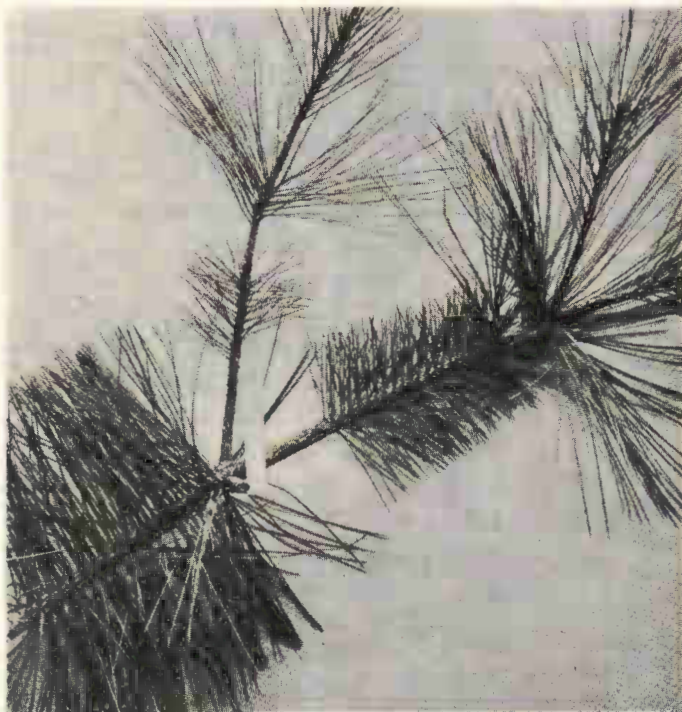


Fig. 2. Mindre extremt men dock tydligt fall av genom torka reducerad barrlängd hos *Pinus ponderosa*.

Sierra Nevada, Californien, juli 1926.

på sådana lägen, var nämligen reduktionen av barrlängden obetydlig eller rent av ingen alls, det bästa beviset, att det här verkligen är fråga om vattentillgången, och en intressant parallell till professor HESSELMANS redan omtalade observationer. Av intresse är vidare dr. HALLS meddelande, att reduktionen är tillfinnandes endast hos yngre träd, hos äldre sådana är barrlängden på 1924 års skott den normala, eller i det närmaste så, ett förhållande som väl närmast bör förklaras med att de äldre träden ha ett vidlyftigare rotsystem och därför bättre förmå tillgodogöra sig befintliga vattenreserver.

Några mätningar av skottlängden föreligga tyvärr icke, bilderna synas dock antyda, att denna år 1925 var betydligt mindre än normalt, likaså antalet kortskott, vilket i så fall stämmer bra överens med professor HESSELMANS iakttagelse (se anført ställe), att en sommars väderlek är avgörande för nästa års skottbildning.

OLOF TEDIN.

TAIWANIA CRYPTOMERIOIDES HAYATA.



Fig. 1. *Taiwania cryptomerioides* HAYATA. I april månad 1925 i Bergianska trädgården genom sådd uppdraget exemplar.

Foto: ERIK SÖDERBERG
sept. 1926.

Japanen N. KONISHI samlade i februari månad 1904 på Mt. Morrisons västra sluttning på ön Formosa eller Taiwan ett barrträd, som av B. HAYATA år 1906 uppställdes icke blott som en ny art utan t. o. m. som ett nytt släkte. Sedan dess har *Taiwania cryptomerioides* hittats flerstädes på Formosa på en höjd av 2 000 m ö. h. och växer sålunda hela året om i en ganska sval nejd. År 1913 påträffade dr. HEINRICH HANDELMAZZETTI vid Tschamutong i den kinesiska provinsen Yunnan hela bestånd av *Taiwania*. På en höjd av 2 175—2 350 m ö. h. växte *Taiwania* här i fuktiga regnskogar, i vilka intet avbrott inträder i vegetationsperioden.

Bergianska trädgården erhöll 1925 från Japan frön av *Taiwania*, vilka såddes i april månad. Hösten 1925 flyttades plantorna från bänk till ett växthus och våren

1926 åter till bänk. Ovan avbildade individ visar trädens utveckling i september 1926.

Taiwania tillhör barrträdsfamiljen *Taxodiaceae*, vars mest kända medlem är *Sequoia*. *Athrotaxis* på Tasmanien är *Taiwanias* närmaste nu levande släkting, men genom sin heterofylli är *Taiwania* väl skild från alla recenta släktingar. Vanliga barr och fjällliknande blad, förbundna med varandra genom övergångsformer, äro de två huvudbladtyper, som kunna urskiljas. En annan gammal karaktär, som vi finna hos *Taiwania*, är, att frukt- och täckfjällen i kottarna äro sammanvuxna till ett kottefjäll. *Taiwania cryptomerioides* torde vara den recenta kvarlevan av en fordom vida utbredd konifertyp.

ERIK SÖDERBERG.

ABIES NORDMANNIANA OCH DESS TILLVÄXT- HASTIGHET.

För någon tid sedan fälldes i Alnarps park ett exemplar av *Abies Nordmanniana*, som under de senare åren lidit rätt mycket genom angrepp av barrlöss och därför icke längre utgjorde någon prydnad. Vid en uppmätning av stammen befanns, att denna var 18 m hög och hade ett omfång vid brösthöjd av 142 cm, och genom att räkna årsringarna kunde man fastställa trädets ålder till 40 år. Det hade vuxit i rätt god jord men delvis beskuggats av andra träd.

C. G. D.

KLÄTTERVÄXTER SOM KYRKVÄGGSPRYDNAD.

En var trädgårdsanläggare, som föreslagit, att den eller den kyrkan skulle åtminstone på någon sida beklädas med murgröna eller andra klätterväxter, torde kunna intyga, att sådana förslag mottagas med mycket ringa förståelse. Även om allmänheten icke längre är så övertygad som förr om klätterväxternas högst skadliga inverkan på väggunderlaget, det må nu vara av trä eller sten, så synes den allmänna uppfattningen nästan i regel vara den, att en kyrkas allvarliga karaktär äventyras, eller att helgedomen rent av profaneras av dessa växter. Sant må nu vara, att klätterväxterna kraftigt ingripa i kyrkans yttre bild, och det är kanhända rätt naturligt, att de flesta människor finna varje mera iögonenfallande avvikelse från den vanliga typen av svenska kyrkor olämplig och mindre tilltalande. Men vad som är högsta rätt i Berlin och Jena, är som bekant dåligt skämt i Heidelberg, och det är knappt troligt, att en främling, som besöker vårt land för första gången, finner, att en svensk lantkyrka med sina oföränderligt blottade väggar ger ett mera värdigt eller över huvud taget djupare intryck än hans eget lands kanske nog så anspråkslösa men i yppigaste grönska höljda kapell eller kyrkor. Skulle det inte måhända vara så, att vi ännu allt för litet gjort klart för oss, vilka skönhetsvärden, som skulle kunna utvinnas av att kyrkväggarna, naturligtvis blott där förhållandena därtill inbjuda, prydas med klätterväxter?

Vår bild från Petri kyrka i Malmö visar ett exempel på, huru *Ampelopsis Veitchii* kan användas för att pryda en kyrkas väggar, ja t. o. m.

fönster. Visserligen kan en vanlig fotografi icke återge den utomordentliga färgprakten hos bladen, då de på hösten antaga alla schatteringar från rent grönt till klaraste rött, och ännu mindre kunna dessa färger på ett tillfredsställande sätt återges i tryck, men bilden torde dock visa tillräckligt mycket för att övertyga en var om växtens skönhet och lämplighet för sitt ändamål. Jag kan icke föreställa mig, att någon, vilken uppfattning han än tidigare haft om klätterväxternas berättigande på en kyrkvägg, skulle ha hjärta att låta borttaga en sådan prydnad för väggytan, som växten just här visat sig vara.

Man kan vänta sig den invändningen, att *Ampelopsis Veitchii* nog är vacker som helt ung, just då den börjat skicka ut sina späda rankor utöver väggen eller sänder upp en eller annan av dem längs fönstrets tegelspröjsar, men att den inom kort täcker väggytorna allt för tätt, och att den snart nog också skymmer ljuset genom att breda ut sig över fönsterglasets. Risken härför är i själva verket obetydlig, om man blott passar på att skära bort större grenar och sålunda låter växten föryngras. De skott, som växa fram efter denna behandling, bruka bli de allra vackraste.

Ampelopsis Veitchii har som bekant förtjänsten att liksom murgröna hålla sig fast vid väggen utan konstlat stöd. Den har också fått en vidsträckt användning åtminstone på städernas offentliga profanbyggnader och på större eller mindre privata bostadshus i södra delarna av landet. Den har på senare år visat sig mycket mindre frostöm, än man förut antagit, och ännu så långt mot norr som i Stockholm har dess odling ofta lyckats förträffligt. Som så många andra klätterväxter är den ömtålig för stötar mot stammens bas, innan denna ännu hunnit tillväxa nämnvärt i tjocklek, och man borde säkerligen vid planteringen sticka ned ett antal ej allt för spensliga pinnar runt om plantans bas för att skydda denna från att knäckas vid luckring av jorden, rensning o. s. v.

Vissa andra klätterväxter, framför allt murgröna, borde också planteras vid kyrkväggarna i södra delarna av vårt land. Tack vare denna präktiga växt skulle man i många fall kunna skyla en god del av väggarna på dessa allbekanta och enligt min mening så föga tilltalande kyrkor, som ännu för föga mer än 25 år sedan växte upp i stort antal i landet, och som karakteriseras av sina oroliga väggytor med granit, tegel och cementlister i brokigaste blandning.

C. G. D.



Fig. 1. *Ampelopsis Veitchii* på väggen av Petri kyrka i Malmö.

Foto: OTTO OHM okt. 1926.

ETT VACKERT SKÅNSKT VÅRDTRÄD.



Fig. 1. *Robinia pseudacacia* som vackert blommande vårdträd vid Backa i Hvellinge s:n. Skåne.

Foto: R. NILSSON juli 1926.

Ingen älskar så som den skånske slättbon att omge sitt hem med träd och buskar av olika slag. I första hand gäller det ju på slätten att få skydd mot de pinande vindarna. Men innanför de direkt som vindskydd uppdragna trädplanteringarna finna vi i regel vid gårdarna å den skånska slätten välvårdade lustträdgårdsanläggningar, ofta av det mest idylliska och mest tilltalande slag. I dessa intager ej sällan »vårdträdet» hedersplatsen. Som dylikt har väl hästkastanjen eller något av våra egna inhemska ädla lövträd i äldre tider allmännast kommit till användning. Under särskilt det senare halvsekle ha emellertid en del mera främmande lövträd av stort skönhetsvärde flerstädes planterats som vårdträd, valnötsträd, äkta kastanjer, akacior o. a. Det

är ett vackert exempel på akacia (*Robinia pseudacacia*) använt som vårdträd, undertecknad härmed vill presentera för »Lustgårdens» läsare. Trädet ifråga finnes planterat å lantbrukaren R. NILSSONS gård Backa i Hvellinge s:n i Malmöhus län, och närliggande bild är av ägaren tagen i juli månad 1926, då det ovanligt kraftigt och väl utvecklade trädet — 182 cm i stamomkrets 1 m ovan marken — stod i full och rik blomning. Den som i likhet med undertecknad varit nog lycklig att en gång få se Backa-akacian i rikaste blomning, han glömmer förvisso aldrig den synen!

N. SYLVÉN.

IN MEMORIAM.



MAURITZ BÄÄRNHIELM.

* $28/6$ 1853 † $9/3$ 1926.

Det var en tidig vårdag längesen, då jag första gången såg vännen MAURITZ BÄÄRNHIELMS trädgård.

Jag minnes så väl hans vänliga välkomstleende och hans glada blick, han skulle ju visa nykomlingen sina älskade plantor. Vi vandrade uppför hans berg. Trots att det var tidigt på våren, voro, till min stora förvåning, många vårväxter redan utblommade.

— Ja, ser Du, hit kommer solen tidigt!

Hans berg var verkligen en sevärdhet. För varje steg, man tog, en ny planta. Han kände var och en — inte blott till namnet, utan visste

också varifrån den kommit — dess hemland och allt det andra med. Och han pysslade om dem, var och en och allihopa, som en far sina kära barn.

Den gången var bara halva berget »färdigt».

Jag såg det sen igen — var gång en ny odlad bit med nya, rara växter.

Källorna runno och solen värmdes Ditt berg, år efter år. Så kommer väl alltjämt att ske, trots att Du icke mera finnes till.

Den 8 mars 1926 slutade MAURITZ BÄARNHJELM sina dagar. Din runa är ristad av de många, som annorstädes sagt, vad Du verkat och gagnat. Själven har Du skrivit i »Lustgården», hur Din trädgård kom till, och hos oss, som finnas kvar, har Du ristat Din runa som »blomstervännen vid det underbara berget», och vi skola vårda Ditt vackra minne.

Nog kommer vårsolens första strålar att väcka Dina blomster många gånger än — men huru länge?

ERIK L. MAGNUS.



OLLE PIEHL.

* 26/7 1883 † 3/4 1926.

På middagshöjden av sin verksamhet avled den 3 april 1926 trädgårdsarkitekten OLLE PIEHL. Tidigt stod hans håg till naturen. Blommorna på marken och träden i lunden väckte hans hortikulturella intresse och konstnärliga håg, som snart blevo avgörande för hans framtida utbildning. På det trädgårdstekniska området fann han sin livsuppgift. Naturens egna konstskatter av form och harmoni blevo ledmotiven i hans strävan inom trädgårdsarkitekturens grannliga konst. Hans klara intention och samvetsgranna arbete belönades också med välförtjänt erkännande.

Väl medveten om de stora och växlande krav, som ställas på varje hortikulturens sanne utövare, var OLLE PIEHL städse en ivrig målsman för höjd allmänbildning och grundliga fackstudier hos trädgårdskåren i gemen och trädgårdsarkitekturens utövare i synnerhet. Otvivelaktigt var det sådana synpunkter, som utgjorde drivfjädern i det trägna och upp-

offrande arbete, som han nedlade för bildandet av såväl Föreningen Svenska Trädgårdsarkitekter som Föreningen Norrvikens Trädgårdar, i vilka båda föreningars styrelser han hela tiden var en högt värderad och verksam ledamot.

I föredrag och tidningsartiklar behandlade OLLE PIEHL framgångsrikt trädgårdskonst och därmed sammanhängande frågor. Åtskilliga arbeten av hans hand hava också utgivits i särskild bokform, och vilja vi här särskilt erinra om det senaste av dessa: »Trädgårdsanläggningar vid det egna hemmet» (1923).

Under senare år hemsöktes OLLE PIEHL av en tärande och svår sjukdom; utan klagan genomkämpade han sitt lidande. Tack vare sitt ljusa sinne och sin frimodiga förtröstan förmådde han sprida glädje omkring sig in i det sista.

Käre vän, på själva påskafton fick Du lykta din jordebana och sluta ditt tysta lidande! Frid över ditt ljusa minne!

ENOCH CEDERPALM.



FREDRIK ULRIKSEN.

* 22/1 1843 † 27/11 1926.

Den 27 nov. 1926 avled på Alnarp efter ett par månaders sjukdom direktör FREDRIK ULRIKSEN, förutvarande föreståndare för Alnarps trädgårdsskola.

ULRIKSEN var född den 22 jan. 1843 i Fröstrups församling, Svendborgs amt, Danmark, och son till skovfoged ULRIK POULSEN. Efter att ha praktiserat i flera större danska trädgårdar blev han trädgårdsmästare först på Billeskov vid Assens och sedan vid Hofmansgave nära Odense. Därifrån begav han sig år 1869 till Sverige för att övertaga trädgårdsmästareplatsen vid Snogeholms på den tiden ganska framstående trädgård, och då hans landsman A. HJORT avled som institutsträdgårdsmästare vid Alnarp år 1873 kom han att efterträda denne i tjänsten. Påföljande år blev han definitivt antagen som lärare i trädgårdsskötsel vid institutet.

Ännu två år senare deltog ULRIKSEN i bildandet av tvenne företag, trädgårdsskolan vid Alnarp och Skånska trädgårdsföreningen, åt vilka han därefter ägnade åtskilliga decennier av intresserat och framgångsrikt arbete. I undervisningen vid den förra fick han tillfälle att bibringa sina elever en kunskap i växtkännedom, ej minst inom det dendrologiska området, som säkerligen var något ytterligt sällsynt hos äldre trädgårdsmästare. En av de flitigaste och mest samvetsgranna medarbetarna i Skånska trädgårdsföreningens tidskrift, använde han detta organ för att sprida kännedom om de rön, han gjorde under sitt arbete inom Alnarps trädgårdar och park. Hit hade redan av den förste vid Alnarp anställda trädgårdsmästaren O. HÜTTIG under åren 1862—65 samlats ett ingalunda föraktligt antal arter och former av prydnadsväxter, fruktträd och bärbuskar, men först omkring år 1880 blev det möjligt att bereda mera lämplig plats åt parkträd och blomsterbuskar. Det var nämligen vid denna tid, som större delen av parken röjdes upp för att omskapas till en stor botanisk trädgård. Arbetet härmed blev närmast anförtrott åt ULRIKSEN, även om denne hade att samarbeta med institutets rektor, professor NATHORST, kanske lika entusiastisk ivrare för anläggningarna som ULRIKSEN själv, ehuru naturligtvis mindre sakkunnig än han på det dendrologiska området. Arbetet möjliggjordes genom frikostiga anslag från Malmöhus läns hushållningssällskap och bedrevs med sådan iver, att man år 1881 beräknade antalet »sorter och varieteter av prydnadsträd, buskar och barrträd» till ej mindre än omkring 1,200 (uppgiften hämtad ur den officiella, år 1881 tryckta broschyren *Alnarps landtbruksinstitut*). Samtidigt innehöll rosensamlingen 1,200 varieteter, och antalet arter och varieteter av örtartade växter för kalljord uppgick till 1,000. I egenkap av trädgårdsskolans och trädgårdarnas föreståndare fortsatte ULRIKSEN att vårda och alltjämt utöka detta rika material, intill dess att han år 1910 med erhållen pension lämnade sin tjänst.

Här är icke platsen att gå in på ULRIKSENS förtjänstfulla insats som lärare, praktisk trädgårdsodlare och pomologisk författare, men hans många större och mindre uppsatser i dendrologiska frågor, nästan alla intagna i Sk. trädgårdsföreningens tidskrift, må i största korthet nämnas. Visserligen hade han redan under 1879 publicerat ett par populära uppsatser om rosor m. m., men först på 1890-talet började han skriva mera utförliga redogörelser för vissa växtgrupper, däribland *Deutzia* (1892), *Kalmia* (1894), *Andromeda* (1895), *Amelanchier* och *Magnolia* (1898), *Juglans* (1902), *Aesculus* (1903), *Syringa* (1904), *Philadelphus* (1904), *Quercus* (1905), *Rhododen-*

dron (1906—07), *Lonicera* (1908), *Fagus* (1909) o. s. v. ULRIKSENS kanske viktigaste uppsats av detta slag, Barrträdsplanteringarna i Alnarps park, intogs först i Lantbruksakademiens handlingar och tidskrift år 1897 och därefter (1898—1902) i Skånska trädgårdsföreningens tidskrift. Härtill bör nämnas, att de viktigaste fruktträds- och bärbuskarterna även behandlats ur dendrologisk synpunkt i de längre uppsatser, som ULRIKSEN tid efter annan införde i samma tidskrift, samt att naturligtvis ett stort antal notiser om nyare träd och buskar meddelats, allt efter som de hunnit prövas vid Alnarp. Mycket arbete nedlades också på den växtkatalog, som utskickades från Alnarps plantskolor. Dock bör erinras, att denna förteckning upptager en mängd växter, som visserligen funnos i odling inom park eller trädgård, men som dock ej varit föremål för förökning i plantskolorna. De senare voro i alla fall tillräckligt väl försedda, vad rikedomerna på arter och former av vedväxter beträffar.

Direktör ULRIKSEN var redan en gammal man, då Föreningen för dendrologi och parkvård bildades, och hans arbetsförmåga och minne ej längre desamma som förr. Men hans intresse för föreningen och dess verksamhet har tydligt framträtt vid åtskilliga olika tillfällen, och deltagarna i dendrolog-exkursionen i Skåne 1922 skola säkert minnas, att han med sina 79 år på nacken var en bland de få, som vågade trotsa storm och regn för att få se Väderöns lockande vegetation. Nu är den gamle borta, men genom sitt långa och hängivna arbete har han förvärvat sig rätten att sättas bland de främste av dendrologiens befrämjare i vårt land. De varma ord av erkänsla för hans gärning, som uttalades av föreningens sekreterare vid hans bår, gävo för visso ett vederhäftigt uttryck för vad den svenska dendrologien är skyldig hans minne.

CARL G. DAHL.

L I T T E R A T U R.

Sveriges Natur. Svenska Naturskyddsföreningens årsskrift. Årg. 17. 1926. 191 + 4 sid. 6 försättsplanscher samt 94 illustrationer och kartor i texten. Pris 7 kr.

Sjuttonde årgången av Svenska Naturskyddsföreningens vackra årsbok, *Sveriges Natur*, inrangerar sig väl i den nu långa raden av med åren allt vackrare och innehållsrikare volymer. Den förtjänar en vidsträckt spridning och bör på många håll kunna väcka intresse för naturskyddstanken.

Efter några minnets och tacksamhetens ord om tvenne av naturskyddsrelsens under året avlidna främsta förkämpar, justitierådet L. AMÉEN och byråchefen F. GIÖBEL, följer en serie läsvärda, rikt och vackert illustrerade uppsatser, skildrande helt olika delar av vårt avlånga land och helt olika naturtyper.

Först kommer M. SJÖBECKS uttömmande skildring av Söderåsen, dess bergformationer, bokskogar, mossar och kärr med sin ofta egenartade vegetation, utmynnande i en maning att framförallt rädda Skärålid undan Klövehallars öde: den totala vandaliseringen och kalhuggningen av skogen. En annan uppsats gäller en helt annan, men ej mindre intressant bit skånsk natur: Tyge Brahes gamla ö, som av sin skildrarinna, ALMA FALK, fått det pretentiösa men välförtjänta namnet »Paradiset utan orm».

Likaväl som de skånska högmossarna genom M. SJÖBECK ropa på hjälp mot det fullständiga utnyttjandet i de ekonomiska intressenas tjänst, synas även de gottländska kärren hotas av samma öde. De finna i GUNNAR NILSSON en varm vän och försvarare, vars intresse säkerligen är starkt nog att övertyga mången om deras skyddsbehov.

Andra för botanister intressanta områden, vilka få sin utförliga skildring, äro den lilla lövängsholmen Ängö i Båven, presenterad av STEN QVARFORT, samt Töfsingdalen, vilken av KARL-HERMAN FORSSLUND ägnats en utförlig och hänförd skildring. Även de vilda djuren finna i honom en varm förespråkare, och helt och hållet åt djurvärlden ägnar SVEN HÖRSTADIUS sin uppsats, i vilken han drar en lans för de få kvarvarande fiskgjusarna och gladorna i landet.

Geologen kan finna mycket av intresse redan i uppsatsen om Söderåsen. Mera helt inom hans sfär faller uppsatsen om Döda Fallet och dess kanjon, för vars skyddande mot onödig gruvdrift R. SANDEGREN gör sig

till tolk, samt den om Persö i Trosa skärgård, som med sina intressanta klippformationer otvivelaktigt är förtjänt att skyddas.

Lägges härtill slutligen en uppsats av V. PETERSSON om Ruskin som naturskyddsfilosof och en rikhaltig samling smärre uppsatser och meddelanden om intressanta naturföremål både här och där i Sveriges land, ha vi fått en försvarlig lista på värdefulla bidrag, och inledningens beröm av den föreliggande volymen måste anses i högsta grad välbefogat.

O. T.

NILS SONESSON: **Sveriges trädgårdsodling. Årsbok 1926.** Svenska Andelsförlaget, Stockholm 1926. 214 sid. med ett flertal figurer i texten. Pris 6 kr.

Fjärde årgången av »Sveriges trädgårdsodling» är ett värdigt led i den 1923 påbörjade årsboksserien. Försöksledare J. RASMUSSENS redogörelse för Statens köksväxtförsök bjuder här liksom i föregående årgångar på mycket av intresse. HERBERT LAMPRECHTS meddelande om »köksväxternas kemiska sammansättning och dennas samband med andra egenskaper» vittnar fördelaktigt om den praktiska betydelsen av de av honom igångsatta kemiska undersökningarna. Av stort praktiskt värde äro de båda uppsatserna »om elektricitetens användning i växtodlingens tjänst» av GEORG JACOBSEN och »ett nytt användningsområde för elektriciteten» av HARALD EDHOLM. Under titeln »handel med frukt och grönsaker» har GÖSTA BÅRSTRÖM meddelat sina säkerligen på svenska förhållanden i vissa delar tillämpliga erfarenheter från en studieresa i Holland, Spanien, England, Tyskland och Danmark. Ett utdrag ur Kungl. Järnvägsstyrelsens utlåtande över järnvägstaxekommitténs förslag till taxa för transport å statens järnvägar av trädgårdsprodukter avslutar årsbokens uppsatsavdelning. Till den sedvanliga redogörelsen för »import och export av trädgårdsprodukter» och till »kalender över svenska trädgårdsodlingen» ansluta sig förteckningar över utländska trädgårdsskolor och under år 1925 avlidna trädgårdsodlare samt våra mera kända trädgårdsanläggningar.

N. SYLVÉN.

HENRIETTE COYET: **Burlövs örtagård.** Bidrag till Bara härads beskrivning. 4. Bara härads hembygdsförenings förlag, Lund 1926. 34 sid. med tre illustrationer i texten.

»Ingenting är mer passande för oss, som älska trädgårdsarbete och blomsterskötsel, än att veta något om det, som våra fäder tänkt och trott

och diktat om deras vänner i nöd och lust, de små doftande och hälsobringande kryddörterna», säger författarinnan, och med utgångspunkt från Burlövs örtagård — som hon i annat sammanhang så vackert skildrat i det föregående i denna årgång av »Lustgården» — berättar hon här allt märkligt, man vet om de 28 kryddväxter, som genom hennes förmedling funnit en fristad i örtagården i Burlövs gamla prästgårdsträdgård. För de olika arterna framdrager hon ur gamla örtaböcker dem tillskrivna »dygder» och egenskaper och tillägger oftast något, som hon själv om dem hört berättas av gammalt örtkunnigt allmogefolk. Med allt mer och mer stegrat intresse följer man författarinnan på vandringen genom den minnesrika örtagården. Man förstår så väl hennes kärlek till de legendomfattade kryddörterna. Man berusas av kryddoften och smittas av berättarskans entusiasm. Det är med verklig saknad man efter genomläsandet lägger »Burlövs örtagård» ifrån sig. Vi få hoppas, att kryddgården i Burlöv snart måtte så utvidgas, att författarinnan inom en ej allt för långt avlägsen framtid kan inbjuda oss till en ny örtagårdsvandring.

N. SYLVÉN.

E. ERSTAD-JÖRGENSEN: **Anlæggsgartneri.** Udgivet av Alm. Dansk Gartnerforening. Kjøbenhavn 1926.

Vi äro i vår tid vittnen till en folkvandring ut från städernas tätbebyggda delar till egnahems- och villaområden i förstäder och på landet, en utflyttning av sådan omfattning, att den innebär en ingripande förändring av våra städers struktur. En stor del av dessa utflyttare utgöres av natur- och blomstervänner, längtande efter att få en egen trädgård att sköta om, och ofta är denna längtan till trädgården ett av huvudmotiven till flyttningen.

Hur förverkliga nu de flesta av dessa trädgårdsvänner sina önskemål? Oftast är det kapital, som står till förfogande för trädgården, ringa. Huset har slukat det mesta av tillgångarna, och trädgården får komma i andra rummet och fullbordas efter råd och lägenhet. Många anse sig kunna sköta arbetet själva med någon lejd arbetskraft till hjälp och efter studium av de poetiska blomstermålningarna i någon av de amatörmässiga trädgårdsböcker, varav bokmarknaden är fylld. Andra vända sig till en trädgårdsanläggare och få då, allt efter tillgängliga medel och mannens kompetens, en mer eller mindre god eller schablonmässig trädgård.

Dessa trädgårdsanläggare, som draga från den ena villatomten till den andra, utgöra en jämförelsevis ny klass av yrkesmän, så ny att något hävdvunnet namn ännu ej hunnit bildas. Namnen trädgårdsmästare — anläggningsträdgårdsmästare — trädgårdsanläggare användas om vartannat. De skilja sig från de egentliga trädgårdsmästarna därigenom, att de icke såsom dessa i första rummet ägna sig åt odling av växter, utan företrädesvis åt planeringsarbeten och åt plantering av från annat håll inköpt växtmaterial, samt åtaga sig underhåll av färdiga trädgårdar på ett entreprenörmässigt sätt.

Det är tydligen en riktig känsla av, att vissa brister förefinnas i utbildningen hos många av dessa från vitt skilda håll rekryterade yrkesmän, som föranlett utgivandet av trädgårdsarkitekten ERSTAD-JÖRGENSENS nya bok. I denna har förf. satt sig det målet före att grundligt behandla trädgårdsanläggningens rent tekniska problem. Förf. undviker med flit att vidröra trädgårdarnas estetiska utformning annat än genom här och där inströdda små fingervisningar.

Boken inledes med en huvudsakligen efter GOTHEIN utarbetad, ett 80-tal sidor omfattande, koncentrerad framställning över trädgårdskonstens utveckling genom tiderna. Syftet härmed angives vara att visa läsaren, huru trädgårdskonsten alltid har stått i nära förhållande till samtidens levnads- och tänkesätt. Då förf. emellertid avstår från att härur draga slutsatser om trädgårdskonstens motsvarande uppgifter inom det moderna samhället, vilket säges vara en trädgårdsarkitekternas sak att behandla, synes mig denna i och för sig intressanta historik kanske icke fullt motiverad såsom inledning till föreliggande rent tekniska arbete.

Bokens kärna utgöres emellertid av de övriga kapitlen, skildrande med trädgårdsanläggning sammanhörande tekniska frågor. Här har förf. förstått att på ett medryckande sätt giva läsaren del av sin rika erfarenhet och att meddela många praktiska vinkar och råd. Dessa kapitel avhandla, huru arbets- och planeringsplaner böra vara upprättade, huru uppmätningar, avvägningar och andra förundersökningar rätteligen böra göras, redogöra för planerings-, dränerings- och vägarbeten etc. etc., giva förteckningar över för olika förhållanden lämpade träd och buskar och slutligen beskrivning och råd för omlägnings- och underhållsarbeten av skilda slag. Visserligen vänder sig förf. här i första rummet till trädgårdsanläggaren, men säkerligen är mycket av värde att inhämta även för den entusiastiske villabyggaren, som går att på egen hand anlägga sin trädgård.

Arbetet är i sin helhet välgörande fritt från alla de kvasipoetiska ut-

gjutelser, varav många av våra trädgårdsböcker överflöda, och utgör ett gott tillskott till den vederhäftiga tekniska litteraturen inom facket.

ERIK BÜLOW-HÜBE.

ERNEST H. WILSON: **Aristocrats of the Garden.** The Stratford Company. Boston 1926.

Den som önskar verkligt pålitliga uppgifter om de träd och buskar, vilka i våra dagar äro föremål för odling inom mellersta och norra Europas trädgårdar, kan näppeligen önska en mera pålitlig och uttömmande uppslagsbok än W. J. BEAN'S »Trees and shrubs, hardy in the british Isles», och han finner där både de botaniska beskrivningar, han önskar, och åtskilliga uppgifter om de olika arternas utbredning, odling, värde och fordringar på klimat och jord. Men mycket har hänt på det dendrologiska området sedan år 1921, då den sista upplagan av BEAN'S arbete utkom, och många värdefulla rön ha sedan dess gjorts både i Europa och Nordamerika. Det är därför helt naturligt, om våra dagars dendrologer med stor tillfredsställelse mottagit det arbete, vars titel läses här ovan. Författarens namn borgar också för innehållets värde. Här om någonsin kan man tala om första-hands-kunskap, då han icke blott sedan åtskilliga år är anställd vid världens förnämsta arboretum — Arnold Arboretum vid Boston — utan själv i Kina insamlat och därifrån hemsänt ett så utomordentligt stort och värdefullt, levande material (enligt BEAN 1 200 arter, varav 400 icke förut beskrivna), bland sig räknande ett stort antal av de prydnadsväxter, som just nu tilldraga sig dendrologernas allra största intresse.

WILSON'S arbete uppehåller sig i allmänhet icke vid botaniska beskrivningar men ger i stället intressanta sammanställningar över odlingsvärde, historik m. m. för vissa mera intressanta växtgrupper. Sålunda har han i olika kapitel skildrat historien om våra dagars rosor (varvid han icke så litet avviker från äldre läroböckers framställning), de odlade liljorna, de bästa vedartade klätterväxterna, träd och buskar med vackra frukter eller vackert blommande på olika årstider, höstfärger, syrenerna, de vackraste barrväxterna och andra härdiga vintergröna växter, rhododendron o. s. v. samt till sist en verkligen högst intressant berättelse om huru han på sin första resa till Kina lyckades återfinna *Davidia involucrata*, första gången hittad av abbé DAVID 1869. Arbetet prydes av 27 särdeles vackra bilder efter författarens originalfotografier. Ej så få av dessa visa kinesiska arter, såsom de växa i sitt hemland.

En innehållsrik och intressant bok!

C. G. D.

FÖRTECKNING ÖVER UNDER ÅR 1925 UTKOMMEN LITTERATUR RÖRANDE DENDROLOGI OCH PARKVÅRD

utarbetad av HELLEN AMÉEN.

I efterföljande förteckning upptages i avd. I a den under föregående år i svenska bokmarknaden utkomna litteraturen rörande dendrologi, trädgårds- och parkvård samt viktigare eller större arbeten från andra länder. Även en del viktigare separat ur utomskandinaviska tidskrifter ha här medtagits.

Uppsatser och meddelanden ur tidskrifter och årsböcker i Sverige, Norge, Danmark och Finland ha upptagits i avd. II. En förteckning över de årsböcker, berättelser och tidskrifter, som genomgåts, återfinnes i avd. I b.

Liksom i föregående förteckningar i »Lustgården» ha medtagits beskrivningar om träden (även i skogsbruket) och deras vård, men däremot ej arbeten om deras ekonomiska avkastning och tillgodogörande, vilket måste anses tillhöra den rena skogshushållningen. Arbeten rörande träd och buskar av pomologiskt intresse ha upptagits, men däremot ej uppsatser om frukt och fruktavkastning och dylikt av rent pomologiskt värde.

Tryckåret är 1925, där intet årtal finnes angivet i förteckningen.

I. STÖRRE ELLER VIKTIGARE DENDROLOGISKA ARBETEN, UTGIVNA UNDER ÅR 1925.

a) *Självständiga arbeten eller viktigare separat ur utomskandinaviska tidskrifter.*

Anderson, J. R., Trees and shrubs, food, medicinal and poisonous plants of British Columbia. Victoria. 165 s. (Departm. of education.)

Ansorge, Carl, Abies Lowiana Murray. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Gesellschaft, s. 200—215.

Assad-Younès, Les cèdres du Liban. — Bull. soc. dendrol. de France, s. 38—43.

- Bailey, L. H.*, Manual of gardening: a practical guide to the making of home grounds and the growing of flowers, fruits, and vegetables for home use. New York. 539 s. (Rural manuals). Macmillan. Pris 3.— doll.
- , The gardener. A book of brief directions for the growing of the common fruits, vegetables, and flowers. London. Macmillan. Pris 8 s. 6 d. net.
- , The standard cyclopedia of horticulture. Vol. 1—3. New York. 3,639 s. 120 pl. Macmillan. Pris 84 s. net.
- Baker, F. S.*, Aspen in the Central Rocky Mountain region. Washington. 46 s. (U. S. departm. of agriculture. Departm. bull. N:o 1291.)
- Balsiger, R.*, Der Plenterwald und seine Bedeutung für die Forstwirtschaft der Gegenwart. 2. durchgeseh. Aufl. Bern. 107 s. (Beiheft zu Zeitschr. d. Schweiz. Forstvereins. N:o 1.) Pris 2: 55 kr.
- Bates, C. G.*, A key to the identification of some coniferous seedlings. — Journ. of forestry, s. 278—281.
- Baumert, P.*, Dendrologische Beobachtungen. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Gesellschaft, s. 127—132.
- Blomstergården, Från. Utg. av Blomsterodlingens vänner i Finland. Helsingfors. 75 s. Söderström o. Co. Pris F. Mk. 35.—.
- Braun, E. von.*, Über künstliche Tannenverjüngung. — Forstwiss. Centralbl., s. 804—809.
- Brockmann-Jerosch, H.*, Die Vegetation der Schweiz. Lief. 1. Zürich. 160 s. (Pflanzengeogr. Kommission d. schweiz. naturforsch. Gesellschaft. Beitr. z. geobot. Landesaufnahme. 12.)
- Campbell, J. Arthur*, The cricket bat willow (*Salix alba coerulea*). — Trans. R. Scott. arboricult. soc., s. 109—112.
- Camus, Aimée*, Le Cupressus sur notre littoral méditerranéen. — Bull. soc. dendrol. de France, s. 5—9.
- Chandler, W. H.*, Fruit growing. London... 777 s. Constable a. Co. Pris 21 s. net.
- Chipp, T. F.*, The value of an Arboretum. — Empire forestry journ. s. 168—186.
- Chrystal, R. N.*, The Silver Fir Aphis- *Minolarus abietinus*, Koch. — Trans. R. Scott. arboricult. soc. s. 49—51.
- Claesson, Ester*, Rosor på fritt land. Stockholm. 114 s. Wahlström o. Widstrand. Pris 5: 25 kr.
- Clausen, Otto*, Almindelig Havedyrkningslære. 3. omarb. Udg. Köbenhavn. 222 s. N. C. Roms Forlag. Pris inbund. 10 kr.
- Cline, A. C. and Lockard, C. R.*, Mixed white pine and hardwood. Peterham, Mass. 67 s. (Harvard forest bull. N:o 8.)
- Cloud, Dorothy Mallet-Prevost*, Culture of perennials. New York. 271 s. Dodd, Mead a. Co. Pris 2.50 doll.
- Cram, Marion*, Garden talks. London. 191 s. Methuen a. Co., Ltd. Pris 5 s. net.

- Crug, Carl*, Die phaenologischen Elemente für Fichte, Tanne, Föhre, Lärche, Buche, Stiel- und Traubeneiche. — Allg. Forst- u. Jagdzeitung, s. 255—257.
- Dahl, Carl G.* och *Gréen, John*, Hemmets trädgård. En bok för villa- och egnahemsägare. Stockholm. 192 s. Sv. Andelsförl. Pris 3: 75 kr.
- Dahl, Else* och *Carl G.*, Trädgårdens vårblommor. Stockholm. 160 s. Bonnier. Pris: inbund. 5 kr., häft. 3: 25 kr.
- Dallimore, W.*, Arboretum notes. The magnolias. — Quart. journ. of forestry, s. 139—148.
- , The European and North American spruces. — Quart. journ. of forestry, s. 228—234.
- , The Asiatic spruces. — Quart. journ. of forestry, s. 265—272.
- Drain, Brooks D.*, Essentials of systematic pomology. London. 284 s. Chapman a. Hall, Ltd. Pris 13 s. 6 d. net.
- Eley, Charles*, Gardening for the Twentieth Century. London. 270 s. John Murray.
- Erwig, K.*, Illustriertes praktisches Gartenbuch. 4. durchgeseh. Aufl. Leipzig. 256 s. W. Vobach u. Co. Pris Mk. 4.50.
- Falck, Kurt*, Lärbok i botanik för gymnasier och folkskoleseminarier. Stockholm. 250 s. Bonnier. Pris inbund. 5: 50 kr.
- Fenner, E. Aline*, A rot of apples caused by Botryosphaeria ribis. — Phytopathology, s. 230—234.
- Feucht, O.*, Die Bodenpflanzen unserer Wälder. Stuttgart. 123 s. Strecker u. Schröder. Pris Mk. 3.50.
- Fitschen, J.*, Gehölzflora. Ein Buch zum Bestimmen der in Deutschland und den angränzenden Ländern wildwachsenden und angepflanzten Bäume und Sträucher. 2. Aufl. Leipzig. 228 s. Quelle u. Meyer. Pris 5 Mk.
- Flodérus, Matts*, Sveriges äldsta botaniska trädgård. [Västerås.] Malmö 1925 [tryckt i Lund 1921]. 28 s. Exp. av Täckpan. Pris 75 öre.
- Forbes, A. C.*, Forestry notes. Being practical hints on the formation and management of plantations and shelter belts in Ireland. Dublin. 31 s. (Departm. of lands and agriculture.) Pris 1.2 s.
- Forest trees, American, in Germany. — Journ. of forestry, s. 645—654.
- Funk, G.*, Weitere Beobachtungen über Winterfrostschädigungen an Koniferen. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Gesellschaft, s. 293—296.
- Gartenkunst. Gartenbau. Gartentechnik. Ein Gedenkbuch ehem. Köst- ritzer. Bearb. von *H. Koenig*. Frankfurt a. O. 218 s. Verlagsanstalt Trowitsch u. Sohn. Pris 8.50 Mk.
- Gasow, Heinr.*, Beitrag zur Kenntnis des Kiefernharzgallenwicklers (*Evetria resinella* L.) und des Kiefernknospentriebwicklers (*Evetria buoliana* Schiff.). — Allg. Forst- u. Jagdzeitung, s. 213—220.
- Gáyer, Julius*, Der letzte Kastanien-Urwald in Ungarn. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Gesellschaft, s. 111—116.
- Gerlach, [H. C.]*, Waldrauchschäden und ihre Folgen, insbesondere an Fichte und Tanne. Neudamm. 45 s. J. Neumann. Pris Mk. 1.50.

- Geyr von Schweppenburg*, Die Douglasienwollaus. Eine drohende Gefahr. — *Silva*, s. 81—83.
- Goodwin, Henry B.*, Täppan som sommarnöje. Trädgårdsboken för nybörjaren. Stockholm. 128 s. Bonnier. Pris 9: 50 kr.
- Gourley, J. H.*, Orchard management. New York. 247 s. Harper a. Brothers. Pris 2.— doll.
- Gram, Hans*, Frugthaven, udg. af Ostifternes Haveselskab. Köbenhavn. 67 s.
- Gréen, John*, Blomsterträdgården. 2:a omarb. uppl. Stockholm. 56 s. (Den mindre jordbrukarens handbok.) Sv. Andelsförl. Pris 1: 50 kr.
- Grossmann, H.*, Das Vorkommen der Waldföhre (*Pinus silvestris*, L.) im Norden des Kantons Zürich. — Schweiz. Zeitschr. f. Forstwesen, s. 113—131.
- Gunnarsson, J. G.*, Monografi över Skandinaviens *Betulae*. Arlöv (Malmö). 136 s. Förf:s förl.
- Harrer*, Anbau von Exoten. — Fortwiss. Centralbl., s. 49—53, 117—128, 136—148.
- , Tanne. — Fortwiss. Centralbl., s. 451—462, 477—491.
- Hartmann*, Ueber die Säbelwüchsigkeit der Bäume. — Centralbl. f. d. ges. Forstwesen, s. 165—194.
- Hedrick, U. P.*, Systematic pomology. New York. 488 s. Macmillan. (Rural text-book ser.) Pris 4.— doll.
- , The small fruits of New York. Albany. 614 s. (State of New York. Departm. of farms and markets. 33d anual report. P. II.)
- Helms, J.*, Skovdyrkningslaere. Grundlag for Forelæsninger ved den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole. Köbenhavn. 270 s. (Veter. og Landbohøjsk.) Pris 10 danska kr.
- Hickel, R.*, Notes de voyage dans l'Italie centrale. — Bull. soc. dendrol. de France, s. 14—23.
- , La régénération du sapin de Douglas. — Bull. soc. dendrol. de France, s. 70—72.
- Holmes, T. C.*, Gardenbook: a partical and handy manual of seeds, bulbs, plants and flowers for the amateur and professional gardener, seedsman and florist. San Francisco. 96 s. The author, 664 41st av., San Francisco. Pris 1.— doll.
- Holzhausen, Axel*, Perenna växter. 2:a genomsedda uppl. Stockholm. 337 s. Bonnier. Pris 11 kr.
- , Kaktéer. En bok om några av växtvärldens lustigheter och skönheter. Stockholm. 139 s. Bonnier. Pris kr. 7: 75.
- Howard Grøn, A.*, Skov og Folk. Köbenhavn. 116 s. Gyldendahl. Pris 3: 50 kr.
- Hu, H. H.*, Further notes on Chinese ligneous plants. — Journ. of Arnold Arboretum, s. 140—143.
- Huber, B.*, Der Wasserhaushalt des Baumes. — Centralbl. f. d. ges. Forstwesen, s. 111—120.
- Högdahl, Th.*, Naturskydd i Sverige. Handbok för skola och hem. Stockholm. 277 s. P. A. Norstedt o. Söner. Pris 5 kr.

- Jacob-Templin*, [E.], Wühlkultur-Vorträge. Neudamm. 104 s. J. Neumann. Pris Mk. 4.—.
- Kienitz, M.*, Versuch über die Wirkung verschieden hoher Erdbedeckung der Kiefern Samen auf die Entwicklung der jungen Keimpflanze. — *Silva*, s. 185—188.
- King, Louisa*, Chronicles of the garden. New York. 275 s. Ch. Scribner's Sons. Pris 3.— doll.
- Korstian, C. F.*, Forest planting in the intermountain region. Washington. 56 s. (U. S. departm. of agriculture. Departm. bull. No. 1264.) —, Some ecological effects of shading coniferous nursery stock. — *Ecology*, s. 48—51.
- Kramer, F.*, Een kultuur van Pinus — insularis Endl. op Java. — *Tectona*, s. 296—304. Eenige opmerkingen van C. Brandt Buys. — *Tectona*, s. 879—884.
- Krieg*, Die Bekämpfung forstlicher Schädlinge durch Abwurf von Calciumarsenat vom Flugzeug. — *Anzeig. f. Schädli. kunde*, s. 97—99.
- Kristiania Gartnerforening* gjennem 50 aar. 1875—1925. Oslo. 125 s. Norsk. Gartn. foren. tidsskr. Pris 6 norske kr.
- Lequertier, R.*, Nouveau traité pratique du jardinage. Paris. 316 s. Garnier frères. Pris 9.— frcs.
- Lie, H.*, Fjeldskogen. Oslo. 76 s. Grøndahl o. søn. Pris 3 kr.
- Lloyd, Nathaniel*, Garden craftsmanship in Yew and Box. London. 36 s. Ernest Benn, Ltd. Pris 15.— s.
- Lutyens, E. L.*, Houses and gardens. New York. 344 s. (Country life ser.) Ch. Scribner's Sons. Pris 25.— doll.
- Lysbakken, Sigurd*, Havestel til husbehov. Oslo. 146 s. Aschhoug o. Co. 4 kr.
- Läuterer, Benno*, Eiben in Deutschland. — *Mitteil. d. deutsch. dendrol. Gesellschaft*, s. 191—200.
- Mac Self, A. J.*, Bulb gardening. London. 223 s. (Home garden books.) Thornton Butterworth, Ltd.) Pris 6.— s. net.
- , Flowering trees and shrubs. New York. 224 s. (Home garden books.) Ch. Scribner's Sons. Pris 2.— doll.
- , Real A B C of gardening. New York. 215 s. (Home garden books.) Ch. Scribner's Sons. Pris 2.— doll.
- Mahler, Erich*, Bilder aus dem Urwaldrest am Kubany (Böhmen). — *Allg. Forst- u. Jagdzeitung*, s. 366—370.
- Mattfeld, Johannes*, Die in Europa und dem Mittelmeergebiet wildwachsenden Tannen. — *Mitteil. d. deutsch. dendrol. Gesellschaft*, s. 1—37.
- Mayr, H.*, Waldbau auf naturgesetzlicher Grundlage. 2. Aufl. Berlin. 568 s. P. Parey. Pris 22.— Mk.
- Melin, E.*, Untersuchungen über die Bedeutung der Baummykorrhiza. Eine ökologisch-physiologische Studie. Jena. 152 s. G. Fischer. Pris Mk. 7.50.
- Metcalf, Woodbridge*, Artificial reproduction of California nutmeg. (*Torreya californica* Tor.) — (*Tunio californicum* Greene.) — *Journ. of forestry*, s. 62—70.

- Misák, Josef*, Immergrüne Laubgehölze. Erfahrungen in Malonya. Berlin-Westend. 79 s. Verlag d. Gartenschönheit. Pris: häft. 6.— Mk., inbunden 8.— Mk.
- Moreillon, M.*, Rajeunissement du pin noir d'Autriche dans le canton de Vaud. — Journ. forest. suisse, s. 158—160.
- Mottet, S.*, Les arbres et les arbustes d'ornement de pleine terre. Paris. 576 s. J. B. Baillière et fils. Pris 50.— fres.
- Müller, E.*, Stimulationen an forstlichen Samen, Stecklingen und Wurzeln. — Centralbl. f. d. ges. Forstwesen, s. 420—442.
- Münch*, Beiträge zur Kenntnis der Kiefernrasen Deutschlands. — Allg. Forst- u. Jagdzeitung, s. 89—123, 151—175.
- Münch und Dieterich*, Kalkeschen und Wassereschen. — Silva, s. 129—135.
- Murphy, Paul A.*, Some fungus diseases of fruit trees. — Departm. of lands and agriculture, Dublin. Journ., s. 269—280.
- Nichols, Rose Standish*, Spanish and Portuguese gardens. London. 304 s. Constable a. Co. Pris 36.— s. net.
- Olbrich, Stephan*, Der Rose Zucht und Pflege. 3. Aufl. Stuttgart. 139 s. E. Ulmer. Pris 8.— Mk.
- Oppermann, A.*, Nyere Principper i Skovdyrkningen. København. 46 s. (Danmarks naturvidensk. Samfund. H. 10.)
- Orr, M. Y.*, The effect of frost on the wood of larch. — Trans. R. Scott. arboricult. soc., s. 38—41.
- Palmer, E. J.*, Synopsis of North American Crataegi. — Journ. of Arnold Arboretum, s. 5—128.
- , Is Quercus Arkansana a hybride? — Journ. of Arnold Arboretum, s. 195—200.
- Pardé, L.*, L'Arboretum de Cardeilhac. — Revue des Eaux et Forêts, s. 308—314.
- Parker, R. N.*, The cultivation of Conifers in Northern India. — Indian forester, s. 4—11, 60—67.
- Pedersen, A.*, Danmarks Frugtavl, Beretning fra Fællesudvalget for lokale lagttagelseplantninger om Frugtsortsundersøgelser 1916—1922. København. 633 s. Fællesudvalget for Frugtsortsundersøgelser. Frederiksberg Allé 28, Khvn V. Pris 2 kr.
- Peets, E.*, Practical tree repair. New a. rev. ed. New York. Mc Bride a. Co. Pris 2.50 doll.
- Petri, L.*, Per la coltura del Castagno e per il commercio d'esportazione dei suoi prodotti. — L'Alpe, s. 65—69.
- Podhorsky, J.*, Die Douglasie in ihrer Heimat und in Mitteleuropa. — Allg. Forst- u. Jagdzeitung, s. 412—419.
- Prell, Heinrich*, Das Rätsel des Eichentriebschnittes. — Thar. forstl. Jahrb., s. 49—62.
- Purpus, J. A.*, Freiland-Kakteen. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Gesellschaft, s. 44—67.
- Reutersvärd, Gösta*, Blomstergårdens rika möjligheter. Stockholm. 114 s. Bonnier. Pris 2: 75 kr.

- Risum, J. N.*, Stueplanter. Vejledning i Dyrkning og Formering af almindelige og sjældnere Stueplanter. København. 108 s. Hage o. Clausens Forlag. Pris 3 kr.
- Ryle, G. B.*, The conifer spinning mite or red spider, *Paratetranychus* (*Oligonychus*) *Ununguis Jacobi*. — Quart. journ. of forestry, s. 31—40.
- Sargent, C. S.*, Notes on *Crataegus*. — Journ. of Arnold Arboretum, s. 1—4.
- Schlösser, Jac.*, Meine Erfahrungen mit Arsenbrühen zu Bekämpfung von Obstbaumschädlingen. — Anzeig. f. Schädli. kunde, s. 4—5, 19—21.
- Schneider, Camillo*, Die Weiden der neuen Welt. — Mitteil. d. deutsch. dendrol. Gesellschaft, s. 37—41.
- Shepherd, J. C. and Jellice, G. A.*, Italian gardens of the Renaissance. London. Ernest Bennet, Ltd. Pris 105 s. net.
- Sherbakoff, C. D.*, Effect of soil treatment with sulphur upon crown gall in nursery apple trees. — Phytopathology, s. 105—109.
- Sherrard, O.*, The winter spraying of fruit trees. Tests with the new tar-oil washes. — Departm. of lands and agric., Dublin. Journ., s. 297—304.
- , The pruning of fruit trees. (Apple, pear, plum, cherry and peach.) Departm. of lands and agric., Dublin, Journ., s. 387—395.
- Shinn, Ch. H.*, Let's know some trees, brief descriptions of the principal California trees. Washington. 16 s. (U. S. departm. of agric. Misc. cir. No. 31.) Pris 5 cents.
- Sibille, A.*, Le peuplier. Dot pour nos enfants, rentes pour nos vieux jours. Paris. 100 s. Librairie agric. de la maison rustique. Pris 5 fres.
- Smith, R. E. and Smith, Elizabeth E.*, Further studies on Pythiaceus infection of deciduous fruit trees in California. — Phytopathology, s. 389—404.
- Sonesson, Nils*, Sveriges trädgårdsodling. Årsbok 1925. Stockholm. 227 s. Sv. Andelsförl. Pris 6 kr.
- Stirling, Maxwell John*, On the use of manures in peat planting — 1925. — Trans. R. Scott. arboricult. soc., s. 103—109.
- Taylor, W. L.*, Direct sowing of Conifer seed. — Empire forestry journ., s. 106—110.
- Tholén, Gustav*, Våra vackraste fleråriga blomsterväxter. Stockholm. 53 s. (Praktiska handböcker. 15.) Björck o. Börjesson. Pris 1: 25 kr.
- Tholle, Johannes*, Knuthenborg Park og Haver. Nykøbing. 16 s. (Særtr. af Lolland-Falsters historiske Aarbog 1925.) Pris 1 kr.
- Tillotson, C. R.*, Growing and planting coniferous trees on the farm. Washington, 36 s. (U. S. departm. of agriculture. Farmers' bull. No. 1453.)
- Tipping, H.*, *Avray*, English gardens. London. 44+375 s. Country Life, Ltd. Pris 63 s. net.
- Trees at Bixton. — Trans. R. Scott. arboricult. soc., s. 152—163.
- Tschermak, L.*, Nochmals über die Säbelwüchsigkeit der Bäume. — Centralbl. f. d. ges. Forstwesen, s. 270—273.
- , Wirkungen des Standortsfaktors Licht an durch Schnee zu Boden gedrückten Nadelhölzern. — Centralbl. f. d. ges. Forstwesen, s. 351—356.

- Wahlenberg, W. G., Sowing and planting season for Western yellow pine. — Journ. of agric. research, s. 245—251.
- , Reforestation by seed sowing in the Northern Rocky Mountains. — Journ. of agric. research, s. 637—641.
- Wichmann, Heinrich E., Wurzelwachungen und Stocküberwallung bei Abietineen. — Centralbl. f. d. ges. Forstwesen, s. 250—258.
- Wiedemann, E., Zuwachsrückgang und Wuchsstöckungen der Fichte in den mittleren und unteren Höhenlagen der sächsischen Staatsforsten. 2. umgearb. Aufl. Tharandt. 190 s. Akad. Buchhandlung. Pris 4.50 Mk.
- Wilson, E. H., America's greatest garden. The Arnold Arboretum. Boston. 423 s. The Stratford Co. Pris 3.— doll.
- , The Rhododendrons of Eastern China, the Bonin and Liukiu Islands and Formosa. — Journ. of Arnold Arboretum, s. 156—186.
- , Rhododendron Chrysocalyx Lev. a. Vanid. — Journ. of Arnold Arboretum, s. 200—201.
- Wolff, M. und Krausse, A., Die Einführung der Arsenverstäubung von Flugzeug aus in die Praxis der Forstschädlingsbekämpfung. — Anzeig. f. Schädl. kunde, s. 99—101.

b) *Årsböcker, berättelser m. m. samt tidskrifter.*

- Aarbog for Gartneri. Udg. av Alm. Dansk Gartnerforening. Aarg. 7 (1925). Köbenhavn. 184 s.
- Acta Horti Bergiani. Meddelanden från K. Sv. Vetenskapsakademiens trädgård Bergielund, utg. av Bergianska stiftelsen. Tom. 8. Uppsala. 273 s.
- Acta Horti Gothoburgensis. Meddelande från Göteborgs botaniska trädgård. Vol. 2 (1924—25). Göteborg 1926. 401 s.
- Allgemeine Forst- und Jagdzeitung. Hrsg. von H. Weber und Chr. Wagner. Jahrg. 101 (1925). Frankfurt a. M. 496 s.
- Anzeiger für Schädlingskunde, zugleich Nachrichtenblatt der deutschen Gesellschaft für angewandte Entomologie e. V. Für Zoologen, Landwirte, Gärtnerei und Mühlenbetriebe. Jahrg. 1 (1925). Berlin. 144 s.
- Arkiv för botanik. Utg. av K. Svenska Vetenskapsakademien. Bd. 19: H. 2—4. Uppsala.
- Blekingebygder. Årsbok utg. av Blekinge hembygdsförening. Årg. 3 (1925). Karlskrona. 190 s.
- Botaniska notiser. Utg. av Lunds botaniska förening. 1925. Lund. 422 s.
- Botanisk Tidskrift. Udg. av Dansk botanisk Forening. Bd. 39: H. 2—3. Köbenhavn, s. 57—216.
- Bulletin de société dendrologique de France. N:o 54—56. Paris. 79 s.
- Centralblatt für das gesamte Forstwesen. Zugleich Organ der staatl. Versuchsanstalt in Mariabrunn. Jahrg. 51 (1925). Wien. 464 s.
- Dansk Skovforenings Tidsskrift. Udg. av Dansk Skovforening. Aarg. 10 (1925). Köbenhavn. 530 s.

- Department of lands and agriculture. Journal. Vol. 25 : N:o 1—4. Dublin. 501 s.
- Det forstlige Forsøgsvæsen i Danmark. Bd. 8 : H. 2, 9 : H. 1. Köbenhavn, s. 149—288, 1—160.
- Ecology. Official publication of the Ecological society of America, continuing the Plant world. Vol. 6 (1925). Lancaster, Pa. a. Brooklyn N. Y. 473 s.
- Empire forestry journal. Vol. 4 (1925) : No. 1—2. London. 322 s.
- Fauna och Flora. Årg. 20 (1925). Uppsala o. Stockholm. 288 s.
- Flora og Fauna. Udg. af Naturhistorisk Forening for Jylland. 1925. Aarhus. 160 s.
- Forstwissenschaftliches Centralblatt. Zugleich Publikationsorgan für die forstl. Abteilung der Bayer. forstl. Versuchsanstalt. Jahrg. 47 (1925). 908 s.
- Fra Skoven og Traemarkedet. Udg. af Dansk Skovforening. Aarg. 7 (1925). Köbenhavn. 264 s.
- Föreningen Norrvikens Trädgårdar. Årsskrift. 1925. Stockholm. 40 + XVI s.
- Gartenkunst. Monatschrift für Gartenkunst u. verwandte Gebiete. Hrsg. von Deutsche Gesellschaft für Gartenkunst. Jahrg. 38 (1925). Frankfurt a. M. 12 Nr. von c:a 16 s.
- Gartenschönheit. Zeitschrift mit Bildern für Garten und Blumenfreund, für Liebhaber und Fachmann. Hrsg. von *Oskar Kühl* in Gemeinschaft mit *Karl Foerster* und *Camillo Schneider*. Jahrg. 6 (1925). Berlin-Westend. 12 H. von c:a 20 s.
- Gartner-Tidende. Aarg. 41 (1925). Köbenhavn. 640 + 16 s.
- Havedyrkeren. Organ for det praktiske Havebruk. Aarg. 7 (1925). Oslo. 184 s.
- Havekunst. Aarg. 6 (1925). Flensburg. 148 s.
- Haven. Medlemsblad for de samvirkende danske Haveselskab. 1925. Aarg. 25 (1925). Köbenhavn. 188 s.
- Hedeselskabets Tidsskrift. Udg. af det Danske Hedeselskab. 1925. Viborg. 314 s.
- Illustrierte volkswirtschaftliche Gartenzeitung, für Siedlungswesen, für Baum- und Pflanzenschutz, Kleintierzucht und Schädlingsbekämpfung. Jahrg. 1 (1925). Berlin. 24 Nr. von c:a 24 s.
- Journal forestier suisse. Organe de la société forestière suisse. Année 75 (1925). Bern. 288 s.
- Journal of the Arnold Arboretum. Vol. 6 (1925). Lancaster, Pa. 226 s.
- Journal of forestry. Publ. by the Society of American Foresters. Vol. 23 (1925). Washington. XIII + 1,032 s.
- Kungl. Lantbruksakademiens handlingar och tidskrift. Årg. 64 (1925). Stockholm. 807 s.
- L'Alpe. Rivista forestale italiana. Année 12 (1925). Firenze. 400 s.
- Landbrukstidskrift för Dalarne. 1925. Falun. 288 s.
- Landtmannen. Tidskrift för landtmän. Årg. 8 (1925). Stockholm. 998 s.

- Land- og Skovbrugsbladet. Ugeblad for Landbrug, Skovbrug og Havebrug. Annonceorgan for danske Skovdistrikter og Traehandel. Aarg. 29 (1925). København. N:o 1404—1452.
- Lommebog for Gartnere. Udg. af J. Jenssen. Aarg. 16. København. 268 s.
- Lustgården. Årsskrift för Föreningen för Dendrologi och Parkvård. Red. av N. Sylvén. Årg. 6 (1925). Stockholm. 244 s.
- Meddelanden från Statens Skogsförsöksanstalt. H. 22 (1925). Stockholm 1925—26. 590 s.
- Mitteilungen der deutschen dendrologischen Gesellschaft. 1925. Langensalza. 440 s.
- Naturen. Illustrert maanedsskrift for populær naturvidenskab, utg. av Bergens Museum. Aarg. 49 (1925). Bergen. 384 s.
- Naturens Verden. Red. av O. Paulsen. Aarg. 9 (1925). København. 480 s.
- Nordisk Jordbrugsforskning. Aarg. 7 (1925). København. 368 + 87 s.
- Norrlands Skogsvårdsförbunds tidskrift. 1925. Stockholm. 311 s.
- Norsk Gartnerforenings tidsskrift. Årg. 15 (1925). Oslo. 239 s.
- Norsk Havetidende. Årg. 41 (1925). Oslo. 220 s.
- Odalmannen. Årg. 6 (1925). Lovisa. 293 s.
- Phytopathology. Official organ of the American phytopathological society. Vol. 15 (1925). Lancaster, Pa. XIX + 809 s.
- Quarterly journal of forestry. Vol. 19 (1925). London. VIII + 354 s.
- Revue des eaux et forêts. Tome 63 (1925). Paris. 600 s.
- Revue internationale de renseignements agricoles. Vol. 3 (1925). Rom. 1,407 + 111 s.
- Schweizerische Zeitschrift für Forstwesen. Jahrg. 76 (1925). Bern. 380 s.
- Selskabet Havedyrkningens Venner Medlemsskrift. Aarg. 3 (1925). Oslo. 120 s.
- Silva, Forstliche Wochenschrift. Jahrg. 13 (1925). Tübingen. 416 s.
- Skovbrugstidende. Udg. af de samvirkende danske Skovfogedforeninger. Bd. 11 (1925). Sorø. 264 s.
- Skogeieren. Organ for Norsk Skogeierforbund. Aarg. 12 (1925). Oslo. 308 s.
- Skogen. Populär tidskrift utg. av Svenska Skogsvårdsföreningen. Årg. 12 (1925). Stockholm. 340 s.
- Skogsvårdsföreningens tidskrift. Årg. 23 (1925). Stockholm. 386 + 400 s.
- Skogsvännen. Utg. av Norrlands Skogsvårdsförbund. 1925. Stockholm. 127 s.
- Skogvaktaren. Tidskrift för skogshushållning och jaktvård. 35 (1925). Stockholm. 372 s.
- Svensk botanisk tidskrift. Utg. av Svenska botaniska föreningen. Bd. 19 (1925). Uppsala. 542 s.
- Svensk trädgårdstidning. Årg. 6 (1925). Stockholm. 140 s.
- Svenska betes- och vallföreningens årsskrift. Årg. 7 (1925). Uppsala. 230 s.
- Svenska turistföreningens årsskrift. 1925. Stockholm. 383 s.

- Svenskt land. Illustrerad tidskrift för jordbruket och dess binäringar. Årg. 9 (1925). Stockholm. 603 s.
- Sveriges natur. Svenska naturskyddsföreningens årsskrift. Årg. 16 (1925). Stockholm. 188 s.
- Sveriges pomologiska förenings årsskrift. Årg. 26 (1925). Stockholm. 289 s.
- Sveriges trädgårdsodling. Årsbok 1925. Utg. av *N. Sonesson*. Stockholm. 227 s.
- Sveriges utsädesförenings tidskrift. Årg. 35 (1925). Malmö. 318 s.
- Tapio. 1925. Helsinki. 384 s.
- Tectona. Boschbouwkundig Tijdschrift. Del. 18 (1925). Buitenzorg. 1,161 s.
- Tharandter forstliches Jahrbuch. Hrsg. von *H. Martin* und *H. Vater*. Bd. 76 (1925). Berlin. IV + 293 s.
- The Indian forester. Ed. at Dehra Dun, U. P. Vol. 51 (1925). Allahabad. XXXVI + 640 s.
- Tidskrift för Finlands svenska lantmän. 1925. Lovisa. 366 s.
- Tidsskrift for Havebrugets Fremme. Udg. af Selskab for Havebrugets Fremme. 1925. Köbenhavn. 192 s.
- Tidsskrift for skogbruk. Utg. av Det norske skogselskab. Aarg. 33 (1925). Oslo. 609 + 67 + 16 s.
- Transactions of the Royal Scottish arboricultural society. Vol. 39 (1925). 218 + 39 s.
- Trädgårdens kalender. Utg. av *Cedergren o. Co., Raus* ... Årg. 1 (1926). Hälsingborg 1925. 138 s.
- Trädgårdslaren. Organ för Nylands svenska trädgårdssällskap och Sällskapet Aura Trädgårdsvänner. Årg. 19 (1925). Helsingfors. 276 + 16 s.
- Trävaruindustrien. Årg. 10 (1925). Stockholm. 52 nr. (vanl. om 16 s.).
- Täppan. Skånska trädgårdsföreningens tidskrift. Årg. 29 (1925). Lund. 204 s.
- Viola. Annonssblad för trädgården. Utg. av *K. A. Bovin*. 1925. Stockholm. 52 nr.
- Västmanlands läns trädgårdsförenings årsbok. 1925. Utg. av *F. Johansson*. Västerås. 112 s.
- Västra Sveriges skogsvårdsförbunds årsskrift. 1925. Trollhättan. 36 s.
- Åker och äng (konstgödsel i Norden). Årg. 6 (1925). Göteborg. 166 s.
- Österreichische Vierteljahresschrift für Forstwesen. Bd. 75 (1925). Wien. 130 s.

II. UR DEN SKANDINAVISKA TIDSKRIFTSLITTERATUREN 1925.

a) I svenska tidskrifter.

- Abelin, Rudolf*, Ekonomiträdgårdarne. — Fören. Norrvikens trädgårdar, s. 83—101.
- , Barockträdgården. — Fören. Norrvikens trädgårdar, s. 102—120.

- Alm, C. G. och Fries, Th. C. E.*, Floristiska anteckningar från Karesuando och Enontekiö socknar. — Sv. bot. tidskr., s. 250—262.
- Amilon, J. A.*, Skogsodling och naturlig föröngning inom trakthyggesbruket. — Trävaruindustr., N:o 10, s. 10—12.
- Andersson, Gunnar*, Hallandsås. — Sv. turistfören. årsskr., s. 162—177.
- Arnell, H. W.*, Anteckningar om södra Ångermanlands kärlväxter. — Sv. bot. tidskr., s. 380—401.
- Arwidsson, Th.*, Sistolidna vinters inverkan på några växter i Uppsala Botaniska trädgård. — Bot. not., s. 407—418.
- Bäcklin, Emil*, Naturskydds rörelsen i Holland och Belgien. — Sv. natur, s. 105—113.
- , Ett naturminne i Marstrand. [Alm vid Carlstens fästning.] — Skogen, s. 339.
- Cedergren, G. R.*, Om floran i Norrbärke socken i Dalarnes Bergslag och dess förhållande till kalken. — Bot. not., s. 17—46.
- Cederpalm, Enoch*, Statsbanornas planteringar. — Tappan, s. 194—197.
- Christoffersson, Olof*, Om valnötsträdet. — Tappan, s. 1—3.
- Dahl, Carl G.*, Om pomologier och pomologer. — Sv. pom. fören. årsskr., s. 1—36, 205—248.
- , Föröngning av en gammal hagtornshäck. — Lustgården, s. 188—189.
- , Den märkliga vintern och våra trädgårdar. — Sv. land, s. 67.
- , Om ympning av äldre träd. — Sv. land, s. 124.
- , Vinterarbeten i trädgården. — Lantmannen, s. 59—60.
- , Berättelse över en studieresa till England. — Sv. trädgårdsodl., s. 117—147.
- Dahl, Else*, Porfyrit. — Lustgården, s. 141—144.
- Dahl, Gustaf*, Ett och annat om statsmakternas intresse för trädgårdsodlingen. — Sv. pom. fören. årsskr., s. 119—123.
- Du Rietz, G. E.*, Die Hauptzüge der Vegetation der Insel Jungfrun. — Sv. bot. tidskr., s. 323—346.
- , Die Hauptzüge der Vegetation des äusseren Schärenhofs von Stockholm. — Sv. bot. tidskr., s. 347—369.
- Eklund, S. och Wennmark, G.*, Några undersökningar av aspskog. — Skogsv. tidskr., s. 80—104, 125—142.
- Eklöf, C. F.*, Asp. — Skogvaktaren, s. 133—138, 165—171.
- Engdahl, Gustaf*, Granens innanröta. — Skogvaktaren, s. 204—206.
- Erdtman, O. E. G.*, Växtlokaler från Halland och sydvästra Västergötland. — Sv. bot. tidskr., s. 370—379.
- Erikson, Johan*, Två märkliga träd på Verkö. — Sv. natur, s. 147—148.
- Florin, E. H.*, Pollinering och fruktsättning hos päronsorter. — Sv. pom. fören. årsskr., s. 57—94.
- Florin, Rudolf*, Pollineringsfrågans betydelse för päronodlingen. — Tappan, s. 75—80.
- F[olme]r, A.*, Naturskyddsåtgärder. — Västm. läns trädgårdsfören. årsb., s. 106—112.
- Forsman, Karl Fr.*, Jätteblocket med björken. — Sv. natur, s. 139.

- Fries, E. Th.*, Några gotländska växtlokaler. — Sv. bot. tidskr., s. 426—429.
- Fries, Rob. E.*, Bergianska trädgårdens barrträdsbestånd. — Lustgården, s. 47—61.
- , P. J. Bergius och hans betydelse för den svenska hortikulturen. — Sv. pom. fören. årsskr., s. 149—162.
- Fröman, Ingmar*, Växtgeografiska anteckningar från Bohuslän. — Bot. not., s. 171—184.
- Geete, Erik*, Inplantering av främmande barrträd, en jämförelse mellan svenska och danska förhållanden. — Trävaruindustr., N:o 21, s. 8—10, 22, s. 8—9.
- Gram, Hans*, Om konstgödsel och dess användning i trädgården. — Tappan, s. 9—12. (Efter »Haven».)
- Gréen, John*, Pomologiska föreningens utfärd till Birka och Grönsö. — Sv. pom. fören. årsskr., s. 263—266.
- , Trädgårdsväxternas gödsling. — Åker o. äng, s. 12—14.
- Grenander, Tell*, Något om plantering å sidländ mark. — Skogen, s. 200—202.
- Haglund, G. E.* och *Hässler, Arne*, Nya bidrag till Ångermanlands kärllväxtflora. — Bot. not., s. 309—319.
- Hermelin, Sven A.*, Brunnen i trädgården. — Tappan, s. 19—22.
- , Körskördellen (*Cornus mas*). — Tappan, s. 198—199.
- Hesselman, Henrik*, Studier över barrskogens humustäcke, dess egenskaper och beroende av skogsvården. — Medd. fr. St. Skogsförsöksanst. H. 22: 5, s. 169—552.
- Hofsjö, Eric J. A:son*, Där nya trädgårdar skapas. — Sv. trädgårdstidn., s. 116—118.
- Holmgren, Björn*, Blekingelundarnas vård. — Blek. bygd., s. 46—55.
- , Sveriges örtagård. — Sv. turistfören. årsskr., s. 46—58.
- Håål, S.* och *Norinder, H.*, Några försök med elektrisk belysning för drivning av kulturer i växthus. — Sv. trädgårdsodl., s. 108—116.
- Hässler, Arne*, *Salix caprea* som epifyt på *Betula*. — Bot. not., s. 200—204.
- Jette, Hugo*, Björntorpsgranen. — Sv. natur, s. 129.
- Johansson, Emil*, Rotbildning hos sticklingar och ympning efter cellstimulation. — Sv. pom. fören. årsskr. s. 133—137.
- , Planteringsförsök enligt Stringfellowmetoden. — Sv. pom. fören. årsskr., s. 138—139.
- , Besprutningsförsök vid Alnarp 1924 och 1925. — Sv. pom. fören. årsskr., s. 249—262.
- Johansson, Frans*, Hur förvalta vi de värdefulla nyheter svenska floran skänker oss? — Västm. läns trädgårdsfören. årsb., s. 15—22.
- , Hembygden och dess växtlighet. — Västm. läns trädgårdsfören. årsb., s. 52—58.
- Johansson, K.*, Om plataner. — Lustgården, s. 125—132.

- Johnsson, Pehr*, Trädympling under 1700-talet. — Täckpan, s. 89—90.
- , Offerlundar och offerträd. — Skogen, s. 303—310.
- , Kullaskogen. Skånes största privata skog. — Trävaruindustr., N:o 24, s. 8—10.
- , Trolle-Ljungby skogar. Skånes största fideikommiss, där saga och sägen höra hemma. — Trävaruindustr., N:o 39, s. 8—10.
- , I Vanås skogar. Vandringer och strövtåg genom ett av de större skånska herresätena. — Trävaruindustr., N:o 41, s. 8—10.
- Juhlin-Dannfelt, M.*, Zinksulfat såsom bekämpningsmedel mot ogräs i plantskolor. — Skogen, s. 297—303.
- Klingspor, D. M.*, Fruktodling i Kronobergs län. — Sv. pom. fören. årsskr., s. 163—173.
- Kruskopf, Anders*, Luther Burbank, en kalifornisk växtförädlare. — Sv. trädgårdstidn., s. 128—130.
- Larsson, R. och Broström, C. A.*, Handledning för Dalarnes fruktodlare. Med lista över lämpliga fruktträdssorter samt en zonkarta. — Lantbr. tidskr. f. Dalarne, s. 51—59.
- Lénström, C. A. E.*, Ett fynd av ormgran [*Picea excelsa* f. *virigata*] i Ängermanland. — Sv. bot. tidskr., s. 425—426.
- Lidman, G.*, Några anteckningar om Hälsinglands flora. — Sv. bot. tidskr., s. 84—97.
- Lind, Gustaf*, Sveriges Pomologiska förening 1900—1925. — Sv. pom. fören. årsskr., s. 37—42.
- , Årsberättelse från Kungl. Landbruksakademiens experimentalfälts trädgårdsavdelning 1924. — Landndtbruksakad. handl. o. tidskr., s. 46—49.
- Lindberg, E. J.*, En trädgårdshistoria från Dalabygd. — Lantbr. tidskr. f. Dalarne, s. 217—219.
- Lindner, John*, Vid barrskogens västgräns i Göteborgs och Bohus län. — Trävaruindustr., N:o 50, s. 20—21.
- Lundblad, O.*, Om effektiviteten av några besprutningsmedel mot skadeinsekter i trädgårdarna. — Lantbr. tidskr. f. Dalarne, s. 110—113. (Centralanst. f. jordbruksförsök flygbl.)
- Lundequist, O. F. E.*, Bidrag till kännedomen om Grennatraktens flora. — Sv. bot. tidskr., s. 116—118.
- Lötberg, A. E.*, Störgran. — Skogvaktaren, s. 55—56.
- , Ett sällsynt naturens under. Nyfunnet exemplar av grenlös gran. — Trävaruindustr., N:o 5, s. 8.
- , Skogar och skogsbestånd i Dellentrakterna. — Trävaruindustr., N:o 27, s. 8—9.
- Malme, G. O.*, Ett litet bidrag till Södermanlands flora. — Sv. bot. tidskr., s. 423—425.
- Melin, E.*, Untersuchungen über die *Larix*-mykorrhiza. II. — Sv. bot. tidskr., s. 98—103.
- Mellström, Gösta*, Skogsträdens fruktsättning år 1924. — Skogen, s. 1—19.
- Myllenberg, Birger*, Fruktträd utmed landsvägarna. — Täckpan, s. 143—144.

- Nilsson, G.*, Bidrag till Västergötlands kärlväxtflora. — Sv. bot. tidskr., s. 326—349.
- Nordfors, Georg*, Några reflexioner över skadade och undertryckta grannars samt granmarbuskars tillväxt. — Skogsvännen, s. 81—92.
- Olsson, Hj.*, Ribes alpinum. — Tappan, s. 15.
- Payne, Irving W.*, Något om förflyttning av utvuxna träd. Ur »American Forests and Forest Life». Översätn. av *Fr. Hallberg*. — Skogvaktaren, s. 106—111.
- von Post, Adolf*, Erfarenheter från en 18-årig fruktplantering vid Tullinge i Stockholms län. — Sv. pom. fören. årsskr., s. 95—104, 174—187.
- Romell, L.*, Fruktträdens hattsvampar (Hymenomyceeta). — Sv. pom. fören. årsskr., s. 43—56.
- Romell, Lars-Gunnar*, Växttidsundersökningar å tall och gran. — Medd. fr. St. Skogsförsöksanstalt, H. 22: 2, s. 45—124.
- Samuelsson, G.*, Växtlokaler från Västmanland. II. — Sv. bot. tidskr., s. 1—48.
- Schotte, Gunnar*, Betydelsen av trädens »klimatraser» vid förändrad odlingsplats. Föredrag vid Föreningens för Dendrologi och Parkvård årsmöte i Stockholm den 17 mars 1924. — Lustgården, s. 5—22.
- Skärman, J. A. O.*, Några ord om misteln (*Viscum album* L.) i Västergötland. — Sv. bot. tidskr., s. 402—411.
- Sonesson, Nils*, Grönsö. — Lustgården, s. 23—29.
- , Tvenne pomologiska planschverk. — Sv. pom. fören. årsskr., s. 129—132.
- Suneson, A. S.*, Vilda träd i trädgården. — Tappan, s. 141—143.
- Svenonius, H.*, Luleåtraktens flora. — Sv. bot. tidskr., s. 431—484.
- Sylvén, Nils*, Ekebyhov. — Lustgården, s. 30—46.
- , Våra hedersledamöter. — Lustgården, s. 133—140.
- , Mälar- och Saltsjöstrandhugg. Föreningens för Dendrologi och Parkvård sjätte exkursion. — Lustgården, s. 145—184.
- , Ovanligt vacker mattgran. — Lustgården, s. 186—188.
- , Några nyheter för året från Näfvevarn. — Lustgården, s. 189—191.
- Tolmatchew, A.*, *Larix sibirica* Ledeb. auf der Kola-Halbinsel. — Sv. bot. tidskr., s. 523.
- Welander, P. O.*, En urskog i Härjedalen. — Sv. natur, s. 77—82.
- Wollin, Nils G.*, Ulriksdal. En historisk översikt över trädgårdsanläggningarna. — Lustgården, s. 62—124.
- Woxström, John*, Tvenne märkliga Hälsinglandstallar. — Lustgården, s. 185—186.
- Zachau, A. R.*, Några bohuslänska växtlokaler. — Sv. bot. tidskr., s. 520—521.

Särskilda trädgårdar.

Svenska trädgårdar:

- Augerum, av *Gustaf Jungsten*. — Sv. trädgårdstidn., s. 61—62.
- Forsbacka, av *Eric J. A:son Hofsjö*. — Sv. trädgårdstidn., s. 109—110.

Fullerö, av —*x.* — Sv. trädgårdstidning, s. 25—26.
 Gunnebo, av *O. Larsson.* — Sv. trädgårdstidn., s. 1—3.
 Hofors, av *Siebahn.* — Sv. trädgårdstidn., s. 97—99.
 Johannelund, av *H.* — Sv. trädgårdstidn., s. 49—51.
 Råbelöv, av *G. P—n.* — Sv. trädgårdstidn., s. 133—135.
 Stallmästargården, av *Eric J. A:son Hofsjö.* — Sv. trädgårdstidn.,
 s. 121—123.
 Sunds trädgård, av *Eric J. A:son Hofsjö.* — Sv. trädgårdstidn.,
 s. 85—86.
 Stora Ekeby, av *C. R—n.* — Sv. trädgårdstidn., s. 13—15.
 Svartvik, av *Eric J. A:son Hofsjö.* — Sv. trädgårdstidn., s. 73—74.
 Vanås, av *G. P—n.* — Sv. trädgårdstidn., s. 37—38.

Anonyma uppgifter om märkliga träd och buskar.

Daphne. — Sv. land, s. 278.
 Jätte, En fallen. [Päronträd i Gränna.] — Täppan, s. 97.
 Klotgran, En, i Småland. Av *F. A. S—r.* — Sv. natur, s. 157—158.
 Kottbildning, Egendomlig, hos tall. Av *G. v. K.* — Trävaruindustr.,
 N:o 17, s. 7.
 Tall, Leksbergs. — Skogvaktaren, s. 56—57.
 Träden, jordens veteraner. — Trävaruindustr., N:o 42, s. 7.

Övriga anonyma smånotiser.

Användning, Konstgödsels, vid trädgårds- och grönsaksodling. Av *B. T.*
 — Lantbr. tidskr. f. Dalarne, s. 77—84.
 Beskärning av prydnadsbuskar. — Sv. land, s. 150.
 Borttagande av trädstubbar. Av *E.* — Täppan, s. 183.
 Erfarenheter, Nyare amerikanska, rörande körsbärsträdens pollinering. —
 Täppan, s. 161—162.
 Frukträdgård, En gammal vanvårdad. — Sv. land, s. 150.
 Frågorna om lämpliga underlag för fruktträd. — Sv. land, s. 227.
 Granplanter, Ovanligt vackra. — Skogen, s. 154.
 Gödsling av fruktträd. — Sv. land, s. 257.
 Häckarna. — Täppan, s. 18.
 Inköp av träd. — Sv. land, s. 203.
 Karbolineum. Vissa skadeinsekters fasa. — Sv. land, s. 203.
 Kloros (bleksot) hos päronträd. Av *R. Fl.* — Täppan, s. 146—147.
 Kräfta, Om, på äppleträden. — Täppan, s. 163.
 Plantering, Om, av rosor. Av *E.* — Täppan, s. 129—130.
 Planteringar, Norrköpings stads. — Täppan, s. 99.
 »Plombering» av träd. En intressant metod att hejda förmultning. — Trä-
 varuindustr., N:o 31, s. 7.
 Staten och trädgårdsodlingen. — Sv. trädgårdsodl., s. 28—58.
 Stubbar, Upprota, medelst syror. — Täppan, s. 132, 148—149.

- Trädgården — vår visthusbod sommar och vinter. — Lantbr. tidskr. f. Dalarne, s. 278—280.
- Trädgårdsodlingen under år 1924.
Fruktodling. — Sv. trädgårdsodl., s. 5—10.
Plantskoleskötsel. — Sv. trädgårdsodl., s. 21—23.
- Trädgårdsutställningen i Falun den 25—27 september 1925. — Lantbr. tidskr. f. Dalarne, s. 210—217.
- Undervisning för trädskötare 1926. — Tappan, s. 166 [notis].
- Uppgifter om fruktsorter i Bohuslän. — Sv. land, s. 278.
- Vinterbehandling av äldre fruktträd. — Tappan, s. 202.
- Äpplebladloppan. — Sv. land, s. 203.

Biografier.

- Carl G. Dahl* 50 år. — Sv. land, s. 303.
- Direktör *C. A. Forsberg*. (Trädgårdsveteraner av A. F[ollme]r). — Västmn. läns trädgårdsfören. årsb., s. 113—115.
- † *N. P. Jensen*. — Tappan, s. 54.
- † *Nils Gustaf Lagerheim*, f. 18 okt. 1860, d. 2 jan. 1926. Av R. Florin. — Sv. pom. fören. årsskr., s. 272—274.
- † *August Lyttkens*. Av Gustaf Lind. — Lantbr. akad. handl. o. tidskr., s. 673—674.
- , av A. Ö—n. — Lantmannen, s. 736.
- , Sv. land, s. 84, 476.
- En framgångsrik odlare [*C. Fredrik Nilsson*]. Av S. J. — Sv. land, s. 497—498.
- † *Nils Hjalmar Nilsson*. Minnesord föredragna vid K. Landtbruksakademien sammankomst den 18 maj 1925 av H. Nilsson-Ehle. — Lantbr. akad. handl. o. tidskr., s. 289—294.
- , av H. Nilsson-Ehle. — Lantmannen, s. 309—310.
- , av Nils Sylvén. — Lustgården, s. 192—195.
- , av A. Elofson. — Sv. betes- o. vallfören. årsskr., s. 5—7.
- , av Hans Tedin. — Sv. utsädesfören. tidskr., s. 4—7.
- , av H. Nilsson-Ehle. — Sv. land s. 44—45, 233.
- , av G(ustaf) L(öfving). — Tappan, s. 53.
- † *D. T. Poulsen*. Av G(ustaf) L(öfving). — Tappan, s. 114.
- † *Anton Salström*. — Sv. pom. fören. årsskr., s. 275—276.
- † *Gunnar Victor Schotte*. — Minnesord vid K. Landtbruksakademien sammankomst den 19 okt. 1925. Av Henrik Hesselman. — Lantbr. akad. handl. o. tidskr., s. 537—543.
- , av Nils Sylvén. — Lustgården, s. 1—4.
- , av Nils G. Ringstrand. — Norrl. skogsv. tidskr., s. 147—154.
- , Skogen, s. 209—210.
- , Skogsvännen, s. 71.
- , av Gösta Mellström. — Skogvaktaren, s. 229—230.
- , Lantmannen, s. 677.
- , Sv. land, s. 448.

† *Albert Wallis*, f. $28/8$ 1860, d. $5/1$ 1925. Av Nils Sylvén. — Lustgården, s. 196—198.

—, Sv. land, s. 67.

Överstelöjtnant *B. Wolffram*. (Trädgårdsveteraner av A. F. F[ollme]r.)
— Västmn. läns trädgårdsfören. årsb., s. 115—117.

b) I danska, finländska och norska tidskrifter.

Almark, E. H., Banksfuru. — Tidsskr. f. skogsbr., s. 147—148.

Andersen, Svend, Danske Vegetationsbilleder. 1—3. — Flora og Fauna, s. 85—90, 148—150.

Becker, G. A., Fremtidsmuligheder for dansk Havebrug og Gartneri. — Gartn.-Tid., s. 361—362, 375—378.

Bojesen, H., Selvforyngelse af Skovfyr. — Dansk Skovforen. Tidsskr., s. 221—227.

—, En stor Rødgran. — Skov. og Træmark., s. 13—14.

Boman, Herman, Om gräsmattor. — Trädgårdsodl., s. 146—148.

Borenius, Erik, Lärkträdet. — Tidskr. f. Finl. sv. lantmän, s. 150—151.

Brandt, Chr., Bogens Underskov. — Skovbrugstid., s. 227—230.

Brandt, G. N., Gartenkunst. — Havekunst, s. 34—36.

Brandt Kläxhüll, K., De moderne Frugttræsprøjter. Er de livsfarlige at betjene? — Gartn.-Tid., s. 54—56.

Børve, J. L., Amerikanske frukttræ-sprøjter. — Norsk havetid., s. 66—67.

Coolidge, P. T., Blærerusten paa strobisfuruen (white pine) i det østlige av De forenede stater. — Skogeieren, s. 217—218, 224—225.

Cox, Julius W., Trädgårdens varaktighet. — Trädgårdsodl., s. 5—6.

Dahl, Carl G., Omypning av äldre fruktträd. — Trädgårdsodl., s. 78—79.
Efter »Sv. land».)

Dahl, Else, Shakespeares örtagård. — Trädgårdsodl., s. 49—52.

Dalgas, Chr., Nogle Erfaringer vedrørende Anlæg og Drift af Plantager. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 3—9, 12—40, 43—51, 53—79, 81—96.

—, Nogle Iagttagelser vedrørende »Schütte» eller »Naalefald» paa Skovfyr og Rødgran. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 119—121.

Erstad-Jørgensen, E., Pyramidepoplen. — Gartn.-Tid., s. 592—593.

Evenby, Joh., Vernskogen i Gudbrandsdalen. — Tidsskr. f. skogbr., s. 1—15, 125—126.

Flod, Karl, Flytning av træer. — Norsk gartn. foren. tidsskr., s. 70—71.

Früis, G. P., Lidt om Askens Vækstforhold, særlig i Blandningsskov. — Dansk Skovforen. Tidsskr., s. 419—428.

Galløe, O. og *Hauch, L. A.*, Likener paa Bøgenes Bark. — Det forstl. Forsøgsv. i Danmark. Bd. 8: 2, s. 149—180.

Georgsen, Haveinteresse og Haveforstaaelse. — Havekunst, s. 21—24.

Glad, P. C., Naturpark langs Sørlandsbanen. — Skogeieren, s. 237—239.

—, Vestlandets kulturskog. — Skogeieren, s. 132—133.

Gram, Ernst, Fra Planteapotheket. — Gartn.-Tid., s. 26—29.

Gram, Hans, Om Podekviste. — Haven, s. 24—26.

—, Rensning af ældre Frugttræer. — Haven, s. 42.

- Gram, Michael*, Pyramidepoplen. — Gartn.-Tid., s. 579—581.
- Hansen, Victor*, Planter og Biller. 2. Pors, Valnød, El, Birk, Hassel, Avnbøg og Elm. — Flora og Fauna, s. 41—52.
- , 3. Eg, Bøg og Kastanie. — Flora og Fauna, s. 129—137.
- Hanssen, Olof*, Litt um store tre i Os. — Naturen, s. 357—360.
- Hanssen, Olaf* og *Holmboe, Jens*, Eit nytt avbrigde av heggen. — Naturen, s. 93—96.
- Hauch, L. A.*, Indblanding af andre Løvtræer i Bøgskoven. — Dansk Skovforen. Tidsskr., s. 89—97.
- Heide, Fritz*, Forsendelsemetoder for Frø og Stiklinger af tropiske Planter. — Gartn.-Tid., s. 229—232, 241—243.
- Hein, O.*, Om Paavisning af Kobbersalte paa Barken av vintersprøjtede Frugttræer og Frugtbuske. — Gartn.-Tid., s. 131—134.
- Helms, Anna* og *Jørgensen, C. A.*, Birkene paa Maglemose. (Maglemose i Grib Skov. VIII.) — Bot. Tidsskr., Bd. 39, s. 57—133.
- Hermansen, Søren*, Pinus contorta. — Skovbrugstid., s. 17—18.
- Herring, P.*, Om Rosa-Arten. — Flora og Fauna, s. 33—40.
- Holmboe, Jens*, Plantet og selvsaad bøk paa Vestlandet. — Naturen, s. 166—182.
- , »Gamleasken» ved Halsnøy Kloster. — Naturen, s. 91—93.
- , Nogen store Hasseltræer i Hordaland. — Naturen, s. 118—121.
- Horneman, A.* og *C. D.*, Brøderne Winthers Plantage. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 255—260.
- Howard Grøn, A* og *Syrach Larsen, C.*, Er der Muligheter for og Grund til at etablere en rationel dansk Skovfrøavl. — Skov. og Træmark., s. 207—215.
- Jensen, C. F.*, Skovfyrren i det nordlige Midtjylland. — Dansk Skovforen. Tidsskr., s. 311—356.
- Juul, J. G.*, Granens vekstgrænser i Norge. — Tidsskr. f. skogbr., s. 38—40.
- , Furuens utbredelse i Finnmark og Troms. — Tidsskr. f. skogbr., s. 359—441.
- , Iagttagelser over vegetativ formering hos fjeldbjørken. — Tidsskr. f. skogbr., s. 563—577.
- , Gran med 2 rotsystemer. — Skogeieren, s. 296—297.
- Jøhnke, C.*, Vintersprøjtning af Frugttræer. — Haven, s. 10.
- Jørgensen, Jens K.*, Det kgl. danske Haveselskab. Havens Udvidelse. — Haven, s. 1—4; Gartn.-Tid., s. 49—52.
- , Stauder. — Haven, s. 145—150.
- Kiær, Eig.*, Havekunsten paa den internationale Udstilling i Paris. — Gartn.-Tid., s. 575—578.
- , Dronning Elisabeths Havestil i den moderne engelske Have. — Havekunst, s. 13—14.
- Kielland Lund, J.*, Gran paa furumark. — Skogeieren, s. 301—303.
- Kierulf, Thv.*, Mere løvskog i de vestlandske plantninger. — Tidsskr. f. skogbr., s. 577—584.
- Kiserud, K.*, Cembrafuruen. — Norsk havetid., s. 13—14.

- Kvaale, Erling*, Variasjon hjå frukttrei. — Selsk. Havedyrk. Venners Medlemsskr., s. 63—73.
- Lange, Axel*, Dendrologer i Tyskland og deres Forening. — Gartn.-Tid., s. 491—495.
- , Optegnelser og Bemærkninger om Havens Planter efter Vinteren 1923—24. — Haven, s. 5—9.
- Lassen, Elga*, Havekultur i det gamle Ægypten. — Tidsskr. f. Havebrugets Fremme, s. 185—187.
- Lassen, P. H.*, Naturfredning og Almenhedens Adgang til Skovene. — Skov. og Træmark., s. 237—239.
- Lindfors, Th.*, Bekämpa hallonskottsjukan. — Trädgårdsodl., s. 186—188.
- Lorenzen, And.*, Hortensier. — Gartn.-Tid., s. 37—38.
- Lorenzen, P.*, Fredning i Skov. — Skov. og Træmark., s. 63—64.
- , Almenhedens Adgang til Skovene. — Skov. og Træmark., s. 266—268.
- Matzow, J. N.*, Norges nordligste skog. — Tidsskr. f. skogbr., s. 314.
- Misvær, H.*, Ribston. — Selsk. Havedyrkn. Venners Medlemskr., s. 111—113.
- Moen, Olov L.*, Hager, hagekulturer og hagebruks-funksionærer. — Norsk gartn. foren. tidsskr., s. 66—67.
- Mørk-Hansen, K.*, Er Rødellens Tid forbi? — Dansk Skovforen. Tidsskr., s. 409—412.
- Nybø, Karl*, Skogplantningen i Sogn og Fjordane fylke. — Tidsskr. f. skogbr., s. 513—517.
- Ofigsbø og Wisth, Bj.*, Vernskogen i Sør-Trøndelag. — Tidsskr. f. skogbr., s. 62—71.
- Olsen, Aksel*, Planter som taaler traak. »Trædeplanter». — Norsk have-tid., s. 99—104.
- Olsson, Hj.*, Benvedsbusken. — Trädgårdsodl., s. 11—12.
- Olsson, Paul*, En herrgårdsträdgård [Esbo, Finland]. — Trädgårdsodl., s. 23—26.
- Olstad, Gustav*, Cembrafuruen. — Norsk havetid., s. 29.
- Oppermann, A.*, Træformer i Hovedskov. — Skov. o. Træmark., s. 250—251.
- Paludan, Hans Aage*, Græsplanen i sproglig Belysning. — Havekunst, s. 47—48.
- , Havebrugshøjskolen Vilvorde. — Gartn.-Tid., s. 369—375.
- Rasmusson, J.*, Svensk Havebrugs Forsøgs-Virksomhed. — Haven, s. 19—23.
- Resvoll, Thekla R.*, Skoger paa Java. — Tidsskr. f. skogbr., s. 499—512.
- Roen, Magnus*, Allé av lønn og lind. — Norsk gartn. foren. tidsskr., s. 94; Norsk havetid., s. 83—84.
- , Vor frukthave — er kursen rigtig? — Havedyrkeren, s. 80.
- , Plant allé av løn og lind. — Havedyrkeren, s. 88—89.
- Roos, E.*, De ädla lövträdens plats i vår skogshushållning. — Odalmannen, s. 114—117.
- Sætrang, H.*, Furuplantningen paa Birkelandsmoen. — Tidsskr. f. skogbr. s. 491—492.

- Schlichtkrull, Andreas*, Lidt om den franske Rivieras Blomsterrigdom og vor hjemlige Flora under sydlige Himmelshøj. — Haven, s. 81—85, 97.
- Skinneboen, Knut A.*, Merkelige træer. — Tidsskr. f. skogbr., s. 313—314.
- Smith, L.*, Gødningsforsøg ved Nyanlæg af Skov paa midtjydske Hedejorde. — Det forstl. forsøgsv. i Danmark. Bd. 9: 1, s. 3—160.
- Smitt, Anton*, Granens vestgrænse i Norge. — Tidsskr. f. skogsbr., s. 36—37.
- Sparre, Ulrich, E.*, Foryngelse af Granbevoksninger ved Selvsaaning. — Dansk Skovforen. Tidsskr., s. 21—31.
- Stedje, P.*, Graapære. — Selsk. Havedyrk. Venners Medlemskr., s. 33—35.
- , Keiserinne. — Selsk. Havedyrk. Venners Medlemskr., s. 48—50.
- Stephen Dahl, N. H.*, Havebruget paa Lolland-Falster for 100 Aar siden. — Gartn.-Tid., s. 386—387.
- , Havebruget paa Bornholm for 100 Aar siden. — Gartn.-Tid., s. 399—400.
- , Havebruget paa Jylland for 100 Aar siden. — Gartn.-Tid., s. 602—604, 612—613, 640—643, 654—656.
- Syrach Larsen, C.*, Den forstbotaniske Have i Charlottenlund. Et Bidrag til dens Historie. — Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole. Aarskr., s. 17—62.
- Sørensen, C. Th.*, Anlægsgartnere og Havearkitekter. — Gartn.-Tid., s. 141—143.
- Sørensen, Hakon*, Et Indlæg i Læplantningsspørgsmaalet. — Haven, s. 179—181.
- Tholle, Johannes*, Den danske Landsby. 1. Landsbybilledet. 2. Bondehavens Stiludvikling. — Havekunst, s. 61—72.
- , Historisk-botaniske Haver i Danmark. — Havekunst, s. 1—9.
- , Parken ved Solgaarden. — Haven, s. 129—131.
- , Forsvundne Haveanlæg. VII. Hørsholm, Sjælland. — Gartn.-Tid., s. 81—82.
- , Anlægsgartner, Havearkitekt. — Gartn.-Tid., s. 173—176.
- , Pyramideplanten. — Gartn.-Tid., s. 507—509.
- , Hos Carl Foester ved Potsdam. — Norsk havetid., s. 75—78. (Efter »Haven«.)
- , Roser og andre Slyngplanter paa Mure og Vægge. — Tidsskr. f. Havebrugets Fremme, s. 33—35.
- , Terrasser og Trapper. — Tidsskr. f. Havebrugets Fremme, s. 65—67.
- Thomsen, Mathias*, Vintersprøjtningen i Frugthaven. — Gartn.-Tid., s. 635—637.
- Thoresen, J.*, Beskjæring. — Norsk havetid., s. 41—42.
- Thorsen, N. Chr.*, Vintersprøjtning. — Gartn.-Tid., s. 134—135.
- Viddal, Olav*, Anlæg af græsplaner. — Norsk havetid., s. 135—137.
- Vinding Kruse*, Naturfredningsforslaget og Skovene. — Skov. og Træmark, s. 228—232.
- , Naturfredningsforslaget. — Skov. og Træmark., s. 265.

- Vonen, B.*, Om skogplantning i Sogn og Fjordane fylke. — Tidsskr. f. skogbr., s. 482—487.
- Wad, P.*, En Højskolehave. — Havekunst, s. 10.
- Wegge, P.*, Gamle Ege i Vemmetofte og Rosendal Skove. — Dansk Skovforen. Tidsskr., s. 383—408.
- Werenskjold, W.*, Foksneen og granbuskene. — Tidsskr. f. skogbr., s. 144.
- , Norges nordligste bjerkeskog. — Tidsskr. f. skogbr., s. 148.
- Wesenberg-Lund, E.*, En naturvidenskabelig Fredning af Suserup Skov. — Land- og Skovbrugsbl. Nr. 1447.
- Wilhelm, G.*, Naturfredningsforslaget og Skovene. — Skov. og Træmark., s. 230—232.
- , Almenhedens Adgang til Skovene. — Skov. og Træmark., s. 268—269.
- Yding, J. C.*, Hedeselskabet og Plantningssagen. — Hedeselsk. Tidsskr., s. 100—102.
- Øhlens, H.*, Limbælter paa Frugttræer. — Gartn.-Tid., s. 467—469.

Anonyma uppgifter om märkliga träd och buskar.

- Akasierne i Visby paa Gotland. — Gartn.-Tid., s. 556.
- Kjempefuruer. — Skogeieren, s. 174.
- Kjempetræ, Et, hugget i Holtaalen. — Skogeieren, s. 59.
- Plantning av lærke (*Larix europæa* var. *Scotica*) i Solør. — Skogeieren, s. 225.
- Takstræer, Norges tre største. — Gartn.-Tid., s. 20.

Övriga anonyma smånotiser.

- Allé, En gammal, af Lærketræer. — Gartn.-Tid., s. 540.
- Bøgeolden fra Czekoslovakiet. — Skov. o. Træmark., s. 158.
- Dyrkning av Vin paa Friland. — Haven, s. 9—10.
- Dyrkning af Hassel. Av N. J. P. — Haven, s. 61—62.
- Frognerparken. — Norsk gartn. foren. tidsskr., s. 8.
- Fruktavl, Vor. — Havedyrkeren, s. 40—41.
- Frugttræer, Ufrugtbare. — Tidsskr. f. Havebrugets Fremme, s. 145—149.
- Frukttræbeskjæringen. — Havedyrkeren, s. 23—24.
- Frukttresprøjtingi. — Norsk havetid., s. 43—45, 68.
- Frøblandninger till Græsmark. — Land- og Skovbrugsbl., Nr. 1418.
- Gjødselvand til frukttræer. — Norsk havetid., s. 60—61.
- Gødskning af Frugttræer. Av A. M. D. — Gartn.-Tid., s. 307—308.
- Hassel. — Tidsskr. f. skogbruk, s. 316—317; Havedyrkeren, s. 24.
- Have, Den botaniske. — Norsk gartn. foren. tidsskr., s. 16.
- Have, Mogens Thoresens. — Norsk gartn. foren. tidsskr., s. 192.
- Have, Oslo Ladegårds. — Norsk gartn. foren. tidsskr., s. 50—51.
- Haveanlæg. — Havedyrkeren, s. 3—4.
- Haverne paa vore gaarder. — Norsk havetid., s. 123—126.
- Indkjøb av frukttræer til smaa haver. — Norsk havetid., s. 46.
- Kirkegårdene. — Norsk gartn. foren. tidsskr., s. 124.

Kristiania Gartnerforening 50 aar. — Norsk havetid., s. 3—4.
 Krontrær eller Dvergrær, Bør man vælge? — Norsk havetid., s. 27—29.
 Plantning af frukttrær. — Havedyrkeren, s. 64.
 Plantning, Haverosers, og aarlige pass. — Havedyrkeren, s. 55—56.
 Rose, En ny. — Gartn.-Tid., s. 314.
 Rosen-Nyheder, Engelske. — Gartn.-Tid., s. 338—339.
 Rosenudstillingen i London. — Gartn.-Tid., s. 350—352.
 Roser med ek-indplantering. — Norsk havetid., s. 67.
 Skogplantning midt paa vinteren. — Tidsskr. f. skogbr., s. 144—145.
 Stauder, Litt om. — Havedyrkeren, s. 63—64.
 Trær og busker, Plant ikke for dypt. — Norsk havetid., s. 57—58.
 Uppdragning av fruktträd. Av W. — Odalmanden, s. 238—240.
 Vaar- og sommerbehandling, Græsplanernes. — Havedyrkeren, s. 103—104.

Biografier.

Landtbruksdirektør O. T. Bjanes 50 år. — Norsk gartn.-foren. tidsskr., s. 155.
 Carl G. Dahl 50 år. — Norsk gartn.-foren. tidsskr., s. 126.
 † D. V. af Grubbens. Av R. Gripenberg. — Trädgårdsodl., s. 58—59.
 † Professor dr. Barthold Hansteen Cranner. — Norsk gartn.-foren. tidsskr., s. 41.
 † N. C. Holme. Av Folmer Madsen. — Gartn.-Tid., s. 25—26.
 Jens Chr. Jensen. — Gartn.-Tid., s. 325—326.
 † Redaktør Carl Mariboe, f. 10 Marts 1859, d. 12 Februar 1925. — Gartn.-Tid., s. 97.
 —, Haven, s. 49.
 Professor Olav Moen 50 år. — Norsk gartn.-foren. tidsskr., s. 170.
 † Professor N. Hjalmar Nilsson. Av Hans Tedin. — Nordisk Jordbrugsforsk., s. 35—41.
 Handelsgartner D. T. Poulsen. Av J. C. A. Carlsen-Skiødt. — Gartn.-Tid., s. 349—350.
 † Professor Gunnar Schotte, f. $\frac{9}{3}$ 1874, d. $\frac{28}{8}$ 1925. — Av Henrik Jelstrup. — Tidsskr. f. skogbruk, s. 461—463.
 —, av Thv. Kiær. — Skogeieren, s. 215, 230—231.
 † Handelsgartner J. Sørensen, Emdruphøj. 1 Februar 1853—20 December 1924. Av J. N. Risum. — Gartn.-Tid., s. 1—2.

FÖRENINGEN FÖR DENDROLOGI OCH PARKVÅRD.

Styrelseberättelse.

Föreningens för Dendrologi och Parkvård ordinarie årsmöte avhölls, under ordförandeskap av universitetskansler C. SWARTZ, i Stockholm å Läkaresällskapets stora sal den 24 april 1925 i samband med Sveriges Pomologiska Förenings samma dag avhållna årsmöte.

Sedan styrelse- och revisionsberättelserna för år 1924 upplästs, beviljades styrelsen och skattmästaren full ansvarsfrihet för 1924 års förvaltning. I tur avgående styrelseledamöter, herrar K. A. HAGBERG, G. SCHOTTE, R. SERNANDER och H. TIGERSCHIÖLD samt grevinnan HARRIET WACHTMEISTER, omvaldes. Ordf. erinrade om den förlust, föreningen lidit genom professor HJALMAR NILSSONS bortgång; föreningen hade med professor NILSSON förlorat en av sina stiftare och en av sina första och för föreningens syftemål mest intresserade styrelseledamöter. Till ledamot i styrelsen efter professor NILSSON valdes statsrådet S. LINDERS. Till suppleanter i styrelsen omvaldes i tur avgående herrar ERNST ANDERSSON och E. HJELM och nyvaldes efter statsrådet LINDERS professor C. SKOTTSBERG. Till revisorer valdes hovblomsterhandlare R. BILLSTRÖM och telegrafkontrollör G. LIDMAN och ägnade ordf. i samband med revisorsvalet några erinringens och tacksamhetens ord åt minnet av föreningens förutvarande, sistlidne höst av döden borttryckte revisor, den av alla högt skattade store blomstervännen, drätselkamreraren E. HOLMBERG. Till revisorssuppleant utsågs doktor H. WITTE. I enlighet med styrelsens förslag beslöt föreningen till hedersledamöter kalla Bruksägare SETH M. KEMPE, Statsrådet A. F. TIGERSTEDT, Professor C. S. SARGENT, Dr. phil. GRAF VON SCHWERIN och Ökonomierat L. BEISSNER. Docenten RAGNAR JOSEPHSSON höll ett av skioptikonbilder belyst föredrag om »Tessin och hans trädgårdskonst».

I samband med årsmötet höll styrelsen sammanträde för behandling av diverse löpande ärenden. Årets exkursion beslöts förläggas till Stockholmstrakten med besök å Birka, Grönsöö, Drottningholm, Svartsjö, Ekebyhov, Kageholm, Bergianska trädgården, Ulriksdal och Milles'ska träd-

gården å Lidingön. Till ledamot i arbetsutskottet omvaldes professor G. SCHOTTE.

Arbetsutskottet har under året sammanträtt trenne gånger. Första sammanträdet avhölls den 23 mars 1925 i Bergianska trädgården. Föremål för dryftande voro härvid främst frågor rörande årsmötet, årets exkursion och årsskriften för året. Såsom ett nytt led i den påbörjade lignos-monografiserien i »Lustgården» föreslogs en redogörelse för inom landet odlade arter av släktet *Picea*. Åt sekreteraren uppdrogs att till årsskriften författa korta biografiska notiser om de med anledning av föreningens 5-åriga tillvaro föreslagna fem hedersledamöterna. — Den 6 sept. ägde arbetsutskottssammanträde rum i samband med den då pågående exkursionen i Stockholmstrakten. Den 19 okt. sammanträdde arbetsutskottet sista gången för året, nu på Alnarp. De två sista arbetsutskottssammanträdena ägnades huvudsakligen åt frågor rörande årsskriften.

Föreningens exkursion ägde rum den 6—8 sept. Söndagen den 6 sept. ägde samling rum å Riddarholmen i Stockholm kl. 9 f. m. för avresa med ångaren Elskilstuna I till Birka och Grönsö. Måndagen den 7 sept. besöktes pr bil Drottningholm, Svartsjö, Ekebyhov, Kersö och Kaggeholm. Tisdagen den 8 sept. ägnades åt Bergianska trädgården och Ulriksdal samt de Klas Fähræus'ska och Carl Milles'ska anläggningarna å Lidingön. En utförlig skildring av exkursionen har lämnats i 1925 års årsskrift.

»Lustgården» 1925, som utkom strax före julen, räknar 4 + 244 sidor text och 8 försättsplanscher. Av statsmedel har föreningen för årsskriftens utgivande 1925 erhållit ett bidrag på femhundra kronor.

Föreningens medlemsantal utgjorde den 31 dec. 1925 576, därav 10 hedersledamöter, 5 stödjande och 28 ständiga medlemmar. — Rörande föreningens ekonomiska ställning den 31 dec. 1925 hänvisas till den i revisionsberättelsen lämnade räkenskapsöversikten.

Den 28 augusti drabbades föreningen av en hart när oersättlig förlust, då en av initiativtagarna till föreningen, dess energiske v. ordf., professor GUNNAR SCHOTTE, bortgick i döden. Med beundran och tacksamhet skola vi alltid i honom minnas en av våra hängivnaste och bästa ledare.

Stockholm mars 1926.

Föreningen för Dendrologi och Parkvård dess styrelse.

CARL SWARTZ.

N. Sylvén.

Revisionsberättelse för år 1925.

Undertecknade, av Föreningen för Dendrologi och Parkvård utsedda revisorer av 1925 års förvaltning och räkenskaper, få härmed efter fullgjort uppdrag avgiva följande revisionsberättelse.

För revisionen ha varit tillgängliga 1925 års protokoll samt kassabok med verifikationer. Protokollen ha genomgåts och verifikationerna, som beträffande utgifter varit vederbörligen attesterade, hava granskats och jämförts med kassaboken.

Föreningens ekonomiska ställning framgår av följande sammandrag.

Ingående behållning:

Kontant i kassan	107: 52	
I bank innestående	<u>2,458: 74</u>	2,566: 26

Inkomster:

Avgifter av årsbetalande ledamöter.....	5,340: —	
» » stödjande ledamöter	100: —	
Räntor	528: 34	
Sålda årsskrifter	375: 11	
Utdebiterat porto	153: 30	
Annonser	380: 95	
Statsbidrag för 1924	500: —	
Behållning av exkursioner	176: 05	
Diverse	<u>23: 80</u>	7,577: 55
		<u>Kronor 10,143: 81</u>

Utgifter:

Årsskriften, tryckning m. m.	5,435: 22	
Honorar för uppsatser	430: —	
Porto, telefon, telegram	535: 37	
Sammanträden	357: 70	
Exkursioner	173: 37	
Sekreterarens och redaktörens arvode	800: —	
Skrivbiträdens arvoden	300: —	
Skrivmaterialier	134: 81	
Diverse	<u>298: —</u>	8,464: 47

Utgående behållning:

Kontant i kassan	79: 34	
I bank innestående	<u>1,600: —</u>	1,679: 34
		<u>Kronor 10,143: 81</u>

Tillgångar och skulder den 31 dec. 1925:

Tillgångar:

Lager av årsskriften 1920—1925:

1,620 onumr. ex à 0: 50; 312 numr. ex. à 5: —	2,370: —	
Utestående fordringar å annonser	923: —	
Fordran av statsbidrag för år 1925	500: —	
Kontant i kassan	79: 34	
Å sparkasseräkn. i Sv. Handelsbanken..	1,600: —	1,679: 34
Ränta å sparkasseräkn. för 1925	167: 64	5,639: 98

Ständiga ledamöters fond:

Göteborgs stads 7 % obligationer av 1921	4,000: —	
Kon. Sveriges stadshypotekskassas obl. 5 % 1915..	1,000: —	
Svenska Statens 5 % obligationer av 1914	1,000: —	
Å sparkasseräkn. hos Sv. Handelsbanken	1,000: —	7,000: —
		Kronor 12,639: 98

Skulder:

Obetalda räkningar för årsskriften 1925:

Nya Tryckeribolaget	1,523: —	
Malmö Grafiska anstalt	400: 05	
Honorar för uppsatser i årsskriften 1925	616: 86	
Renskrivningar av uppsatser i årsskriften 1925	72: 50	
Porto och telefonsamtal	100: 70	2,713: 11
Tillgångar utöver skulder		9,926: 87
		Kronor 12,639: 98

Vid revisionen ha företetts förvaringsbevis från Svenska Handelsbanken å ovanstående obligationer ävensom sparkasseböcker i samma bank med inestående ovan angivna belopp.

Då räkenskaperna äro förda med noggrannhet och någon anmärkning icke förekommit, få revisorerna tillstyrka, att styrelsen och kassaförvaltaren beviljas full och tacksam ansvarsfrihet för år 1925.

Lidingö den 25 februari 1926.

Rudolf Billström.

Gösta Lidman.

FÖRENINGENS FÖR DENDROLOGI OCH PARKVÅRD STYRELSE 1926.

SWARTZ, C., Universitetskansler, †, *ordf.*
FRIES, ROB. E., Professor, Stockholm, *v. ordf.*
SYLVÉN, N., Fil. D:r, Svalöv, *sekreterare* och *redaktör* för årsskriften.
ANDERSEN, M. P., Direktör, Jönköping. †.
DAHL, C. G., Direktör, Alnarp, Åkarp.
HAGBERG, K. A., Redaktör, Stockholm.
HAMMARBERG, M., Stadsträdgårdsmästare, Stockholm.
LINDERS, SVEN, Domänintendent, Staffanstorp.
RHEDIN, M. W., Bruksägare, Göteborg.
SEDERHOLM, G., Godsägare, Ålberga gård.
SERNANDER, R., Professor, Uppsala.
SKOTTSBERG, C., Professor, Göteborg.
SONESSON, N., Byrådirektör, Stockholm.
TIGERSCHIÖLD, H., Kansliråd, Stockholm.
WACHTMEISTER, HARRIET, Grevinna, Kulla-Gunnarstorp.

Suppleanter:

ANDERSSON, ERNST, Skogschef, Ockelbo.
CEDERPALM, E., Direktör, Stockholm.
HJELM, E., Direktör, Göteborg.
HJORT, R., Byggnadsråd, Stockholm.
HÜLPHERS, A., Trädgårdskonsulent, Skövde.
LAGERBERG, T., Professor, Mörby.
LINDSTRÖM, ELLEN, Fru, Djursholm.

Arbetsutskott:

FRIES, ROB. E., Professor, Stockholm, *ordf.*
DAHL, C. G., Direktör, Alnarp, Åkarp.
SKOTTSBERG, C., Professor, Göteborg.
SONESSON, N., Byrådir., K. Lantbruksstyrelsen, Stockholm, *skattmästare*.
SYLVÉN, N., Fil. D:r, Svalöv, *sekreterare* och *redaktör* för årsskriften.

En fullständig förteckning över Föreningens för Dendrologi och Parkvård ledamöter kommer att ingå i nästa årgång av »Lustgården», som utkommer våren 1927.

I FÖREGÅENDE MEDLEMSFÖRTECKNINGAR EJ UPPTAGNA LEDAMÖTER.

ANDERSSON, AXEL, Direktör, Lund.

BERGLUND, HILDUR, Fröken, Hagelsrum.

BONDESSON, LENNART, Agronom, Svalöv.

EKENBERG, OTTO, Kammarrättsråd, Riddaregatan 39, Stockholm.

EURENIUS, ANNA, Fröken, Helsingegården, Jerfsö.

FORMOE, ESTER, Fru, Strömsfors, Balingslöv.

GUSTAFSSON, RAGNAR, Konsulent, Önnestad.

GYLLENHAMMAR, OSCAR, Direktör, Göteborg.

GYLLENHAMMAR, CARLA, Fru, Göteborg.

HANSON, MARGIT, Fröken, Sävenäs, Göteborg.

HERMELIN, GUNHILD, Friherrinna, Thorsvi gård, Veckholm.

HERMELIN, SVEN A., Trädgårdsarkitekt, St. Nygatan 18, Stockholm.

HJORT, ERIK, Direktör, Birger Jarlsgatan 69, Stockholm.

JOHANSSON, ERLAND, Direktör, Stensborgs plantskolor, Karlstad.

JOHANSSON, EMIL, Agronom, Alnarps trädgårdar, Åkarp.

JOHANSSON, ESTER, Fru, Alnarps trädgårdar, Åkarp.

Kristianstads trädgårdsförening, Ö. Storgatan 1, Kristianstad.

NEGELICK, CONRAD, Grosshandlare, Djursholm.

NILSSON, HANNA, Fröken, Tomegapsgatan 1, Lund.

PRYTZ, C. R., Grosshandlare, Göteborg.

SJÖGREN, GRETA, Fröken, Viktoriagatan 19, Göteborg.

SJÖVALL, SIGRID LINNÉR-, Fru, Hälsingborg.

SÄLLDIN, GUSTAF, Trädgårdslärare, Apelryd, Båstad.

SÖKJER-PETERSEN, ERIK, Jägmästare, Åkarp.

UGGLA, ALLAN, Major, Sturegatan 18, Stockholm.

WEMAN, GRETA, Fröken, Alnarps trädgårdar, Åkarp.

ARTFÖRTECKNING.

Nedanstående förteckning upptager allenast i det föregående omnämnda träd och buskar. * vid angiven sida betecknar, att avbildning förekommer.

- Abies arizonica* 181.
Abies balsamea 181.
Abies cephalonica 177, 178.
Abies cephalonica × *Nordmanniana* 180.
Abies concolor 177, 181.
Abies homolepis 177.
Abies nobilis glauca 178.
Abies Nordmanniana 215.
Abies numidica 185.
Abies pinsapo 178.
Abies Veitchii 180.
Acanthopanax ricinifolius 186.
Acer campestre (n a v e r l ö n n) 187.
Acer carpinifolium 177, 178.
Acer circinnatum 186.
Acer lætum 206.
Acer Lobelii 187.
Acer macrophyllum 181.
Acer palmatum 186.
Acer platanoides (l ö n n) 180, 181, 185.
Acer platanoides dissectum 179.
Actinidia kolomikta 177, 187.
Æsculus 224.
Æsculus carnea = *Æ. hippocastanum* × *pavia* .
Æsculus hippocastanum (h ä s t k a s t a n j, k a s t a n j e t r ä d) 145*, 174, 189, 192—193, 194, 195*, 206, 218.
Æsculus hippocastanum × *pavia* 192—193.
Ailanthus glandulosa (g u d a t r ä d) 146, 174, 178, 188.
Al 95, 112, 127, 128, 129.
»Alcea arborescens» 135.
Alm; *almträd*: 95, 115, 128, 131, 133, 137, 146, 179, 180, 189, 194, 195*, 196, 202.
Alnus-arter 181.
Alnus glutinosa oxyacanthifolia 187.
Amelanchier 224.
Ampelopsis quinquefolia 178.
Ampelopsis Veitchii 180, 215, 216, 217*.
Andromeda 224.
Apelsin, *apelsinträd* 134.
Aprikos, *aprikosträd* 6, 113, 137, 197, 202.
Araucaria excelsa 182.
Aristolochia sipho 177.
Artemisia abrotanum (a m b r o t) 144, 206.
Athrotaxis 214.
Berberis-arter 205.
Berberis[b u s k a r] 97, 127, 129, 136.
Berberis brevipaniculata 154.
Berberis buxifolia nana 151.
Berberis candidula 151.
Berberis dictyophylla 152.
Berberis dictyophylla albicaulis 152.
Berberis Gagnepainii 152.
Berberis Hookeri 151, 152.
Berberis Julianæ 152.
Berberis polyantha 153.
Berberis Prattii 147*, 153—154.
Berberis sanguinea 152.
Berberis Sargentiana 152.
Berberis Stapfiana 154.

- Berberis Thunbergii* 177.
Berberis Wallichiana hypoleuca 150.
Berberis verruculosa 151.
Berberis Wilsonæ 154.
Betula glandulosa 186.
Betula humilis 181.
Betula lenta 197.
Betula mandschurica 186.
Betula nana (d v ä r g b j ö r k) 186.
Betula verrucosa dalecarlica 177.
Betula verrucosa tristis 178.
Betula virgultosa 186.
B j ö r k 146.
Bougainvillea 182.
Buddleia 165.
B u x b o m 18, 33, 50, 66, 67, 68, 69, 70, 110, 125, 127, 129, 130, 135, 136, 191, 193, 200.
Buxus sempervirens macrophylla 178.
Caragana arborescens 179.
Carpinus betulus (a v e n b o k) 44, 45, 94, 96, 127, 129, 181, 190, 191*, 192, 193, 201, 202.
Carpinus betulus heterophylla 187.
Carya 192.
Carya-arter 181.
Caryopteris Mastacanthus 165.
Caryopteris sinensis = *C. Mastacanthus*.
Caryopteris tangutica 165, pl. 2*.
Castanea sativa (ä k t a k a s t a n j) 180, 181, 187, 198, 218.
Castanea vesca = *C. sativa*.
Catalpa Kämpferi = *C. ovata*.
Catalpa ovata 177, 182, 186.
Cedrela sinensis = *Toona sinensis*.
Cercidiphyllum japonicum 148, 182.
Cercis siliquastrum 187.
Chamæcyparis Lawsoniana 178.
Chamæcyparis Lawsoniana erecta viridis 177, 178.
Chamæcyparis obtusa 179.
Chamæcyparis picifera filifera 178.
Chamæcyparis pisifera plumosa 179.
Chamæcyparis pisifera squarrosa 177.
Chionanthus virginica 172.
Citron, citronträd 134.
Cladrastis amurensis 177.
Cladrastis tinctoria 163*.
Clematis orientalis 150.
Clematis tangutica 150, 151*.
Clematis The President 180, 183.
Cornus-arter 181.
Cornus florida 181.
Corylopsis pauciflora 158*.
Corylopsis platypetala var. *lævis* 158.
Corylopsis spicata 158.
Corylus avellana (h a s s e l) 180.
Cotoneaster bullata macrophylla 162.
Cotoneaster divaricata 162, 205.
Cotoneaster horizontalis 162, 177, 205.
Cotoneaster humifusa 162.
Cotoneaster multiflora 161.
Cotoneaster multiflora calocarpa 162.
Cotoneaster salicifolia floccosa 162.
Cotoneaster Simonsii 162.
Cratægomespilus Dardari 186.
Cratægus (h a g t o r n) 180.
Cratægus-arter 181.
Cratægus punctata 180.
Cratægus tanacetifolia 186.
Cydonia oblonga 181.
Cydonia vulgaris = *C. oblonga*.
C y p r e s s 134, 135.
Cytisus Adami 186.
Cytisus albus præcox 183.
Cytisus albus × *Ardoinii* = *C. kewensis*.
Cytisus albus × *purgans* = *C. præcox*.
Cytisus Ardoinii 163.
Cytisus Ardoinii × *purgans* 163.
Cytisus Beanii 162*, 163.
Cytisus elongatus × *purpureus* = *C. versicolor*.
Cytisus hirsutus 177.
Cytisus kewensis 163.

Cytisus præcox 163.
Cytisus ratisbonensis 177.
Cytisus versicolor 162*, 177, 183.
Davidia involuerata 230.
Decaisnea Fargesii 177, 178.
Deutzia 224.
Deutzia crenata = *D. scabra*.
Deutzia discolor major 155—156.
Deutzia gracilis eximia 177, 178.
Deutzia magnifica = *D. scabra* × *Vilmorinæ*.
Deutzia scabra 156.
Deutzia scabra × *Vilmorinæ f. magnifica* 155*, 156.
Deutzia Vilmorinæ 155—156.
Diervilla florida 167.
Diervilla præcox 166.
Diervilla præcox Bouquet rose 166.
Diervilla præcox Fleur de Mai 166.
Diervilla præcox Le Printemps 166.
Dipelta floribunda 167*.
Dipelta ventricosa 167.
Ek-arter 181.
Fagus 225.
Fagus silvatica (bok) 146, 180, 181, 200, 202, 203*, 205, 207, 208.
Fagus silvatica atropurpurea (blod bok) 188, 194, 197.
Fagus silvatica heterophylla (flikbladig bok) 187, 198.
Fagus silvatica pendula (hängbok) 202.
Fikonträ d 135.
 »*Ficus indica minor*» 134.
Forsythia europæa 185.
Forsythia intermedia spectabilis 171.
Forsythia suspensa × *viridissima* = *F. intermedia*.
Fothergilla major 158*, 159.
Fothergilla monticola 159.
Fraxinus excelsior (ask) 146, 179, 180, 202, 207.
Genista radiata 186.

Ginkgo biloba 177, 187, 188*.
Gleditschia triacanthos 180.
Granatträ d 135.
Gullregn 202.
Gymnocladus canadensis = *G. dioica*.
Gymnocladus dioica 178.
Hagbok »tysk hakbok» = *Carpinus betulus* (avenbok).
Halesia carolina (snödroppsträ d) 164, 177, 178.
Halesia tetraptera = *H. carolina*.
Hamamelis japonica 156.
Hamamelis japonica rubra 157.
Hamamelis mollis 157*.
Hamamelis vernalis 158.
Hamamelis Virginiana 156.
Hamamelis Zuccariniana 157.
Hedera arborescens 135.
Hedera Helix (murgröna) 193, 215, 216.
Hedera Helix digitata 202.
Hyssopus officinalis (isop) 144.
Ilex aquifolium (vinterek) 178, 205.
Ilex crenata 164.
Ilex Fargesii 164, 177.
Ilex opaca 205.
Ilex Pernyi 164.
Ilex yunnanensis 164.
Jasmin 134, 135.
Jasminum Beesianum 171.
Jasminum nudiflorum 171, 180.
Jasminum officinale 171.
Jasminum primulinum 171.
Juglans 224.
Juglans regia (valnöt; valnötsträ d) 137, 146, 181, 189, 206, 218.
Juglans Sieboldiana 186.
Juniperus communis (en, enbuske, »enträ») 70, 71, 72, 127, 129, 136.
Juniperus sabina (sabina) 134.
Kalmia 224.
Kolkwitzia amabilis 167.

Krusbär, krusbärsbuske 128.
 Kvitten 137.
 Körsbär, körsbärsträd 6, 8, 133, 137, 146.
 Laburnum alpinum $\times$ vulgare f. Watereri 178, 179*, 180.
 Lagerbärsträd 134.
 »Laurus Tinus» 135.
 Lavandula spica (lavendel) 142, 144, 145.
 Libocedrus decurrens 177, 211.
 Liguster, ligustrumbuskar 70, 112, 127, 128, 129, 131, 136.
 Lind 70, 97, 98, 99, 110, 114, 127, 129, 132, 136, 138, 197, 201*.
 Liquidambar styraciflua 187.
 Liriodendron tulipifera (tulpanträd) 177, 187, 192, 198, 202.
 Lonicera 167—170, 225.
 Lonicera Alberti 168.
 Lonicera alpigena 177.
 Lonicera Caprifolium 169.
 Lonicera fragrantissima 168.
 Lonicera Halliana 169—170, 180.
 Lonicera Heckrottii 170.
 Lonicera Henryi 170.
 Lonicera italica (= americana) $\times$ sempervirens = L. Heckrottii.
 Lonicera japonica chinensis 169.
 Lonicera japonica Halliana 168—169.
 Lonicera ligustrina yunnanensis 168.
 Lonicera Maaekii 168.
 Lonicera Maaekii podocarpa 168.
 Lonicera nitida 168.
 Lonicera pileata 168.
 Lonicera pyrenaica 167, 177.
 Lonicera sempervirens fuchsioides 170.
 Lonicera spinosa var. Alberti = L. Alberti.
 Lonicera Standishii 168.
 Lonicera syringantha 168.
 Lonicera tatarica 167.

Lonicera tragophylla 168—169.
 Lonicera xylosteum 168, 179.
 Lönn 138.
 Magnolia 224.
 Magnolia acuminata 178, 180, 187.
 Magnolia Alexandrina 182.
 Magnolia glauca 155.
 Magnolia hypoleuca 178.
 Magnolia parviflora 154.
 Magnolia stellata 154.
 Magnolior 154, 182.
 Malus floribunda 177.
 Malus ringo 182.
 Mespilus 186, 192.
 Mispel 6, 137, 186.
 Monstera deliciosa 182.
 Morus nigra (svart mulbärsträd) 202.
 Mullbärsträd 6, 135, 146, 193.
 Myrten 134.
 Nektariner 197.
 Olearia Haastii 169*, 170.
 Olearia macrodontha 170.
 Osmanthus Aquifolium var. ilicifolius 172.
 Osmanthus Delavayi 172.
 Ostrya carpinifolia = O. virginiana.
 Ostrya italica = O. virginiana.
 Ostrya virginiana 177, 187.
 Pæonia arborea (trädpion) 149.
 Pæonia arborea New York 149, 183.
 Pæonia arborea Queen Wilhelmina 177, 178.
 Pæonia arborea $\times$ lutea La Lorraine 149*, 150.
 Pæonia lutea 149.
 Parrotia persica 160, 186.
 Paulownia imperialis = P. tomentosa.
 Paulownia tomentosa 186.
 Pelargonior, engelska 182.
 Persikor, persikoträd 6, 136, 197.
 Phellodendron amurense $\times$ japonicum 185.
 Phellodendron japonicum 177.

Philadelphus 224.
 Picea Abies (gran) 66, 70, 71, 72,
 90, 97, 98, 112, 125, 126, 127, 129,
 130, 131, 136, 137, 204.
 Picea Abies virgata (ormgran)
 179, 185.
 Picea alba 179.
 Picea omorica 180.
 Picea orientalis 177, 179, 181.
 Picea polita 180.
 Picea pungens glauca 181.
 Picea sitchensis 179, 180, 181.
 Pil 173, 181.
 Pil, häng-, 146.
 Pinus contorta 179.
 Pinus Lambertiana 211.
 Pinus laricio austriaca 179.
 Pinus montana 179.
 Pinus ponderosa 211, 212*, 213*.
 Pinus rigida 179.
 Pinus silvestris (tall) 196, 211.
 Pirus communis $\times$ Sorbus aria 185.
 Pirus elæagrifolia 181.
 Pirus pollveria = P. communis $\times$
 Sorbus aria.
 Pirus salicifolia 177.
 Platanus occidentalis 181.
 Platanus occidentalis $\times$ orientalis
 178, 187, 194, 198, 205—206.
 Platanus orientalis 187.
 Plommon, plommonträd 6.
 Pomerans, pomeransträd
 134.
 Poppel 181.
 Populus alba $\times$ tremula (grå-
 poppel) 194.
 Populus tremula (asp) 146.
 Populus trichocarpa 185.
 Potentilla davurica 177.
 Potentilla Farreri 161.
 Potentilla fruticosa (ölandstok)
 160.
 Potentilla fruticosa var. Veitchii
 160, 161*, 205.
 Potentilla Veitchii = P. fruticosa
 var. Veitchii.
 Prunus laurocerasus 135.

Prunus laurocerasus shipkaënsis
 177, 178.
 Prunus serrulata 180.
 Pseudotsuga taxifolia glaucescens
 177.
 Pseudotsuga taxifolia mucronata
 (douglasgran) 177, 179,
 181.
 Pterocarya fraxinifolia (kauka-
 sisk vingnöt) 185.
 Pterostyrax hispidum 164—165.
 Pärön, pärönträd 6, 8, 9, 137,
 197.
 Quercus 224.
 Quercus castaneifolia 178.
 Quercus cerris 180.
 Quercus conferta 177.
 Quercus palustris 192.
 Quercus robur (ek; stjälskek)
 30, 112, 137, 180, 207, 208.
 Quercus robur fastigiata (pyra-
 midkek) 177.
 Quercus robur pendula (hängkek)
 174, 175*, 176, 179.
 Quercus sessiliflora f. mespilifolia
 187.
 Rhamnus imeretinus 180.
 Rhododendron 204, 224, 230.
 Robinia pseudacacia (acacia;
 robinia) 146, 178, 179, 197,
 198, 206, 218*.
 Robinia, tagglös, 206,
 Ros, rosenbuske 142, 145, 183,
 201, 230.
 Rosa Boursaultii 180.
 Rosa omeiensis pteracantha 185.
 Rosmarin, rosmarinträd
 6, 135.
 Rosor, centifolia-, 202.
 Rosor, moss-, 202.
 Rubus deliciosus 177.
 Ruta graveolens (vinruta) 144,
 206.
 Salix alba (vitpil) 193.
 Salix magnifica 148*.
 Salix purpurea 148*.

- Sambucus* (fläder) 70, 127, 129, 146.
Sciadopitys verticillata 177.
 »*Sedum arborescens*» 135.
Sequoia 214.
Sequoia gigantea 185, 211.
Sorbopyrus auricularis = *Pirus communis* × *Sorbus aria*.
Sorbus aria 180, 181.
Sorbus Hostii 178.
Sorbus incana 180.
Sorbus suecica (oxel) 173, 181.
Sorbus torminalis 181.
Spiræa assurgens 177.
Spiræa Henryi 159*, 160.
Spiræa Veitchii 160.
Spirea 70, 127, 129.
Stachyurus præcox 177.
Syrenen, »*syringer*» 70, 127, 129, 136, 170—171, 230.
Syringa 224.
Syringa Giral-di 171.
Syringa japonica 182.
Syringa persica (persisk syren) 197, 202, 204*.
Syringa persica laciniata 186.
Syringa pinnatifolia 171.
Syringa reflexa 171.
Syringa Sweginzowii 171.
Syringa Wolffii 171.
Syringa yunnanensis 171.
Taiwania cryptomerioides 214*.
Tamarisk 135.
Taxodium distichum (sumpeypress) 182—183.
Taxus 135.
Tecoma radicans 180.
Thuya gigantea 177, 178.
Thuya occidentalis 206.
Thymus vulgaris (trädgårdstimjam) 144.
Tilia alba = *T. petiolaris*.
Tilia cordata (lind; skogslind) 196, 197.
Tilia mongolica 185.
Tilia petiolaris (vitlind) 206.
Tilia vulgaris (parklind) 98, 196.
Toona sinensis 186.
 »*Tripholium arborescens*» 135.
Tsuga canadensis (hemlocksgren) 178, 194.
Tsuga heterophylla = *T. Mertensiana*.
Tsuga Mertensiana 178.
Tsuga Sieboldii.
Ulmus glabra (alm; vanlig alm; skogsalm) 179, 180, 189, 194, 195*, 196, 202, 207.
Weigela = *Diervilla*.
Viburnum Carlesii 166.
Viburnum Davidii 166, 205.
Viburnum lantana 181.
Viburnum lentago 181.
Viburnum Opulus sterile 166.
Viburnum rhytidophyllum 166.
Viburnum tomentosum 166.
Viburnum tomentosum plicatum 166.
Viburnum utile 166.
Vin, *vinranka*, *vinstock* 113, 127, 136, 137, 181, 197, 202.
Vinbär, *vinbärsbuske* 8.
Virgilia lutea = *Cladrastis tinctoria*.
Wistaria 183.
Wistaria sinensis 180, 187.
Äpplen, *äppleträd* 6, 8, 9, 137.

SVEN A. HERMELIN

KONSULTERANDE TRÄDGÅRDSARKITEKT

Stora Nygatan 18^{IV}
Tel.: Norr 148 80

MOD. PRISER
STOCKHOLM

STENSBORGS TRÄDSKOLOR
KARLSTAD

Rikhaltiga sortiment av alla slags vinterhårdiga växter för trädgården.
Begär vår illustr. katalog!

Ännu finnes ett begränsat antal exemplar
av hittills utkomna särskilt innehållsrika och vackra årsböcker
av

LUSTGÅRDEN

1920, 1921, 1922, 1923, 1924 och 1925

som kunna erhållas i närmaste bokhandel

eller direkt från exp. för

Föreningen för Dendrologi och Parkvård,

Stora Nygatan 18, Stockholm.

Tel. Norr 148 80.

NÄFVEQVARNS BRUK

— Grundat 1623 —

Konstgjuteriavdelningen:

Urnor, Fontäner, Bänkar, Soffor, Taburetter, Solvisare, Bevattningskar, Gravstaket och Gravmonument, utförda efter modeller av svenska konstnärer och arkitekter.

Handelsgjutgodsavdelningen:

Bränslebesparande spisar, Vattenvärmare, Kaminer, Kombinationer av Gas och Vedspisar samt Kokkärl.

Begär våra kataloger och våra broschyrer »Om spisar» och »Om vattenvärmare» hos närmaste järnhandlare eller direkt från oss.

NÄFVEQVARNS BRUK

NÄFVEQVARN.

En praktfull present

vid alla tillfällen

är en bukett Nejlikor

från

Aktiebolaget Björklund & C:o

i KRISTIANSTAD

Finfin kvalitet, både i färg och hållbarhet

Fråga alltid efter

Björklunds Nejlikor

Finnas hos alla Sveriges Blomsterhandlare



**FÖRBÄTTRAD JORD
ÖKAD AVKASTNING**

LUCKRA UPP JORDEN

kring de gamla träden, så att dessa
få bättre näring. — Skaffa undan
stubbar och tag upp planteringsgro-
par vid nyplantering med tillhjälp av

**SÄKERHETSSPRÄNGÄMNET
NITROLIT**

ELLER

STUBB-BOMBER

LÄTTHANTERLIGT — OFARLIGT

BILLIGT

FÅR SÄNDAS SÅSOM VANLIGT GODS,

REKVIRERA VÅR HANDBOK,
SOM ERHÅLLES GRATIS OCH FRANCO

En vacker trädgård

med yppiga, gröna gräsmattor, rikt bärande fruktträd
och bärbuskar, granna köksväxter kan vem som helst
få, om blott

NORGESALPETER

användes i riklig och för olika ändamål väl avpassad
mängd.

NORGESALPETER

är A och O för all trädgårdsodling.

JOFUROL-PREPARATEN



Jofurol MOT OHYRA I VÄXT
TEKN. FABRIKEN **JOFUR Rökpulver**
HUS OCH DRIVBANKAR

samma gång mycket effektivt medel finnes, som i jämförelsevis större skala kommit till användning inom Alnarps trädgårdars plantskolor, nämligen det nikotinhaltiga preparatet nikotoxin."

APHICID, NICOTOXIN, JOFUROL, JOFUROL-BLAD, JOFUROLPAPPER, JOFUOLRÖK-PULVER äro de bästa och billigaste medlen mot skadeinsekter på växter.

Om bekämpande av svårartat uppträdande av barrlöss på ädelgranar skriver direktör Carl G. Dahl i Svenskt Land bl. a. följande:

"Då de nämnda skadedjuren säkerligen uppträda på många håll inom landet och en var trädgårdsvän väl bör vara angelägen om att skydda sina vackra ädelgranar mot följderna av barrlössens angrepp, bör meddelas, att ett så vitt man kan finna både ofarligt och på

Bruksanvisning och prislista sändes på begäran.

Extrapris vid behov av större kvantitet, då offert torde infordras direkt från fabriken.

Tekniska Fabriken JOFUR.

Namnansrop:
WILHELM BECKER

Postbox 227

STOCKHOLM

Nytt Frö

av **DRIVLÖVKOJOR**, Teichers,

LUKTARTER, Early Spencer,

DRIVGURKOR, Rochfords m. fl.

KRONARTSKOCKOR, äkta violetta,

RÄDISOR, Rapid, Amager,

SALLAT, Böttners, Gulddrottning,

TOMATER för tidig drivning

är nu inkommet.

GLOXINIAKNÖLAR — **GLADIOLUS**, vårbl. — **CYPRESS.**

Preparerade **BOKBLAD**, **ADIANTUMBLAD**, **RUSKUS**

SVENSONS FRÖHANDEL STOCKHOLM 2

Huvudaffär:

Lilla Nygatan 17 B.

Kontoret: Telefoner 98,

Norr 153 01.

Butiken: Norr 10 78.



Filial:

Sveavägen 34—36

(invid Hötorget).

Telefoner 82 92,

Norr 97 85.

Alnarps Trädgårdar, *Alnarp*, *Åkarp*.

Förutom alla slags vanliga plantskoleartiklar tillhandahållas nyare, mindre vanliga träd, buskar och perenna växter.

Adelsnäs Trädgårdar, Åtvidaberg.

Rekommenderar sina välkända odlingar av trädskolealster och perenna växter.

Stora förråd av barrväxter.

Priskurant sändes på begäran.

Thor Högdahl: **NATURSKYDD I SVERIGE.**

Handbok för skola och hem. Med förord av lektor **Karl Starbäck.** Pris Kr. 5:—

»Vi ha all anledning att vara Thor Högdahl tacksamma för hans vackra och läsvärda bok. Den kan icke nog rekommenderas åt den naturskyddsintresserade delen av svenska folket — kanske ännu mera åt den andra delen, den som ännu icke gjort klart för sig hur våra barn barn en gång skola välsigna oss för varje bit vi lyckats rädda åt dem av den natur, som de annars aldrig fått lära känna.»

Docenten G. E. Du Rietz i Dagens Nyheter.

P. A. Norstedt & Söners Förlag.

I vårt land bedrives grönsaksförädling

efter moderna principer endast vid

Weibullsholms Växtförädlingsanstalt.

Anstaltens mångåriga arbete inom denna växtgrupp har resulterat i ett större flertal nya sorter och stammar, som — tack vare sin överlägsna kvalitet, sin motståndskraft mot växtsjukdomar samt sin höga avkastning — i de officiella försöken erhållit synnerligen framstående vitsord och vunnit hastig spridning.

I enlighet med av Statens Centrala frökontrollanstalt fastställda bestämmelser kontrollodlas samtliga våra egna förädlingar och stammar av Alnarps trädgårdars försöksverksamhet och äro berättigade saluföras under benämningen

“Statskontrollerade köksväxtstammar“.

Vår priskatalog med sortbeskrivningar för våren 1927 är nu utkommen och tillställs alla kunder samt på begäran övriga intresserade.

Weibulls
LANDSKRONA

Filialer i Stockholm, Göteborg, Halmstad och Skänninge.

Guldmedalj vid Nordiska Trädgårdsutställningen i Göteborg 1923

Pris 100 kronor

NYA TRYCKERIBOLAGET, STOCKHOLM 1926